

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת שמות תשפ"ג
פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת שמות תשפ"ג 1

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר 1

"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - מדוע נמשלו התורה ותלמידי החכמים

ל'עץ'? 1

התורה ותלמידי חכמים נמשלים לעץ החיים שבגן עדן! 1

אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל',

עיה"ק ירושלים 1

מטה הא'להים ואבן השתיה 1

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים ... 1

"גאולת מצרים שורש כל הגאולות" במשנתו של ה'מעשה נסים' (בעל

ה'נתיבות המשפט') 1

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד 1

"יש תקוה" 1

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'

בב"ב, מח"ס באר צבי 1

סירובו של משה לגאול את ישראל 1

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר 1

עושה לכל המעשים 1

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' לא

פניני עיון בפרשת שמות 1

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון

מרוגוטשוב 1

בענין מקומו של הר סיני 1

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן

מלכים ושא"ס 1

האם התינוקות שהושמו בבנין נידונו על שם עתידם? 1

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב

'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה) 1

בענין מום קול לסנהדרין 1

- יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה' מג
- אלו סבלות היו לבני לוי שלא היו בשעבוד מצרים?..... מג
- להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב מה
- אותות משה לפני עם ישראל..... מה
- לוית ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער). מח
- דע מה להשיב... "תמיד לא מצליח להתעלות כראוי בתפלה!"..... מח
- מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד נב
- התפקיד והמעמד מול חובות הבית והמשפחה..... נב
- משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית ס
- גאולת הנפש..... ס
- מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית סז
- גילו של משה רבינו בהריגת המצרי..... סז
- הטעם שהקב"ה דיבר אל משה בקולו של עמרם..... סז
- נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות) סט
- חשבון של אהבה..... סט
- נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע, הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו עא
- ביצור - תפילה בעת צרה..... עא
- נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל עג
- שובו בנים שובבים - ארפא משובותיכם - והייתם לי סגולה..... עג
- נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק עו
- סינע ועזרה בדרךכים..... עו
- זקן מלא רחמים - משא הספדו של מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א בהלווית מרן הגאון רבי שמעון בעדני זצ"ל, י"ח טבת תשפ"ג..... עט
- פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'ארני פז' על סוגיות הש"ס פב
- הביאור מדוע התגלה ה' דוקא בשם 'אהיה'..... פב

פּרַחִים לַתּוֹרָה - כִּיצַד מוֹכִיחִין / הֶרֶב יִשְׂרָאֵל חַיִּים בְּלוֹמֵנְטֵל, מַג"ש בְּכוֹלֵל 'תּוֹרַת מֵרְדְּכַי'..... פּד

פּד..... תּוֹכַחַה בְּדֶרֶךְ הַנְּכוֹנָה.....

פּרַפְרָאוֹת בְּאוֹר הַחַיִּים הַק' עַל הַפְּרָשָׁה / הֶרֶב מֵרְדְּכַי צְבִי סְלוֹמוֹן, קְרִית גַּת..... פּח
פּח..... וְאַלֶּה בְּתוֹסַפֵּת וַא"ו.....

פְּרָשָׁה לְמַעֲשֵׂה - בִּירוֹר הַלְּכַתִּי בְּעֵינַי פְּרִשַׁת הַשְּׁבוּעַ / הֶרֶב יֵאִיר רִינְמָן, מו"צ בְּבֵית הוֹרָאָה 'נְאוֹת שְׂמַחָה', מוֹדִיעֵין עִילִית..... פּט
פּט..... בְּרַכָּה עַל דְּבָרִים הַבָּאִים בְּסַעֲוֹדָה, וְהַמְּסַתֵּף לְבְּרַכַּת מַעֲיָן שְׁלֹשׁ עַל יַיִן
הַקִּידוּשׁ.....

רַגַע חוֹשְׁבִים / הֶרֶב בְּנִימִין טְאוֹבָה, קְרִית סֵפֶר..... צח
צח..... הָאֵם נֵס 'וְהַסְנֵה אֵינְנו אוֹכֵל' הוּא נֵס לְמַצְרַיִם?.....

שְׁבֹט מִיִּשְׂרָאֵל / הֶרֶב יִשְׂרָאֵל פְּרִידְמָן, רַב קְהִילַת טְשָׁאֲרֵטְקוֹב, מַח"ס 'שְׁבֹט מִיִּשְׂרָאֵל', מֵאַנְשֵׁעֶסְטֵטֶר..... ק
ק..... הַנְּהַגַת דַּתְן וְאַבִּירִים - סִימָן לְדוֹר שֶׁל עֲקֵבְתָא דְּמִשְׁיַחָא.....

שִׁימוּ לֵב אֶל הַנְּשֵׁמָה / הֶרֶב נִפְתְּלֵי שְׁמוּאֵל רִיִךְ, מִשְׁפִּיעַ דִּישִׁיבַת 'תּוֹרַת דּוֹד', מוֹנְסִי נְיו יוֹרְק..... קו
קו..... מֹשֶׁה רַבֵּינו - "כִּי מִן הַמַּיִם מִשִּׁיתִּיהוּ", חַיִּים מְרוֹמְמִים מִכַּח הָאֲמוּנָה
וְהַבִּיטְחוֹן.....

שְׂמַחַת אֶלְעָזָר / בְּעַקְבוֹת הַגְּאוֹן רַבִּי שְׂמַחָה (בֶּן הַגַּה"ק רַבִּי אֶלְחָנָן הַי"ד) וְסֵרְמָן זצ"ל, רֵאשׁ יִשִּׁיבַת אוֹר אֶלְחָנָן, מַגְדוּלֵי דוֹרוֹ וּמִמְעוֹרְרֵי תְּנוּעַת הַתְּשׁוּבָה..... קטו
קטו..... סְקֵרְנוֹת אוֹ הַתְּבוֹנְנוֹת.....

תְּבוֹנוֹת שׁוֹרֵשׁ - הָאֲרוֹת בְּפְרָשָׁה עַל פִּי שׁוֹרְשֵׁי הַתִּיבּוֹת / הֶרֶב אֲשֶׁר זָאב שְׂרִיבֵר, מַח"ס תְּבוֹנוֹת כִּפּוּי, תְּבוֹנוֹת מוֹעֵד..... קיז
קיז..... 'כִּי סֵר לְרֵאוֹת'.....
קכא..... תְּבוֹנוֹת הַהֲלָכָה - עֲבוּדָה זְרָה וּבִיטוּלָה.....

תְּשׁוּבוֹת הַגְּר"ח - פְּנִינִים מִתּוֹרַת רַבֵּינו מֶרֶן שֶׁר הַתּוֹרָה הַגְּר"ח קְנִיבְסְקִי זִיע"א שְׂטֵרֶם נִדְפְּסוּ / הֶרֶב אֶהְרֵן הַלּוּי גְּרַנְדֵּשׁ מַח"ס תְּשׁוּבוֹת הַגְּר"ח..... קכג
קכג..... שׁו"ת בְּפְרָשַׁת שְׁמוֹת.....

פִּינַת הַהֲלָכָה מֵאַת מֶרֶן הַרְאֵשׁל"צ בְּעַל יִלְקוּט יוֹסֵף. קכז

פִּינַת הַהֲלָכָה / מֶרֶן הַרְאֵשׁוֹן לְצִיּוֹן הַגְּאוֹן רַבִּי יִצְחָק יוֹסֵף שְׁלִיט"א, בְּעַל יִלְקוּט יוֹסֵף. נִמְסַר ע"י הֶרֶב וְנַעֲרָךְ ע"י הֶרֶב יִצְחָק קוֹרְלֵנְסְקִי..... קכז
קכז..... סִיּוּעַ וְעִזְרָה בְּדַרְכֵיכֶם.....

זקן מלא רחמים - משא הספדו של מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א בהלווית מרן הגאון רבי שמעון בעדני זצ"ל, י"ח טבת תשפ"ג.....קל

חינוך.....קלג

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.קלג
התורה מלמדת אותנו לשמוע בעונה אפילו לעצת ילדנו.....קלג
ביאור שאלתו של משה רבינו 'מי אנכי' ותשובת הקב"ה אליו.....קלד
ליקוט נפלא ונחוץ על הפסוק 'ויאמר לרשע למה תכה את רעך'!.....קלו
חומר העבירות שבין אדם לחבירו.....קלז

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי קמ
מנתח או טייס?.....קמ

חידות.....קמב

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'.....קמב
חידה בפרשת השבוע!.....קמב
פתרון חידת 'פתשגן הכתב'.....קמג

אספקלריא לדף היומי.....קמד

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת.....קמד
הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב.....קמד
סיכומי תמצית כל פרק נערה המאורסה - הרב אהרן פוטולסקי, שכונת 'גני איילון', לוד.....קמח

סיפור.....קנג

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק.....קנג
אצל שלושה צדיקים.....קנג

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - מדוע נמשלו התורה ותלמידי החכמים ל'עץ'?

דוד המלך משבח את האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובתורתו יהגה יומם ולילה במלים: **וְהָיָה כְּעֵץ שְׂתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ, וְעָלְהוּ לֹא יִבּוֹל, וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ.**

יש לעיין: מדוע אמר "כעץ"? מדוע המשילו לעץ השדה?

*

ראשית דבר נקדים, שאכן מצאנו בכמה מקומות המשלה דומה:

- כפי שכתב מהר"ש עתיה על פסוק זה: המשיל את האדם לעץ השדה, שכך המשילה גם התורה, שכתוב **"כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה"** (דברים כ, יט).
- כדרך שפירש רש"י על הפסוק **"הַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ"** (במדבר יג, כ): **"אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו"**.
- ראה בזוהר הקדוש (במדבר רלו ע"א) ש"עץ" הכוונה לצדיק.
- כמו כן ראה במסכת אבות (פ"ג מי"ז): **"כל שחכמתו מרבה ממעשיו למה הוא דומה, לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין וכו'"**.
- ובקדושין (מ ע"ב): **"למה צדיקים נמשלים בעולם הזה לאילן שכולו עומד במקום טהרה"**.
- וראה גם במסכת תענית (ז ע"א): **"אם תלמיד הגון הוא - מִמָּנוּ תֵּאכַל וְאֵתוּ לֹא תִכְרֹת" וכו'.** ועיין ביאורי רש"י ותוס' ושאר המפרשים שם.
- וראה עוד בזוהר הקדוש (במדבר רב ע"א): **"לא תִשְׁחִית אֶת עֵצָה - זה תלמיד חכם שהוא בעיר, שהוא עץ החיים וכו'"**, עי"ש.
- וראה עוד למשל בפסוקים והמדרשים על הפסוק (תהלים צב, יג) **"צַדִּיק כְּתָמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בְּלִבְנוֹן יִשְׁגָה"** א.

*

^א נציין למשל: בראשית רבה מא, א; תנחומא לך לך ה; זוה"ק ויקרא טז ע"א.

התורה ותלמידי חכמים נמשלים לעץ החיים שבגן עדן!

במדרש שוחר טוב במזמורנו מבואר:

התורה נמשלה לעץ החיים שבגן עדן! כנאמר (משלי ג, יח) "עץ חיים היא למחזיקים בה".

*

הטעם שנמשלה התורה לעץ החיים, מבואר במדרש שוחר טוב:

א. שחביבה על כל החיים.

ב. כשם שעץ החיים פרוש לכל באי העולם בגן עדן, כך התורה פרושה על כל החיים ומביאתם לחיי עולם הבא.

לפי גירסת הילקוט (ילקוט תהלים תרטז, וילקוט משלי תתקלד): "ומביאתן לתחת עץ החיים".

*

יש לציין, שאף בתרגום מתרגם 'והיה כעץ' - 'ויהי כאילן חיי'.

וכן בתקוני זהר (תקון יג, דף כז, ב) מבואר ש"והיה כעץ וגו'" הכוונה "כעץ החיים".

לדברי התקוני זהר בא הכתוב לומר, שאדם זה שנדבק בבחינת "אשרי", הוא ההפך ממי שהולך בעצת רשעים, ומדוע? כי עצת רשעים, עצת הנחש הקדמוני, היתה לאכול מ"עץ הדעת טוב ורע" שמביא מיתה לעולם, ואדם זה הנו להפך: הוא כ"עץ החיים" שנאמר בו 'ואכל וחי לעולם!' 'ועלהו לא יבול' - הכוונה כמו שמצאנו 'ועלהו לתרופה' (יחזקאל מז, יב), שיש עליהם שיש בהם עצמם תועלת. הדבר רומז שבעץ זה אין שום חלק רע, בשונה מעץ הדעת טוב ורע שיש בו 'עירוב טוב ורע'. (על פי פירוש מתוק מדבש).

*

נסיים מאמר זה במה שכתב מהרנ"א אשכנזי בספרו 'נאה להודות':

התורה נמשלה לעץ החיים, אולם מעלתה עוד יותר גדולה מעץ החיים! שעץ החיים בכוחו לרפא רק אחר שכבר ניזוק האדם מעץ הדעת, ואילו התורה היא כעץ מסוג 'יכל אשר יעשה יצליח' - שגם מגינה שלא ינזק האדם וגם מרפאת אותו אם כבר ניזוק, כמבואר במסכת סוטה (כא, א): "תורה וכו' מגנא ומצלא".

^ב אמנם לפי חלק מפירושי המדרשים, מה שנאמר על התורה "עץ חיים היא" אין הכוונה לעץ החיים שבגן עדן.

^ג נזכר עניין זה בכמה מדרשים, כגון: תנא דבי אליהו רבה ב; ילקוט בראשית רמז כ.

^ד כמו שכתב בנמוקי רבינו ישעיה די טראני הראשון (הרי"ד) על פירוש החומש בכת"י בראשית ג, כב.

אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל', עיה"ק ירושלים

מטה הא'להים ואבן השתיה

ויקח משה את מטה הא'להים בידו (ד, כ)

חקיקת שם המפורש בבריאה

בתרגום יונתן וְנָסִיב מִשֶּׁה ית חוֹטְרָא דְנָסִיב מִן גְּנוּנִיתָא דְחָמוּי, והוא מִסְפִּיר כּוֹרְסִי יִקְרָא, מִתְקַלִּיָּה אֲרַבְעִין סָאִין, וְעִילוּי חֲקוּק וּמְפָרֵשׁ שְׁמָא רַבָּא וְיִקְרָא וְבִיָּה אֶתְעַבְּדוּ נִיסִין מִן קְדָם ה' בִּידֵיהּ, וְכֵן בְּמִדְרַשׁ שֶׁכֵּל טוֹב 'לְפִי שָׁבוּ חֲקוּק שֵׁם הַמְּפֹרֵשׁ, לְפִיכֵךְ קִרְאוּ מֵטָה הָאֱלֹהִים יי'.
ועניינו מבואר במחזור ויטרי (ערב שבת סי' תכח) 'שלא היה דוגמתו, בעולם שהיה חקוק עליו שם המפורש. ואדם מסרו לשת. וכל הדורות מסרוהו זה לזה עד שירד יעקב אבינו למצרים ומסרו ליוסף. וכשמת יוסף חיפשו עבדי פרעה כל מה שבביתו והניחוהו בבית גנזיו של פרעה. והיה שם יתרו חתן משה שהיה מאצטגנוני פרעה וידע מתוך אצטגנוניתו חשיבותו של מטה. ונטלו ושתלו בגן ביתו. ונשתרש בארץ. וראה באצטגנוניתו שכל העוקרו יהיה מושיעו של ישראל. והיה מנסה בו בני אדם. וכשנודמן לו משה ועמד ועקרו, השליכו יתרו לבור בחצירו' [עד שהושיעתו צפורה].

וכדבר הזה מצינו גם לגבי אבן השתיה, כאמור בסליחות לצום גדליה (סליחה מב, שחתום עליה שמם רש"י) 'רְבוּצָה עָלָיו אָבֶן שְׁתִיית חֲטוּבִים, שֵׁם יָנוּן עָלֶיהָ חֲקוּק בְּמִכְתָּבִים. תֵּאָר שֵׁם הַמְּפָרֵשׁ בְּתוּי גְלוּבִים'. ומקור לזה בתרגום יהונתן (להלן כח ל) על האורים והתומים 'דְּבָהוֹן חֲקִיק וּמְפָרֵשׁ שְׁמָא רַבָּא וְקִדִישָׁא דְבִיָּה אֶתְבְּרִיין תְּלַת מְאָה וְעִישְׁרְתֵי עֲלִמְיָא, וְחֲקִיק וּמְפָרֵשׁ בְּאָבֶן שְׁתִיָּה דְבָה חֲתָם מְאִירֵי עֲלִמְיָא פּוּם תְּהוּמָא רַבָּא מִן שִׁירוּיָא י'.

^ה וכן הוא בזהר (ח"א ו: ט.) 'מטה האלהים, דא איהו מטה דאתברי ערב שבת בין השמשות, וחוקק ביה שמא קדישא גליפא קדישא'.

^י מקור לדבריו בהרחבה, במדרש ויושע, שציפורה אמרה למשה שמנהג אביה היה שכל אדם שבקש לישא מבנותיו, היה מנסה אותו באילן שהיה בגינתו, וכשמגיעין לאילן מיד בולעו. והוא צמח ממקל שברא הקב"ה בערב שבת מששת ימי בראשית, והפקידו לאדם הראשון, ואדה"ר הפקידו לחנוך, וחנוך הפקידו לנח, ונח הפקידו לשם, ושם הפקידו לאברהם, ואברהם הפקידו ליצחק, ויצחק הפקידו ליעקב ויעקב הורידו למצרים והפקידו ליוסף בנו, וכשמת יוסף שללו המצריים את ביתו והביאו אותו מטה בפלטרין של פרעה, ויתרו היה מגדולי חרטומי מצרים, וראה אותו מטה וחמדו בלבו וגנבו והביאו לביתו. ואותו מטה חקוק עליו שם המפורש ואותן עשר מכות שהביא הקב"ה על המצריים, והיה כתוב בו דצ"ך עד"ש באח"ב. עד שפעם אחת לקחו בידו ונכנס לגנה ונעצו בקרקע, וכששב ללקחו מצאו שפרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים, והניחו שם, ובו היה בודק כל מי שביקש לישא אחת מבנותיו. וכשבקש משה מיתרו שיתן לו את צפורה בתו לאשה, ענהו אם תוכל להביא לי את המטה העומד בגנתי אתננה לך, והלך והביאו, הרהר יתרו ואמר בודאי זה הוא איש נביא שכל חכמי מצרים מקסמין עליו שעתיד נביא לצאת מישראל, שעל ידו תחרב מצרים וכל המצריים שבתוכה. מיד תפשו והכניסו לבור שהיה בתוך ביתו, עד שהצלתו צפורה אשתו.

^י וכן הוא בתרגום לקהלת (ג יא). ובזהר (ח"ב צא:): אמרו, על הפסוק להלן (כ ז) 'לא תשא שם א' לשוא', שהשם המפורש פרוש על פני תהום חקוק בצרורא, וכשנשבעין לשקר, אזי השם הקדוש מנשא את עצמו מן התהום, אלא שהקב"ה מזמין מלאך הממונה לחקוק את השם המפורש על התהום. וכן מפורש במדרש הנעלם (כח). מובא להלן. ועל פי זה ביאר השפת אמת (ליקוטים ויצא) מה שאמרו במדרש (ב"ר ע ח) 'והאבן גדולה, זו שמחת בית השואבה',

הרי שחותמו של הקב"ה נחקק רק בשני פרטים אלו בבריאה, ויש להתבונן במהות עניינם ותכלית החותם שנחקק על גביהם.

*

בריאת מטה משה בערב שבת

והנה שנינו (אבות פ"ה מ"ו) שמטהו של משה נברא בערב שבת בין השמשות, ועניינו יבואר על פי מה שכתב בעל הטורים (בראשית א לא) 'יום השישי ויכלו השמים, ר"ת שם בן ד' אותיות, שחתם בו מעשה בראשית", ואוזן שומעת מדבריו, כי עת חתימת שם הוי"ה בבריאה שייכת לבין השמשות של ערב שבת, ולפיכך שרשו העליון של החותם, י"ה, נרמז בסיום ימות החול, בתיבות 'יום ה'שישי, ואילו החתימה, ו"ה, שהיא חלה בעולם העשייה נרמזת בתיבות השבת, ויכולו ה'שמים, ובוזה נטבע חותם השמים על 'הארץ', ואם כן זו נקודת הזמן הראויה לבריאת מטה משה, שעליו נחקק שם המפורש בבריאה. אך עדיין אין בכך טעם ושייכות לעצם חקיקת השם על המטה.

אכן, המתבונן יראה כי על מטהו של משה נחקקו גם הסימנים דצ"ך עד"ש באח"ב, והטעם שנחקקו בראשי תיבות, יבואר על פי האמור (זהר ח"ב קטו. ובהגר"א לתיקו"ז יט, ס) שגימ' המט"ה, מורה על מ"ט שערי בינה, וה' דאיתפשט, והיינו שהוא מורה על אופן ההתפשטות מן השורש, וזהו גם ענין חקיקת הסימנים בראשי תיבות, כי במטה נחקקו שורשיהם של המכות שהתגלו בפירוט במצרים, וכשהיה 'ביד משה', שהוא אוחז בשורש ההנהגה העליונה, אזי נמשך גילויים מן השם החקוק, להוציאם אל הפועל, לנגוף את מצרים ולרפאות את ישראל, כדלהלן.

*

מטה משה ומטה אהרן

עניינו של 'מטה האלהים' עמוק הוא מאד, וכבר כתב האבן עזרא (ד כ) 'הוא מטה משה והוא מטה אהרן, כי בידו היה כאשר עשה בו האותות', ויש להוכיח שהמכוון הוא למטה אחד, ממה שמצינו במדרש (במדב"ר יח כג) על הכתוב (שם קי) 'מטה עוזך ישלח ה' מציון', 'איזה מטה, זה מטה של יעקב, שנאמר (בראשית לב יא) כי במקלי עברתי את הירדן הזה, והוא המטה שהיה ביד יהודה, שנאמר (שם לח יח) ומטך אשר בידך, והוא המטה שהיה ביד משה, שנאמר מטה האלהים בידו, והוא המטה שהיה ביד אהרן, שנאמר (לעיל ז י)

שהיו שואבין רוח הקודש משם המפורש שע"ג אבן השתיה. ואמנם היה מקום לומר שהכוונה לחקיקה רוחנית, אך בספר סדר יעקב (ע"ז ח"ב) מובאת 'ברייתא דיש"ו', ומבואר שם שנעשו דברים ע"י יש"ו, וכוחו נבע מהעתקת שם המפורש אבן השתיה.

ח' ראה שם שכן הוא גם בפסוק 'שמחו ה'שמים ו'תגל ה'ארץ (תהלים צו יא) שחתם העולם בשם של ד' אותיות. והיינו שחותם י"ה, שהוא שורש המציאות הוא מן השמים, ואינו תלוי בעבודה, ולכך חל אף בימי המעשה, אך חלק ו"ה שניתן לעבודה, תלוי בקדושת השבת, שהיא הכלי לקבל שפע י"ה, ובה מתגלה כבוד השי"ת בעולם, כמבואר באריכות בספר השבת (פר' נח).

ט' ראה מהר"ל (דרך חיים שם) שכל הנבראים בע"ש בין השמשות, ממוצעים בין רוחני לגשמי, ולא התבאר למה מטה משה נחשב כן, ויתבאר מאד לפי האמור כאן, כי הוא המצרף ומחבר ביניהם, דוק היטב.

וישלך אהרן את מטהו, והוא המטה שהיה ביד דוד, שנאמר (שמואל א' יז מ) ויקח מקלו בידו, והוא המטה שהיה ביד כל מלך ומלך עד שחרב בית המקדש, ונגנז, ועתיד לימסר ביד מלך המשיח'.

וכבר הקשו הראשונים בביאור הפסוק (יז ה) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אֶתֶּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטֶּיֶךָ אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ, שְׁהָרִי מִשֶּׁה לֹא הִכָּה הַיָּאֵר, אֲלֵא אַהֲרֹן הִכָּהוּ בַמֶּטֶה כְּאָמֹר (זו יט) (יט) 'אָמַר אֶל אַהֲרֹן קַח מִטֶּיֶךָ וּנְטֵה יָדְךָ עַל מִימֵי מִצְרַיִם, וּבִפְשׁוּטוֹ יֵשׁ לִישֵׁב כְּאָמֹר בַּמִּדְרָשׁ (שְׁמוֹ"ר כו ג) 'כְּשֶׁעוֹשֶׂה בּוֹ אַהֲרֹן נִסִּים נִקְרָא עַל שְׁמוֹ "מֶטֶה אַהֲרֹן", וּבִזְמַן שֶׁעוֹשֶׂה בּוֹ מִשֶּׁה נִקְרָא עַל שְׁמוֹ "וּמִטֶּיֶךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ", וּבִזְמַן שֶׁהַקֶּב"ה עוֹשֶׂה בּוֹ נִסִּים נִקְרָא עַל שְׁמוֹ שְׁנֵאמַר "וּמֶטֶה הָאֱלֹהִים בִּידוֹ", הָרִי שֶׁשֶׁלְשָׁה תּוֹאֲרִים הֵן לַמֶּטֶה אַחַד'.

אולם בזהר אמרו על אות הפיכת המטה לנחש (ח"ב כח). 'ואמרת אל אהרן קח את מטך, מאי טעמא מטה אהרן ולא מטה משה, אלא ההוא דמשה איהו קדישא יתיר, דאתגליף בגנתא עלאה בשמא קדישא, ולא בעי קוב"ה לסאבא ליה באינון חוטרין דחרשיא, ומבואר לכאורה שרק על מטה משה היה חקוק השם, ולא על מטה אהרן. וזה פלא, כי גם במכת דם אמר משה לאהרן 'קח את מטך', ומשמע שהיה זה אותו מטה, ובפשוטו הוא מטהו של אהרן, וכיון שבמדרש מבואר שחקיקת השם היתה יחד עם 'דצ"ך עד"ש באח"ב', הרי פשוטן של דברים הוא, שהמטה שנחקק בו השם יעודו עומד לעשרת המכותיא.

ובעץ חיים (לב ב) האריך בבירור ענין ה'מטה', וכתב שמהותו הוא המשכת הארה מעץ החיים, וזהו 'מטה האלהים', אך כשנקרא 'מטה' סתם הוא יותר נעלה, כי מטה סתם הוא מצד הימין חסד, ומטה האלהים הוא מצד השמאל גבורה, ושניהם מצד עץ החיים, אך כשנקרא בשם לווי, כגון 'את המטה הזו' תקח בידך', או 'והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך', או 'ומטך אשר הכית בו את היאור', הרי הוא מצד עץ הדעת.

וביאר הלשם (הדע"ה ח"ב דרוש ה ענף ג) שאין הכוונה שהיו שני מטות ממש. אלא ששתי בחינות כלולות במטה, והיה עומד לפעמים בבחינה זו ולפעמים בבחינה זו, כמבואר בזהר (ח"ב רעא). 'גליף הוה חוטרין מתרין סטרין משמא קדישא, חד סטרא דרחמי ודינא באתוון גליפין' [והם שני המטות 'מטה' סתם ו'מטה האלהים"ב] וחד סטר דינא בדינא, נחש עלי

^י וכן הוא בזהר (ח"ב רעב). א"ר יוסי שני מטות היו, אחד של משה ואחד של הקב"ה, מאי משמע דכתיב ומטה האלקים, דתנינן בשעה שהיה נוטל משה המטה ברשותו היה כאילו שלו, ההוא דכתיב ויקח משה את מטה האלקים בידו, כיון שאמר 'ויקח משה' איני יודע שלקחו בידו, אלא מהו 'בידו' ברשותו ביכלתו.

^{יא} אכן האבן עזרא הנ"ל נקט שבין הפיכת המטה לנחש ובין עשרת המכות נעשו ע"י מטה משה, וז"ל 'קח את מטך', הוא מטה משה שנתנו לו, והעד, 'אמור אל אהרן קח את מטך ונטה ידך', וכתוב 'וירם במטה ויך את המים', הודיענו בפתחות הבי"ת שהוא המטה הידוע, שעליו אמר לו 'קח את מטך', ועוד שנאמר למשה 'ומטך אשר הכית בו את היאור'.

^{יב} וכן הוא שם (מח). 'זמנין אתקרי האי מטה, מטה האלהים. ולזמנין אתקרי מטה דמשה, אמר ר' שמעון. בספרא דרב המנונא סבא שפיר קאמר, דכלא חד בין תימא דקוב"ה, ובין תימא דמשה, והיינו שהמטה כולל חסדים וגבורות, ושניהם מצד עץ החיים, 'מטה אלקים' מצד הנהגת הדין בשמאל, בה הוכו מצרים, ו'מטה משה' מצד החסד שבימין, שנעשו להם נסים ונפלאות למעלה מזכויות מעשיהם.

צור, וזה הוא המטה שמצד עץ הדעת. והתבאר בזהר שם שלא היתה בו מתחילה בחינת עץ הדעת, אלא בתחילת מציאותו של המטה היה ממשיך רק את עץ החיים, ורק כשנטמאו ישראל בערוות מצרים, נשתנה גם המטה, והתהפך לנחש.

ומבואר שענין המטות הוא הארת היסוד, שהוא גילוי חכמתו בבריאה, הניכרת ע"י גילוי פנימיות ההנהגה, וכן אמרו (שמו"ר וארא ח א) 'מלך בשר ודם אין משתמשין בשרביטו, והקב"ה מסר שרביטו למשה שנאמר ויקח משה את מטה האלהים בידו', וכתב הגר"א (תיקו"ח א) ששרביט הוא יסודי, והוא האופן בו ממשיך הארתו ומגלה במי המלך חפץ ביקרוי.

*

החתימה על אבן השתיה

שנינו ביומא (נג): 'משניטל ארון אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתייה היתה נקראת', ובפשוטו משמע שהונחה שם בימות נביאים הראשונים [הם דוד ושמואל, רש"י שם], אולם בגמרא שם (נד): מבואר שנקראת 'אבן השתיה', כי ממנה הושתת העולם, ובהכרח שהיתה קיימת מעת הבריאה, אלא שעניינה נעלם עד שגילוהו נביאים הראשונים⁹¹.

ובגמרא שם אמרו שמשנה זו היא כמאן דאמר מציון נברא העולם, כי על אופן בריאת העולם נחלקו תנאים, רבי אליעזר אומר עולם מאמצעיתו נברא, ורבי יהושע אומר עולם מן הצדדין נברא, ודעת חכמים כרבי אליעזר, ולכך אמרו שנברא מציון, שנאמר 'מזמור לאסף אל אלהים ה', ואומר 'מציון מכלל יופי' ממנו מוכלל יפיו של עולם, והוכחת הגמרא היא, שראשית הבריאה היא מנקודת המרכז, בה אבן השתיה הנטועה בציון, והיא נקודת

⁹¹ וראה בתיקו"ח (א) מאן דזכי לחברא ה' למ"ט פנים דטהור דאיהו חמשא חמשי תורה, אתעביד מטה למחאה בה ליצרה באת י' דאיהי עשר מחאין והינו, ה"י מן אלהים. ובגין דא אתקרי מטה האלהים. ובעל האי מטה איהו ו' דאתמר בה (שמות לד) הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך, דכרת עמה י"ג מכילין דרחמי דלא יחזר ריקם בצלותה. והאריך בזה הגר"א חבר (פת"ש גדלות דו"א פתח סה), וראה שם שהוכיח שהכוונה להארת יסוד אבא.

⁹² למבואר נמצא שה'מטה' מגלה את הנהגת יסוד, שהיא נמשכת לפי מעשי הנבראים, כמבואר לעיל (פרשיות וישב-ויחי), ואמנם בקריעת ים סוף נאמר (יד טז) 'הרם מטך', וכתבו אבן עזרא ורובנו בחיי שבא להורות שהקריעה לא תעשה ע"י המטה, והיינו כי קריעת הים בעתיקא תליא מילתא, ואינה תלויה בסדר ההנהגה, וכמבואר במדרש (שמו"ר כא, ט) 'אין כח ביד משה לעשות דבר אלא במטה, בו הכה את היאור בו הביא כל המכות, וכיון שבאו לים מצרים וישראל עומדים אמר לו הקב"ה הרם את מטך שלא יאמרו אילולא המטה לא היה יכול לקרוע את הים. ולכן נאמר כאן 'ויאמינו בה' ובמשה עבדו'. אולם בתרגום יהונתן שם כתוב (שם כא) 'וארכין משה ית ידיה על ימא בחוטרא רבא ויקירא דאיתברי מן שירויא וביה חקיק ומפרש שמא רבא ויקירא'.

⁹³ בפרקי דרבי אליעזר (לה) ומדרש תהלים (צא) אמרו שיעקב לקח את י"ב האבנים שהיו למראשותיו ונעשו אבן אחת, וממנה עשה מצבה, ויצק עליה שמן, ואז נטל הקב"ה רגל ימינו וטבע אותה עד עומק תהומות, ועשה אותה סניף לארץ כאדם שהוא נותן סניף לכיפה. לפיכך נקראת אבן שתיה, ששם טבור הארץ ומשם נפתחה כל הארץ ועליה היכל ה', שנאמר (שם כב) והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים'. ואין הכוונה שרק בימי יעקב הונחה אבן השתיה, אלא שאז נקבע עניינה ע"י יעקב, וזהו 'משם רועה אבן ישראל', כמבואר במדרש הנעלם (זו"ח כח). 'זכי אבנא דמינה אשתיל כל עלמא, והוה רישיה משקעא בתהומא רבא, איך יכול יעקב לנענעה לה. אלא ההוא אבנא, זוייתה משקען בתהומא רבא, ורישיה אתמגוס בבי מקדשא, ועלה קדש קודשין, ושכינתא יקרא עילאה עלה. ההוא דכתיב, משם רועה אבן ישראל. ושמא קדישא דמלכא עילאה הוה גליף עלה', והיינו שאבן זו ששם המפורש חקוק בה, שייכת למהותו של יעקב, האחוז בשם הו"ה.

החיבור בין קצה הגילוי הרוחני, לראשית החלת שפע הקודש בעולם הגשמי, ולכך בה כלולים כל גווני היופי, ממנו נמשכו כל גידי הארץ [כמבואר בהערה]^{טז}.

אכן בהיות נקודת חיבור בין רוחני לגשמי בבחינת 'מפליא לעשות', הרי שבהכרח היא תלויה בגבול והפלאה, והוא אשר אמרו בזהר (ח"ב צא:): שהשם המפורש פרוש על פני תהום חקוק בצרורא, כי היותו לשם חקוק, הוא הנותן מקום להכיל את קדושתו בגשמיות, וכן מצינו (סוכה נג.) שבשעה שכרה דוד שיתין, קפא תהומא ובעא למשטפא עלמא, וכתב דוד שם על חרס, וזרק לתהום, וירדו מי התהום, והיינו, כי כל עוד אין השם כתוב וחקוק, אין גבול לשפעו^{יז}.

מקום החותם בחיבור יסוד ומלכות

והנה אחר שפרח מטה אהרן (במדבר יז כג), אמר ה' להשיבו לפני העדות למשמרת, ולהעמידו לפני אבן השתיה, כמבואר בגמרא (יומא נב:): וברמב"ם (בית הבחירה פ"ד ה"א) 'אבן היתה בקדש הקדשים במערבו, שעליה היה הארון מונח, ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן', וכיון שהתבאר שמטה אהרן הוא מטה משה, הרי שמקומו נקבע למשמרת לפני אבן השתיה.

הרי שבקתה אחת לשני הפרטים שעליהם נחקק חותמו של הקב"ה בבריאה, ושייכותם זה לזה היא כמבואר, כי ה'חותם' הוא נקודת החיבור בין יסוד למלכות, כמו שהרחיב הגר"א (שה"ש ח ו) בביאור הפסוק 'שימיני כחותם על לבך', שהחותם הוא סיומ"ה, והתבאר בשעה"כ (יוה"כ ד) שחותם היסוד נקרא 'ציון' וחותם המלכות נקרא 'ירושלים', ושם הם כחותם בתוך חותם.

וכן מבואר בתיקו"ז (י, כו:): שהמלכות היא בית קבול לחותם האמת, וביאר הגר"א שהיא מקבלת את החותם, כמו שחותמין על אדמה שמקבלת צורת החותם, וחותמו של הקב"ה הוא אמת, ונמשך כדמות אדם, כאמור 'תתן אמת ליעקב', לאמור כי בסיום קומתו של

^{טז} ז"ל רמח"ל בהקדמת משכני עליון 'כשרצה המאציל לברוא את העולם הזה, כלל הכל בעשר מאורות גדולים, שמהם יצאו כל הנבראים כענפים היוצאים מנוף האילן, עד שלא נמצא דבר שאין לו מקום במרכבה העליונה. והמאור האחרון שבהם הוא הנקרא שכינה, ושם נשרשו כל הנמצאים וכו' ובהקבץ כל השרשים האלה אל מקום אחד, באמצע יראה שם כמו אבן אחת. והאבן הזאת יקרה מאוד, כלולה מכל יופי וחמדה, והיא הנקראת 'אבן שתיה', וכן היתה אבן הזאת בעולם הזה למטה במקום קודש הקדשים, וממנה נתפשטו סביב מסילות ושבילים לכל הדברים'. ובשערי אורה (ש"א) האריך בזה, וכתב, שעל מדת המלכות אמר דוד (תהלים קיח כב) 'אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה', כי אברהם יצחק ויעקב נטלו חלקם למעלה ממנה בספירות עליונות אשר עליה, עד שבא דוד והחזיק בה ולקחה למידתו,

והיא המפרנסת את ישראל, ותשוקתה וחפצה ומגמתה אל אבן אחרת עליונה למעלה הימנה [היא הבינה], וממנה יבואו לה כל מיני האצילות, וסימנך (להלן כח ט) 'ולקחת את שתי אבני שהם ופתחת עליהם שמות בני ישראל', ולפעמים כינוי מדת המלכות הוא 'בית המקדש', לפי שהוא הבית שהשם המיוחד שוכן בתוכו [הוי"ה גנוז באדני'ן], וסימנך (להלן טו יז) 'מקדש אדני' כוננו יריך 'זוה השם היה שוכן בתוכו, וכל צורות הבית ולשכותיו והיכליו וגנוזו ואולמיו, כולם היו בצורת סוד אדני'.

^{יז} כתב הרוקח (סודי רזיא אות ה) שהקב"ה עשה את הארץ וברא את הצרור על התהום וחקק עליו שם המפורש בארבעים ושנים אותיות וקבע אותם על פני תהום כדי לעכב מימיה וסימנך (תהלים סח יח) אדני' ב"ם.

^{יח} כאמור במאמר פתח אליהו 'אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין וקרנין להון עשר ספירן, לאנהגא בהון עלמין סתימין וכו' יסוד סיומא דגופא אות ברית קודש'.

השפע העליון, בא החותם על מקום העבודה של הנבראים, ונקודת חיבורם היא באבן השתיה.

וכאמור חותם האמת נחקק במטה משה, כי בו החל להגלות שם הוי"ה בעולם, הוא השם שכפרו בו פרעה ומצרים, שהאמינו בשם א'להים, אך לא הכירו בשם הוי"ה, ובשם זה מתקיים הייחוד, שהוא עיקר תכלית הבריאה, כמו שכתב הגר"א (שה"ש א ג) שכוונת הבריאה שתהיה השכינה דבוקה למטה בארץ, וזה הוא הייחוד המתקיים תדיר באבן השתיה שבבית המקדש.

ולכך נעשו כל האותות על ידי מטה משה ביציאת מצרים, כי בעוד שחיוב האומות הוא להכיר בהשגחה העליונה, הרי שעל ידי גאולת ישראל ממצרים, התגלה ייחודם עם בוראם בלא צד פירוד, ובזה האמינו העם באמונת הייחוד, שהיא עיקר מעלת אמונת ישראל.

והוסיף בזה ידידי הג"ר גד ליכט שליט"א, שלכך הונח 'מטה שבט לוי' למשמרת בקדש הקדשים, כי אמונת הייחוד התקיימה בבית המקדש על ידי עבודת הכהנים, המעלים ריח ניחוח, וממשיכים שפע לעולם, ולכך 'פרח מטה אהרן', שהרי בהיותו אצל יתרו פרח משום שעמד לגלות את שרשי הייחוד בצאתם לפועל במכות מצרים, והעמידוהו למשמרת, לרפוח וללבלב בבית המקדש, כדי להורות שענין היחוד השלם ממשיך להתגלות בבית המקדש ע"י אהרן ובניו.

*

שם החותם

עוד מבואר בתיקו"ז (קג.) שהחותם הוא בשם מ"ב, הנרמז בראשי תיבות של 'אנא בכח' (תיקו"ז כא, מז:), וידוע. שמהות שם זה הוא חיבור התחתונים לעליונים, ובו העליה מעולם לעולם, ולכן נקבעה אמירתו בעת עליית העולמות בכניסת שבת.

מנין מ"ב אותיות השם^א, שווה לכפלות של שש בשבע, כי מנין שש מורה על עולם הזה שנברא בששת ימים, ואילו ספרת שבע מורה על הנקודה הפנימית, שהיא שביעית לצדדי היקפה, והיא נקודת החיבור לעולם העליון, והכפלות מורה על הרכבתם זה בזה בשם קודש אחד, כי בו חל חיבור בין השפע הניתן לענייני העוה"ז בשש קצוות, לבין הנהגתם העליונה, שהיא בנקודה השביעית הפנימית^ב.

^א ראה רמח"ל (סוף פחו"ד) 'שהמאציל ית"ש רצה לגלות יחודו, להראות כי אני ראשון ואינו אחרון, והוא באמת עיקר אמונתן של ישראל לדעת יחוד המאציל ית"ש'.

^ב וכן בין אמירת הקרבנות בעולם העשיה, לפסוקי דזמרה שהם בעולם היצירה, ואף בברכת אבות קבעו מ"ב תיבות, וביהיו לרצון' מ"ב אותיות, כי בו מתקיים כל מעבר מעולם לעולם.

^{כא} דהיינו ארבע אותיות של שם הוי"ה, עשר אותיות של מילוי, ועוד כ"ח אותיות של מילוי דמילוי, ובמילוי יודין הוא כך, יהו"ה, יו"ד ה"י וא"ו ה"י, יו"ד וא"ו דל"ת, ה"ה יו"ד, וא"ו אל"ף וא"ו, ה"ה יו"ד.

^{כב} ואמנם מצינו עוד פנים לשם מ"ב (שער המצוות לך לך, עקב ועוד) שהוא כולל ג' פעמים י"ד, וענינו שיש שלשה שלבים של יציאה מתוהו לתיקון, ולכן בריאת העולם היא בשם מ"ב, כי בו י'היב ליה י'דיה ואוקמיה, והוא שם יל"י המבואר בפרדס רמונים (שכ"א פ"ב) שבחזרת הדבר אל מקורו או בהתחברו אליו ישפיע אל פרטיו שפע רב טוב, והוא

וזה הוא ענין הקרבנות, שעל ידי העלאת ריח ניחוח מעבודת ישראל, תשוב ההנהגה העליונה אל ענייני העוה"ז, והיא בשם מ"ב, כמו שכתבו התוס' (חגיגה יא: ד"ה אין) שהוא יוצא מפסוקי 'בראשית ברא' 'והארץ היתה', לפי שגילוי זה הוא מהות נקודת הבריאה, שתכליתה לגלות בה את הנהגת השי"ת העליונה, בהיות לו דירה בתחתונים ונרחיב בזה אי"ה בפרשת וארא].

ואמנם שם מ"ב הוא שם של מדת הדין, כי הוא בבחינת ראשית מחשבתו לברא את העולם במדת הדין, אך כיון שגם בחירת ישראל היא בראשית מחשבתו, הרי שרק הם יכולים להשיב את הנהגתו ית' לעוה"ז אף אחר החטא, ולכן הוא נטבע גם בפסוק 'אז ישיר' (פע"ח ספיה"ע ה), לאמור שאז נשלמה יציאת שם הוי"ה מגלות מצרים, אל מקדש ה'.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

**"גאולת מצרים שורש כל הגאולות" במשנתו של ה'מעשה
נסים' (בעל ה'נתיבות המשפט')**

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה אֶהְיֶה אִשְׁרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי
אֵלֵיכֶם (ג, יד)

א] כששלח הקב"ה את משה לבני ישראל במצרים, נאמר (שמות ג, יד) "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל מֹשֶׁה אֶהְיֶה אִשְׁרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם".
ולא מובן, מהו ה'ויאמר' "ויאמר" פעמיים באותו הפסוק. וגם מדוע בתחילה נאמר
"אהיה" ב' פעמים, ואח"כ נאמר "אהיה" רק פעם אחת.

ומבאר המהרש"א (ברכות ט, ב) שמכח זה דרשו חז"ל (שם), שאכן חסר מן הכתוב בין
שני האמירות, שמתחילה אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור להם לישראל, אני הייתי עמכם
בשעבוד זה, ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכות. ואמר משה, רבונו של עולם, דיה לצרה
בשעתה. ואמר לו הקב"ה, לך אמור להם "אהיה שלחני אליכם", לך אני מודיע להם איני
מודיע (שמו"ר פ"ג).

ומבאר המהרש"א, שאמר לו הקב"ה, אתה לא הבנת דברי, כי גם אני כונתי לך, שלך
אני מודיע אהיה עמכם בצרה אחרת ולהם איני מודיע, אלא כה תאמר לבני ישראל אהיה
וגו' ואל תזכור להם צרה אחרת.

ומה שהודיע הקב"ה למשה שיהיה עמנו בכל הגלויות, הכונה שהבטיח לו בשם הוי"ה,
שאנו דבקים בו וישאר לנו הוי"ה בכל השעבודים, ולא יבוא לנו הפסד וכליון ח"ו באורך
הגלות.

וזהו מה שרמז לו הקב"ה למשה כשנגלה אליו בסנה, שהראה לו "סנה בוער באש והסנה
איננו אוכל" (שמות ג, ב). ואמרו חז"ל (ילקו"ש שמות רמז קסט) שרמז לו שכמו כן עם
ישראל הגם שישתעבדו בד' מלכיות (וזהו 'סנה בוער באש'), מ"מ אינם כלים ('הסנה איננו
אוכל').

ב] אך יש כאן כמה הערות.

א. ממה שהקב"ה הודיע כן למשה כאן קודם וסמוך לגאולת מצרים^כ משתמע, שיש שייכות בין גאולת מצרים לשאר כל הגלויות שאנו מובטחים מאת הקב"ה שלא נלך לכליון, וזה טעון ביאור.

ב. גם צריך ביאור, מדוע הנהגה זו שהקב"ה "עמו אנכי בצרה" (זהו "אהי"ה") טומן בתוכו הבטחה שלא יבוא לנו הפסד וכליון בגלות. והרי כל סיבת הגלות הוא מפני חטאינו, וא"כ גם אם הקב"ה הוריד אותנו לגלות לטוב לנו, מ"מ אם לא נשוב בתשובה לכאורה אין סיבה שנוכה לגאולה, ומה שייך הבטחה בזה מאחר שאין הדבר תלוי אלא בנו.

ג. הר"ן (ריש ערבי פסחים) מביא שד' כוסות הוא כנגד ארבעה כוסות שעתיד הקב"ה להשקות את העובדי כוכבים לעתיד לבוא. ומקורו בירושלמי (פסחים פ"י ה"א) וביאר הפני משה שם, שהן מרמזין על הגאולה העתידה.

וזו לא מובן, שהרי כל זמן שאנו בגלות ולא זכינו שהקב"ה השקה אותם, מה מקום יש לשמוח על דבר שעדיין לא ארעובנתיים המצב הוא ההיפך הגמור. ובהכרח הטעם הוא כי אנו מובטחים שהקב"ה ישקה אותם את כוס התרעלה. אבל עדיין לא מובן מה השייכות של זה לליל הסדר. אלא שוב רואים שיש קשר בין גאולת מצרים שהוא הגורם את ההבטחה של הגאולה העתידה.

ד. הר"ן שם מוסיף, שנראה שלפיקך נהגו לומר בכוס רביעי קודם ההלל "שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך". ומנהג זה הובא ברמ"א (תפ, א) שכתב ש"א שיש לומר שפך חמתך כו' קודם לא לנו.

אולם לא נתבאר מדוע בחרו לומר כן דוקא באמצע ההלל וקודם אמירת "לא לנו". וראה בגר"א שם שציין לדברי הגמ' בפסחים (ק"ח, א) שמובא ש"לא לנו ה' לא לנו" מיוחס כנגד חבלו של משיח, שעבוד מלכיות, ומלחמת גוג ומגוג. ולכן נהגו אז לומר שפוך חמתך שג"כ כאמור עוסק בעתיד לבוא.

וכ"כ הלבוש (תפ, א) שטעם חלוקת הלל מפני דחצי הלל דקודם הסעודה מדבר הכל ביציאת מצרים ושייך לכל ההגדה שקודם הסעודה דאיירי כולה ביציאת מצרים, אבל חצי הלל האחרון וגם רוב סיפורי ההגדה שאחר הסעודה מדברים בשאר הגאולות ובגאולה העתידה, לכך קבעוה יחד אחר הסעודה עכ"ד. וכ"כ הגרי"א חבר ('יד חזקה' פסקא 'שפוך חמתך') שזהו טעם חלוקת ההלל והוסיף שלכך מתפללים אז 'שפוך חמתך'.

ומבואר שאנו מייחדים חלק נכבד מסדר הלילה לעניני העתיד לבוא אחרי עבודת סיפור יציאת מצרים, והענין צ"ב.

^כ עצם הדבר מה שאמר הקב"ה למשה קודם גאולת מצרים שעתיד להיות עוד גלויות, הבאנו במקו"א בשם ה'בית הלוי' שכיון שהקב"ה גאלנו קודם כלות הזמן של "ארבע מאות שנה" א"כ בהכרח צריכים אנו להשלים זאת בשאר גלויות.

ה. במשנ"ב (תפ, י) כתב שנוהגין למזוג כוס אחד יותר מהמסובין וקורין אותו "כוס של אליהו הנביא", לרמוז שאנו מאמינים שכשם שגאלנו השם יתברך ממצרים הוא יגאלנו עוד וישלח לנו את אליהו לבשרנו.

ושוב רואים שיש קשר הכורך בין גאולת מצרים לגאולה העתידה, וגם שיש ענין להורות אמונה בגאולה העתידה מכח יציאת מצרים.

"אשר גאלנו וגאל את אבותינו"

ג] ובביאור הענין מבאר ה'מעשה נסים' (פיסקא 'בכל דור ודור'), דהנה מובא בהגדה ש"חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר בעבור זה עשה ה' לי כו', לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמהם שנאמר ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו כו'".

ובפשטות הענין במה ש"חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא מצרים" הוא, כי אילו לא היו אבותינו יוצאים, ממילא גם אנחנו היינו משועבדים לפרעה.

אך זה לא יתכן, כי א"כ מדוע בכל הנסים שנעשו לאבותינו לא מצינו שחייב אדם לראות עצמו כאילו הנס נעשה לו. כגון בנס של אחשורוש שנגזר על כל ישראל למיתה ואם ח"ו היה מתקיים גזירה זו לא באנו לעולם. וכן בכל שאר הנסים שנעשו לאבות יהיו הבנים מחוייבים לברך על הנס שנעשה לו. והרי שנינו (עי' שו"ע או"ח ריח, ד) שמברך "שעשה נס לאבותינו", ואילו כאן מברכים "אשר גאלנו וגאל את אבותינו" שמזכיר בברכה גם את גאולת עצמו.

ומבאר בזה המעשה נסים (פיסקא 'הא לחמא עניא'), שהנה לכאורה יתפלא לב האדם על אשר אנו עושים משתה ושמחה בכוסות וסעודה על שמחת יציאת מצרים, והרי אכתי עבדי אחשורוש אנן להיותינו שקועים בגלות המר והנמהר.

ומשל למה הדבר דומה, לעבד אשר ישב במאסר מאדוניו והוציאו בחסדו לחירות, שבודאי עליו לשמוח ביום יציאתו ולהודות ולברך למי שהוציאו והצילו מהמאסר, וגם טבע האדם מחייב שתבוא שמחה בלבו בעת שנוכר וכ"ש ביום היציאה. אמנם אין מדרך האדם אף שיצא פעם אחת מהמאסר כשחזר ונחבש בבית האסורים גדול מהראשון לשמוח בריקודין ומחולות בתוך בית האסורים על שיצא פעם אחת ממנו כיון שעכשיו הוא שקוע בבית כלא, ומה בצע לו ביציאתו אז.

אמנם אם מחמת היציאה הראשונה מובטח בבירור בלי שום ספק שגם עכשיו בודאי יצא, בודאי שהשמחה ראוי בה ואין שמחה גדולה מזו על היציאה הראשונה שעברה כיון שבטוח שבודאי יצא גם עכשיו. כך גם בנידו"ד, מחמת היציאה ממצרים אנו מובטחים בבירור בלי

כ" והוסיף בזה (פיסקא 'אמר רבי אלעזר בן עזריה') שהלא כמה פעמים הצילנו ממות לחיים, ויותר ראוי לשבח על זאת מעל נס שמעבדות לחירות. וכפי שמבואר בגמ' במגילה (יד, א) שלמדו תקנת קריאת מגילה בפורים מק"ו מפסח דמה מעבדות לחירות אמרינן שירה (אז ישיר) ממיתה לחיים לא כל שכן.

שום ספק שגם מגלות זו ניגאל, ועל כן ודאי שיש סיבה לשמוח על היציאה הראשונה מאחר שהיא הסיבה גם לגאולה העתידה.

"למה יאמרו מצרים ברעה הוציאם כו"

ועומק הענין הוא (פיסקא 'עבדים היינו'), כי הנה בודאי הרבה ריוח והצלה לפני הקב"ה היה להוציא אותנו מבלתי הראותו היד החזקה וגבורותיו לעיני העמים, כגון שיתן בלבם לשחרר אותנו מדעתם (כמו שהיה בזמן מרדכי ואסתר שגלגל הקב"ה הכל בתוך דרכי הטבע) רק שעשה זאת ה' למענינו. והוא בהיות כי הכל גלוי לפניו ויודע שעתידין אנו לחטוא הרבה פעמים עד שכמעט היה ראוי לכלותינו, ולא היה יכול משה לבקש רחמים רק מחמת חילול כבודו יתברך בין העמים כמו שאמר בכל תפילותיו "למה יאמרו מצרים ברעה הוציאם כו", וזהו מחמת שהיה היציאה ביד חזקה ונגלה לעין כל שהוא יתברך המוציא ואנחנו בניו, ומשא"כ אילו לא היה מוציא אותנו ביד חזקה לא היה נגלה שהוא יתברך המוציא אותנו ושאו בני אל חי ולא היינו יכולים להתפלל "למה יאמרו מצרים כו".

הגאולה העתידה "למען שמו"

דן והנה גם הגאולה העתידה אנו זוכין לה רק "למען שמו", וכנוסח התפילה "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו", "וגאלנו מהרה למען שמך".

וכפי שמובא בזוהר (תקוני זוה"ח דף ס, א) שהגאולה של 'אחישנה' זמנה וקיצה תלויים בזכות מעשיהם של ישראל ובתשובה שלהם, אבל הגאולה של 'בעתה' (בזמן הקץ שקבע הקב"ה, עי' סנהדרין צח, א) אינה תלויה לא בזכות מעשיהם אלא תלויה בו יתברך כמו שכתוב "למעני למעני אעשה", ואעשה למען שמו.

וכ"כ הגר"א (אבן שלמה יא, ט): "וכן בכל דור ודור יש קצים לפי ענין התשובה והזכיות המיוחדים לאותו הדור, אבל קץ האחרון לא תליא בתשובה אלא בחסד כמו שכתוב "למעני למעני אעשה" כה".

כל הגאולות "למען שמו"

הן ולא רק הגאולה העתידה היא "למען שמו", אלא גם שאר כל הגאולות מכל צרות הגלויות לא היו רק למען שמו.

ודבר זה מבואר בגמ' בפסחים (ק"ז, א) שאמרו שם, שבעת קריעת ים סוף אמרו ישראל על הים "לא לנו ה' לא לנו" [וביאר המהרש"א שם דהיינו לא לנו בשבילנו תצילנו ה' כי לא לנו זכות כי אם לשמך כו'] ורוח הקודש השיבה "למעני למעני אעשה".

^{כ"ה} ובמקו"א ביארנו עפ"ד הגר"א והמהרש"א, שגם הגאולה של "בעתה" יהיה רק על ידי שהקב"ה יעמיד מלך קשה כהמן שיגרום לישראל בעל כרחם לחזור בתשובה ע"ש.

וכן מובא שם שאמרו כן יהושע וישראל בשעה שעמדו עליהן מלכי כנען, וכן דבורה וברק בשעה שעמד עליהם סיסרא, וכן חזקיה וסייעתו בשעה שעמד עליהן סנחריב, וכן חנניה מישאל ועזריה כשעמד עליהן נבוכדנצר, וכן מרדכי ואסתר כשעמד עליהן המן הרשע. ובכל המאורעות הללו רוח הקודש השיבה ואמרה "למעני למעני אעשה".

והטעם שאי הגאולה הוא חילול שמו יתברך, הוא רק בגלל שבחר בנו מכל העמים ואנו העם הנבחר שלו, ולכן אם לא ניגאל הרי זה חילול שמו יתברך לעיני העמים (ראה בהערה¹⁰). ורק מכח היציאה ממצרים ביד חזקה באותות ובמופתים אנו מובטחין בבירור על הגאולה העתידה, כי אילו היה היציאה ממצרים בלא פרסום לא היה זה חילול כבודו יתברך, אבל מכיון שכל העולם ראו כבודו וגדלו איך שהוציאנו ממצרים, לפיכך זה גורם שגם אם ח"ו לא נהיה ראויים יעשה זאת למען כבודו יתברך שלא יחולל כי למה יאמרו מצרים כו'.

וכשהקב"ה הוציא אותנו ממצרים באותות ובמופתים¹¹, היה זה אדעתא דהכי שידע שזה כורך אותנו מכאן ולהבא שעם ישראל יהיה גורם לחילול שמו יתברך אם יהיו בגלות. ולפיכך יציאת מצרים הוא שורש לכל הגאולות. ולכן קודם גאולת מצרים הודיע הקב"ה למשה שעתידין ישראל להיות בעוד גלויות, וזה הודיע הקב"ה למשה שאי"ז מורה שהקב"ה עוזב את ישראל אלא עמו אנכי בצרה, וזהו חילול כבודו יתברך ולפיכך זה מכריח שיפדה אותם משם¹².

ישׁוב ההערות

10] ולכן הגם שאם ארע נס לאביו של אדם אינו מברך שנעשה לו נס, אבל גאולת מצרים שהיא שורש לכל הגאולות שפיר טמון בתוכה שאף אותנו גאל משם. וזהו יסוד החיוב מה שחייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, היינו לראות כאילו כל נס ונס נעשה לו בעצמו, ולפיכך אנו מברכים "אשר גאלנו וגאל את אבותינו" (פיסקא 'אמר רבי אלעזר בן עזריה').

¹⁰ ראה במקראי יחזקאל (לו, יט-כג) שנא' "ואפיץ אתם בגוים כו' ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו. ואחמול על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה כו'. לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם. וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ה' נאם אדני ה' בהקדשי בכם לעיניהם". ומפרש רש"י שם "ויחללו את שם קדשי", ומהו החילול? באמור אויביהם עליהם עם ה' אלה ומארצו יצאו ולא היה יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו. "וקדשתי את שמי", ומהו הקידוש? "ולקחתי אתכם מן הגוים". ועוד נאמר (יחזקאל לט, ז) "ואת שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל ולא אחל את שם קדשי עוד וידעו הגוים כי אני ה' קדוש בישראל" ופרש"י "שפלותם של ישראל חילול שמו הוא באמור להם עם ה' אלה ולא יכול להצילם", הרי מפורש בדבריו שעצם זה שישראל בגלות נחשב חילול שמו.

¹¹ הנה הטעם שעשה הקב"ה אותות ומופתים במצרים הוא לצורך חיזוק יסודות האמונה כמו שמפורש במקראות התורה "למען תדע כי אין כה' אלוקינו". ובמקו"א ביארנו שאי"ז סתירה ליסודו של ה'מעשה נסים'.

¹² אולם עי' הטיב ברמב"ן (שמות ג, יג) מש"כ על דברי הר"א שעדיין לא נאמר למשה שיעשה ביציאת מצרים אותות ומופתים גדולים ונפלאים ודו"ק.

ולכן כל הד' כוסות הם כנגד הכוסות שעתיד הקב"ה להשקות את העכו"ם לעתיד לבוא.
וזהו החלק של ליל הסדר מ"לא לנו" ואילך כנגד הגאולה העתידה, מאחר שכל שורשה
היא מכח גאולת מצרים.

וזה מה שאנו רומזין ב"כוס של אליהו", שאנו מאמינים שכשם שגאלנו השם יתברך
ממצרים הוא יגאלנו עוד וישלח לנו את אליהו לבשרנו.

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

"יש תקוה"

וַתֵּרֶד בַּת פְּרָעָה לְרַחֵץ עַל הַיָּאֵר וַנַּעֲרֹתֶיהָ הִלְכַת עַל יַד הַיָּאֵר וַתֵּרָא אֶת הַתַּבָּה בְּתוֹךְ הַסּוּף
וַתִּשְׁלַח אֶת אֶמְתָּהּ וַתִּקְחָהּ (ב-ה)

ס' אמות

פרש"י וז"ל: "את אמתה - את שפחתה. ורבותינו דרשו לשון יד. אבל לפי דקדוק לשון הקודש היה לו להנקד אמתה מ"ם דגושה. והם דרשו את אמתה את ידה, שנשתרבבה אמתה אמות הרבה", עכ"ל. ועי' במש"כ רבינו בחיי וז"ל: "ותשלח את אמתה. דרשו רז"ל (סוטה יב, ב) רבי יהודה ורבי נחמיה, חד אמר ידה, וחד אמר שפחתה. מאן דאמר ידה ששים אמה נשתרבבה אמתה של בת פרעה, ויש בזה רמז בכתוב שאמרה בת פרעה "כי מן המים משיתיהו" (פסוק י), יתיר הנו"ן ושתי ההי"ן, כי היה הכתוב יכול לומר כי ממים משיתיו", עכ"ל.

וכ"כ הדעת זקנים מבעלי תוס' וז"ל, "בסוטה פליגי ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר שפחתה וחד אמר אמתה. ופריך למ"ד שפחתה, הא קאמר שבא גבריאל וחבטן בקרקע. ומשני דשייר לה חדא דלאו אורחא דבת מלכא למיקם לחודה. ולמד"ר אמתה היה לו לכתוב ידה, הא קמ"ל שנשתרבב אמתה עד ששים אמות. וכן אתה מוצא בשני רשעים שברת אל תיקרי שברת אלא שרבבת. ורמז לדבר, כי מן המים משיתיהו נ' דמן המים וי' דמשיתיהו יתרים הם הרי ששים. וכן בשני רשעים יכול לכתוב שן רשע שברת י' דשני וי"ם דרשעים יתרים הם שעולים בין כלם ששים", עכ"ל. הרי שנעשה נס גדול, שידה של בת פרעה התארכה לשישים אמות, ועל ידי נס זה יכלה להציל את משה רבינו!

*

טעם לנס גדול כזה

ויש לבאר, מדוע הוצרך הקב"ה לעשות נס גדול כזה, שידה של בת פרעה תתארך עד ס' אמות, והלא אין מדרכו של הקב"ה לעשות ניסים מעל דרך הטבע שלא לצורך. ואם היה רצונו של הקב"ה שמשה רבינו ינצל מן המים, א"כ היה אפשר לגרום לבתיה להגיע למשה רבינו אפילו בלי נס גדול כזה. וצ"ב הטעם לנס זה.

ונראה לומר, דהנה יש כאן לימוד נפלא לדורות עולם. שבטבע העולם מי שאינו מאמין בהשי"ת, אזי אם נמצא במצב גרוע שאין עיניו רואות אפשרות להנצל ממצבו, הרי הוא מתייאש ואומר שאין לו תקוה. אמנם מי שמאמין בהשי"ת, אין שום מצב בעולם שגורם לו יאוש וחוסר תקוה לצאת ממנו, אלא לעולם יש תקוה! שהשי"ת הוא כל יכול ואינו מוגבל להנהגת הטבע, ויש לו את האפשרות להצילו אפילו באופן שהוא למעלה מדרך הטבע.

וא"כ י"ל, דהנה כלל ישראל היו עבדים במצרים, ומעולם לא יצא משם עבד. וא"כ היה יכול להיות להם צד לטעות ולומר שהם במצב שאין להם תקוה. ומשום כך עשה הקב"ה נס בשעת עיקר לידת מושיען של ישראל, שידה של בתיה התארכה עד מאוד, להורות שאפילו אם אין אופן בדרך הטבע, מ"מ השי"ת הוא כל יכול ויכול להצילן באופן שהוא למעלה מדרך הטבע. וכאשר כלל ישראל שמעו מה שקרה, בודאי היה להם חיזוק נורא!

*

משה על שם הנס

והנה שמו 'משה' נקרא על שם הנס הזה, כמו שכתב האלשיך (ב, י). שהק' האלשיך מדוע קראה את שמו משה, הלא הטעם שאמרה - כי מן המים משיתהו נותנת טעם להיפך, שאם הוא על כי מן המים משיתהו, תקראנו "משוי" ולא "משה", כאילו הוא המושך. ותי' וז"ל: "אמנם הנה ידוע כי מקום שגדל בו סוף על שפת היאור הוא מקום רחב ובלתי עמוק, רחוק מן המים שלמעלה או למטה, משוללי קנה וסוף, מקום ששם יורדים בני אדם לרחוץ. והנה, היא היתה במים רחוק מהסוף שעל שפת היאור, כאומרו ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור. ואי היה אפשר להשיג משם, אם לא שנשתרבבה אמתה כמאמרם ז"ל (סוטה יב ב), והוא פליא. וזה אמרה, תדעו למה קראתיו משה על דבר ההמשכה, וגם לא קראתיו משוי, הלא הוא, כי מן המים משיתהו רוצה לומר כי מן המים שהוא מקום רחוק משולל סוף, כי שם הייתי, ומשם משיתהו בהיותו בסוף. ואין זה, רק שהוא משך אותי עד מקום כבודו להעריצו, ומשך זרועי עדיו, וזהו כי מן המים וכו'", עכ"ל. הרי שעיקר שמו של משה מיוסד על הנס שידה נמשכה עד אותו מקום להצילו. וע"כ קרא שמו משה, ולא משוי.

וכיון ששמו של משה רבינו היה מיוסד על נס זה, הרי שהיה לנס זה פרסום גדול לכלל כלל ישראל, והיה להם חיזוק גדול במדת הבטחון שהשי"ת "כל יכול", ויש לו את האפשרות בכל מצב שהוא לעזור לכל אחד ואחד, ואפילו אם הוא בעצמו אינו רואה שום עצה היאך תבא ישועת ה'.

*

לימוד לדורות

וחזינן מזה יסוד גדול בעשיית השתדלות, שאפילו אם אדם נמצא במצב שאין לו שום השתדלות לעשות, אין לו להתיימש! דלעולם יש תקוה. ואיתא בספרים הקדושים שזהו כוונת הקרא (שמות יד, לא): "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו". שבאיזה יד הגדולה איירי כאן, שראו במצרים? וביארו, שהיינו היד הגדולה של בת פרעה, שנתארכה ידה עד שישים אמות, ונעשה נס גדול כזה, ומשה רבינו ניצל מן הים. וכאשר כלל ישראל ראו את אותה יד הגדולה, חיזקו את עצמם לבטוח בה' שיעשה להם נס שיקרע להם את הים.

וכן כל אדם, אף אם נמצא במצב שנראה שאין לו תקוה, אין לו להתיימש, שהרי זה שאין עליו לעשות השתדלות אינו סיבה כלל שלא יצליח. וכ"כ החפץ חיים (על התורה) וז"ל: "והנה אע"פ שידעה בת פרעה מדת ידה, שמן הנמנע לפשטה יותר מכפי מדתה, ושבושם

אופן לא תשיג בידה את התיבה ששטה בתוך האגם, מ"מ לא נמנעה משלוח את ידה להצילו. וסוף דבר היה, כי נשתרבבה ידה והצילתו. וללמדנו בא, לבל יתעצל האדם מלהציל את מי שזקוק להצלה, ואפילו אם לפי ראות עיני האדם לא יעלה בידו בדרך הטבע להצילו, מ"מ בל יניח ידו ובל יעמוד מנגד, אלא יתעסק בהצלה עד מקום שידו מגעת, ומשם ואילך תעשה מלאכת ההצלה מאליה בדרך נס, או היד תשתרבב, או התיבה תתקרב ביותר אל החוף. וכן הוא טבע הנס, שמופיע תמיד בתור מלואים להשתדלות הטבעית שקדמה לה, "עכ"ל.

הרי לנו מדבריו, כי הצלחתו של האדם אינה תלויה כלל בעשיית השתדלות, שאפילו אם בדרך הטבע לא היה שום אופן להצליח בהשתדלותו, אינו סתירה כלל להצלחה שתבא אחריה. וכמו שכתב החובת הלבבות שער הבטחון (פרק ד'): "כי הסבות אין מועילות אותו בזה כלום, אלא בגזרת הבורא יתברך", עכ"ל. הרי שהסיבות, דהיינו ההשתדלות, אינן מועילות כלל, ובמקום שאין מה לעשות, עדיין ביכולתו של הקב"ה להיות לעזר, שהוא ית' אינו מוגבל להנהגת הטבע או להנהגת ההשתדלות.

*

הגזירה אמת והחריצות שקר

ולעומת זה, מצינו בפרשתן להיפוך, שאפילו אם אדם ישתדל בכל כוחו לפעול איזה דבר, אם אין הדבר ההוא בגזירת השי"ת שיצליח, לא יועיל כלום כל אותה ההשתדלות. שהנה פרעה גזר על כל הזכרים שיולדו להשליכם לים. ומה עשה ה' בת פרעה הלכה לרחוץ על היאור, והכניסה לתוך בית פרעה את מושיען של ישראל בעצמו!

וכן כתב האלשיך (ב, ה): "הורה הוא יתברך, איך נואלו שרי צוען, חכמי יועצי פרעה. העולה על רוחם יש לאל ידם להפר עצת אלהי עולם ה', אשר יעץ לברא מושיע את ישראל, באומרם אל פרעה כל הבן הילוד יצוה להשליכו היאורה. והורה הוא יתברך, שאחרי שה' צבאות יעץ מי יפר. ולא עוד, כי בעת אומרם אליו כבר הושלך מושיען של ישראל היאורה, אז יוצאת חלציו תחלץ חושים, כבודה בת מלך פנימה, אשר לא ניסתה לצאת לרחוץ על היאור כאחת הרקות, כי לא יחסר מרחץ לה בית המלכות. ומן המים תמשהו תביאהו ותטעהו בהיכל המלך אביה, המבקש את נפשו, ושם ירעה ושם ירבץ עד כי גדל וכלה סעיפיו", עכ"ל. הרי, שחרף מאמצי פרעה שעשה כל השתדלות שבעולם להרוג את מושיען של ישראל, לא הועיל כלום להפר גזירת השי"ת. וגזירתו ית' נתקיימה ואין מי שיכול להפר עצת ה'.

*

טעם לחובת השתדלות

ומאחר כל מה שמבואר מהנ"ל שההשתדלות אינו מועלת כלל, א"כ עלינו לבאר מדוע חובת ההשתדלות מוטלת על כל אחד ואחד.

והנה הטעם שחייב כל אדם להשתדל בעסק השתדלות, אינו כדי להרויח מה שיעלה לו מאותו השתדלות, שהרי השתדלות אינו סיבה כלל להצלחה. וכתב החובת הלבבות לבאר אחד מן הטעמים שחייב לעסק לצורך פרנסה וז"ל, **"מפני שחייבה החכמה בחינת הנפש בעבודת האלהים ובהמרותו, בחן אותה במה שמראה זה ממנה, והוא הצורך והחסרון אל מה שהוא חוץ לה ממאכל ומשתה ומלבוש ומעון ומשגל, וצוה אותם לחזור עליהם להביאם בסבות המוכנות להם על פנים מיוחדים ועתים ידועים. ומה שגזר הבורא שיגמר לאדם מהם, יגמר וישלם בהשלמת הזדמנות הסבות, ואשר לא גזר לו להגמר בהם, לא יגמר, וימנעו ממנו הסבות. ונתבררו ממנו העבודה והעברה בכוונה ובבחירה לאחת מהנה מבלתי האחרת, ויתחייב אח"ז הגמול והעונש ואפילו לא גמר בהם המעשה", עכ"ל.**

הרי מבואר בדברי החובת הלבבות, שכל עניני העולם שצריך האדם להשתדל בהם, בין לענין פרנסה, בין לענינים אחרים, אינם אלא נסיונות לנסות את האדם אם יעמוד בהם. וזהו הבחינה הגדולה, ונכלל בזה כמה וכמה נסיונות, ואחד מן הנסיונות הוא שהקב"ה רוצה לראות, **אם ישא ויתן באמונה, בלי גזל או רמאות וכדומה. ואם יאמר "כוחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה", או "ה' אלקך הוא הנותן לך כח לעשות חיל".**

*

השתדלות על פי התורה

הנה מי שבאמת מאמין באמונה שלימה שכל פרנסתו הוא מאת הקב"ה ואין מי שיכול להפסידו אפילו פרוטה, יודע שאינו צריך לעשות דברים האסורים לצורך פרנסתו. אבל מי שאינו מאמין באמונה שלימה בהקב"ה שהוא הזן אותו ומפרנסו, והינו 'חושב' שפרנסתו תלויה אך ורק בעסק ההשתדלות לצורך פרנסתו, וע"כ הוא מרבה יותר מדי בעשיית השתדלות [ומבואר מדברי המדרש ביוסף הצדיק, שרבו השתדלות הוא חטא ואכמ"ל בזה], וגם עוסק בכל עניני פרנסה ברמאות וגניבה וכדומה. וע"כ זהו הנסיון הגדול, אם הוא מאמין באמונה שלימה בהקב"ה שהוא המפרנסו, יעשה רק עסק שהוא על פי דיני תורה, כי הוא יודע שהקב"ה יפרנסו באופן המותר, ואם חו"ש עושה דברים אשר אינם על פי דרך התורה, מראה בזה שחסר לו בעיקר אמונתו ובטחונו בהשי"ת.

*

לימוד למעשה:

הצלחתו של אדם אינה תלויה בעסק השתדלותו, ואם נגזר מאת השי"ת שלא יצליח, לא יועיל לו כלל כל העסק בהשתדלות, ויגע לריק. אבל אם גזירתו של הקב"ה היא שיצליח, אפילו אם נמצא במצב שנראה שאין שום אופן של השתדלות שיכולה להועיל לו, מ"מ אי"ז סיבה כלל שלא יצליח. שהשי"ת הוא "כל יכול", ויש לו אפשרות לעזור לכל אחד ואחד אפילו בלי עסקו בהשתדלות. ורק שעיקר הטעם שצריך לעסוק בהשתדלות, זהו הא גופא לנסות את האדם אם יאמין ויבטח בהשי"ת, ויעסוק רק בהשתדלות שהיא על דרך התורה.

לתגובות: adebstein@gmail.com

באר צבי / הרב צבי קרייזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי סירובו של משה לגאול את ישראל

וְעַתָּה לֵךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר. וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח נָא בְיָד תְּשַׁלַּח
(ד, יב-יג)

התורה הקדושה מאריכה כאן בכל ה'משא ומתן' שהיה בין הקב"ה למשה רבנו עד שהסכים לקבל על עצמו את תפקיד ה'גואל', ונעתר לשליחות להוציא את בני ישראל ממצרים.

והנה סיבת סירובו של משה מתחילה לקיים תיכף ומיד את ציווי הקב"ה, מבואר בדברי חז"ל כאן, וכמו שהביא רש"י מדברי המדרש (שמו"ר ג' ט"ז) "ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן". וכן אמרו חז"ל (במד"ר פ"ג כ"א) "ורבנן אמרי, סבור אתה שהיה מעכב משה לילך, אינו כן, אלא כמכבד לאהרן, שהיה משה אומר, עד שלא עמדתי היה אהרן אחי מתנבא להם וכו', שכן הוא אומר וכו' אמר משה עכשיו אכנס בתחומו של אחי ויהיה מיצר בשביל כך לא היה מבקש לילך". ע"כ. ומבואר שמה שעמד בבסיס סירובו הארוך של משה רבנו נבע מן החשש שמא אהרן אחיו יפגע מכך שהוא נוטל את ההנהגה. כלומר הזהירות בכבודו של אהרן ומכל חשש פגיעה בו.

וכשמתבוננים בדברים צפה ועולה תמיהה גדולה, הן משה הכיר היטב את סבלם הגדול של אחיו היהודים במצרים, ושכלל יום ויום נהרגים שם יהודים, ואם כן זהו פיקוח נפש של ממש בכל התעכבות, וכיצד אם כן ניתן להבין שמה רבנו העמיד את כבודו של אהרן במעלה גבוהה יותר מהצלת כלל ישראל, ועוד בשעה שהקב"ה בכבודו ובעצמו שולח אותו לגאול את ישראל?

וידועים דברי הגרא"מ שך זצ"ל בזה, [עיי' מחשבת מוסר ח"א עמ' רפ"ב], שיש כאן לימוד נורא, שגם הדבר הטוב ביותר כהצלת כלל ישראל, לא יצלח כאשר יש מי שנפגע בעשייתו. [ויש להוסיף, שכעיי"ז מצינו אצל רחל (יעויין מגילה יג, ב"ב קכג.) דמסרה ללאה את הסימנים שנתן לה יעקב, ולכאורה איך היה מותר לה לעשות זאת בניגוד להסכם שלה עם יעקב, ועל כרחק שהבינה שכל הסימנים לא נועדו אם יהיה ללאה בושה]. אך גם ענין זה גופא טעון ביאור.

ועוד צריך ביאור בזה, דהרי הקב"ה בודאי יודע את הרגשת הלב של אהרן, והוא מודע היטב לחשש של משה שאהרן יפגע מבחירת משה לגואלם של ישראל, ואם אעפ"כ הוא מצוה את משה לגאול את ישראל, הכיצד יכול הוא להתעקש שבוע שלם ולא ללכת?

ובספר 'שפתי חיים' (למו"ר הגה"צ רבי חיים פרידלנדר זצ"ל, שמות עמ' ע"ב) הביא ממרן המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל שביאר, שזוהי מעלת נפש טהורה וזכה כנפשו של משה, שאינו מסוגל לצער את אחיו אהרן, צער כזה מנוגד למהות מציאותו הרוחנית

של משה, לכן מיאן ללכת. נויש להוסיף יותר, שעל הצד שאהרן יפגע, זה כ"כ יכאב למשרע"ה עד שגם הוא עצמו לא יוכל להצליח בשליחותו].

עוד ביאר ה'שפתי חיים', שמשה ראה בדבר ה' אליו נסיון, כלומר לבחון אותו בשלימות מידותיו הטובות, שאם לא יסרב לקבל את השליחות יהיה בזה סימן לפגם במידותיו, כמו שמצאנו שהשי"ת ציוה לשמואל (ש"א טז, א-ב) "מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך, ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני". ולכאורה יפלא מדוע פחד שמואל ולא בטח שהשי"ת ישמור אותו, שהרי הוא ציווהו ללכת למשוח מלך חדש במקום שאול, אלא ששמואל ראה בציווי זה נסיון איך ינהג, שיבין שעליו לעשות השתדלות, וגם בעשותו השתדלות, השי"ת הוא המגן עליו, ואכן השי"ת הסכים עמו, ואמר לו "עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח לה' באתי", היינו שיעשה מעשה להסתיר את מטרת בואו לבית לחם. [ועיין עוד ביאור בזה בספר 'זכרון מאיר' להג"ר מאיר רובמן זצ"ל].

אלא שעל כל הביאורים בזה יש לשאול לכאורה, מה שונה הציווי שנאמר כאן למשה רבנו, אף שזה על חשבון אהרן, מהציווי שנאמר לאברהם אבינו ע"ה בענין העקידה, שהלא גם העקידה היא על חשבון חיו של יצחק, ולא מצינו שאברהם אבינו חשב לסרב ולו לרגע קט, על אף שנפשו היתה זכה וטהורה, ולא חשב שהקב"ה מתכוין לנסותו בכיוון ההפוך, שיסרב לכך.

ובפשטות החילוק הוא, שלגבי הציווי על העקידה, הרי לא היה שייך במציאות שיתקיים ע"י אדם אחר, דוהו גופא הציווי שרק אאע"ה האב יעקוד את בנו, וממילא חייב לקיימו. משא"כ לענין גאולת ישראל ממצרים, ששייך שתיעשה על ידי אחר, כאן היה מקום למשרע"ה לחשוב שמן הראוי שיסרב.

אלא דעדיין יש לעיין, דאם הציווי היה למשה שהוא יהיה הגואל, מה שייך לומר שהציווי יכול להתקיים ע"י אחר. ויתכן לבאר, דמגוף דברי הקב"ה למשה שאמר לו "ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים" וגו' הבין משה שהעיקר בהציווי הוא שיהיה מי שיגאל את ישראל, ולא דוקא על ידו. [ואולי היה גם מקום לומר שעדיין לא נצטוה ללכת בפועל, והלשון "לכה ואשלחך אל פרעה" משמעו שבכוונת הקב"ה לשולחו בהמשך, אך עדיין לא שלחו. ובזה מדוייק עוד, דבכל הימים הראשונים לא הקפיד עליו הקב"ה, כי עדיין לא נצטוה ללכת בפועל, אולם ביום השביעי כתיב (ד, יב) "ועתה לך", והיינו שכעת כבר נצטוה ללכת, ולפיכך על מה שהמשיך לשאול "שלח נא ביד תשלח" חרה בו אף הקב"ה. ויל"ע].

עוד אמר חתני הרה"ג רבי חיים מאיר ציטרנבוים שליט"א, דיש לומר בזה על פי מה שאמרו חז"ל (ב"ר נ"ו ד') על הפסוק "וילכו שניהם יחדיו" (בראשית כב, ח וברש"י שם), שגם יצחק הלך למסור נפשו בלב שלם, וממילא, אברהם אבינו שידע והכיר ביצחק שיסכים

^כ ועיין בחוה"ל שער הבטחון פ"ד ובמפרשים שם, ואולי הן הן כוונת דבריו של השפתי חיים כאן.

לציווי בלב שלם, ולא היה אצלו כל ספק בכך, הלך מיד לקיים את הציווי. לעומת זאת משה שחשש שמא אהרן לא יקבל זאת בלב שלם, על כן סירב.

ובביאור החילוק שעל יצחק לא היה לאברהם אבינו ספק שיחפוץ בכך, ואילו על אהרן היה למשה רבנו ספק אם יקבל זאת בלב שלם, נראה לבאר בפשיטות, כי הנה הציווי על מסירות נפש של יצחק זהו מעשה חד פעמי, שאע"ה עצמו כבר מסר נפשו באור כשדים, [וכמו"כ רבים היו שמסרו נפשם על קידה"ש, אולם כבר מבאר בגר"ח מוולאז'ין (רוח חיים אבות ה' ג') שכל ישראל קיבל כח זה מאברהם ויצחק]. ועוד, דכשאומרים לאדם על עשיית דבר מסויים בציווי ה', הוא מסכים מיד בכל לבבו ובכל נפשו, אבל לגבי אהרן, הרי אין מדובר על מעשה מסויים שיש לו לעשות מחמת ציווי ה', אלא לחיות במצב חיים חדש, שבדרך הטבע הרי יש לאדם את המידה של קנאה, [נאשר מקוננת בלב כל יצורי אנוש, וכלשון הרבינו יונה (שער ג' אות ל"ה) "הוזהרנו להרחיק מנפשנו צרות העין" וכו', ומשמע מלשוננו, שללא שיעמול האדם להרחיק מדה זו, היא כבר קיימת אצלו], וכידוע שמידה זו עלולה להיות בנטיה כה קטנה ועדינה שבעמקי הנפש, עד שע"פ רוב אפילו האדם עצמו קשה לו להבחין שלוקה הוא במידה זו. ובפרט שלא נדרש כאן מאהרן מעשה חד פעמי, אלא שכל ההנהגה שתתפרס על פני עשרות שנים תעבור לאחיו, ויתכן שאפילו אם בתחילה אהרן יוותר ע"ז בלב שלם ובנפש חפצה, מ"מ הרי יתכן שבמשך רבות הימים יכאב לו קצת הענין פה ושם, ומי ערב על כך שלא תצוץ ותבצבץ בו מידת הקנאה לעולם? צא וראה מה דאיתא במנחות (קט:): גבי שמעון הצדיק שבשעת פטירתו אמר חוניו בני ישמש תחתי, ולפי רבי יהודה שם היה המעשה שבתחילה לא קיבל עליו חוניו, לפי שהיה שמעי אחיו גדול ממנו שתי שנים ומחצה, ואעפ"כ לאחר מכן נתקנא בו חוניו בשמעי וכו' עיי"ש. וממילא מובן שפיר חששו של משה רבנו שמא גם אם אהרן כעת ישמח בלב שלם, מי ערב לו שיימשך מצב זה לעולם.

אולם על כך השיבו הקב"ה למשה (ד, יד) "וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבבו", והיינו דאם התודה"ק מעידה שישמח בלבבו, הרי שזה בתכלית השלימות, ולא יהיה בר חילוף, דלא שייך שהתורה תכתוב כן באם היה אצל אהרן אפילו שמץ דק מן הדק של קנאה.

וענין זה משלים את הרעיון הנוסף ששמעתי ממרן הגרא"מ שך זצ"ל בביאור מה שאמרו חז"ל (ילקו"ש פרשת וישב רמז קמ"א, ורות פ"ב רמז תר"ד), אילו היה אהרן יודע שהקב"ה כותב עליו "וגם הנה הוא יוצא לקראתך" וגו', בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו. והשאלה ידועה, וכי עשה משום הכבוד שיכתבו בתורה? וכי אם לא היה כתוב זאת לא היה יוצא ולא היה שמח? וביאר מרן זצ"ל באופן נפלא, [נובהזדמנות אחרת ביאר באופן אחר, עיין בספר 'מחשבת מוסר' (ח"א עמ' שכ"ח, ת"ו)], כי הצדיקים חושדים עצמם בכל עת על כל פעולה שעושים האם זה אכן בנקיות גמורה ללא שום פניה, ובפרט בקיום מצוה בפרהסיא ובריקודים, יש יותר מקום לחשוד שאינה בנקיות גמורה מאשר בקיומה בצינעא, ולפיכך אף על פי שרצה לצאת בתופים ובמחולות, מכל מקום לא אהין לנהוג כן, מחשש שמא מצד מידת האמת הפנימית אין הוא שמח בכל נימי לבו, ונמצאת היציאה בתופים

ובמחולות - כשקר וזיוף, ומאחר וחדש בעצמו שהשמחה שלו לוקה בחסר - לא יצא בתופים
ובמחולות. אולם אם היה יודע שאפילו התוה"ק תוכל להעיד עליו "וראך ושמח בלבך", זו
ראייה שהשמחה שבלבו היא מושלמת לחלוטין, ואז שוב לא היתה לו כל מניעה לצאת
באמת בתופים ובמחולות כפי שהיה רצונו באמת. עכ"ד.

ועל כל פנים למדנו, ששמחתו של אהרן במנהיגותו של אחיו משה היתה במידה
המושלמת ביותר שיכולה להיות, וממילא שפיר יש ללמוד מכאן דאדרבה, דבעלמא היכא
שהמצוה עלולה להביא לפגיעה בזולת, אכן יש להמנע ממנה, וכדבריו הראשונים של
הגרא"מ שך זצ"ל שהבאנו לעיל בתחילת הדברים, וכמו כן מובנים היטב גם שאר הביאורים
שהבאנו לעיל.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר'

קרית ספר

עושה לכל המעשים

וְנָתַתִּי אֶת חַן הָעַם הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וְגו' (ג, כא)

וכן להלן ויתן ה' את חן העם וגו' (יא ג) וה' נתן את חן העם וגו' (יב לו), ויש להבין מה היא הדגשה זו פעם אחר פעם שה' נתן את חן העם, הלא אין תיבה מיותרת בתורה, אז מה היא אריכות זו בשלושה פסוקים?

ושמא אפשר, דלגבי פעולות ומעשים ברורה לנו האמונה בהשגחה פרטית שהכל בידי שמים עד פרט הקטן ביותר, אבל לגבי תחושות והרגשות הנטייה הטבעית היא שזה ממהות האדם ואופיו, וכדאמרי אינשי "על טעם וריח אין להתווכח". לזה באה הכפילות בתורה לחדד ולהדגיש שהקב"ה אינו רק עושה לכל המעשים, אלא גם "מרגיש לכל ההרגשות" ו"מחיש לכל התחושות". וזהו - "ואני אתן חן" "ויתן ה' את חן" "וה' נתן את חן", להדגיש שגם מוצא חן או לא מוצא חן הוא "ויתן ה'", והאדם אינו כלום ולא בעל הבית אפילו על התחושות שלו! לא אוהב ולא שונא, רק מה שהקב"ה מחליט בשבילו.

והדברים פשוטים וידועים אבל אדירים ועצומים כמה כל עצמותינו בידי העושה לכל המעשים עד תוך-תוכיותינו, וכל רצונותינו ותחושותינו הכל גזירת עליון ורצון אלוקי. וממילא מה שעל טעם וריח אין להתווכח, אינו בגלל שהאדם נוטה לטעמים וריחות וצבעים מסויימים, אלא "ה' נתן" את "חן" הטעמים הריחות והצבעים הללו, או כדי להיעזר בהם לעבודתו, או כדי להתגבר עליהם, הצד השווה שבהם שעל-ידם יבצע את השליחות המיוחדת שלו בעולם הזה, ואת התפקיד המיוחד רק לו בכוונת היצירה.

גם "מוצא חן" או "לא מוצא חן", זה מהשם יתברך בכבודו ובעצמו! כמה עצום מרגש, איך שאדון העולם מעורב בנימים הכי דקים של החיים שלנו, מייצר ומכוין כל תחושת לב שלנו!

ובזה מתברר ומתלבן עוד ענין, דנדמה שה"אני" שבנו רוצה וחפץ באיסור והקב"ה האוסר, ה"אני" לתאוה יבקש והקב"ה עומד כנגדו וחרבו שלופה בידו, ה"אני" קטנוני ורדוד והקב"ה טהור ומשרתיו טהורים. קמ"ל דאינו כן, האדם עצמו הוא גולם! לא רוצה ולא ממאן, לא סקרן ולא אדיש, ורק הקב"ה קובע למה האדם ישים לב, למה ימשך ומה ימאס, הכל לדעת ה'שְׁכֶם אוהבים את ה' אלוקיכם.

ואמנם הדברים פשוטים, אולם כבר כתב הרמב"ם בפ' המשניות המשניות סוף ברכות: "כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו".

ובדומה לזה נמצא בחז"ל (אבות דרבי נתן פרק כ'), ובדומה לזה באליהו זוטא (פרשה טז) בשם רשב"י, "רבי חנניה סגן הכהנים אומר, כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו

הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם...

וכל שאינו נותן דברי תורה על לבו נותנין לו הרהורי חרב..."

נמצא שוב כי ה"אני" כלל לא בעל-הבית!

לא מפחד / לא מוטרד / לא מדמיין...

משהו אחר מנהל את הבריאה -

נותן דברי תורה על ליבו או אינו נותן דברי תורה על ליבו

זה הנושא, זה הקובע, זה המפעיל.

ובמעשה איש (ח"א עמ' עח) הביא על כך מעשה נפלא מהחזו"א שאמר להגרמ"י לנדא זצ"ל, שבזמן שחש שזקוק לחיזוק יש לו 'רצעפט' לכך. "והוסיף אראה לך איך אני שב לעצמי, אני לוקח אבות דרבי נתן ריש פרק כ' ופתח וקרא לו בפנים, וכך נאמר שם 'כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו' וכו'. ואמר כמה פעמים בהדגשה עם כל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו בקול גדול 'נותנים לו' 'נותנים לו' וכך אני מתחזק".

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת שמות

א, א: ואלה שמות.

כתב בספר הרמזים לרבינו יואל נוטריקרון וחיוב אדם לשנות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום.

חיוב קריאת שמות הוא מתקנת משה רבינו ע"ה, ונחלקו גדולי הפוסקים במי שמסופק אי קרא שמות אי חוזר וקורא, אי דינו כמו ספיקא דרבנן לקולא או כספק דאורייתא לחומרא כיון דחיוב קריאת השמות הוא נחשב "מסדר היום", וראיה לזה מהרמב"ם שמביא דין זה בהלכות תפילה [פי"ג הל' כ"ה], ולא הביאו בהל' תלמוד תורה שמקיימין בזה מצות תלמוד תורה, כי זה נהפך להיות מסדר היום, ונפק"מ עיין בדרישה [יו"ד שפד, א] הביא בשם האגודה דאָבֶל אין לו לחזור הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, עיין סימן ת' שהכריע המחבר שבחול אסור ובשבת מותר.

*

א, יב: וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ.

פירש"י בכל מה שהם נותנין לב לענות, כן לב הקב"ה להרבות ולהפריץ. וצריך להבין הטעם בזה.

עיין בשפתי חכמים דבפסוק משמע מתוך שהיו מענין אותן לכך היו רבין. ושמעתי לבאר, דהנה כידוע נגזר עליהם להיות בגלות מצרים ד' מאות שנה ולבסוף היו רק רד"ו שנה דקושי השעבוד השלים המנין, וממילא כיון שכלל ישראל היו צריכין לצאת משם שש מאות ריבוא שזהו הסך הכולל כנודע אם היו יוצאין אחר ד' מאות שנה היו פריץ ורבין בדרגה מועטת יותר שרק לבסוף ד' מאות שנה יהיו הסכום הנזכר, ואילו עתה שקושי השיעבוד השלים המנין, זה גם הכריח שילדו ששה בכרס אחד או יותר שלא כדרך הטבע ויהיו פריץ ורבין טובא כדי שיספיקו כבר ביציאתן עתה לצאת שש מאות ריבוא לא פחות מזה.

*

ב, ה: ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור.

במגילה [יג, א] אמאי קרי לה יהודיה על שום שכפרה בעבודה זרה, דכתיב ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור, וא"ר יוחנן שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה, ופירש"י לרחוץ, לטבול לשום גירות. ובטורי אבן הקשה דלא שייך טבילה לגירות קודם מתן תורה. והנה עיין בנדריים דף מ' אם אפשר לטבול בנהרות כיון שיש חשש שיש שם מי גשמים שאין מטהרין בזוחלין, ובתשובת רדב"ז [מכת"י סימן קמ"א] כתב קונטרס גדול בענין טבילה

במצרים במי הנילוס שהיו מתירין משום שאין גשמים במצרים. והרדב"ז האריך שם לאסור, שמ"מ הנילוס מקבל מי גשמים ממקומות אחרים ע"ש. וכאן מבואר שהיתה טבילת גירות בנילוס. ועיין שם בנדרים שאפשר לטבול רק בפרת ביומי תשרי שאז אין מי גשמים, והרי מעשה זה שבתיה ירדה לטבול היה בחודש סיון שהרי משה נולד בו, באדר ואחרי כ- ג' חודשים לא יכלה הצפינו והניחה אותו ביאור. ואפשר שאף לרש"י שהיתה טבילת גירות קודם מתן תורה, אבל לא היה דין שזוחלין לא מטהרין עכ"ד. [כן כתב בצבא הלוי]

*

ב, י: ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתיהו.

בפשטות מה שלא אמרה יוכבד לבת פרעה אני אִם הילד, הוא שלי, לפי שאין דרך לדבר כן לבת מלך. אולם בהעמק דבר [ד"ה כי מן המים משיתיהו] כתב שבת פרעה אמרה הרי הוא כאילו נטבע במים ואין לאביו ואמו חלק בו ואני אִם הילד, וזה הענין נקרא באמת קנין האדם כמו שביארנו בשירת האזינו בפסוק הלא הוא אביך קנך, עיין שם.

*

ב, י: ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתיהו.

איתא במדרש רבה [ריש ויקרא] עשרה שמות היו לו למשה רבינו, אמר לו הקב"ה למשה חייך מכל שמות שנקרא לך איני קורא אלא כשם שקראתך בתיה בת פרעה "ותקרא את שמו משה", ובמקום אחר אמרו [שמות רבה א, כו] מכאן אתה למד שכרן של גומלי חסדים, שמכל שמות שהיו לו לא נקבע בו שם בכל התורה אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה עכ"ל. בשיחות מוסר [להגר"ח שמואלביץ זצ"ל שנת תשל"ב מאמר ה] כתב הנה כל שם ושם שנקרא בו משה רבינו בא לבטא ולתאר את מעלתו וגדולתו של משה כמו שדרשו חז"ל, כל אחד משמותיו ממצה צד אחר מגדלותו וכדי להקיף את רום מעלת משה רבינו צריך עשרה שמות.

אך ראה זה פלא, שמו משה שנקבע בו בכל התורה מה הוא אומר? "כי מן המים משיתיהו" ומה גדולה יש בכך, ואם אמנם יש כאן שבח על בתיה בת פרעה מה לזה ולעצם מהותו של משה.

וביאר על פי היסוד שכתב שם דחסד שנעשה מצד מסירות נפש אצל הנותן זה משפיע גם על מקבל החסד שהוא שינהג במידה זו, וכיון שהמרתה פי אביה ונערוותיה מיחו בה והיא במסירות נפש לא שמעה להם והקריבה עצמה להציל את משה, קיבל משה רבינו אל תוך נפשו ובשרו את הכוחות הללו, ועל ידם נתעלה והוכשר להיות גואלן ומושיען של ישראל. כי בהקרבה ובמסירות נפש ניהל את צאן יתרו בתחילה ובהקרבה ובמסירות הושיע אח"כ את ישראל [א"ה עיין סוטה יד, א שמסר עצמו למיתה].

כל זה היה טבוע בנפשו והתפתח בו מן הגרעין של המסירות נפש שהשקיעה בו בתיה בת פרעה במשותה אותו מן המים, על כן נקבע בו השם משה יותר מכל עשר שמות שהיו לו כי שם זה ממצה את גדולת משה רבינו יותר מכל שמות וזהו שכרן של גומלי חסדים,

שהחסד שעושים, עושה פירות, ומי שגמלו עמו חסד על שם החסד הוא נקרא, ושמו חי וקיים לעד, כשמו של משה רבינו גואלן של ישראל. [ויש בנותן טעם להוסיף מה שקשה דאם "מן המים משיתיהו" היה לקוראו "משוי" ולא "משה", אלא ביאר הספורנו שבא לרמוז שהוא ממלט ומושה את אחרים מצרה].

*

ב, יד: הלהורגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי.

באבות דרבי נתן פרק כ איתא "מלמד שהרגו בשם". וכתב בפירוש כסא רחמים שם וז"ל בזה אפשר לפרש וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה, דיש לחקור דמשה כבן לבתיה יקר מאד בבית המלכות איך תיכף בעבור הדיוט אחד רצה פרעה להרוג [את משה] תיכף בלי עדות שלימה. אמנם י"ל דדתן ואבירם הגידו לו שהרגו בשם המפורש, ולכן נתיירא מאד פרעה, דיכול משה לבוא אצלו בלי שום תנועה והיכר ולהזכיר השם ולהרגו, וזהו שאמרו וישמע פרעה את הדבר הזה רוצה לומר שבדיבור הרגו ולכן ויבקש וגו'.

והנה מה שכתב הכסא רחמים בפשיטות דאפשר להרוג בשם המפורש בלי תנועה והיכר כלל, יש לדון בזה דעיין בגור אריה כאן שכתב כי צריך לעשות פעולה למטה ואז שם המפורש פועל, ולכן צריך לומר שעשה בו הכאה מועטת, וראיה מדוד שהרג את גלית בשם המפורש גם כן כדכתיב [ש"א יז, מה] ואני בא אליך בשם ה' ובמדרש שהרגו בשם, והיה צריך לפעול פעולה למטה, ומשה שקרע הים בשם המפורש היה נוטה במטהו על הים שנאמר ויט משה את מטהו על הים ויולך ה' וכו' וזה היה בציווי ה' יתברך, ומכל שכן כשהרג את המצרי בשם המפורש מעצמו שלא היה הורגו אלא ע"י מעשה עב"ל.

*

ב, טו: ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מדין.

מזמן שמשרע"ה ברח למדין עד שחזר למצרים לגאול את ישראל עברו שישים שנה, ולמה הקב"ה עשה כן שהגואל יעלם ממצרים לזמן כה רב, שמעתי לבאר דהנה בשטמ"ק [ב"ק ב, ב ד"ה מדברי קבלה] כתב וז"ל דברי נביאות קרי להו דברי קבלה, על שם שהנביאים קובלים וצועקים על צרות הנראות להם בחזון, כדמתרגמינן "אם צעוק יצעק אלי" "אם מקבל יקביל" עכ"ד. א"כ אם משרע"ה היה במצרים והיה רואה את השיעבוד והמרירות של כל ישראל במשך ס' שנה אלו, היה כל הזמן קובל להקב"ה על זה להסיר את זה מהם, וכיון שעדיין לא הגיע זמן הגאולה לפיכך עשה הקב"ה שמשה יברח למדין ולא ידע כלל מכל זה עד הזמן שראוי לגאולה.

וידוע מה שאמר המשגיח ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל דמה שהצדיקים מתפללים בעד אחרים ונושאים בעול עמהם להשתתף ולעזור בצרתם, זה לא מעלה בעלמא אלא זה חלק "מצורת האדם", וכמו שאמר זקני הגר"ח מואלוז'ין לבנו "כי האדם לא נברא לעצמו אלא להועיל לאחריו", וממילא אצל הצדיקים שהשלימו "צורת האדם" שבהן יש להן השגה בזה יותר מאחרים.

*

ב, כב: ותלד בן ותקרא את שמו גרשום וכו'.

צ"ב למה לא נזכר הריון בה, כמש"כ בדרך כלל. ואולי י"ל עפימש"כ רש"י בפ' ויצא בכולן נאמר הריון חוץ מזלפה שלפי שהיתה בחורה מכולן ותינוקת בשנים ואין הריון ניכר בה עיי"ש, והכי נמי יתכן בצפורה כן. שוב ראיתי בתורה שלמה שהביא מדרש לקח טוב שכתב כן.

ואפשר להטעים זה קצת שהרי משה רבינו בן זוגה של צפורה היה ראוי להיות כהן גדול לולי שהקב"ה חרה בו על שלא הלך בשליחותו של מקום כדפרש"י להלן [ד, יד ד"ה ויחר אף] עיי"ש, והרי על כהן גדול נצטוונו בתורה בפרשת אמור כא, יח "והוא אשה בבתוליה יקח", א"כ היתה צריכה להיות צפורה כשלקחה לו לאשה בחורה ותינוקת בשנים, שהרי יש מ"ד בגמ' יבמות [נט, א] בתולה אמר רחמנא ולא בוגרת.

*

ב, כד: וישמע אלקים את נאקתם.

פירש"י, נאקתם, צעקתם, וכן מעיר מתיים ינאקו [איוב כד, יב].

וביאר רבי אברהם בן הרמב"ם שלעומת זעקה שהיא צעקה של תפילה, נאקה היא הגניחה בשעת הבכי לגודל המכאוב.

ובשמו"ר [א, לד] אמרו שנאקה היא צעקה הקשורה למות, וכמו שנאמר ונאק נאקות חלל לפניו [יחזקאל ל, כד]. וביאר הרמב"ן [פסוק כג] שכאשר ראו שמת המלך ובא תחתיו מלך אחר רשע יותר מן הראשון אמרו שאבדה תקותם ובחרו את המות על פני החיים.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

בענין מקומו של הר סיני

וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ פֶּהַן מְדִינַת וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל הָרֵי הָאֱלֹהִים חֲרֵבָה (ג א)

הנה כיום מקובל לחשוב שמקומו של הר סיני הוא בחצי האי סיני סמוך למצרים, ולפי זה קשה מאוד איך משה רבינו רעה את צאן יתרו, ולפתע הגיע להר סיני, הלא מקומו של יתרו היה במדין, ומדין הוא אחד מבני קטורה, שמקום מושבם הוא בערב הסעודית (כמו שכתבתי במאמר לפרשת תולדות, ע"ש), ואיך הלך משה רבינו עם הצאן מערב הסעודית עד קרוב למצרים, הלא המרחק ביניהם רב מאוד, ורובו של חצי האי סיני הוא מדבר שממה שאינו ראוי למרעה. וגם רצועת ים סוף הרחבה מפרידה בין ערב למדבר סיני, ואם נצטרך לומר שמשה רבינו עבר עם הצאן את הים, או שהקיף את הים מצפון והלך עם הצאן עד הר סיני. ואמנם לא קצרה יד ה' ח"ו לעשות לו קפיצת הדרך עד הר סיני, אך לא מצינו בחז"ל שהיתה לו קפיצת הדרך.

וכעת ראיתי גם ברמב"ן ר"פ יתרו (יח א): "כי היה הר סיני בדרך מדין קרוב משם, שהרי משה הלך שם לרעות צאן מדין", עכ"ל, הרי שנקט שהר סיני קרוב למדין.

ובמאמר לפר' חיי שרה כתבתי שמכאן נראה כדברי האומרים שמקומו של הר סיני הוא בערב הסעודית. ויש להוסיף שגם אם נדחק ונאמר שארץ מדין לא היתה ממש יחד עם שאר בני קטורה, אלא צפונית להם והיתה מחוברת עם מדבר סיני ללא ים ביניהם, ואם כן אפשר שהר סיני הוא במדבר סיני ולא בערב הסעודית, מכל מקום אינו סמוך למצרים, כפי שמקובל לחשוב, אלא במערב מדבר סיני, קרוב יותר למואב ואדום.

וזה ודאי אין לומר שמדין היתה באמצע מדבר סיני קרוב למצרים, כי אברהם שילח את בני קטורה 'קדמה אל ארץ קדם' ומדבר סיני אינו קדמה לארץ ישראל אלא דרום לה, וגם בכמה כתובים מוכח שמדין קרובה לארץ מואב, שהיא מזרחית לארץ ישראל.

אמנם כעת ראיתי שהדברים אינם פשוטים כלל, כי במדרש תנחומא כאן (סי' יד) איתא: "ויבא אל הר האלהים חורבה, א"ר שמעון בן יוסי שהלכה צאנו של משה מ' יום ולא טעמה כלום, כשם שהלך אליהו ז"ל, שנאמר (מלכים א יט) ויקם ויאכל וישת וילך בכח האכילה ההיא מ' יום ומ' לילה". ע"כ. הרי שבאמת הלך משה רבינו עם הצאן מרחק רב (מהלך מ' יום) עד שהגיע אל הר סיני, ואף שהדרך לא היתה ראויה למרעה, נעשה נס שהצאן חי מ' יום בלי לטעום כלום. ודברי המדרש הללו הם שלא כדברי הרמב"ן שהר סיני קרוב למדין, ולפי מדרש זה יתכן שפיר כמו הדעה המקובלת שהר סיני קרוב למצרים.

ולכאורה יש להביא ראיה לזה, מהא דאיתא בנדרים (ל"א ע"ב ול"ב ע"א): "אמר רבי [יוסי] ח"ו שמושה רבינו נתרשל מן המילה, אלא כך אמר אמול ואצא סכנה היא, שנאמר

ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים' וגו', אמול ואשהא שלשה ימים, הקב"ה אמר לי לך שוב מצרים, אלא מפני מה נענש משה מפני שנתעסק במלון תחלה שנאמר ויהי בדרך במלון" (והביאו רש"י בפרשתינו). וכתב רש"י: "מפני שנתעסק במלון תחלה. ואח"כ במילה והיה לו להתעסק במילה תחלה ואותו מלון סמוך למצרים דלא היה סכנה". וכ"כ בפ"י הר"ן שם: "וכי תימא היאך ימול, כיון שהיה לו עדיין לצאת בדרך, יש לומר דאותו מלון סמוך למצרים היה, ובאורחא פורתא ליכא סכנתא". וכ"כ בפ"י הרא"ש שם.

והקשו כמה אחרונים (חת"ס, אוהל משה להגרא"מ הורביץ, שם משמואל פ' אמור, ועוד) שהרי אחר המעשה של המלון כתוב 'ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדברה וילך ויפגשו בהר האלהים וישק לו', ולפי מה שכתב הרמב"ן הנ"ל שהר חורב סמוך למדין, נמצא שהמלון היה קרוב למדין (ובחת"ס רצה לומר שבאמת המלון היה סמוך גם למצרים וגם למדין, ע"ש, אך זה תמוה כידוע). ופלא שכולם לא הזכירו את דברי המדרש הנ"ל שמבואר ממנו דלא כהרמב"ן.

עכ"פ לפי מה שכתבו רש"י והר"ן שהמלון היה סמוך למצרים, לכאורה על כרחך דגם הר סיני סמוך למצרים, שהרי משה רבינו הגיע לשם אחרי שהיה במלון.

אמנם ראיה זו אינה מוכרחת, שהרי אין מוקדם ומאוחר בתורה, ואפשר שמשה רבינו פגש את אהרן בהר סיני לפני המעשה שהיה במלון, ובשם משמואל הנ"ל כתב שא"א לומר כן, כי אם כן גם אהרן היה עמו במלון, ולמה צפורה מלה את התינוק ולא אהרן. עכ"ד. אך י"ל שאין הכרח שאהרן היה עם משה כל הזמן, ואפשר שכבר חזר למצרים. ועוד הוכיח ממש"כ רש"י בריש פרשת יתרו (יח ב): "אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה במדין לך שוב מצרימה, ויקח משה את אשתו ואת בניו גו' ויצא אהרן לקראתו, ויפגשו בהר האלהים. אמר לו מי הם הללו. אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני. אמר לו והיכן אתה מוליכן. אמר לו למצרים. אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם. אמר לה לכי אל בית אביך, נטלה שני בניה והלכה לה". ואם כן לא יתכן שפגש את אהרן לפני המעשה במלון, שהרי במלון עדיין היו צפורה ובנו עמו. עכ"ד. אכן גם על ראיה זו אפשר להשיב, שלא מוכרח שחזרה למדין תיכף ומיד, ואפשר שמפני כבודו של משה רבינו, וגם מחמת הקושי להפרד ממנו, ליותר אותה עד המלון שהיה סמוך למצרים, ורק אחר כך חזרה למדין, כי כל מה ששילח אותה היה כדי שלא להביא אותה ובניה בשעבוד הקשה של מצרים, אך לא היה שום סיבה שלא יתלוו עמו בדרך.

וכן מבואר בדעת זקנים שיובא להלן, שמעשה המלון היה לאחר שפגש את אהרן וכבר היה דעתה לחזור. וכ"כ בספר חלב חיטים (למהר"י חי טייב) ע"ז כ"ז ע"א, ע"ש.

ועוד יש לציין שמלבד פירוש רש"י והר"ן והרא"ש שהמלון היה סמוך למצרים, נאמרו בזה עוד כמה פירושים:

בפ"י הריב"א עה"ת (ד כד) כתב: "וי"מ דאע"פ שהדין עם משה שלא למולו מפני סכנת הדרך מ"מ הקפיד הקב"ה שלא צוהו להוליך שם אשתו ובניו וא"כ היה לו למולו ולהניחו עם אמו. ומעתה אין צורך לפרש דאותו מלון סמוך למצרים היה". ע"כ. ובדעת זקנים שם

פירש עוד שמעשה המלון היה לאחר שפגש את אהרן ואמר לו על הראשונים אנו מצטערים וכו', וכיון שהיתה דעת צפורה לחזור היה יכול למול את התינוק, וצפורה היתה ממתינה עמו ג' ימים ואחר כך חוזרת למדין. ובפי' הרי"ף לעין יעקב בנדריים שם כתב עוד פירוש, וז"ל: "וכפי הפשוט י"ל ע"ד שהקב"ה א"ל 'בלכתך לשוב מצרימה' מכיון שתלך לדרך הוה לך כאילו שבת למצרים, וא"כ במלון הראשון היה לו להתעכב שם עד שימול בנו ויתרפא ג' ימים". ע"כ. [אך עי' בדעת זקנים שכתב פי' זה ודחאון]. ובפי' הרע"ב שם תירץ שהיה לו למול ולצאת לדרך כי היה לו לסמוך על האי דאמרן שלוחי מצוה אינן נזוקין. ע"כ. ובאוהל משה (להגרא"מ הורביץ) בנדריים שם פירש שמשה רבינו נענש על שנתעסק במלון במקום להמשיך ללכת כדי שיוכל למולו יותר מהר.

ולפי כל הפירושים הללו אין הכרח שהמלון היה סמוך למצרים, ואם כן אין ראייה מכאן שהר סיני סמוך למצרים.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס האם התינוקות שהושמו בבנין נידונו על שם עתידם?

וישמע אלקים את נאקתם (ב, כד)

רש"י (סנהדרין ק"א ע"ב, ד"ה נתמכמך בבנין) כתב: "מיכה נתמכמך בבנין של מצרים, שנתנוהו בבנין במקום לבנה, כדמפרש באגדה, שאמר לו להקדוש ברוך הוא אתה הרעות לעם הזה (ראה שמות ה, כ"ב), שעכשיו אם אין להם לבנים משימין בניהם של ישראל בבנין. אמר לו הקדוש ברוך הוא, קוצים הם מכלין, שגלוי לפני אילו הם חיים היו רשעים גמורים, ואם תרצה, תנסה והוציא אחד מהן. הלך והוציא את מיכה.

מבואר שהתינוקות שהיו משימים בבנין, רשעים היו מטבעם, ולכך עדיף היה שלא יחיו. **ויש להבין**, כיצד דנו תינוקות אלה על שם העתיד, מאי שנא מהצלת ישמעאל בעת שצמא למים (בראשית כ"א, י"ז), משום הנהגת "באשר הוא שם" (כמובא בגמ' בר"ה ט"ז ע"ב), ושם מבואר דאף שעתיד ישמעאל להמית את ישראל בגלות, מ"מ ניצל ממיתה משום שבאותו זמן צדיק היה, ולפי זה, אמאי הנך תינוקות שעדיין לא חטאו, לא ניצלו ממיתה, אף שעתידין לחטוא.

הן אמנם שמצאנו בבן סורר ומורה ש"נידון על שם סופו, ימות זכאי ואל ימות חייב" (כדאיתא בסנהדרין ע"א ע"ב), וכן הבא במחלת (כמובא ר"ה שם, וכבר עמד בזה הרא"ם בבראשית שם, ומהר"ל בגור אריה שם), ושם הטעם משום שהוא כבר התחיל במעשיו הרעים. ולכאורה הכא שתינוקות בני יומן היו, ודאי לא שייך לומר שהתחילו במעשיהם הרעים, והדרינן לקושיין מאי שנא מישמעאל.

ת. ונראה שבדברי הזוה"ק נמצא הכלל, מתי דן הקב"ה את האדם במצבו העכשווי, ואימתי דנו ע"ש העתיד. ואעתיק לשון הזוה"ק (חיי שרה קכ"א ע"ב מהדורת מתו"מ עמ' ג', הביאור בסוגריים הוא מהמתוק מדבש, עפ"י הרמ"ק):

"תא חזי, בשעתא דבר נש סליק בערסיה [בא וראה, בשעה שהאדם עולה למטתו לישון], כל ליליא ולייליא נשמתיה נפקת מניה [כל לילה ולילה נשמתו יוצאת ממנו], ואתדנת קמי בי דינא דמלכא [ונידונית לפני הבי"ד של הקב"ה בעצמו, ולא בשאר בתי דינים כדמפרש ואזיל], אי זכאה לאתקיימא אתהדרת להאי עלמא [אם יש לה זכות, חוזרת הנשמה באור הבקר להגוף בזה העולם, ומפרש כי:] ודינא הוא בתרין גוונין [והדין שלפני הקב"ה החוא בשני אופנים, כי דין הזכות אינו שווה לדין החוב, והיינו:] דהא לא דיינין ליה לבר נש על בישינ דאיהו עתיד וזמין למעבד [שהרי לא דנים את האדם על הרעות והחטאים שהוא עתיד ומזומן לעשות] דכתיב: (בראשית כ"א, י"ז) "כי שמע אלהים וגו' באשר הוא שם" [כפרש"י לפי המעשים שהוא עושה עכשיו הוא נידון, ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות, מה שאין כן במעשים טובים].

ולא תימא דדנין ליה על טבין דעביד לחוד [שלא תאמר שדנים את האדם רק על הטובות
מה שכבר עשה], אלא לאוטבא ליה על אינון טבין דהשתא כמה דאתמר [אלא שמטיבים
לו על הטובות שכבר עשה כמו שלמדנו, ועוד] ודנין ליה על זכיין דאיהו זמין למעבד [ודנים
אותו ומטיבים לו גם על הזכויות שהוא עתיד לעשות] ובגינייהו אשתזיב אף על גב דאיהו
השתא חייבא [ובשבילם הוא ניצול אעפ"י שהוא עתה רשע], בגין דקודשא בריך הוא עביד
טיבו עם כל בריין [לפי שהקב"ה עושה חסד עם כל הבריות], וכל ארחוי דאיהו עביד
לאוטבא לכלא [וכל דרכיו שהוא נוהג, הם רק להיטיב לכל, ולא דאין לבר נש על בישין
דאיהו זמין למעבד] [ולא דן את האדם על הרעות שהוא עתיד לעשות], ובגין כך אתדן בר
נש קמי קודשא בריך הוא [לכן נידון האדם לפני הקב"ה לבדו, שהוא יודע העתידות ובוחר
כליות ולב, משא"כ הבי"ד של המלאכים אין יודעים אם האדם עתיד לעשות תשובה
וכדומה] "עכ"ל הזוה"ק ופירושו.

היוצא מדברי הזוה"ק, כי לעולם הקב"ה דן את האדם במצב בו הוא נמצא כעת, בבחינה
של "באשר הוא שם", בין אם הוא צדיק בין אם הוא רשע. אלא, שנוסף על כך, מוסיף ודן
הקב"ה את האדם על העתיד להיות, אבל דין זה של העתיד הוא רק בחינה חד צדדית: אם
יעשה זכויות מוסיפים לו אותם כעת על חשבונו, ואם יעשה עבירות אין מוסיפים לו אותם
על חשבונו, כנראה שמא יעשה תשובה ויתכפר לו.

מעתה, ניתן לבאר את הנהגת הקב"ה גבי ישמעאל, שכיון שהיה צדיק באותה העת, לא
דנוהו על העבירות שיעשה, וכ"ש שאין מקום לדונו על הרעות שיעשו צאצאיו. בפרט
שחז"ל למדים שישמעאל עשה תשובה, הרי שכבר היה ניתן להוסיף לחשבונו את המצוות
והתשובה שיעשה בעתיד לכשיגדל.

והנהגת הקב"ה במצרים, יש לומר שהיא גם על דרך זו, שאע"פ שאין הקב"ה דן את האדם
על העבירות שעתיד לעשות, מ"מ מדויק בזוהר כי דנים את האדם: א. על הטובות והמצוות
שכבר עשה. ב. על הטובות והמצוות שעתיד לעשות. וא"כ כיון שהיו תינוקות, הרי שלא
הספיקו לעשות מצוות ולא היה להם זכות שתגן עליהם, מבחינת מצבם הנוכחי. וגם
מבחינת מצוות העתיד, הנה כלפי הקב"ה גלוי וידוע שאותם תינוקות ירשיעו לכשיגדלו,
ונמצא כי חסרים הם אף את זכות המצוות העתידיות, וכיון שהיו חסרים זכויות בהווה
ובעתיד, פגעה בהם מידת דינו של ה' בגזירות מצרים, ודו"ק.

וחשבתי, כי כאשר הקב"ה בנה וייסד את עם ישראל במצרים, שהם אותם השישים ריבוא
שעתידים לצאת ממצרים, יהיו היסוד של עם ישראל בכל הדורות, היה הוא צריך לברור
אותם כסולת מנופה, באופן שכל אחד ואחד מהם יהא גם זרעו ודורותיו העתידים כשרים
הרוצים לעשות רצון בוראם. לפיכך, אותם אלה שראה שלא יהיו זרע כשר, נתן למצרים
להתשעבד בהם ולהורגם, כיון שראה שלא יוכלו להוות את היסוד להתהוות עם ישראל,
"היום הזה נהיית לעם". אבל לולי זאת באמת היה צריך לדונם בהנהגת "באשר הוא שם",
וכפי שנאמר אצל ישמעאל.

וראה לדבר, מדברי מהר"י בשירי בפירושו להגדש"פ, המביא כי במכת החושך, המית הקב"ה את אותם רשעים שהיו עתידים לכפור בו אח"כ, וז"ל:

"ודע שהיו במצרים רשעים שהיו מתעצמים שלא יצאו ממצרים והיו מלעיגים על משה ואהרן והביא הקב"ה עליהם דבר גדול והתפללו עליהם משה ואהרן, ואמר לו הקב"ה אני משאיר לך דוגמא מהם, נשאר מכולן דתן ואבירם שני רשעים גמורים שהיו נגדם כשהיו ישראל במדבר עד אשר בלעתם הארץ וכל אשר להם טפם ונשיהם ולא נותר להם זכר, ועליהם נאמר "ובאבוד רשעים רנה, (משלי י"א) כלומר שבאבוד המקולקלים ומיתתם תועלת שניצולים מניזקיהם" עכ"ל.

הרי מכאן ראייה ליסוד האמור, שכאשר רצה הקב"ה לבנות ולייסד את עם ישראל במצרים ובמדבר, רצה הוא לזככם ולצרפם, כדי שתישאר מהם הסולת הנקיה, שהיא תהא היסוד להקמת העם היהודי, ולכן לצורך הקמת העם, לא היו ראויים אותם אלה שידע בהם שיחטאו, ולכן דנם את הרשעים בחושך על ההווה ובעיקר על העתיד, ואת התינוקות על העתיד בלבד, כדי שישארו מהם אותם שראויים להיות היסוד לעם ישראל, ודו"ק.

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)

בענין מום קול לסנהדרין

וְהִנֵּה נֶעַר בְּכָה (ב, ו)

איתא בסוטה י"ב: והנה נער בוכה, קרי ליה ילד וקרי ליה נער. תנא, הוא ילד וקולו כנער, דברי רבי יהודה. אמר לו רבי נחמיה: אם כן עשיתו למשה רבינו בעל מום, ופירש רש"י: דקולו עבה פסול לשיר, ומשה לוי היה.

והנה כ' הרמב"ם פ"ב מהל' סנהדרין ה"ו כשם שבית דין מנוקין בצדק כך צריכין להיות מנוקים מכל מומי הגוף וכ' על זה באור שמח - דלפי זה יוצא שמי שקולו עבה אינו בסנהדרין דואתך בדומין לך גם על זה קאי, ומכש"כ נשיא שהוא תחת משה רבינו כמו שכתב פרק א' ה"ג ודאי פסול אם קולו עבה עכ"ד.

ולכאוי' צ"ב למה יפסל בזה לסנהדרין, הרי פסול קול עבה אינו מום שבגוף ולא נזכר בין מומי הכהנים, כי אם רק פסול לוי לשירה והיינו שבקול זה אינו יכול לשורר ואף כשנפסל הלוי בקולו מ"מ כ' רבינו בפ"ג מהל' כלי המקדש ה"ח שעדיין כשר להיות שוער נמצא שאף לעבודת הלויים בכלל לא נקרא בעל קול עבה לוי בע"מ. והא דכ' בגמ' א"כ עשיתו בע"מ היינו לעבודת השירה דוקא וכמ"ש רש"י שכן אי' בערכין י"א: שמשה רבינו משורר הי' והאלקים יעננו בקול על עסקי קול ופי' רש"י שהי' מצוה לשיר שמשה לוי הי'. והא דבעינן אתך בדומין לך קשה לומר דבעינן דבעינן שיהיו דומין למשה רבינו בכל ואף בדבר שאינו פסול הגוף כי אם פסול פרטי לעבודת השירה ואף אינו נקרא לוי בעל מום שכן כשר להיות שוער כנ"ל.

והנה איתא בתוס' בסנהדרין ל"ו: [לענין דרשות דפסול יוחסין בדייני ד"נ] דמשה לא הי' בע"מ כדאמרי' בבכורות מ"ד. אם כן עשיתו למשה בע"מ וראיתי מקשים למה לא הביא הך דסוטה י"ב: אכן לפי הנ"ל מיושב דהתוס' מיירי בפסול מום דסנהדרין ועובי הקול לכאוי' אינו פסול בסנהדרין. ועוד דרש"י פי' כאן דפסול לשיר ובבכורות גבי שרוע לא פי' כלום משמע דס"ל כנ"ל.

וגם מה שכתב האו"ש "ומכל שכן נשיא שהוא תחת משה רבינו כמו שכתב פרק א' ה"ג" [כתב שם הרמב"ם אחד הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן וכו' והוא העומד תחת משה רבינו] צריך ביאור, דלכאורה הכוונה ב"תחת משה רבינו" שכמו שבסנהדרין, שאז היו צריכים לראש ומשה היה ראש הסנהדרין, כמו כן בכל דור ודור בעינן ראש לסנהדרין כמשה רבינו בשעתו.

[שוב ראיתי סמ"ג ע' צ"ז והוא העומד תחת משה רבינו ואינו ממנין השבעים, והרי שהבין הסמ"ג שדבר זה הוא למנינא], אבל לכאן אינו מוכרח מזה דבעינן שיהי' דומיא דמשה בשלימות הגוף יותר משאר סנהדרין, כגון שיפסול בו פסול שהי' פוסל במשה רבינו וצ"ע בזה.

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

אלו סבלות היו לבני לוי שלא היו בשעבוד מצרים?

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמַּעֲשָׂיו לָכוּ לְסַבְּלֹתֵיכֶם.
וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהוּ הֵן רַבִּים עִתָּה עִם הָאָרֶץ וְהַשְּׂבֵתָם אִתָּם מְסַבְּלָתֶם (ה, ד-ה)

וברש"י: לכו לסבלותיכם - לכו למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתיכם, אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבטו של לוי, ותדע לך שהרי משה ואהרן יוצאים ובאים שלא ברשות.

ויש לתמוה כיון שלא היו בגזירת השעבוד מה הוא הסבל שהיה להם עד שאמר פרעה לכו לסבלותיכם, ורש"י הרגיש בזה ופירש לכו למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתיכם, ועדיין תמוה הא בהמשך נאמר וְהַשְּׂבֵתָם אִתָּם מְסַבְּלָתֶם ושם הכונה על מלאכת השעבוד, וקשה לשנות ביאור המשמעות במקרא שלפניו ולומר דקאי על מלאכה.
ויש ליישב בג' פנים -

א. כללא כיון לן החידושי הרי"מ שלכל אדם נגזר לעבור מנת יסורים בעולם הזה, ואשרי מי שהיסורים באים לו מחמת עמל התורה והמצוות, ובזה הוא מונע מלקבל יסורים גוף אחרים.

ובזה פירש החידושי הרי"מ ז"ל עה"פ וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאַנְנִים וגו' (יא, א) ופירש"י כמה נתלבטנו בדרך כו', והשי"ת עשה לסובה שימהרו כו', והלא הרבה ריוח והצלחה לפניו והיה יכול להוליכם במהרה שלא יהיה להם טורח הדרך, אולם איתא בש"ס (ברכות ה.) שארץ ישראל בא על ידי יסורים, וזה היה טעם הנסיונות אחר כך במרגלים שנתן מקום לטעות שצריכים מקודם יסורים ואם לא היו מתאוננים על טורח הדרך היה זה במקום יסורים ולא היו צריכים לנסיונות ע"ש.

וכבר פרשתי בזה מאה"כ אֲשֶׁרֵי הַגֹּבֵר אֲשֶׁר תִּיִסְרְנוּ יָהּ וּמִתּוֹרַתְךָ תִּלְמַדְנוּ (תהלים צד, יב), והיינו שאשרי מי שהיסורים הוא מחמת עמל התורה והלימוד בשקיעות וברציפות והתנזרות מהבלי העולם, ולימוד התורה הוא היה היסורים של בני לוי ועל זה קאי לכו לְסַבְּלֹתֵיכֶם.

ב. עוד יש לפרש עפימש"כ השל"ה (ו, יד) ובשפ"א ליקוטים במדבר דבני לוי שלא היו בשעבוד היו מצטערים בצערן של ישראל, ולוי קרא שמות בניו על שם השעבוד, וראה מה שהאריך בזה הגאון רא"מ מרקסון שליט"א בהתורה ומצותיה פרשת שמות, ומעתה א"ש מש"כ לכו לְסַבְּלֹתֵיכֶם והיינו הסבל שסבלו בשביל אחיהם.

ויש להוסיף מש"כ במדרש (א, כז) עה"פ וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אָחִיו וַיִּרְא בְּסַבְּלָתָם (ב, יא), וַיִּרְא בְּסַבְּלָתָם מהו וירא שהיה רואה בסבלותם והיה בוכה ואומר מי יתן מותי עליכם שאין לך מלאכה קשה כמלאכת הטיט, והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד

ואחד מהן, רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר ראה משוי גדול על קטן ומשא קטן על גדול ומשוי איש על אשה ומשא אשה על איש ומשוי זקן על בחור ומשא בחור על זקן, והיה מניח דרגון שלו והולך ומיישב להם סבלותיהם ועושה כאילו מסייע לפרעה, אמר הקב"ה אתה הנחת עסקיך והלכת לראות בצערן של ישראל ונהגת בהם מנהג אחים אני מניח את העליונים ואת התחתונים ואדבר עמך ע"ש.

ג. וי"ל עוד עפי"ד הרה"ק רבי דוד מלעלוב זי"ע הובא ברמתים צופים אות רכ"א עה"פ לא תאספון לית תבן (ה, ז), לפי פשטות המאמר היה ראוי לומר לא תוסיפון בוי"ו, אך התורה הקדושה באה לרמז לנו, כי ידוע שפרעה הניח להם יום אחד חירות משעבוד העבודה, רק משרע"ה בחר להם יום השבת למנוחה, והיה דרכם ביום ההוא להתאסף ביחד למשה וזקני ישראל לשמוע תוכחות חיים ולהאמין באחדותו ומציאותו יתברך, ולאשר פרעה בגודל רשעתו אשר מחפצו לסורם למשמעתם ולעבוד את גילולי מצרים, ואחרי ראותו כי לא עלתה בידו ראה והבין שהוא מחמת שהם נאספים יחד יוסיפו דעת ביראת אלקים ועי"ז נכנע כח הסט"א בקרבם, לזה אמר לבל יתאספו עוד לתת תבן דעת ותבונה להם כנ"ל עכ"ל, ויתכן שגזירה זו שלא להתאסף היתה גם על בני לוי וזה היה סבלותם ודו"ק.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

אותות משה לפני עם ישראל

וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יֶאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקִלִּי כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֵלֶיךָ ה'. וַיֹּאמֶר
אֵלָיו ה' מַה זֶה בְּיָדְךָ וַיֹּאמֶר מִטָּה. וַיֹּאמֶר הַשְּׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ אֶרְצָה וַיְהִי לְנַחֵשׁ וַיִּנָּס
מֹשֶׁה מִפְּנֵיו. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וַאֲחֹז בְּזַנְבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֹק בּוֹ וַיְהִי לְמִטָּה בְּכַפּוֹ
(ד, א-ג)

הקב"ה נתן למשה כמה סימנים. א. שהמטה יהפך לנחש. ב. שידו תהיה מצורעת. ג.
שהמים שיקח מהיאור יהפכו לדם.

ובחז"ל (ב"ר יב, ד) מבואר שהטעם שהמטה נהפך לנחש כיון שחשד את עם ישראל שלא
יאמינו לו, וכן לקה בצרעת על זהל. ואמנם עדיין יש להבין. מה היה הרמז בזה כלפי עם
ישראל דווקא באותות אלו, ולמה לא האמינו בלא אותות כלל. עוד יש להבין מה שאמר
"מה זה בידך". היפלא מה' דבר.

וביאר רבינו האלשיך, שלעם ישראל היה ג' טענות לא להאמין למשה בדבר הגאולה.

א. היות ומשה היה במנוסה מפני פרעה על מה שהרג את המצרי, א"כ לא יתכן שהקב"ה
ישלח דווקא אותו.

ב. עוד טענו למשה שאין להם זכות להיגאל כיון שהם עובדי ע"ז, וכמו שאמרו חז"ל (ש"ר
טו), איך תאמר שבחדש הזה אנו נגאלים, והלא מצרים מלאה מעבודה זרה שלנו.

ג. עוד טענו עם ישראל על מה שאמר להם משה החודש אתם נגאלים, שהרי עדיין לא
הגיע זמן הגלות שיש עוד ק"צ שנים לגלות ולשליטת מצרים על ישראל.

וכנגד טענות אלו נתן הקב"ה למשה ג' אותות.

א. הפכית המטה לנחש: שכל זמן שהוא ביד משה הרי הוא מטה, אך כאשר הוא עוזב
אותו נהפך לנחש, וכמו כן היה צורת היחס בין משה לפרעה, שכל זמן שמשה גדל בביתו
התנהג פרעה עם משה כמו 'מטה' שאין בכוחו להזיק, ורק שנפרד ממנו (השליכו ארצה)
אז התהפך 'לנחש' שרצה להרוג את משה, אך כששב ואחז בזנב הנחש נעשה שוב למטה,
ורמז בזה הקב"ה לעם ישראל שאף שפרעה שונא למשה, כשישוב ויאחז בזנבו ממילא יהפך
שוב 'למטה' ולא יהיה בכוחו להזיק למשה.

^ל ועי' ברמב"ן שהקשה למה עשה אותות אלו גם לפני משה, שהרי הוא האמין שהקב"ה מדבר עמו. והראוי שיאמר
המטה אשר בידך תשלך ארצה לפניהם והיה לנחש, וכן באות השני, וכמו שעשה כן באות השלישי שאמר לו "ולקחת
ממימי היאור". וכתב ליישב וז"ל: ולכן נאמנו דברי רבותינו, שהיה לו הראשון רמז שספר עליהן לשון הרע, והשני
להענישו בו. ובזה את"ש למה משה רבינו נס מפניו, כי פחד שמא יענש וינשכו הנחש.

ובזה יש ליישב מה שאמר לו הקב"ה "מה זה זה בידך". שבקריא היא נכתבת 'מזה' אך נקראת 'מה - זה'. שיש לומר שבא לרמוז למה שאמרו חז"ל (ש"ר א, כו) שמשה רבינו לקח הכתר מראש פרעה, ובשל כך פרעה רצה להורגו, וניצל ע"י יתרו במבחן האש.

ורמוז הקב"ה למשה זכור שבשעה שהיה בידך דבר מזה האיש היה עדין בחינת 'מטה' כלומר שפרעה לא הזיק לך על דבר זה. ורק כאשר יצאת לראות בסבל אחיך והרגת את המצרי ביקש להרוג אותך, עם כל אשר תשלח את ידך לאחוז בו, תעשה זאת ללא פחד כלל, כיון שיהפך למטה בכפך כעץ דומם, שלא ירע ולא ישחית לך.

וגם עם ישראל בראותם משל זה, יסתמו טענותיהם ויבינו שאף שמשה ברח מפני אימת פרעה, עתה הקב"ה יעמוד לעזרו ולא ירא ממנו כלל.

ב. הפיכת ידו למצורעת: רמוז בזה לעם ישראל שאף שהם נטמאו בעבודה זרה, מ"מ יתקנו מחטא זה, כמו שידו של משה שבה כבשרו, ויהיה זה ע"י דם פסח ששחטו ע"ז של מצרים, ודם המילה

ג. הפיכת מי היאור לדם: רמוז בזה לעם ישראל שאף שנשאר עוד ק"ץ שנים לגלות מ"מ כיון שמצרים הכבידו עול הגלות על ישראל שנרמוז 'בדם' לכך הקב"ה מקצר מהם הגלות.

*

ובספר נחלת יעקב (לרבינו הנתיבות זיע"א) כתב לבאר שהקב"ה בא לרמוז למשה באותות אלו.

א. הפיכת המטה לנחש: שמשה רבינו חשש שעם ישראל אינם ראויים להגאל כיון שיש בהם דלטורין, כמו שדרשו חז"ל עה"פ "ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר". שדאג שראה שיש בישראל רשעים ודלטורין, ואמר מעתה שמא אינם ראויין להיגאל. ולזה רמוז הקב"ה שמטה האלהים שיש עליו השראת קדושה, כאשר ישליכוהו ארצה נהפך לנחש. וכמו עם ישראל שהם כמטה האלוקים שיש בהם קדושה, אבל מחמת שהושלכו ארצה מכח צרות גדולות, תפשו אומנות הנחש, כי הדלטורין הם מעשה נחש. אבל אם יאחוז בזנבו, דהיינו שיתן להם אחיזה בקדושה בעודם בשפלות (הנרמוז בזנב) ממילא יתהפכו לקדושה בשלמות ויהפכו למטה אלוקים.

ב. הפיכת ידו למצורעת: כיון שאמר משה "מי אנכי כי אוציא את בני ישראל". רמוז לו הקב"ה שהתחייב בזה עונש כיון שהסתיר עצמו מלהושיע את ישראל חייב עונש, ונרמוז זה במה שהכניס ידו 'בחיקו'. וכמאמר הפסוק "וימינך מקרב חיקך כלה". (תהלים עד, יא), אבל כשחזר בו והסכים ללכת בשליחות שבה לאיתנה. ובזה מדוקדק שבתחילה כתוב "ויבא ידו בחיקו ויוצאה". כי אז עדין הייתה במחשבתו לא ללכת לגאול, וכמי שעדיין ידו בתוך 'חיקו'. אבל כששבה לאיתנה כתוב, "ויוציאה מחיקו והנה שבה כבשרו". דהיינו שהוציאה ממקום הטמנתו, שלא יהיה עוד טמון כבראשונה, חזרה ידו כבתחלה, שנסתלקו ממנו העוונות שנצטרפו עליו.

ג. הפיכת מי היאור לדם: שמושה ראה שעדיין לא נראה שום מפלה לשרו של עשיו, ולזה ציזה שיקח מים מהיאור, שהוא היה אלהי מצרים כמו שאמר פרעה, "לי יאורי ואני עשיתיני". (יחזקאל כט, ג). שאף שעדין שרו של עשיו בתוקף מ"מ יתהפך לדם ויכנע.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

**דע מה להשיב... "תמיד לא מצליח להתעלות כראוי
בתפלה!"**

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל
שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹקִים מִן הָעֲבֹדָה. וַיִּשְׁמַע אֱלֹקִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת
אֲבֹרָתָם אֶת יְצֻחַק וְאֶת יַעֲקֹב. וַיִּרְא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּדַע אֱלֹקִים (ב, כג-כה)

יצרו של אדם מתגבר ומתחדש כל יום, ובמיוחד בענין התפלה - ולפעמים כאשר רואים
יום אחר יום, שבוע אחר שבוע, חודש אחר חודש, שיש נסיונות בכל מיני תחומים של
התפלה, לפעמים יכולים לחשוב, "האם תמיד אצטרך ללחום כנגד דברים פשוטים כאלו?"
בין אם הוא ענינים של לבוא בזמן להתפלה, ההכנה הראויה לתפלה (מקוה, דף גמ' ספרי
יראה וחסידות, התבוננות ועוד), בין הישוב הדעת להתפלל בכוונה רצויה כעני העומד על
הפתח - הרי כבר שנים רוצים לראות מהפיכה לטובה, ושינוי מעשה - וככל שהשנים
עוברים, ולא רואים שכל השאיפות מתגשמות למעשה, זאת גופא יכול לגרום חלישות
הדעת ח"ו.

אולם, שאבתי הרבה חיזוק מדברי הגמרא, שהתייחסו לאלו המחשבות, דברי הגמרא
ידועים אבל הם עצמם שופכים הרבה אור! הבבלי הוא בברכות (לב:): "תנו רבנן, ארבעה
צריכין חזוק, ואלו הן.. תפלה.. ופרש"י ג"כ מפורסמים ואלו דבריו בד"ה "צריכין חיזוק" -
שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו". זאת אומרת, שהאדם שמוצא בעצמו מנוסה בנסיונות
בענין התפלה, באופן שצריך להתחזק תמיד - הוא אדם נורמלי!! ולא רק זאת, אלא שמרגיש
שלא מספיק לו בחיזוק רגיל, ורק בחיזוק "בכל כוחו" הרי הוא ג"כ אדם נורמלי!! וא"כ, עלינו
לדעת, כי במשך כל החיים, הסוגיא של תפלה, הוא דבר שחייבים להשקיע כח ומוח בכדי
לעמוד בה ולצאת ידי חובותינו בזה. והרי הזמן גרמא בפרשת השבוע ללמוד בזה, כי
בפסוקים הנ"ל רואים עד כמה התפלה פעל שנצא ממצרים.

ותעל שועתם אל האלקים - מן העבודה

הנה התורה הקדושה מורה לנו דרך בכל מצב ולכל מדריגה ומדריגה, באותם פסוקים יש
הראות לבעלי מדריגה וגם חיזוק עצום לאלו שעדיין בדרך בית א-ל. הפסוקים הנ"ל
מבוארים בספה"ק על דרך זה. הנה מצינו בספר "מנחם ציון" (פרשת ויקרא) דבר נפלא על
זאת הפסוק "ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה" ואלו דבריו "שמעתי דבר נאה ומקובל
בשם הגאון האלקי מו"ה שמעלקי אבד"ק ניקלשבורג זצוק"ל, להגיד שבחן של ישראל, אף
שהיו בצרה גדולה, מכל מקום לא השגחו על צרתן, ועיקר צערן וזעקתם היה עבור גלות
השכינה, וזהו ותעל שועתם אל האלקים, שהשועה בעבור אלקים היתה יותר ממה שצעקו
בשביל עצמם מן העבודה, דפח"ח".

והנה עצם הביאור מראה לנו אודות גודל מדריגת הצדיקים, וכמו כמה דיבורים שנאמרו במשך הדורות, עצם הפירוש מגלה לנו מדריגתם בבחינת "הוא היה אומר". וכמו כן בנידון דידן, בכדי לפרש שכלל ישראל התפללו יותר אודות צער וגלות השכינה יותר מהעבודת פרך, רק שייך כאשר הצדיק מתפלל כן, ועלינו להתעורר להיות עב"פ נגיעה במקצת במדריגה הנעלה של הרבי רבי שמעלקא זי"ע.

ביאור ענין "צער השכינה"

והנה המושג של צער השכינה, הוא דבר הצ"ב, ומצינו בזה בספר "שערים בתפלה" (פרקי סיום אות ג') דברים נפלאים וברורים - ואף שמבאר שם הסוגיא בבירור ובאריכות, נציין רק תמצית הענין בקצירת האומר ממש, ועל הקורא הנכבד לעיין בדבריו הנעימים בפנים, ושם ימצא נחת. הג"ר שמשון פינקוס, מתייחס אודות גודל הקושי שיש לנו בהענין שהקב"ה כביכול מצטער על צערן של ישראל, וזה מפני קושיא שיש בלבנו, שהרי בשבילנו מצטער היינו שיש חסרון, והרי הקב"ה שלם בתכלית השלימות. מה תאמר שהקב"ה נותן ועושה ברצונו שיצערו אותו, אבל א"כ איזה צער זה, הגע עצמך, עומד טיטוס ומחריב ביתו ומחרף ומגדף, הרי הקב"ה יכול ברגע לבטלו מן המציאות, ואם אינו עושה כן על כרחך שאין זה כואב לו באמת, דאם באמת כואב לו, למה אין מבטל המצער, והרי אין מעכב בעדו. ובכלל קשה מאד להבין צער כלפי מעלה, שהרי הקב"ה כל יכול, ואם יצייר אדם לעצמו שהוא עצמו כל יכול, וכי היה חסר כלום, הרי כל מה שחסר לאדם וכל מה שכואב לו הוא מפני שצריך אליו יתב', אבל הוא יתב' שעצמותו שלו וברשותו, מה חסר לו ומי מעכב עליו. ואף אם אין חושבים מחשבות אלו מפורש לפרטיהן, אבל בפנימיות הלב כל מה שלומדים על השי"ת ומשבחים ומהללים לו סותר לתפיסה זו לומר שהקב"ה כביכול מצטער. וענין צער השכינה מצטייר לנו ח"ו כמין מן השפה ולחוץ ודבר חיצוני ולא אמיתי, וממילא קשה להרגישו בחוש.

ומאריך לבאר כי יסוד האמונה הוא שהקב"ה כל יכול, וכמו שיכול לזרוק כל כדור העולם לאיפה שירצה לזרוק אותה מן רגע לשני, כמו כן, אם רצונו יתברך, ששכינתו באמת תגולל בעפר מחמת צערן של ישראל, הרי הפירוש "כל יכול" הוא כפשוטו, ואף שלא מבינים את זאת, אבל כאשר מאמינים באמונה פשוטה וברורה זאת היא המציאות, הרי ממילא, יכולים להבין ולדעת, שהאמת הוא ש"בכל צרתם לו צער".

למה "כאיל תערוג" ולא "יערוג"

וע"ע בישמח ישראל (פרשת שמיני) שג"כ מבאר הפסוק "ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה" על דרך הנ"ל, ומוסיף לזה (מבואר יותר בימשח ישראל פ' תצוה) מה שאמר קדוש אחד על דברי רש"י ז"ל (תהלים מ"ב, ב', ע"ש) "כאיל תערוג", אמרו רבותינו, האילה הזאת, חסידה שבחיות, וכשהחיות צמאות למים, הם מתכנסות אליה וכו' ומה היא עושה, חופרת גומא ומכנסת קרניה לתוכה, וגועה, והקב"ה מרחם עליה, והתהום מעלה מים, "כאיל תערוג", "כאיל יערוג" לא נאמר, אלא כאיל תערוג" דיבר הכתוב בזכר ובנקיבה, הזכר עורג על עסק המים כמו שפירשנו, והנקיבה כשהיא כורעת לילד ורחמה צר והיא צועקת, הקב"ה

מרחם עליה, ורחמה נפתח, ע"כ דברי רש"י ז"ל, ופי' הוא זצ"ל, דלעולם היא נקיבה, רק בעת שהחיות צמאות למים, אף כשהיא כורעת לילד וחבלים לה, אעפ"כ מבטלת את עצמה, ושוכחת צרתה, ועושה את עצמה בחינת זכר, שאין מרגיש כלל הצער והחבלי לידה, וחופרת גומא בשביל החיות, לכן קורא אותה חסידה שבחיות, עכ"ד. דהיינו שכמו כן כלל ישראל התפללו "אל האלקים" אודות צער השכינה, "מן העבודה" עוד יותר ממה שהם עצמם היה להם צער - שביטלו עצמם לגמרי.

אולם כמדובר, הפירוש הזאת, בבחינת "מדריגה", לא שפטורים מלעבוד על זה, ולא שיכולים להעלים עין ממנה - כי כאשר האדם מתפלל לרפואה או לפרנסה וכדומה, ומחויץ להפירוש הפשוט, הוא מתבונן האיך שיהיה גם נחת רוח להשכינה הקדושה - באמת - כאשר כלל ישראל יהיו בריאים ובהרחבת הדעת, כבר יש לו איזה שייכות לכאו' להסוגיא של "צער השכינה". אבל עדיין רוצים לציין גודל החיזוק שיש לכל אחד באלו הפסוקים.

הארבע לשונות של תפלה פעלו

ראיתי בצרור המור שמדגיש שיש ארבע לשונות באלו הפסוקים "אנחה, זעקה, שועה, נאקה.. וכולן עוזרות לפתוח רחמי שמים", ומראה האיך שהפסוקים מלמד אותנו האיך שפעלו בזה, וממשיך "וכנגד אלו הד', הזכיר הכתוב ד' מיני השגחות יחד. וישמע אלקים, ויזכור אלקים, וירא אלקים, וידע אלקים. כנגד "ויאנחו", אמר "וישמע אלקים", כי הקול הנאנח והנשבר שומע אלקים. וכנגד "ויזעקו", כי זעקת הנאנחים מעוררת הרחמים, אמר "ויזכור אלקים", כי בעבור זכותם יקצר ימי הגלות. וכנגד "השועה" שהיא פעולה מורכבת מהלב והפה יחד, אמר "וירא אלקים את בני ישראל", שתוכם כברם, ושהפה והלב יחד אמר "וירא אלקים" שבו אליו. וכנגד ה"נאקה" שיוצאה מעומק צרת הנפש, אמר "וידע אלקים", כמו כי יודע ה' דרך צדיקים (תהלים א, ו) וירחם עליהם, ע"כ.

כל טיפה וטיפה של פניה אל השי"ת פועל

אולם בדבריו הקודמים שם, מבאר באופן אחר השינויים של אופני התפלה, ואלו דבריו הנפלאים "ולהורות על גודל צערם, אמר שלא היו יכולין להתפלל ולצעוק בפיהם, אלא ויאנחו משברון מתנים, ויצעקו מכאב לבם לומר "אוי ואבוי". אלא שברוב צערם היו נושאים עיניהם לשמים, וזהו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה. כי פי' שועה לפי הזוהר הוא נשיאת עינים, כמו ושוע אל ההר. ולכן אמר שמעה תפילתי ה' (תהלים לט, יג), כשאתפלל לפניך. ואם לא יהיה בי כח להתפלל, ושועתי האזינה, כשאני נושא עיני לשמים. ואם לא יהיה בי כח לישא עיני אל ההרים, אל דמעתי אל תחרש, אחר שהיא באה מעצמה. ואם לא אוכל להוריד דמעות, עשה בשביל זכות אברהם שאמר גר ותושב אנכי (בראשית כג, ד), וזהו כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי. עכ"ד. נמצינו למדים כי כל אנחה, וכל "אוי ואבוי" וכל "נשיאת עינים" אל השם, חשוב למעלה יותר מן המשוער. ורואים עד כמה פעלו כלל ישראל מכל סוג וסוג של תפלה.

ולכן, בין אם אמנם זוכים להיות איזה שהוא שייכות אל העבודה להתבונן בצער השכינה, ובין אם מתפללים בכל צורה שהוא, הדברים חביבים ביותר אצל השי"ת - ועצם מלחמת

היצר בענין התפלה, לא דבר חדש הוא, אלא התפלה אחד מן הדברים הצריכים חיזוק תמיד בכל כוחו - ובזה נזכה להגאולה שלימה. ונסיים בדברי רבינו בחיי "ואפשר לומר כי הפרשה הזאת היא רמז לגאולתנו זאת העתידה שהיא תלויה בתשובה ובתפילה, כי כן בגאולת מצרים חזרו בתשובה והתפללו אל ה' העונה בעת צרה, ונתקבלה תפילתם ובא להם הגואל מיד, ועל כן סמך לו "ומשה", לרמוז כי ביאת הגואל תלויה בתשובה ובתפילה", אכי"ר.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

התפקיד והמעמד מול חובות הבית והמשפחה

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִם אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ (א, א) וַיְהִי כָּל נֶפֶשׁ
יִצְחָק יָרַךְ יַעֲקֹב שִׁבְעִים נֶפֶשׁ וַיּוֹסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם (א, ה)

וכן מצינו בדומה לכך בפרשת וארא פרק ו (כו) הוא אֶהְרֵן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם
הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צְבֹאתָם: (כו) הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל פְּרַעֲהַ מֶלֶךְ מִצְרַיִם
לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.

א. ויש לשאול מה התורה מדגישה ויוסף היה במצרים אחרי כל סיפור מכירת יוסף וירידת
יעקב למצרים האם יש מי שלא יודע שיוסף היה במצרים? ב. כמו כן יש לשאול גבי משה
ואהרון מהו ההדגש שהתורה מדגישה הוא משה ואהרון אשר אמר ה' הוציאו הם
המדברים הרי מפורש שהקב"ה שלח אותם לדבר ומה העניין לתת דגש כזה, ויותר קשה
שמסיים הפסוק וחוזר הוא משה ואהרון? ג. זאת ועוד בתחילה כתוב הוא אהרון ומשה
ובסוף כתוב הוא משה ואהרון מדוע?

אתגרי החיים

הנה כאשר נתבונן לכל אדם ניצבת בדרכו סערת החיים בתפקידו ומעמדו בינו לבין קונו
ובינו לבין חברו שאלה הן שני חלקי עבודת האדם בעולמו, וכאשר נתבונן במציאות
המתנהלת בזמננו פעמים רבות שתפקידו מעמדו או עסקיו מעבירים אותו על רצון השם
בזה שמתוך שנשקע בתפקידו ומעמדו או עסקיו הרי נפגעים מכך תפילותיו לימודו ומצוותיו
ומורה היתר לעצמו כאנוס מכוח המציאות שהוא נמצא בה, כך שהתפילות נעשות חטף
פתח במהירות ובקיצור וביחיד, וכך לימודו מתקצר ומתבטל מחוסר זמן או סבלנות, כמו
כן בחלק השני בין אדם לחברו האדם יכול להיות נעים הליכות וטוב לבית למשפחה
ולסביבה ולחברה שמסביבו, אולם לאחר קבלת תפקיד ומעמד חברתי נכבד וק"ו משתלב
בהנהגה ציבורית ועוד יותר כשמגיע לעמדות מפתח, האדם משתנה מקצה לקצה עד בלי
הכר, פתאום הופך להיות אדם אחר ומאבד את הנעימות שהייתה בין בני הזוג וכן עם בני
ביתו ומשפחתו, ואינו מתייחס לסביבתו ולחברתו אשר צמח בה, או מפני שנשאב עמוק
עמוק לעסקיו או לתפקידו עד ששכח את צרכי רעייתו ובני ביתו, או מפני שנכנסת בו מידת
הגאווה מתוך המעמד שבו הוא נמצא כבר אינה מתאימה לו החברה שחיי בה במשך
עשרות שנים, ובהתאם לכך ההתייחסות שלו לכל דבר, עד שהופך לאדם אחר לחלוטין,
נקח לדוגמה מפקד בצבא או קצין במשטרה אשר מתרגל שנותן פקודות לסובבים אותו
מתוך הרגלו שוכח שבבית. הוא ככל האדם ועליו להיפרד מתפקידו בבית עם בני משפחתו,

התפקיד והמעמד מול חובות הבית והמשפחה

כמו כן אם הגיע למעמד מכובד בחברה וכולם מקרקרים סביבו ומכבדים ומעניקים לו צריך להפנים שבביתו הדבר שונה, כמו כן בעל עסקים אשר כולו נתון בהשקעות וכל שרעפיו נתונים עמוק בעסקים עד כאשר מגיע לביתו אינו מסוגל להתנתק ולהבין שיש הפרדה בין העסק לחיים בבית, וכמו כן ברוחניות ישנם אשר ברוך השם זוכים להיות שקועים בלימוד בכל כוחם ומנצלים כל רגע לתורה עד אשר אינו מתייחס כלל לבני הבית והכל נעשה כלאחר יד מפני הערך העליון שהוא שקוע בו, ולצערנו רבים אשר מאבדים את כל תוכן חיי הנישואין ואת המשפחתיות והזוגיות והתשומת לב שנצרך להעניק בביתו וכן למלא את חובותיו בביתו שזה בעצם עיקר תכליתו בעולם כאשר ביארנו, ובדומה לכך גם האשה שפעמים רבות מגיעה להשגים ושואפת לעשות קרירה בחיים באיזה תחום מסויים חובה לתת את הדעת שלא יהיה הדבר על חשבון העיקר שהוא הבית עם כל המשתמע מכך, ודבר זה הוא אחד הניסיונות הקשים שיש לאדם להתמודד עם הגדולה או הקרירה או העסק ככל שיהיה אשר השם נתן לו שלא לשכוח את בוראו ולהבין מה תכלית אותה גדולה שקיבל שאינה מיועדת לגאווה ולהתרברבות על הזולת ולא להיות מושפע מהחברה החדשה אליה הצטרף כעת, וגם לא על חשבון התעלמות מעיקר תפקידו בחיי הנישואין בינו לרעייתו וליוצאי חלציו, וכמאמר מרדכי לאסתר המלכה כאשר ביקש ממנה לעשות את השליחות עבור עם ישראל בבית המלך והגיבה שאינה יכולה לעשות את בקשתו, והשיב לה מרדכי כמבואר באסתר פרק ד (יג) וַיֹּאמֶר מְרַדְכִי לְהָשִׁיב אֶל אֶסְתֵּר אֶל תְּדַמִּי בְּנַפְשִׁי לְהַמְלִיט בֵּית הַמֶּלֶךְ מִכָּל הַיְהוּדִים: (יד) כִּי אִם הַחֲרַשׁ תַּחֲרִישִׁי בְּעַת הַזֹּאת רוּחַ וְהִצְלָה יַעֲמֹד לַיְהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר וְאַתָּה וּבֵית אָבִיךָ תֵּאבְדוּ וּמִי יוֹדֵעַ אִם לְעַת כְּזֹאת הִגַּעַתְּ לַמְּלָכוֹת: הסביר לה שלא תחשיבי שבזכות עצמך זכית לגדולה אם לא בזכות עם ישראל, כך כל אדם ואדם צריך לדעת שהתפקיד או המעמד או העסקים שהשם נתן לו אינם יכולים להיות על חשבון למלא תפקידו ותכליתו בעולמו למרות כל הניסיונות והאתגרים הן בינו לבין בוראו והן בן אדם לחבירו כמתבאר מפרשתנו להלן.

מעשה שהיה עם בעל עסקים חובק עולם

נפתח בסיפור אמיתי שהיה עם זוג שאני מכיר ראובן ודליה [שמות בדויים] אשר התחתנו וב"ה זכו להקים משפחה ונולדו להם בנים ובנות והכל היה נראה מצויין וחיו בשלום אולם בתחילת החיים התפרנסו מעבודה מסויימת כך שהיה להם גם זמן להשקעה בזוגיות, אולם בהמשך פתח עסק וב"ה הצליח והעסק הלך והתפתח עד שנהיה לו גם סניפים נוספים בעולם וכמובן שהדבר מצריך אותו לטיסות רבות ולהיות שקוע בעסקו כך שככל שהעסקים התפתחו כך הוזנח הזוגיות ועל ידי זה נוצר ריחוק בניהם החיים היו מאוד שגרתיים, ולצערנו אחרי כמה שנים שכך הייתה האוירה בבית התוצאה לצערנו חלחלה ללב האשה שנאה כלפי הבעל וביום בהיר אחרי עשרות שנות נישואין החליטה להפריד את החבילה וכמובן היום יש עורכי דין שעטים על השלל איך להוציא כסף ומוסיפים דלק למדורה ומרחיקים כל אפשרות לגשר בין בני הזוג, והתוצאה ממש חורבן הם נפרדו והאשה שמכירה כל נבכי עסקיו תבעה ממנו סכומי עתק ותובעת פירוק העסקים ולא מעניין אותה

התפקיד והמעמד מול חובות הבית והמשפחה

שכל העמל של שנים הולך לטמיון מרוב השנאה שפיתחה כלפי בעלה כך שכל אותה קריירה שבנה החריבה את ביתו ואת הזוגיות ואף גררה את כל עסקיו לשאול תחתית, וכל זה נבע בגלל שכאשר העסק התפתח התעלם מהמטרה החשובה והעיקרית שלשמה פתח עסק בכדי לבסס את חיי הנשואים, אך כיון ששקע בעסק הזניח את הבית וככל שהעסק הולך וגדל לעומתו חורבן הזוגיות הולך וחרב לא עלינו. וממש בדומה לסיפור הזה אני מכיר עוד בעל עסקים וכן מרצה בכיר ודוגמאות לרוב.

נסיונות יוסף

ובזה נבוא לביאור הפסוקים שהתורה מלמדת אותנו על הנהגת יוסף למרות מלכותו, פרש"י שמות פרק א פסוק ה ויוסף היה במצרים והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים, ומה בא ללמדנו, וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים? אלא להודיעך צדקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו עכ"ל: מדברי רש"י מבואר שהתורה מעידה על גדלות יוסף ששמר עצמו ועמד בנסיונות קשים באותה דרגה רוחנית שהיית לו בשעה שישב בחיק אביו ולמד תורה ואין ספק שבסביבת אביו יעקב אבינו שאב את הקדושה ערך התורה וקיום המצוות, אולם כך שמר על עצמו גם בזמן מכירתו לעבד וגם כשהיה בבית פוטיפר וגם כאשר היה בבית הסוהר, ועוד יותר גם בהיותו מושל על כל מצרים האמפריה העולמית דאז לא הסתחרר מהגדולה והכבוד שהגיע אין ספק שהדבר כרוך בנסיונות גדולים להתקיים בחברה שמתנכרת לדת וליהדות בכלל ובכדי להתחנך בעיני רואיו היה עליו לשנות מנהגיו ולהתפשר בכל מיני נושאים, אך למרות הכל לא שינה דרכו מנהגו ויראתו משמירת קיום התורה והמצוות בכל מצב, וכן מידותיו אף לא התגאה על אחיו אשר נפלו לידו כפרי בשל, אלא אדרבא השיב טובה תחת רעה ופירנסם בכבוד ודאג לכל צורכיהם, וכל זה מפני שהוא מבין ויודע שכל המתחולל עם האדם הם רק אמצעי להגיע לתכליתו בעולמו ולזאת אינו שוכח את תפקידו האמיתי שלשמו הוא נועד, ומחובתו בראש ובראשונה לדאוג לבני ביתו ומשפחתו כפי שורש נשמתו, ונראה שהא תליא שמפני שמשל בגופו ותאוותיו ועמד בנסיונות גדולים הרי הוא מלך, כי חז"ל למדונו באבות פ"ד בן עזאי אומר איזהו גיבור הכובש את יצרו, כי זו הגבורה האמתית שמצליח האדם להתמודד ולהתגבר על כל יצריו ותאוותיו, ובזכות זה זכה למלוך כיהודי בודד נגד חוקי המדינה שעבד לא ימלוך על כל ארץ מצרים במשך כל ימי חייו שמונים שנה דבר שאין לו אח וריע מבריאת העולם עד זמננו.

נסיון משה ואהרון

כמו כן מצינו במשה ואהרון כדלהלן. פרש"י שמות פרק ו פסוק כז הם המדברים וגו' הם שנצטוו הם שקיימו: הוא משה ואהרן הם בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף: הרי לנו שוב שמעידה התורה שמשה ואהרון נשארו באותה דרגה והתנהגות הן בתחילת שליחותם והן אחרי קבלת תפקידם ועמדו בפני המלך פרעה לא ויתרו על כלום מקיום התורה והמצוות, ולא גרם להם הדבר לשנות הנהגתם מפני הגאווה על מעמדם שנהיה גדול בעיני כולם, ובפרט שהקב"ה עשה בשליחותם נסים ונפלאות גדולות עד מאוד דבר שיכול

התפקיד והמעמד מול חובות הבית והמשפחה

להשפיע על תחושת הלב של האדם, למרות זאת לא השתנה כלום אצלם לרעה, אלא אדרבא מעידה התורה במדבר פרשת בהעלותך פרק יב פסוק (ג) והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה. זאת ועוד המשיכו יחד באותה הערכה וכבוד הדדי למרות כל מה שהם עוברים ולכן נכתב פעם משה לפני אהרון ופעם אחרי אהרון.

המקטין עצמו זוכה לגדולה

וכבר לימדנו חז"ל את סוד ההצלחה במסכת חולין דף פט ע"א לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו', אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל חושקני בכם, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם אמר לפני ואנכי עפר ואפר, למשה ואהרן אמר ונחנו מה, לדוד אמר ואנכי תולעת ולא איש, אבל עובדי כוכבים אינן כן, נתתי גדולה לנמרוד אמר הבה נבנה לנו עיר, לפרעה אמר מי ה', לסנחריב אמר מי בכל אלהי הארצות וגו', לנבוכדנצר אמר אעלה על במתי עב, לחירם מלך צור אמר מושב אלהים ישבתי בלב ימים.

ונראה לבאר כוונת חז"ל ללמדנו את הברלי הגישה והשקפה בין ישראל לאומות העולם, שתלוי כיצד האדם מתייחס לתפקידו גדולתו ומעמדו ועסקיו אם יודע ומפנים שכל אשר ניתן לו מהשמים הוא אמצעי ושליחות להשלים את תכליתו ויעודו, בהכרח לא ישכח לעולם את בוראו ואדרבא לא רק שלא יפגום ויחסיר אלא ישתדל להודות ולהרבות כפי יכולתו, וכמו כן בן אדם לחברו יודע שלא יתכן שזה צריך להיות על חשבון חיי הנשואין ולא בני ביתו ולא בחברתו ובכל סביבתו, מאחר ויודע שמחוייב למלא תפקידו תכליתו ויעודו ולא יחטיא את המטרה, לעומת זה אדם שטועה וחושב שהצלחתו גדולתו ועסקיו אינם רק אמצעי למלא תפקידו אלא הן למלא את תאוותו ורצונו בעולם לצרכי גופו, ממילא שוכח את תכליתו בעולמו ובוגד בבוראו עד שפוגם בעבודת השם מתוך שנשאב עמוק עמוק לעיסוקיו וכך הדבר גם בא לידי ביטוי בינו לבין בני ביתו ולכל סביבתו.

כלום שררה אני נותן לכם אלא עבדות

ולזאת חז"ל מוסיפים ללמדנו עד כמה חייב האדם להיזהר שלא יאבד את שליטתו על עצמו והנהגתו מפני גדולתו ותפקידו שלא להטיל אימה על הציבור או על בני ביתו שבזה יכול לאבד עולמו היות וכל שררה אינה אלא עבדות לשרת ולמלא תכליתו כלפי הציבור ובני ביתו ולא הכבוד והשררה הוא התכלית. ומבארים חז"ל במסכת הוריות דף י ע"א שכל שררה היא עבדות ולומדים הדבר מהמסופר על מלך יהודה עוזיהו במלכים ב פרק טו (ה) וַיִּנְגַע ה' אֶת הַמֶּלֶךְ וַיְהִי מְצָרָע עַד יוֹם מָתוֹ וַיֵּשֶׁב בְּבַיִת הַחֲפָשִׁית וַיּוֹתֵם בֶּן הַמֶּלֶךְ עַל הַבַּיִת שֵׁפֵט אֶת עַם הָאָרֶץ: וכתב הרד"ק מלכים ב פרק טו פסוק ה וישב בבית החפשית, אמרו רז"ל כי המלכות היא עבודה שהרי צריך לשאת כל משא העם עליו ולשמוע אליהם ולשפוט משפטיהם בין ברצונו בין שלא ברצונו אם כן המלכות היא עבדות וכשנצטרע עוזיהו וישב לו בבית אחד לבדו הנה הוא חפשי מן העבודה שהיה בה לפיכך נקראת הבית בית החפשית. וכתב בית הבחירה (מאירי) מסכת הוריות דף י ע"א וז"ל כל שאדם מתמנה על הציבור הן מלכות הן שאר מינויים צריך להזהר שלא יתגאה בעצמו ולא יטיל אימה יתרה

התפקיד והמעמד מול חובות הבית והמשפחה

שלא לשום שמים ויעלה בדעתו תמיד שאינו מלך או נשיא אלא עבד ממונה לראות בעסקי העם להציל העשוק מיד עושקו וכו' עכ"ל. ומביאה הגמרא מעשה המלמדנו יסוד זה שמסופר על רבן גמליאל ורבי יהושע שנסעו בספינה ושניהם הכינו צידה לדרך אלא שר"ג הכין רק פת ואילו רבי יהושע הכין פת וגם סולת ובמשך הדרך נגמר הפת ולר"ג לא היה מה לאכול היות והדרך התארכה מעל המשוער ואילו לר"י היה לו הסולת, שאל אותו ר"ג וכי ידעת שיהיה עיכוב בדרך שהבאת גם סולת, השיבו ר"י כן כיון שאחת לשבעים שנה ישנו כוכב שעולה ומתעה את הספנים מאחר ודרך הספני לדעת את המסלול לפי סדר הכוכבים ואחת לשבעים שנה אותו כוכב שעולה מתעה אותם, אמר לו רבן גמליאל כל כך הרבה חכמה יש בידך, ואתה עולה בספינה לבקש פרנסתך? אמר לו רבי יהושע עד שאתה תמה עלי, תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה, והם רבי אלעזר חסמא ורבי יוחנן בן גודגדא, שכל כך חכמים הם, עד שיודעים לשער כמה טפות יש בים, ואף על פי כן, אין להם פת לאכול, ולא בגד ללבוש. כששמע רבן גמליאל כך, נתן בדעתו להושיבם בראש, כדי שתהא פרנסתם מאותה שררה. כשעלה ליבשה, שלח להם לקרא להם ולמנותם להושיבם בראש, ולא באו. חזר ושלח להם, ובאו. אמר להם, כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם, ולפיכך לא באתם בתחילה, כי לא הייתם חפצים בשררה, אך טועים אתם, שאין אני נותן לכם שררה, אלא עבדות אני נותן לכם, כי מעתה ואילך יהיה עול הציבור מוטל עליכם. והביא להם ראיה מרחבעם בתחילת מלכותו פנו אליו בני ישראל שאביו הכביד עליהם במסים ומבקשים ממנו שיתחשב בהם ויוריד להם, אמר להן בעוד שלושה ימים אשיב לכם והלך להתייעץ עם הזקנים ואמרו לו, מלכים א פרק יב (ו) וַיִּוְעַץ הַמֶּלֶךְ רַחֲבֵעַם אֶת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הָיוּ עִמָּדִים אֶת פְּנֵי שְׁלֹמֹה אָבִיו בְּהִיטּוֹ חֵי לֵאמֹר אֵיךְ אַתֶּם נוֹעְצִים לְהַשִּׁיב אֶת הָעָם הַזֶּה דָּבָר: (ז) וַיְדַבֵּר וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו לֵאמֹר אִם הַיּוֹם תִּהְיֶה עִבְדֵּךְ לָעָם הַזֶּה וְעַבְדְּתָם וְעַנִּיתָם וְדַבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם דְּבָרִים טוֹבִים וְהָיוּ לְךָ עֲבָדִים כָּל הַיָּמִים: אולם התייעץ גם עם הצעירים כמסופר שם (ח) וַיַּעֲזֹב אֶת עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יַעֲצוּהוּ וַיִּוְעַץ אֶת הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ אֲשֶׁר הָעִמָּדִים לִפְנָיו: (י) וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ הַכְּבִיד אֶת עַלְנוּ וְאַתָּה הִקַּל מֵעַלְיָנוּ כֹּה תִדְבַר אֲלֵיהֶם קִטְנֵי עָבָה מִמֹּתָנִי אָבִי: (יא) וְעַתָּה אָבִי הָעִמָּסִים עֲלֵיכֶם עַל כְּבֹד וְאָנִי אוֹסִיף עַל עַלְכֶם אָבִי יִסֵּר אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים וְאָנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם בְּעֵקֶרְבָּיִם: והסוף ידוע שאיבד את המלוכה על ישראל. ללמדנו שכאשר אדם מקבל איזה תפקיד אינו אלא עבדות ולא שררה פירושו של דבר אסור לאדם להסתחרר מהתפקיד או הגדולה או העסק ולשכוח את תכליתו ותפקידו האמיתי שזה רק שליחות ואמצעי להגיע אל התכלית ורק אז מצליח אחרת מאבד את הצלחתו וגם את שלום ביתו.

אדם גדול נבחן בדברים קטנים

לעומת זה השקפת התורה כפי הפתגם המפורסם שכל גדול נבחנת גדולתו דווקא בדברים קטנים, ומקור הדברים נלמד מהמדרש בפרשתנו, כתוב שמות פרק ג פסוק א ומשה הִיָּה רָעָה אֶת צֵאן יִתְרוֹ חֲתָנּוֹ פֶּהֶן מִדִּין וַיִּנְהַג אֶת הַצֵּאן אַחַר הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֲרָבָה:

התפקיד והמעמד מול חובות הבית והמשפחה

קשה למדרש מדוע כתוב בלשון עבר היה רועה ולא ומשה רועה בלשון הווה? מכאן למדו חז"ל שמשנה זכה למנהיגות בגלל העבר שלו, וז"ל מדרש שמות רבה (וילנא) פרשת שמות ב-ג ד"א ומשה היה רועה הה"ד (משלי ל) כל אמרת אלוה צרופה, אין הקדוש ברוך הוא נותן גדולה לאדם עד שבודקהו בדבר קטן ואח"כ מעלהו לגדולה, הרי לך שני גדולי עולם שבדקן הקדוש ברוך הוא בדבר קטן ונמצאו נאמנים והעלן לגדולה, וכו'. ועוד שם שמות רבה (וילנא) פרשת שמות ב-ב: שנאמר (תהלים י"א) ה' צדיק יבחק, [ובמה הוא בוחנו במרעה צאן], בדק לדוד בצאן ומצאו רועה יפה שנא' (תהלים עח) ויקחהו ממכלאות צאן, מהו ממכלאות צאן כמו (בראשית ח) ויכלא הגשם, היה מונע הגדולים מפני הקטנים והיה מוציא הקטנים לרעות כדי שירעו עשב הרך ואחר כך מוציא הזקנים כדי שירעו עשב הבינוני, ואח"כ מוציא הבחורים שיהיו אוכלין עשב הקשה, אמר הקדוש ברוך הוא מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כחו יבא וירעה בעמי, הה"ד (תהלים עח) מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו, ואף משה לא בחנו הקדוש ברוך הוא אלא בצאן, אמרו רבותינו כשהיה מרעה רועה צאנו של יתרו במדבר ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסית כיון שהגיע לחסית נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות, כיון שהגיע משה אצלו אמר אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא עיף אתה הרכיבו על כתיפו והיה מהלך, אמר הקדוש ברוך הוא יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך חייך אתה תרעה צאני ישראל, הוי ומשה היה רועה ע"כ.

חז"ל מלמדים אותנו שבכדי לזכות להיות מנהיג הקב"ה בחן את משה ודוד בצאן לראות כיצד הם נזהרים וחושבים על הדברים הכי קטנים ואינם מתעלמים מחובתם ותפקידם למרות שלכאורה אינם מכבודן ואם בזה הצליחו לעמוד בניסיון זה מראה שאינם מאבדים את השליטה על עצמן ויכולים להנהיג, ולכן כל גדול זה המבחן לגדולתו האמיתית שעם כל גדולתו אינו שוכח את חובתו ואפילו בדברים קטנים שלכאורה אינם לפי כבודו ומעמדו

המהרי"ל דיסקין זצ"ל איך להתייחס לאשתו

וכך מסופר על רבי יהושע ליב דיסקין זצ"ל היה מעשה באברך מתמיד עצום שמרוב למודו בקושי היה משוחח עם אשתו, כשספרו זאת לר' יהושע לייב ביקש ממשמשו לקרוא לאותו אברך, בשעה הגיע האברך לביתו של ר' יהושע ליב נכנס לסלון אך ר' יהושע לייב לא הביט לעברו, ניסה האברך להרעיש ולמשוך את תשומת לבו של מהרי"ל דיסקין אך הוא בשלו שקוע, אחר כשעתיים ביקש רבי יהושע ליב דיסקין לקרוא לאשתו הרבנית כשהגיעה שאל אותה מה עשית היום כיצד עבר עליך היום מה קנית במכולת ושאלות נוספות בעניני הבית, לאחר מכן פנה לאותו אברך ואמר לו כשם שהרגשת אצלי מהשעה שנכנסת עד עכשיו כך מרגישה אשתך כל יום כשאינך מתייחס אליה וכיצד מתייחסים לאשה כבר הראיתי לך. ללמדנו עם כל העיסוק החשוב ביותר אסור לשכוח את חובתו בבית. ואכן כך הזדמנו לפתחי שני מקרים שהאשה התלוננה על בעליהן ששקועים רק בלימוד ואין כלל תשומת לב לענייני הבית עד שממש רוצים להתגרש, ושוחחתי עם אותם אברכים יקרים והסברתי להם שהם טועים בדרכן ולא זו הדרך להיות גדול בתורה וחובתם לתת את

התפקיד והמעמד מול חובות הבית והמשפחה

התשומת לב לבת זוגו ולהקדיש לה את הזמן הראוי ורק בדרך זו אפשר להצליח, ואכן ברוך השם שינו את דרכם וחזר השלום בית וממש הודו לי הנשים על השינוי הגדול.

מעשה עם המשגיח הרב וולבה זצ"ל

כאשר למדתי בבאר יעקב מידי פעם יצאנו בשעות הערב המאוחרות קצת להתאורר ותמיד באופן קבוע הייתי פוגש את המשגיח הרב וולבה מטייל עם אשתו, וכשנשאל על כך השיב בכדי לבנות את חיי הנשואין נכון חובה להקדיש זמן לאשה לטייל ולשוחח. ואם הוא היה מוכן לבטל מזמנו ועם כל מעמדו עשה כך קל וחומר לאחרים כמה נצרכים להשקיע בזוגיות.

מעשה עם הגרב"צ אבא שאול זצ"ל

בהיותי אברך צעיר הלכנו פעם בחול המועד לפארק הלאומי ברמת גן ושם יש שייט סירות יש אישיות ויש צבורי, והנה לפתע אני רואה את הגרב"צ אבא שאול יחד עם רעייתו עולים לסירה הציבורית, כמובן הלכתי אליו לאחר שנגמר הסיבוב של חצי שעה ושוחחתי איתו ואמר שיש מצוה לשמח את האשה בחג ולכן באתי לעשות שייט בשביל אשתו. אדם ענק מגדולי הדור וראש ישיבת פורת יוסף ומוצא לעצמו את הזמן לתת יחס לאשה ולא אומר זה ביטול תורה.

מעשה עם מנהל בנק בכיר

פעם הגיע אלי מנהל בנק בכיר לשפוך את ליבו על חיי הנישואין והזוגיות שלו שעלו על שרטון, כאשר ישבתי לשוחח איתו וסיפר על הנהלות חייהם הוא עוסק בקידום תפקידו ומשקיע את כולו להעפיל וגם אשתו עוסקת בתחום שרוצצה לעשות קרירה ולהצליח במשימה, אמרתי לו איך הבית מתנהל ומתברר כיון שכל אחד עסוק בקרירה שלו אין להם זמן לחיים המשותפים כך שאין בניהם תשומת לב, ולזאת אמרתי לו כל הקרירה מטרתה להגיע לחיים מאושרים אבל בדרך זו אתם מאבדים את המטרה, ולכן חייבים לדעת כיצד להפריד בין העבודה לחיי הנישואין רק אז יצליחו, אמנם הבין שעשו טעות וישתדל לשנות אך לצערי לבסוף כבר איחר את המועד עד שנפרדו. ובדומה לכך היה עם מרצה בכיר ועוד דוגמאות.

כמו כן אני מכיר זוג שברוך השם זכו לעושר רב והוא מסודר בכל טוב וגם את בניו מסדר בצורה הטובה ביותר לא חסר דבר ולמראית העין נראה שהכל וורוד, והנה פעם אשתו השתפכה בפני אשתו שאין לה חיים כיון שבעלה כל כולו מצאת החמה ועד שנשפך לישון עסוק סביב העסקים ואין לו כלל זמן לתת לה תשומת לב ולהתייחס לחיי הנישואין ואמרה אין ערך לכל העושר כשאיין כלל חיי נשואין תקינים, ושוב אמרתי אותו משפט כל מטרת העבודה והעסקים לחיות מאושרים אך כשמגיע הזמן ליהנות ממשויכים להיות עסוקים ואין את הזמן לתת תשומת לב לחיי הנישואין כך שאין ערך לכל העושר כשהעיקר חסר מהספר.

מוסר השכל

התפקיד והמעמד מול חובות הבית והמשפחה

עלה בידנו ללמוד ולהשכיל שסוד הבית היהודי והצלחת הזוגיות תלוי בטיפוח ותשומת לב כמו עציץ שאם מטופל פורח ומשגשג ואם מוזנח הולך ונובל, ולכן כאשר אדם מפנים ויודע שכל תפקיד ומעמד שהאדם זוכה אסור לאבד ולהתעלם מתפקידו ותכליתו וחובתו כלפי בני ביתו, מאחר וכל תפקיד אינו אלא עבודת אמצעי ושליחות ומטרתו של התפקיד אינה שררה וכבוד אלא להשלים ולתקן כפי שורש נשמתו, יוכל להצליח לשמור על זוגיות מוצלחת, וזה סוד הצלחת יוסף הצדיק וכן משה ואהרון וכן דוד המלך וזו עצת הזקנים לרחבעם שבכל מעמד צריך לרדת אל העם ולבני ביתו ולכל הסובבים אותו, וזה מתייחס הן בין אדם למקום שאסור שזה יפגע בעבודת השם ויזלזל בתפילתו או בלימודו או בקיום המצוות מפני שנשאב לתפקידו ועסקיו, והן בן אדם לחברו לא לשכוח את חובתו כלפי בני ביתו ולדעת שבבית אינו בתפקיד אלא הרי הוא כאחד מבני הבית ולמלא את תפקידו בהתייחסות לאשתו או האשה לבעלה והענקת התשומת לב הנצרכת וגם לבניהם, וכאשר האדם הולך בדרכי התורה ועצת חכמים ישכון ביתו לבטח ותשרה השכינה בביתו ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח אמן.

בברכת שבת שלום ומבורך

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

גאולת הנפש

תְּכַבֵּד הָעֶבֶדָה עַל הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲשׂוּ בָּהּ (ה, ט)

פרעה, היה איש חכם. מאוד חכם.

- חכם - להרע.

והוא שיעבד את עם ה' - בחכמה רבה.

היה זה שיעבוד פיזי נורא. 'עבודת פרך' - זו עבודה 'שוברת'. הגוף שלהם היה 'נפרך'. שבור ורצוף. שוב - פיזית.

ו'שכר המינימום', כלל - מכות. התעללויות. וגם רצח ממשי. דבר יום ביומו.

והיה גם - שיעבוד 'נפשי'. גם הנפש היתה שבורה. ורצוצה. וכאובה. ומושפלת. ומדוכאת.

קשה לנו היום לתאר את המצב ההוא. מצב של עבדות - בת מאות שנים. כמעט בלי זכרונות מ'פעם', ובלי תקוות לעתיד טוב יותר. זה לא היה ב'לקסיקון'.

ייאוש. עצב. חידלון. אלו היו מנת חלקם, באופן קבוע.

אפילו אותו אדם נעלה, שהפציע לפתע בשמי חייהם, זה שה'זקנים' אישרו שהוא אמר את ה'סיסמא', והוא זה שיגאל אותנו מהעבדות הזו - דבריו לא נשמעו. ההבטחה של 'והוצאתי אתכם', לא הצליחה 'לפתוח' להם את ה'קופסא' לדברים 'חדשים'. למציאות מ'עולם אחר'. מציאות - שאפילו בחלום הכי ורוד שלהם, לא הופיעה.

וגם - ה'מידות' שלהם.

פרעה, שיעבד אליו גם את ה'טוב' שבהם. את ה'נטייות' הנכונות. הוא הפך אותם לאנשים 'קטני מוחין'. צרי אופק. כאלו שלא יודעים לחשוב 'מטר' קדימה. וגם לא - 'מחוץ' לעצמם.

זו היתה ההוראה:

'תכבד העבודה על האנשים, ויעשו בה. ואל ישעו בדברי 'שקר'.

חוץ מההתעללות הנוספת בגופם השבור, העייף, והדואב - היתה לפרעה כונה נוספת, עמוקה ונסתרת, ב'תכבד העבודה'. זה היה אמור להפוך את כל ה'מידות' שלהם, מ'טוב' - ל'רע'. למשהו ש'יתאים' לפרעה, מלך מצרים. מלך הרוע.

להפוך אותם, מהעם שעתיד להיות ה'נבחר', שעתיד לקבל תורה מפי ה' יתברך, שעליו להיות 'אור לגויים', שעתיד האנושות כולה תלוי בו - לעם עלוב, מסכן. עם - שה'רוע' של פרעה, כבר חילחל וחדר לתוככי ליבם, והוא הולך ו'גדל' - על 'מצע' החסר העצום שפרעה יצר אצלם.

*

מי ה'נוטל' הכי גדול

נתבונן.

האדם נולד, כשכל כולו - 'נוטל'. 'מקבל'.

כל כולו, עסוק - בצרכים האישיים שלו. אין לו אפשרות אחרת.

לתינוק בן יומו, וגם בן שנתו, אין את ה'תוכנה' - להבין את צרכיהם של אחרים. אחרת הוא לא היה 'מתעלל' כל כך באימו היגעה. זו שהרתה אותו בצער, וילדה אותו בכאב. זו שמגדלת אותו במסירות שאין לתאר. והוא - בכל פעם שמשוהו 'קצת' מציק לו, הוא 'לוקח' ממנה - בחוסר התחשבות מינימאלית - את דקות השינה היקרות שעדיין נותרו לה.

- עבודת פרך...

ככה זה, כשאתה רק 'נוטל'. כולנו היינו כאלו, בשלב ההוא של החיים.

וכשהתחלנו 'לדבר' בשפת תינוקים מתוקה, ו'אמרנו' - לקול צהלת המשפחה המורחבת - 'אבא שלי', או 'אמא שלי', אולי היה איזה מישהו תמים שחשב שכוונתנו היא - 'אבא, שידריך אותי, שיגדל אותי, שאני חב לו את כל חיי'. אולי.

האמת היתה - שזה היה בדיוק כמו 'הבובה שלי'. 'המוצץ שלי'. היינו - 'שלי'. צעצוע גדול כזה, שנקרא 'אבא'. ועוד צעצוע - 'אמא'. והם - 'שלי'. עומדים לרשותי.

דא עקא, שצעצועים אלו היו פחות 'ממושמים' מהמוצץ והבובה. אבל לאחר סידרה ידועה של צרחות - המשמעת היתה חוזרת.

- נוטל. מוחלט.

גדלנו מעט. התחלנו להבין שיש 'עוד מישהו' בסביבה. שגם הוא 'חי', ורוצה - למרבה הפלא - להמשיך לחיות. ואפילו יש לו החוצפה - לרצות עוד כמה דברים. וגם להשיג אותם, כמובן, תמיד - זה 'על חשבוננו'. הלא הכל הכל - 'שלי'.

ויתכן, שבשלב כלשהו - באמת גדלנו. אז הבנו, שהרצונות שלי אינם כל התמונה. ואפשר 'לשים אותם בצד'. כן. זה אפשרי. ואפשר גם - להעדיף את רצונותיו של השני, על פניהם. וההפתעה הגדולה ביותר היתה - שאני יכול גם ליהנות מזה. שה'נתינה' - מתאימה לי. לנפש שלי. ב'עבודה' נכונה, כמובן.

*

הסכנה שבייסורים

ומי הוא זה שאינו מסוגל 'לשים בצד' את הרצונות שלו?

יש בסביבה הרבה כאלו. כאלו - שלא 'גדלו' מעולם.

אבל יש גם כאלו - שבאמת זה קשה להם. ויש לזה סיבה:

- הם 'בעלי ייסורים'.

אדם הסובל מייסורים, אז בעל כרחו - הוא עסוק בעצמו. אין לו ברירה אחרת. הכאב 'תופס' אותו. וגם החיפוש אחר הפתרונות - לאותו הכאב. או לפחות איך 'להקל' עליו. יש כאלו, שגם בשעת הכאב - זוכרים את האחרים. וגם נותנים. במסירות נפש. אלו אנשים 'גדולים'. כאלו שמאוד מאוד 'גדלו'. אשרי חלקם.

אבל באופן ה'רגיל', לאדם 'מן השורה', קשה לחשוב על השני - כשהוא עסוק מאוד בעצמו. כשה'עצמו' מעסיק אותו, ואינו מניח לו 'לצאת' לרגע. וכך יתכן, שאדם השרוי בכאב - יהפוך להיות ה'נוטל' הכי גדול שיש. רק 'הוא' בתמונה, והוא אפילו לא 'רואה' את השני.

[אפשר להיווכח בזה, למשל - אצל בעלי ה'נרוויים' לסוגיהם. פעמים, שה'סביבה' הקרובה - סובלת מאוד ממעשיהם, והם לא 'רואים' את זה בכלל. הם עסוקים כל כולם - בסבל האישי העמוק שלהם. ובאמת - קשה לדון אותם. זהו סבל קשה מאוד, סבל - שתופס את כל ה'ראש', עד כדי שאין 'מקום' למישהו נוסף.]
וזו היתה חכמת פרעה. החכמה להרע. כל כך להרע.

- 'תכבד העבודה'.

ואז - 'ואל ישעו'.

אל - 'יפנו'. אין להם אפשרות 'לפנות' למשהו אחר. למציאות אחרת. ה'עולם' שלהם, מורכב - מה'אני' שלו. והעבודה שלו. והמכסה שעליו לסיים היום. אחרת - התינוק שלו, זה שנולד אתמול, יהיה במקום אותה המכסה.

העבודה שלי, והצרכים שלי - במרכז התמונה. וגם בכל צדדיה.

וממילא, ה'שני' - נעלם, ואיננו.

כך האדם הופך להיות 'נוטל' מוחלט.

וכשזה תינוק קטן, שכל מה שהוא 'נוטל' - זו שנתה של אימו, אז זה עדיין נסבל. איכשהו.

אבל כשזה אדם בוגר, שמסוגל גם ליטול את חייו של מישהו, גם אם כל חטאו היה - שהוא העיר לו על התנהגותו, או לחילופין תפס לו את מקום החנייה; או למשל - אחד שרק היה 'על יד' מישהו ש'הוחלט' שהוא 'חייב מיתה', אז זה הרבה יותר גרוע.

- זהו שורש הרע. ה' ישמור ויציל.

*

מקום

כל אדם, זקוק - ל'מקום'.

מה מהותו של 'מקום'?

'מקום' - זו האפשרות שלי לחוש 'רגוע'. שלו. 'מנוחה'. טוב לי שם. מקבלים אותי כפי שאני. אוהבים אותי. אני חש - 'שחרור'. מותר לי לעשות שם - כל מה שאני רואה לנכון. או לפחות רוב.

מקום, חייב גם - 'להתאים'. שזה יהיה 'תואם' למידות שלי. גם אלו הפיזיות, וגם אלו הנפשיות. לא חם מדי ולא קר מדי. לא 'מלחיץ' ולא 'חונק'. טוב לי שם. בקיצור - איפה שאני מרגיש 'בבית'.

והמציאות היא, שאם יש לי 'מקום' - אז אני 'קיים'. יש לי אפשרות 'קיום'.
ומהמקום 'שלי' - אני 'יוצא'.

יוצא - למרחב. ל'חוץ'. שם אני יכול להעניק. לתת. אם יש לי 'מקום' בו 'מקבלים' אותי - יש לי אפשרות לצאת ממנו, ולתת. אם אף אחד לא יקבל את האדם, לא תהיה לו אפשרות לתת הלאה.

והסיבה לכך, שחסר ב'מקום' - הוא חסר נפשי אמיתי. האדם לא מרגיש 'יציב'. הוא איזה 'עלה נידף', חסר תחושת 'שייכות' למשהו.

וממילא - הוא יהיה כל הזמן טרוד בעצמו. ב'אני' החסר שלו.

לפעמים, כשה'מקום' אינו בטוח, האדם מאבד את כל ה'חכמה' שלו. אין לו את המנוחה הנדרשת להשתמש בה (עי' בכורות ט).

זו מהותה של 'גלות'. אולי חלק ממהותה. האדם לא נמצא בבית שלו. לא במקום הבטוח שלו. הוא תחת ממשלתו של מישהו, שלא באמת מבין, וגם לא רוצה להבין, את הצרכים שלו. מישהו - שמתעלל בו, בכל רגע שמתחשק לו לעשות זאת.

ובמצרים - זו היתה גלות נוראה. מזעזעת. ושוב - אין לנו אפשרות להבין באמת.

כשיצאו ממצרים, זו היתה תחילת הגאולה. אתה כבר לא בתוך ביתו של מישהו אחר. יצאת מתחת ידו הקשה, הכבדה כל כך.

אמנם, גם ה'מדבר' - זה עדיין לא 'זה'. הם היו ב'דרך'. לא היה להם 'מקום'. הם היו 'בארץ לא להם, נבוכים במדבר' (רמב"ן, תחילת הפרשה).

- 'נבוכים'.

זו 'מבוכה', לשוטט במקום - שאינו בגדר 'מקום'.

אז הם עדיין היו - בסוג של 'גלות'.

- עד - הקמת המשכן.

*

חיבור הלבבות

'אשרי הגוי אשר ה' אלוקיו, העם בחר - לנחלה לו'.

- זה אנחנו. העם שה' בחר בו.

אז נבחרנו!

לא. לא היה שם 'קלפי'. גם לא 'תיקים' ו'כסאות'.

[בעצם, כן היתה פעם 'קלפי'. היא היתה זו ש'ביררה' - מי לה', ומי לעזאזל. יתכן שגם ה'קלפי' ה'עדכנית', להבדיל א"ה, נועדה 'לברר' את הנ"ל.]

וזה גם לא ל'קדנציה' אחת בלבד; זה לכל החיים. ולכל משך הזמן בו קיימת 'בריאה'.

- והמטרה - 'נחלה לו'.

נבחרנו, להיות - 'נחלה'. מקום.

ולמי?

- למי שאמר והיה העולם.

אנחנו - ה'מקום' שלו יתברך. הוא שוכן - בנו. ממש.

והיכן 'בנו' הוא שוכן?

- בלב שלי. בלי שלך. בלב כל אחד ואחד מישראל.

וכשעם ה' היו במדבר, הם נצטוו - לבנות 'משכן'.

ומה זה 'משכן'?

זהו 'מקום'. בו ה' 'שוכן'.

- והלא אמרנו שזה בלבבות שלנו? לא במקום אחר?

אמת לאמיתה.

המשכן, היה סוג של 'היכי תמצי' - לחבר את הלבבות של כולנו.

לאחר שהוא נבנה מה'ידבנו ליבו' של כל ישראל - אז שם נתאחדו ה'לבבות'. וכך ה' שכן

- בלבבות שלנו (עי' ביאורה"ג לשיה"ש א, יז).

ובהקמת המשכן הזה - 'נחשבו גאולים' (רמב"ן בתחילת הפרשה).

- זו היתה הגאולה.

*

מקום של נתינה

ולכאורה - הלא עדיין לא היה להם 'מקום'.

המשכן - היה המקום שלו יתברך. לא שלנו. אז היכן ה'גאולה' כאן.

ובאמת - הגאולה השלמה, היא רק - בארץ ישראל. זהו ה'מקום המובחר', ששם הוא

'מוכן להשראת שכינה' (הגר"א, שם).

אבל בכל זאת, גם לפני כן - היתה מציאות של גאולה. אולי היא לא היתה 'שלמה'; אבל

היא היתה. הלא כך כתב הרמב"ן: 'נחשבו גאולים'.

אז כנראה - שזה היה סוג של 'מקום'. לעם ישראל. העם שהוא עצמו - 'מקום'.
יתכן.

יואב, שר צבא דוד. הנביא מלמד אותנו, שה'בית' שלו - היה 'מדבר'. ויקבר בביתו -
במדבר (מ"א, ב, לד).

דהיינו - הוא היה 'הפקר' לכל (סנהדרין מט).

האם ליואב - שר צבא ישראל - לא היה 'בית'? לא היה לו 'מקום'? כיצד הוא יכול להרגיש
ב'נוח' בביתו - אם בכל רגע נתון יכול איזה אביון מזדמן לתפוס את מקומו, ואפילו את
מיטתו (כידוע גם על ביתו של הגר"ח מבריסק, מפי בנו הגרי"ז)?

אלא, שיש כאלו - שזה ה'מקום' שלהם. רק כך הם מרגישים ב'נוח'.
- כש'נוח' - ל'שני'. אז 'טוב' להם.

וכידוע - ה'זנתנו', נקרא משני צידיו. אתה נותן - אתה עצמך מקבל. ויתכן, שזה רק - אצל
מי שנפש היהודי פועמת בקרבו. זה ה'מקום' האמיתי שלנו.

נאולי אפשר לומר, כ'ווארט': 'ויחי יעקב בארץ מצרים'. ארץ מצרים - זו הארץ שהיא
עצמה 'מיצר'. מקום צר. מקום - שאין בו 'התרחבות'. מקום, שאין בו באמת 'מקום'. ויעקב
אבינו, היה - 'ויחי'. הוא 'חי' שם.

ולכאורה - הכיצד? הלא זהו מקום חסר חיים?

והתשובה - 'ויקרא לבנו ליוסף'. הוא העביר הלאה. נתן הלאה. העניק לדורות הבאים.
כך אפשר 'לחיות' - גם במקום חסר 'חיות'.

ואולי יש מקום להוסיף כאן. לפעמים אנחנו מאוד מאוד 'שומרים' על המקום שלנו, וכך
קשה לנו להעניק הלאה. לתת את מה שהוא 'שלנו'. הלא אם ניתן - אז לא יהיה לנו!

הכותב, נתקל - במהלך עבודתו כיועץ ב'שלוש בית' - לא אחת ולא שתיים, במקרים בהם
כל אחד 'מושך' - לכיוון שלו. כל אחד 'מגן' על ה'חלקה' שלו. ומה שעומד ב'תת ההכרה'
שלו, הוא - שאם אני לא אגן על מה שאני חש כ'חיים' שלי, אף אחד לא יעשה את זה
במקומי.

לדוגמא. 'היא' אומרת - 'תקנה כך וכך'. ו'הוא' מגיב - 'אין כסף'. ואז - 'פיצוץ'. כמה
בנאלי, וכמה חסר התחשבות. מצד שניהם! יש דרך נכונה לבקש דבר, ויש דרך נכונה
להעביר את המסר - שאין כסף. אבל כשאחד בכלל אינו 'שומע' את הצורך של השני - אז
זהו המתכון ל'פיצוץ'. ואלו מעשים שבכל יום.

האמת היא, שאם 'תשחרר', ותדאג רק ל'חיים' של מי שעומד מולך - אז הוא ידאג, ברוב
המקרים, ל'חיים' שלך. ככה זה עובד. כמובן - בהדרכה נכונה.

וגם - מי שנתנסה בכך, יודע - שה'כיף' הכי גדול, זו הנתינה ל'חצי השני' שלך. הכיף -
לראות אותו נהנה. זה ה'מקום' האמיתי, שעליו - ממש לא כדאי לנו לוותר. [

המטרה שלנו, בכל חיינו, היא - 'העם בחר לנחלה לו'.

להיות 'מקום' - לה' יתברך.

אז אם איזה יהודי מספר לך, שהוא הולך ל'מרחקים' - כדי לחפש את עצמו, או את 'האני' שלו, או את ה'מקום' שלו, אז תדע - שהוא ב'גלות'. נפשו המסכנה 'משוטטת' אנה ואנה בחיפושים עקרים, חסרי תוחלת.

וכדאי גם, שתעשה איתו חסד גדול, אולי הכי גדול שיש - ותספר לו מה המקום שלו. היכן ה'אני' שלו. מה 'מונח' אצלו, בפנים. בעומק הנפש. מה הרצון הכי פנימי שלו.

- איפה הוא ירגיש הכי הכי 'בבית'. היכן תהיה 'מנוחה' אמיתית לנפשו הנוודדת. המתנוודדת.

להיות 'נחלה' לו יתברך - זה מה שהכי 'מתאים' לנפש שלנו. זה נבנה בדיוק - לפי ה'מידות' שלה. לפי ה'נטיות' שלה. לפי הרצונות שלה. לפי כל פרטי פרטיה.

ובפרט - למי שחי בארץ ישראל. ב'מקום המוכן' לכך.

ובלבד שהוא לא יהיה 'ערב רב'. 'נפש' הערב רב, איננה שייכת ל'מקום' הזה. הם 'מרגישים בבית' - כשהם הורסים ומשברים. זו ה'נחלה' שלהם. [אם הם יחזרו בתשובה, הם יהיו נכללים בכלל ישראל. המדובר כאן במי שעדיין 'שם', הם לא 'שייכים' אלינו בכלל. הם לא 'ישראל אף על פי שחטא'. ההיפך הגמור. הם חלק מהיסוד ההרסני ביותר בבריאה, מ'עמלק'. עי' לש"ו ספר הקדו"ש ש"ו פ"ה. וע"ע בביאורה"ג לתיקון"ז תיקון כא ד"ה דא קלמוס].

ה' יזכנו - להיות תמיד ב'מקום' האמיתי שלנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

גילו של משה רבינו בהריגת המצרי

וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אָחִיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרֵי מִפֶּה אִישׁ עֲבָרֵי
מֵאָחִיו. וַיִּפֶן כֹּה וְכֹה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּנְךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל (ב, יא-יב)

רמב"ן (להלן פסוק כג): והנה היה כבן שתיים עשרה שנה כאשר הזכירו רבותינו, ועל כל
פנים לא הגיע לעשרים.

רבינו הרוג'ובער זצ"ל בדברו על דברי הרמב"ם במו"נ (ח"ב פ' מ"ה) המדרגה הראשונה,
תחלת מדרגות הנבואה, שילוח לאיש עזר אלוקי שיניעהו ויזרזהו למעשה טוב גדול, כהצלת
קהל חשובי מקהל רעים ... ודע שכמו זה הכח לא נבדל ממשו רבינו מעת השיגו לגדר
האנשים, ולזה התעורר להרוג את המצרי. מחשב את שנות חייו של משה רבינו אז, דהנה
בב"ב דף ק"כ ע"ב איתא שעמרם אבי משה ראה את יעקב אבינו, וא"כ כשנולד משה היה
לכל הפחות בן קט"ו. ועמרם נפטר בן קל"ז א"כ חי אחרי לידת משה כ"ב שנה ולא יותר.
דהנה איתא במדרש ובספרי דכשדיבר הקב"ה עם משה רבינו בסנה דיבר עמו בקול עמרם,
ומשה סבר שאביו הוא א"כ היה חי אזלא. ע"כ דהיה משה אז פחות מבן כ"ב שנה. ובקידושין
דף כ"ב איתא לחד מ"ד דעד בן כ"ב הוא עדיין בגדר נער. אמנם, מפרש רבינו דביאור
הכתוב "וירא כי אין איש" הכונה שאינו בגדר איש לדון דיני נפשות ומבואר בירושלמי
סנהדרין פ"ד ה"ט דפחות מבן עשרים אינו ראוי לדון דיני נפשות, א"כ היה אז משה רבינו
פחות מבן כ'. [מקורות: ח"ב פמ"ה ע"ש שהרחיב על ירושלמי סנהדרין פ"ד (עמו' ר"ל)]

*

הטעם שהקב"ה דיבר אל משה בקולו של עמרם

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הַגִּנִּי (ג, ד)

מדרש רבה פרשה ג א. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן בֶּר נַחֲמִיָּה בְּשַׁעַה שְׁנַגְלָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
עַל מֹשֶׁה טִירוֹן הָיָה מֹשֶׁה לְנִבְיָאָה, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אִם נִגְלָה אָנִי עָלָיו בְּקוֹל גְּדוֹל אָנִי
מִבְּעֵתוֹ, בְּקוֹל נְמוּךְ בּוֹסֵר הוּא עַל הַנְּבִיָּאָה, מָה עָשָׂה נִגְלָה עָלָיו בְּקוֹלוֹ שֶׁל אָבִיו, אָמַר מֹשֶׁה
הַגִּנִּי, מָה אָבָא מִבְּקָשׁ, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינִי אָבִיךָ אֶלָּא אֶלְקֵי אָבִיךָ, בְּפִתּוֹי בְּאֵתִי

לא דברי רבינו צריכים הסבר, כי יש כאן תימה גדולה. הלא מעשה הסנה היה כשהיה משה רבינו בן שמונים שנה
לכו"ע, כיון שאז הלך לפרעה לדבר עימו ומפורש בכתוב שהיה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה, ובודאי נפטר כבר
עמרם. ולעצם הענין שהרג המצרי פחות מבן כ"ב הנה יש במדרש לקח טוב (ד יח) שמסורת הוא ביד חכמים שבן
עשרים שנה יצא ממצרים ושישים שנה היה במדין.

אֵלֶיךָ פָּדִי שְׁלֵא תִתְיָרָא, אֵלֶיךָ אֲבָרְהֶם אֵלֶיךָ יִצְחָק וְ אֵלֶיךָ יַעֲקֹב. שְׂמַח מֹשֶׁה וְאָמַר הָא אָבִיא
נִמְנָה עִם הָאֲבוֹת, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׁהוּא גְדוֹל, שְׁנִזְכָּר תְּחִלָּה.

רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל כותב שמה שנגלה הקב"ה אל משה רבינו בקולו של עמרם, זהו
מחמת שעמרם היה מעשרה שמתו בעטיו של נחש כדאיתא בב"ב דף י"ז ע"א והיינו היה
נקי מתאוות עולם הזה ע"כ קולו היה גדר רוחני ולא חומר. [מקור: צ"פ על המורה נבוכים
ח"ב פרק מ"ה]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות)

חשבון של אהבה

וַיֵּאמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנָנִים וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ (ד, לא)

תמיהות בעניין שעבוד מצרים ושנות מניין השעבוד

לאחר שמשה ואהרן מסרו לעם את דבר ה' שעומדים הם להיגאל נאמר "ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל, וכי ראה את עננים" (פרק ד פס' לא). ויש לדקדק שסדר הדברים לכאורה הפוך הוא, שמתחילה ראה הקב"ה את צרתם של ישראל ורק לאחר מכן פקדם לישועה, ומדוע אפוא נאמר תחילה פקידתם של ישראל ורק לאחר מכן ראיית צרתם. הקשה הרמב"ם (הל' תשובה ו ה) מדוע נענשו המצרים על ששעבדו את בני ישראל, והרי הם קיימו את דבר ה' "ועבדום וענו אותם" (בראשית טו יג). ותירץ הראב"ד (בתירוץ השני) שהמצרים הוסיפו לשעבד יותר ממה שציווה ה', שבברית בין הבתרים נאמר "וענו אותם" והמצרים הוסיפו ו"עבדו אותם בפרך והמיתו מהם וטבעו מהם". ויש להבין, היאך יכלו המצרים להרע לבני ישראל יותר ממה שגזר ה', והרי אין אדם יכול להרע לזולתו אם לא שנגזר כך מלמעלה.

והנה, בברית בין הבתרים נאמר לאברהם אבינו "כי גר יהיה זרעך וגו' ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" (בראשית טו יג) אולם בפועל לא ישבו בני ישראל במצרים אלא רד"ו שנים בלבד, וביישוב קושיא זו, מצינו בחז"ל שתי תשובות שונות, הנראות כסותרות זו לזו. ברש"י (בראשית יג טו) מובא חשבון מדוקדק, היאך מלידת יצחק עד יציאת מצרים, חלפו ד' מאות שנים. ומאידך, במדרשים (פרקי דרבי אליעזר מח; פרשת דרכים דרוש חמישי ועוד) מובאים כמה וכמה דרכים שעניינם שבאותן שנים במצרים נעשתה כעין השלמה למניין הד' מאות שנים, או שקושי השעבוד השלים את המניין, או שעבודת הבנים השלימה, או שעבודתן בלילות השלימה, ומבואר, שלא נתקיימה גזירת הד' מאות שנים במלואה. ויש לברר אם כן, האם נתקיימה הגזירה במלואה או לאו.

עוד יש להבין, שבין אם נתקיימה הגזירה בפועל ד' מאות שנה ובין אם נתקצרה מחמת עוצם השעבוד, מכל מקום מלאו בני ישראל את מכסת הגלות. אך מאידך שנינו (ילקו"ש בא רמז קצ) שאמר משה רבינו לישראל "הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם אלא מדלג על ההרים מדלג על הקצים ועל החשבונות ועל העבורים ובחדש הזה אתם נגאלים", ומשמע שהקב"ה מאהבתו אלינו קיצר את זמן השעבוד הראוי. וכן מבואר מדברי עוזא שרו של מצרים שקטרג על עם ישראל שלא השלימו את הד' מאות שנים שנקצבו להם (מדרש ויושע, עה"פ ויושע ה'). ומהי טענתו והלא ישראל מלאו את קצבת השעבוד על ידי תוקף העבודה.

יסוד הגרי"ז

ונראה לבאר על פי מה שייסד הגרי"ז. שזה לשון הכתוב בברית בית הבתרים (בראשית טו יג) "ויאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", ודקדק הגרי"ז ששתי גזירות נאמרו כאן, האחת גלות, והשנייה עבדות, ועל שתיהן נתפרש השיעור "ארבע מאות שנה".

והנה, שנות הגרות אכן מתחיל מניינם משעת לידת יצחק, ונשלמו כולן בשעת היציאה ממצרים וכדברי רש"י. אך עדיין לא נתקיים "ועבדום וענו אותם" אלא במצרים לבדה במשך רד"ו שנים בלבד. וכלפי זה אמרו חז"ל, שנעשתה השלמה לד' מאות שנים על ידי קושי השעבוד או עבדות הבנים או עבודת הלילות. וקושי שעבוד זה, הגם שיש בידו להשלים שנות עינוי של עבדות, אבל אינו משלים את שנות הגרות, ולכן כלפי שנות הגרות הוצרכו לד' מאות שנים שלמות החל מלידת יצחק. נולפי זה מתגלה עומק נוסף בדברי ההגדה "שהקדוש ברוך הוא חישב את הקץ" שזהו מפלאי ההשגחה, ששתי גזירות חלוקות שהחלו בזמנים שונים, הסתיימו בזמן אחד].

תוספת על יסוד הגרי"ז וישוּב התמיהות

ונראה להוסיף על דבריו, שוודאי לפי פשוטו גזירת השעבוד לא הייתה על כמות השעבוד ולא על איכותה אלא נקצבה היא לזמן. אלא שמחמת אהבתו של הקב"ה לעם ישראל ורצונו לגאלם, חישב בחסדו הגדול את הקץ לפי איכות העבודה, וממילא בעבודה קשה של רד"ו שנה תמה הגזירה של ד' מאות שנה. והוא מה שכתב רש"י עה"פ (שיר השירים ב ח) "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" ופירש רש"י "נואש הייתי אומרת לגאולה עד תום ארבע מאות שנה, שנאמרו בין הבתרים וגו'. קול דודי הנה זה בא - לפני הקץ כמדלג על ההרים וגו'", שמגודל אהבתו לעם ישראל, בחר הקב"ה לחשב את הקץ שלא לפני אורך הזמן אלא לפי כמות העבודה. וכנגד חישוב זה קטרג שרו של מצרים שלפי הגזירה כפשוטה, טרם הגיע זמן גאולת עם ישראל. ובכך יש לבאר דברי הראב"ד כיצד הוסיפו המצרים להשתעבד בעם ישראל יותר מכפי שנגזר עליהם. שכנגד מה שהוסיפו להכביד בשעבוד ובצרות, הפחית הקב"ה משנות השעבוד, ונמצא שאף שעברו המצרים על גזירת המקום, לא היה בכך - בסופו של דבר - כל תוספת עינוי מעבר למה שנגזר על עם ישראל.

ובכך יש לבאר את סדר לשון הכתוב "כי פקד ה' את בני ישראל, וכי ראה את ענים", שמתחילה רצה הקב"ה לפקוד את ישראל, כלומר לגאלם למרות שלא הגיע זמן הגאולה בפועל שהרי טרם הסתיימו ד' מאות שנה. ומוסיף הכתוב, שצורת הפקידה קודם הזמן הייתה על ידי "כי ראה את ענים", שחישב את ענים וקושי שעבודם להשלים זמן הגזירה של עבדות. ולכן הקדים הכתוב את הפקידה לראיה, שבגלל שהקב"ה רצה לפקדם, לכן החשיב לפניו משורת הדין את קושי השעבוד כחלק מד' מאות השנים.

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע, הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו

ביצור - תפילה בעת צרה

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל
שׁוֹעֲתָם אֶל הָאֱלֹקִים מִן הָעֲבֹדָה (ב, כג)

המילים "מן העבודה" מופיעים פעמיים בפסוק זה, ועמדו על כך המפרשים. האור החיים הקדוש מפרש שבני ישראל לא התפללו אל ה' שיושיעם, אלא צעקו מן הצער שהיה להם כאדם הצועק מכאב, והפסוק מלמדנו שאותה זעקה - אשר היתה מן העבודה - עלתה לפני ה' ושמע את נאקתם.

פירוש נוסף מפרש האור החיים שבנוסף לצעקתם מן הצרה, בני ישראל גם התפללו אל ה' מתוך צרתם, על דרך הפסוק בתהילים (קיח) "מן המצר קראתי י-ה ענני במרחב י-ה", כי אחת מהתפילות המתקבלות ביותר היא תפלה מתוך צרה, ומלמדנו הכתוב שה' קיבל את שוועתם "מן העבודה", פירוש, לפי שהייתה מצרת העבודה.

רבנו בחיי מבאר אף הוא את הפסוק על דרך זה, ומלמדנו על מעלתה של תפילה מתוך הצער:

"והזכיר שני פעמים מן העבודה, "ויאנחו בני ישראל מן העבודה", "ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה", ללמדך שאין תפלתו של אדם שלמה כאותה שהוא מתפלל מתוך הצרה והדוחק, שהיא יותר מקובלת והיא העולה לפניו יתברך. וכן תמצא ביונה הנביא ע"ה שבאר הענין הזה, הוא שאמר: "בהתעטף עלי נפשי את ה' זכרתי ותבא אליך תפלתי אל היכל קדשך" (יונה ב, ח), הבטיח הנביא שהתפלה שהיא מתוך הצער ועטיפת הנפש, היא הנכנסת לפניו אל היכל קדשו יתברך".

בספר שערים בתפלה (הרב שמשון דוד פינקוס זצ"ל) מבאר שהקריאה אל ה' בעת צרה נקראת בפי חז"ל 'ביצור', והיא עיקר צורת מהות התפילה, בהיות אדם הנזקק לישועה, מתפלל בדביקות בה' יתברך, מפני שהוא יודע שה' יתברך הוא מקור הישועות.

ומוסיף לבאר שאם כי יכול היה האדם להידבק בבוראו גם בלא צער וצרות, אלא מתוך תהילות ותשבחות, אבל חילוק גדול יש, שלשירות ותשבחות צריך האדם להתעוררות חזקה מצדו, כי טבעם של החסדים והטובות שהם משכיחים את הבורא, מה שאין כן הצרות, שטבען הן שהן מקרבות את נפש האדם לשורשה בעל כורחו ושלא ברצונו. רק יחידי סגולה יכולים להתלהב בהתלהבות עצומה, מתוך הכרת הטוב לבורא בלבד, אבל לא כן הצרות, עינינו רואות שאפילו בעל הלב הסתום ביותר, אם יארע לו צרה גדולה, הרי לבו הומה ורועש בתפילה, באופן שאפילו צדיקים גדולים אינם זוכים לכך, אם לא בעת רצון גדול.

הרב פינקוס זצ"ל כותב דבר נפלא בענין רגש ההתקרבות לה' אשר אדם מרגיש בשעת צרתו:

"ובענין הדחיפה הטבעית שיש לכל אדם להתקרב להקב"ה בשעת צרתו, לולא דאינו כדאי הייתי אומר דאינו כן כלל, אלא להיפך: משל לנוסע בעגלה, שנדמה לו שעצי היער רצים לקראתו, ובאמת אינו כן, אלא מחמת ריצתו אליהם נדמה לו כך, ואין העין מבחנת בזה מי רץ לקראת מי. כן הוא בדבר זה ממש, שבשעת צרה, רץ הקב"ה כביכול ומתקרב לאדם לסייעו, כמו שכתוב "עמו אנכי בצרה", ולעינינו נדמה שהאדם רץ אליו יתברך, אבל באמת אינו כן, אלא הקב"ה הוא הרץ אליו להושיעו".

רבנו בחיי מוסיף ואומר שאף על פי שהגיע עת הקץ לגלות מצרים, לא היו ראויים ישראל לגאולה, ורק בגלל שצעקו אל ה' "מן העבודה", קיבל ה' את תפילתם וגאלם. ואומר רבנו בחיי שיש בפרשה זו רמז על גאולתנו העתידה:

"ואפשר לומר כי הפרשה הזאת היא רמז לגאולתנו זאת העתידה, שהיא תלויה בתשובה ובתפלה, כי כן בגאולת מצרים חזרו בתשובה והתפללו אל ה' העונה בעת צרה, ונתקבלה תפלתם ובא להם הגואל מיד. ועל כן סמך לו "ומשה", לרמוז כי ביאת הגואל תלויה בתשובה ובתפלה".

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

שובו בנים שובבים - ארפא משובותיכם - והייתם לי סגולה

ימי השובבי"ם הם ימים של התעוררות לתשובה ולדביקות בתורה, כאשר אנו קורין בפרשיות השובבי"ם על בני ישראל שהיו במצרים - ויתערבו בגויים וילמדו מעשיהם, וכמעט שהגיעו לשער הנו"ן דטומאה חס ושלום - ובחמלת השם עליהם נשאם על כנפי נשרים, וזכו לצאת משם צבאות השם, והפכו לעם סגולה... וכך כתוב בתחילת פרשת מתן תורה, והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי הארץ.

ועד היום הזה, כל יהודי באשר הוא, אם יתאמץ יהיה הוא עצמו ראוי לשאת את התואר עם סגולה. וכן אנו אומרים בפיוט לכה דודי, בואי בשלום עטרת בעלה... תוך אמוני עם סגולה, כי אכן אנו עם סגולה.

אמנם במה אנו נחשבים עם סגולה, ומה כל כך יקר אצלנו, והתשובה היא, הנשמה, כי הנשמה היא חלק א' ממעל, וכבר האריכו הספרים הקדושים בענין הנשגב הנורא והמיוחד הזה, שאלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, אבל דברי חז"ל מלאים בזה, וכך אנו אומרים בכל יום בבוקר, אלוקי, נשמה שנתת בי טהורה היא.

ואולם מהו תפקיד הנשמה הגבוהה כל כך, שהיא כפי שכתב החסיד הרבינו יונה בספרו שערי תשובה, - חכמת לב וטובת שכל - להכיר הבורא וליראה מלפניו ולמשול בגוף ובכל תולדותיו, כאשר המשילה על שאר בעלי חיים שאינם מדברים. וכמ"ש כל זה בשערי תשובה שם בשער הראשון.

ונראה שכאשר אנו ממשילים את הנשמה על הגוף וכל תולדותיו, אזי לא רק הנשמה של היהודי מיוחדת היא, כי אם גם הגוף שלו, הופך מרומם ואציל יותר. ועליו אפשר לומר, ראו בריה שבראתי בעולמי.

והנה כאשר מתבוננים בענין יציאת מצרים, איך הקדוש ברוך הוא כביכול, בכבודו ובעצמו הוציאנו ממצרים, ככתוב בפרשת בלק, קל מוציאם ממצרים כתועפות ראם לו. הרי זה ממש מחמם את הלב לעבודתו יתברך, איך שהמקום ברוך הוא קרבנו לעבודתו, וכך אנו נוהגים לומר בליל הסדר, ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו.

והנה ימים קדושים אלו, ימי השובבים, כאשר זוכים ומנצלים אותם, אפשר להשיג בהם הרבה. כי על כן יש ויש בימים אלו סיעתא דשמיא עצומה להשיג התעלות והתרוממות כידוע.

והנה מפורסם בספרים הקדושים שעיקר החיזוק הנצרך תמיד ובפרט בימים קדושים הללו, הוא החיזוק בעמל ויגיעת התורה, כי הוא באמת תכלית חיינו, כמבואר בחז"ל

במקומות אין מספר, ובתפילת ערבית אנו אומרים בכל ערב מימות השנה, כי הם חיינו ואורך ימינו.

וכמו כן יש להוסיף חיזוק מיוחד, בענין תיקון המדות הטובות, שזה ממש הופך את האדם למישהו אחר, כנודע. וידוע מהגר"א זצ"ל שעיקר מה שנברא האדם הוא כדי לתקן את מדותיו, ואם לא כן למה לו חיים.

וכך כתב על הפסוק משלי פ"ד פי"ג, הַחֲזֹק בַּמּוֹסֵר אֶל הַרְף נִצְרָה פִּי הִיא חַיִּיךְ. כי מה שהאדם חי הוא כדי לשבור מה שלא שבר עד הנה אותו המדה, לכן צריך תמיד להתחזק ואם לא יתחזק למה לו חיים.

והנה מצינו שבתיה בת פרעה זכתה להכיר בוראה, ולרחוץ מגילולי בית אביה, ולכן הלכה אל היאור, שם ראתה לפתע תיבה בסוף, וזכתה להציל את מושיען של ישראל. וכאילו הקב"ה מראה לה, שהגיעה לדרך האמת, ולכן בדווקא היא היתה השליח להצלת משה רבינו ע"ה בבית פרעה, ועד כדי כך שהקב"ה קרא למשה בדווקא באותו שם שנתנה לו בתיה בת פרעה.

ובסוטה י"א ע"א, ותתצב אחותו מרחוק; פסוק זה נאמר על השכינה, ותתצב שנא' ויבא ה' ויתיצב, אחותו שנאמר אמור לחכמה אחותי את, מרחוק שנאמר מרחוק ה' נראה לי, לדעה כי קל דעות ה', מה יעשה כי לא יעשה ה' דבר וכו', לו וכו'. והיינו שבכל המעשה עם משה רבינו ע"ה ראו גילוי שכינה, וכמו כן כאשר זוכים רואים זאת בכל יום בזכירת יציאת מצרים. וכתוב אנוכי ה' א' המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו. דהיינו שגם בזמנינו יתכן לזכות ליציאת מצרים ע"י הרחב פיך, שזוכים לואמלאהו.

וזהו שובו בנים שובבים ארפא משובתיכם, שישנה סייעתא דשמיא שהקב"ה מסייע לשבים, ואפילו כאשר אין יד טבעם משגת, כמ"ש ר"י בשערי תשובה בתחילת ספרו.

והנה כתיב מי כה' אלוקינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ.

מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון, להושיבי עם נדיבים וגו' מושיבי עקרת הבית וגו'.

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לוועז.

וי"ל דכוונת הכתובים, להראות שהקב"ה מקימי מעפר דל, וראיה לזה שהרי כך היה ביציאת מצרים, שהיו עם ישראל כמו דלים בעפר ואביונים באשפות, והקב"ה הגביהם למתן תורה ולארץ ישראל ולבית הבחירה, וע"כ אנו מתפללים, לא לנו כי אם לשמך תן כבוד, וכימי צאתנו ממצרים הראנו נפלאות, וע"ז אנו אומרים ישראל בטח בה' כי עזרם ומגינם הוא. וכל פסוקי ההלל המה תפילות וצפיות לישועה, כי כאשר אנו במצב רוחני ירוד, עלינו להיות מודעים, שיש תקוה, ויש סייעתא דשמיא, ועל כן נקוה לראות מהרה בתפארת עוז דקודשא בריך הוא, להעביר גילולים מן הארץ והאלילים כליל יחלופו, וקויי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים.

והנה בחורפים האחרונים שבשלושת השנים האחרונות, עברו עלינו מאורעות משונים שלא ידענו כמותן, והחובה כפולה ומכופלת להתחזק, שהרי אין ספק שהדברים באו לעורר

אותנו לתשובה, כדי שנזכה לכפרה. והחיזוק הוא בעמל התורה ובתיקון המדות וטהרת הנפש.

והנה מכלל תיקון המדות, אהבת חברים, הסרת פירוד הלבבות ודאגה לזולת. וענין התשובה המיוחדת בימים הללו, היא מהיות בנים **שובבי"ם**, כי השובב הולך בדרך לבו, ולזה רומז ענין ה**שובבי"ם**. אמנם כתב הרמב"ם פ"ה מה' דעות ה"א כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהן משאר העם, כך צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ומשקו, וכו' ובדבורו ובהליכתו ובמלבושיו ובכלכל דבריו, ובמשאו ובמתנו, ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר.

והנה בשביל זה צריך שני דברים, האחד חכמה והשני מוסר, ועל ידי החכמה אדם זוכה לישר דעותיו, ואילו על ידי המוסר הוא מתקן מעשיו. ואזי הוא יוצא מכלל ה**שובבים**. כי השובב אינו נותן לעצמו, דין וחשבון על מעשיו ודרכיו, והאדם צריך לרסן עצמו כל ימיו, כמ"ש באגרת הגר"א.

ויהי רצון שהגלים השונים והמשונים שעברו עלינו יהפכו לגילויים, והקדוש ברוך הוא יגלה כבוד מלכותו עלינו לעיני כל חי ויצמיח לנו קרן ישועה במהרה בימינו אמן.

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק

סיוע ועזרה בדרךכים

האם יש מצוות פריקה וטעינה כשהמשא יותר מהראוי? | האם צריך לסייע למי שמצוה לשונאו עד שיעשה תשובה? | האם צריך לסייע לנהג הנראה כאיננו שומר תורה ומצוות כדת? | מהו שיעור נסיעה המצריך לברך ברכת 'הגומל'? | פקק-דרכים המאריך את זמן הנסיעה, האם מצטרף לשיעור הנסיעה? | המוציא רבים ידי חובה, האם רשאי לברך 'שגמלנו' בלשון רבים?

*

שאלה: הנוסע מעיר לעיר ורואה מכונית חונה בצד הדרך והנהג עומד על אם הדרך אובד עצות ומסתבר שהתרחשה לו תקלה ברכבו, האם יש מצוה או חובה על נהגי המכוניות החולפות שרואים זאת, לעצור באופן שלא יהיה שום סיכון ולהגיש במידת האפשרות עזרה לנהג השרוי במצוקה, אם בתיקון הרכב או בעצה טובה, או שרשאים להמשיך בדרכם בלא להתחשב?

מצוות פריקה וטעינה

תשובה: כתב הרמב"ם (הל' רוצח ושמירת נפש פי"ג ה"א): מי שפגע בחבירו בדרך ורואה את בהמתו רובצת תחת משאה, בין שהיה עליה משא הראוי לה, בין שהמשא יותר מהראוי לה, מצוה עליו לפרוק המשא מעליה, והיא מצוה מן התורה, שנאמר (שמות כג ה) 'כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו'. ולא יפרוק המשא וילך לו ויניחנו נבהל, אלא יקים עמו ויחזור ויטעון משאו עליה, שנאמר (דברים כב ד) 'הקם תקים עמו' וזוהי מצוה אחרת.

ועוד כתב הרמב"ם (שם הלכה יד): מה שנאמר 'חמור שונאך', שונא זה אינו נכרי מאומות העולם, אלא ישראל הוא, והיאך יהיה לישראל שונא מישראל?! והלא נאמר 'לא תשנא את אחיך בלבבך'?! אמרו חכמים, כגון שראהו עובר עבירה והתרה בו ולא חזר מרשעו, הרי זה מצוה לשונאו עד שיעשה תשובה ויחזור מרשעו, ואף על פי שלא עשה עדיין תשובה, הואיל ומצאו נבהל במשאו, מצוה לטעון ולפרוק עמו, ולא יניחנו וילך, שמא ישהה בשביל ממונו ויבוא לידי סכנה, והתורה הקפידה על כל נפשות ישראל, בין רשעים בין צדיקים, מאחר שהם נלויים אל ה' ומאמינים בעיקרי הדת.

סיוע לחבירו ישראל בעת צרתו

ומבואר בדבריו שטעם מצות פריקה אינו בשביל צער בעלי חיים דוקא, שהחמור רובץ וסובל, אלא טעם המצוה כדי שיעזור לחבירו ישראל בעת צרתו, ולכן פסק הרמב"ם (שם

סיוע ועזרה בדרך

הלכה ט') שאם היתה הבהמה של גוי והמשא שעליה של גוי, אינו חייב לטפל בה כלל, אלא משום איבה, [שלא יוציאו שם רע נגד היהודים ותתרבה אנטישמיות], אבל אם הבהמה של גוי והמשא של ישראל חייב לפרוק ולטעון משום צערו של ישראל. ואילו היה הטעם משום צער בעלי חיים, היה צריך הישראל לפרוק המשא גם בבהמת גוי. וכלשון הרמב"ם פסק מרן בשולחן ערוך (חושן משפט סי' רעב סעי' ט-י).

אלה ברכב ואלה בסוסים

ולפי טעמו של הרמב"ם שתלה הטעם של מצות פריקה משום צערו של ישראל בעל הבהמה או המשא, אין חילוק בין בהמתו של ישראל למכוניתו שאירע בה תקלה באמצע הדרך, והוא עומד על אם הדרך ומצפה לעזרה, ולפעמים יוכל גם כן לבוא לידי סכנה, כמו שקרה מספר פעמים, יסייע בידו כמידת יכולתו. ואף דלא דרשינן טעמא דקרא, שאין דורשים בפסוק טעם המצוה, זהו רק שלא ללמוד מן הטעם להקל, אבל להחמיר - דרשינן טעמא דקרא, כמבואר בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קד, וסי' רנד), וכן כתב הגאון רבי יצחק שמעלקיס בשו"ת בית יצחק (ח"א מיו"ד סי' קמג אות ה, וח"ב מיו"ד סי' קמח אות ב).

ובספר ערוך השולחן (חושן משפט סי' רעב ס"ח) כתב שמי שפגע בעגלה הרתומה לסוס ושקעה ברפש וטיט, חייב לסייע לעגלון לפרוק המשא, ולהוציא את העגלה והסוס למקום יבשה, שזוהי מצות טעינה. וכן אם נשבר אופן מהעגלה, או החלק שהאופן מתגלגל בו, חייב לסייע ולתקן (אם יודע) בכל מה שאפשר לו, וללוותו מעט עד שיראה ויווכח שהעגלה הולכת יפה למישרים. וכל זה ממצות פריקה וטעינה. ולפי"ז גם כאן יש מצוה וחובה על כל נהג ותיק ומכונאי הרואה בצערו של זה, לעצור את רכבו ולהגיש לו עזרה בתיקון המכונית המקולקלת וכיוצא בזה, ולא יניחנו מבוהל וילך לו לדרכו.

סיוע ליהודי שאיננו שומר תורה ומצוות

ואף אם הכרת פניו של הנהג ענתה בו שאיננו שומר תורה ומצוות כדת, מכל מקום כיון שבדרך כלל רוב עם ישראל (מלבד הרפורמים והקונסרבטיבים) על כל פנים מאמינים בעיקרי האמונה, לכן מצוה לעזור לו ולחלצו ממצוקתו, וכמו שכתב הרמב"ם לגבי שונא מישראל. ולכן אם התקלקלה המכונית באמצע הדרך, מצוה וחובה להגיש עזרה לנוסעיה בכל מה שאפשר, ועל כל פנים יש בזה מצות גמילות חסדים, וכבר נאמר (תהלים פט ג) 'עולם חסד יבנה'.

ברכת 'הגומל' אחר נסיעה מעיר לעיר

כהמשך לענין נסיעה, רבים שואלים אודות הנוסע מירושלים לבני ברק, תל-אביב וכיו"ב, האם צריך לברך אח"כ ברכת 'הגומל' כשעולה לספר-תורה, וההלכה היא שהנוסע מעיר לעיר במשך זמן הילוך פרסה, דהיינו שעה וחומש (72 דק'), מברך ברכת הגומל. ובני אשכנז נוהגים לברכה רק אחר נסיעה ממדינה למדינה, אבל בני ספרד מברכים גם אחרי נסיעה מעיר לעיר, בתנאי ששהה בדרך שיעור פרסה, דהיינו עצם הנסיעה, אך אם היה פקק בדרך ובשל הפקק התארכה לו הנסיעה לכדי שיעור פרסה (וכמו שלצערינו הדבר מצוי בכמה מכבישי הארץ), ולולי הפקק היתה הנסיעה קצרה משיעור זמן זה, אינו מברך, [ראה בשו"ת

יביע אומר (ח"א או"ח סי' יג, וח"ב או"ח סי' יד), והעמידה בפקק אינו מצטרף לשיעור הנסיעה.

ברם, אם נוסע וחוזר באותו יום, אפילו בלילה, ולא היה הפסק שינת הלילה, ובשתי הנסיעות יחדיו, בהלוך ובחזור, היה בהן כדי שיעור פרסה, מצטרפות הן ומברך הגומל. אך אם נסע ביום אחד וחוזר ביום אחר, אין הנסיעות מצטרפות לברך הגומל.

נוסח הברכה כשמוציא רבים

כשיש בבית הכנסת כמה אנשים שצריכים לברך הגומל, אינם חייבים כולם לעלות בזה אחר זה ולעמוד אצל הס"ת ולברך, הן משום טורח ציבור וגם שאין צורך בכך, אלא אחד יעמוד ויברך ויאמר להם שהוא מכוין להוציאם והם יכוונו לצאת בברכתו, (ולא יענו 'ברוך הוא וברוך שמו', משום הפסק), וכך יצאו בברכתו מדין 'שומע כעונה'.

ואף כשמוציא אחרים בברכתו לא ישנה נוסח הברכה לומר 'שגמלנו כל טוב', בלשון רבים, אף שכולם נתחייבו בברכה זו, וכגון ששבו מקברות צדיקים בחו"ל, אלא יאמר בלשון יחיד, 'שגמלני כל טוב', דכיון שיוציאים בברכתו, הרי זה כבירכו בעצמם. ואמנם יש ראשונים שגרסו 'שגמלנו', אולם רוב הראשונים ובראשם ג' עמודי ההוראה, הרי"ף (ברכות מ"ג), הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות ה"ח) והרא"ש (ברכות סי' ג) שהנוסח הוא בלשון יחיד, וכן כתב השו"ע (סי' ריט ס"ב). וכן הנוסח בספר האשכול, בכל בו, אבודרהם, סמ"ג, רש"י בספר הפרדס. וכבר אמרו בירושלמי (ברכות דף ו) "תני רבי יוסי אומר, כל המשנה מטבע שטבעו חכמים בברכות, לא יצא ידי חובתו", ואם רוב הראשונים והשו"ע גרסו לשון גמלני, למה לשנות.

אין לשנות מטבע הברכה

וכיו"ב העירו על דברי המג"א (סי' יט) שכתב שאם קבע מזוזה בבית קודם שדר בתוכו, כשנכנס לדור בתוכו מברך 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו לדור בבית שיש בו מזוזה', ובברכי יוסף (או"ח סוף סי' יט ויו"ד סי' רפט) העיר על דבריו שקשה לחדש נוסח ברכה שלא נזכרה בש"ס ובפוסקים, וכ"כ בשו"ת ראש משביר (חיו"ד סי' כ) על דברי המג"א: "ודבריו שגבו ממני, שלא מצינו לא בראשונים ולא באחרונים חידוש זה לברך ברכה כזאת". גם בספר שערי דעה (יו"ד סי' רפט סק"א) כתב שיפה עשה המג"א שלא כתב כן אלא בלשון 'ואפשר' ולא החליט הדבר, כי באמת קשה להמציא מטבע חדש בברכות שלא נמצא בש"ס מחמת איזו קושיא, [וראה עוד בשו"ת יביע אומר (ח"א או"ח סי' כה אות ה, ח"ח יו"ד סי' כ"ז אות ד)]. והוא הדין לענין ברכת הגומל שאין לשנות ולומר 'שגמלנו' בלשון רבים, וכל אחד ואחד ששומע הברכה כאילו בעצמו אמר 'שגמלני כל טוב'.

*

זְקַן מְלֵא רַחֲמִים - מִשָּׂא הַסַּפְדוֹ שֶׁל מֶרֶן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַגָּאוֹן רַבִּי יִצְחָק יוֹסֵף שְׁלִיט"א בְּהַלְוִיַת מֶרֶן הַגָּאוֹן רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּעֲדֵנִי זַצ"ל, י"ח טבת תשפ"ג

מפיץ ומרביץ תורה

בגמרא (כתובות קג ע"ב) מובא שרבי חנינא ורבי חייא התווכחו ביניהם. אמר לו רבי חנינא לרבי חייא: בי אתה מתקוטט?! אם חס ושלום תשתכח תורה מישראל, אחזירנה מפלפולי. לרבי חנינא היה כוח פלפול גדול, ועל ידי הפלפול הוא יחזיר את התורה. אמר לו רבי חייא: ואני עשיתי עובדות שלא תשתכח תורה מישראל, שהבאתי גרעיני פשתן, וזרעתי אותם, ומהפשתן שצמח ארגתי רשתות ציד, וצדתי צבאים, והאכלתי את בשר הצבאים ליתומים, ועשיתי מגילות מעורות הצבאים, והלכתי לעיר שאין בה מלמד תינוקות, וכתבתי עליהם חמשה חומשים לחמשה ינוקי, ושניתני ששה סדרים לששה ינוקי, ולכל אחד ואחד אני אומר לו 'שנה את סדרך לחברך', ועל ידי כך למדים כולם תורה ומשנה. רבי חייא היה מרביץ תורה במסירות נפש לתלמידים, וזה יותר חשוב מאשר רבי חנינא שהיה מחזיר את התורה בפלפולו.

ובגמרא (בבא מציעא פה ע"ב) מובא שריש לקיש היה מציין את הקברות, היכן שיש קבר של חכמים היה מסמן, כדי שהכהנים לא יטמאו, ועוד סיבות. כאשר הגיע לחפש את מערת קבורתו של רבי חייא נעלמה ממנו ולא מצא. חלשה דעתו, אמר: "ריבוננו של עולם לא פלפלתי תורה כמותו?", ומדוע הינך מעלים ממני את קברו של רבי חייא. יצתה בת קול ואמרה לו: "תורה כמותו פלפלת, תורה כמותו לא ריבצת". פלפלת בתורה כמוהו, אבל לא הפצת תורה ברבים ולא הרבצת כמוהו. המיוחד ברבי חייא היה - שהרביץ תורה בתלמידים.

איכפתיות מהזולת

אני חושב שכל מהלך חייו של המנוח הגאון הצדיק זצ"ל שעוסקים עכשיו בכבודו, כל מהלך חייו היה איכפתיות מאחרים, איכפתיות מבני ספרד. אני עוד זוכר את כבוד הרב לפני כ-60 שנה, בשנות תשכ"ד-תשכ"ה, הרבה שנים, הוא היה ראש ישיבת 'פורת יוסף' בקטמון. אנחנו למדנו שם ושמענו ממנו שיעורים, הייתי הולך אחר כך לבית ומרן האבא זצ"ל היה שואל אותי "מה דיבר הרב בעדני?", והייתי מספר לו על הרב בעדני שאמר כך ואמר כך, מספר לו את כל הדברים. הוא היה בקי במיוחד בקהילות יעקב על כל הש"ס, ולא רק בקי אלא היה מפרק דבריו לגורמים, דיבור אחרי דיבור. הוא היה גאון עצום. הלמדנות שלו, הדקות של הלימוד שלו לא היה דבר רגיל.

לאחר מספר שנים הוא עזב את 'פורת יוסף' אחרי שהקים אותה והלך לשלומי בצפון, וביקש מחכם שלום זצ"ל שהוא יהיה ראש הישיבה, אך חכם שלום לא הסכים בשום פנים ואופן. לתקופה זו הביאו איזה רב שלמד בפוניבז', אך לא הסתדר העניין. בא הרב בעדני

וביקש מחכם שלום: "תהיה אתה ראש הישיבה", והשיב לו כי כבדה עליו ההנהגה. אמר לו הרב בעדני: "אני אבוא לכאן פעם בשבוע, ואתן לך עצות בהנהגה", וכך היה. למרות שהיה בצפון, עם כל זאת היה מגיע פעם בשבוע ונותן שיעור-כללי בישיבה, עוד בצריף שהיה, והיה מדבר הרבה עם חכם שלום, והיה מעודד אותו ומחזק אותו.

היה איכפת לו מעם ישראל, כשהקימו את כל התנועה הקדושה, כל מטרתו היתה בשביל התלמודי-תורה, בשביל רשת החינוך. בכל פעם שמרן האבא זצ"ל היה מכנס את מועצת חכמי התורה, הוא היה מגיע הראשון, הוא הבין מהי החשיבות של רשת החינוך, מהי החשיבות של התלמודי-תורה, להנחיל את התורה לדורות הבאים. הזדמן לי לא פעם להיות עמו בחו"ל, במכסיקו ועוד מקומות, ראיתי את כל ההנהגה שלו, את הענוה שלו, כיצד הוא מדבר עם כל הגבירים, איך שהוא היה מדבר על לבם שיעזרו לתלמודי-תורה, שיעזרו לישיבות הקדושות. ולא לעצמו היה מבקש, רבותי, הוא היה מבקש לישיבות אחרות ותלמודי-תורה שאינם שייכים אליו באופן פרטי. היה איכפת לו מעם ישראל, היתה לו מסירות לעם ישראל.

מעודד ומחזק

נקודה חשובה שראינו אצלו במשך כל השנים, הוא ידע לעודד, הוא ידע לחזק, מה שנקרא לפרגן, הוא ידע הרבה מאד לפרגן. לא כולם יודעים לעשות כמו שהוא היה עושה. כשפתחנו את הישיבה שלנו, לפני עשרות שנים, ביום שישי אחד הגיע כבוד הרב בהפתעה, הגיע לישיבה. "באתי לעודד, באתי לברך אותך", אספתי את כל התלמידים ובא ונתן להם שיחה. הוא שמח על כל ישיבה ספרדית, בכל מקום, כולל גדול של ספרדים הוא שמח ובא ועודד, והיה מחזק. לא היה כמוהו שהיה יודע לפרגן. אינני זוכר ששמעתי מפיו אומר למישהו פעם איזו מילת ביקורת ברבים, אולי בצד, בינו לבינו, כי הטבע שלו היה רק לעודד ולחזק. זו היתה המעלה שלו.

ההערכה הגדולה של מרן זצ"ל

מרן האבא זצ"ל היה מתייעץ אתו בכמה דברים, אני שמעתי פעם שהיתה ביניהם עצה בענין הכנסת לימודים שונים בלמודי-תורה, ודיברו ביניהם, צד כזה וצד כזה, והוא ע"ה היה תקיף מאד יחד עם חכם שלום, ומרן זצ"ל ביטל דעתו מפני דעתם ושמע לשניהם, שמע להם ועשו מה שהחליטו אז מה שהיה צריך. כל זה מתוך הערכה, שהיתה לו הערכה גדולה מאד לכבוד הרב, הערכה ואהבה, אהבה גדולה שהיתה ביניהם. הוא היה מכבד את מרן ומרן אהב אותו.

בקי בכל התלמוד ובפוסקים

לפני מספר שנים נערך כנס באור עקיבא, לאחר הכנס הוא בא אלי שאין לו רכב ראוי ואם הוא יכול להצטרף לנסוע אתי ברכב, אמרתי לו: "זה כבוד, זו זכות בשבילי, ודאי", ולקחתי אותו לבני-ברק, כל הדרך דיברנו דברי תורה, על מה אפשר לדבר?!... כל הדרך דברי תורה. הייתי המום, לא הכרתי אותו כך, שהוא יודע פוסקים. ש"ס בודאי שידע, אמרו

לי שהוא סיים את הש"ס למעלה מארבעים(!) פעם, סיים את הש"ס בהתמדה עצומה. למדנות ודאי שהיתה לו, אבל שהוא יודע פוסקים?! רדב"ז, מהר"ם אלאשקר?! הייתי מופתע. בכל הדרך, שעה שלמה, אז היתה הדרך ארוכה, פקקים... שמחתי מכל דקה.

לפני חמישים שנה, בשנת תשל"ג, הוא שלח לומר לי שאביא לו מקור למנהג נשות בני ספרד, כי אז היו כמה רבנים שאמרו כי עדיף פאה נכרית מסיבה זו. מיד שלחתי שיביאו לו מהר"ם אלאשקר, הוא ישב בכולל כאן, בכולל הזה ישב עם האברכים, פתח את תשובת מהר"ם אלאשקר, ולמד אותה ביסודיות עם כל האברכים. כשציין רשב"א ביקש להביא את הרשב"א, פתח את הרשב"א וישב ולמד אתם ביחד.

היתה אצלו פעם אחת שלקחו לו את הספר 'חזון עובדיה' - שבת כרך ה', והתקשרו אלי ואמרו "הרב רוצה אותך", מה? "לקחו לי בלי רשות את הספר הזה, אני חייב, לא יכול בלי הספר". אמרתי "מיד אני אשיג לרב", הלכתי והשגתי ספר אחר והבאתי לרב. הוא היה יודע פוסקים, לומד שו"תים, אם כי לא ראו זאת עליו, וכל מי שהכירו ואת שיעוריו שהיו יותר למדנות, אבל הוא ידע פוסקים, ובכך הדריך אותנו ללמוד בדרך הנכונה, לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא.

"נהנים ממנו עצה ותושיה"

איבדנו אדם גדול, אין ספק, מורי ורבותי, אנו הספרדים היינו נהנים לאורו, נהנים מהעצות שלו. בשנים האחרונות, כשנבחרתי לרבנות הראשית, הייתי נפגש אתו כאן במשרד הקטן ומתייעץ אתו בכל מיני שאלות קשות מאד שעוברים ברבנות. והעצות שלו היו עצות טובות, עצה טובה קא משמע לן. כמה היה מסייע בעצות טובות ליו"ר התנועה הרב ר' אריה הי"ו שיבלח"א. היה מייעץ לכולנו עצות טובות, ועכשיו איבדנו אותו, ואותנו עזב לאנחות.

ויהי רצון שמלמעלה יתפלל עלינו, שימשיך לעזור לנו מלמעלה, שיסייע בידינו שנזכה תמיד לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, נזכה להנהיג טוב את עם ישראל, שלא תצא תקלה מתחת ידינו, שיבוא משיח צדקינו ובילע המוות לנצח ומחה ה' אלוקים דמעה מעל כל פנים, אמן ואמן.

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

הביאור מדוע התגלה ה' דוקא בשם 'אהיה'

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר פֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי
אֵלֵיכֶם (ג, יד)
א.

במדרש מבאר משמעות לשון 'ואהיה' וז"ל 'אהיה אשר אהיה'. אמור לישראל אני אהיה
עמכם בשעיבוד זה, ואני אהיה עמכם בשעיבוד מלכיות, פתח משה ואמר רבונו של עולם
דייה לצרה בשעתה, אמר לו הקדוש ברוך הוא אני אומר להם אחרת אמר לו כה תאמר
לבני ישראל אהיה שלחני אליכם, אהיה עמכם בשיעבוד זה, ע"כ.

יש להבין מדוע השם שבו השם בחר להיגלות בפעם הראשונה לעם ישראל הוא 'אהיה'
ולא שם אדנות שבו השם מתגלה במלוא הדרו כמלך השליט על העולם, או בשם הויה
שזה מידת החסד ואהבה של ה' לעם ישראל, או בשם אלקים שזה שם הגבורה והדין.
מדוע בשם אהיה.

ב.

יתכן לומר במלוא הזהירות בענינים אלו של אמונה והקשר של יהודי לה'. שלהבדיל בין
שאר הדתות לדת ישראל, שבשאר הדתות ג"כ יש אמונה באל ובכוח עליון, אך בעוד
שאצלם האמונה היא בכוח הגורל, אצלנו עם ישראל יש משהו שבין בשום דת, שגם כאשר
קורה דבר קשה, ניסיון, התמודדות, יצרים תאוות, ותקופות קשות, מלבד מה שאנחנו
מאמינים שלסבל יש משמעות כלפי העתיד, שהקושי הוא כאמצעי להגיע למשהו טוב
יותר.

הרי אנחנו מאמינים שה' נמצא איתנו גם בזמנים הקשים, 'עימו אנוכי בצרה' ה' נמצא
עם יהודי כשקשה לו, ובגמ' מבואר שכאשר יהודי בוכה שכינה מה אומרת 'קלני מזרועי'
השכינה בוכה ומצטערת יחד עימו, ובספרי הקבלה מבואר שכל בכיה שיהודי בוכה על
צער ה' עושה מזה את הנהר בגן עדן הסמוך עליו, הקושי של יהודי הצער והצוקה שלו
כביכול ה' שותף לקושי הזה, ונושא אותו יחד עם היהודי לחוש יחד איתו את הקושי.

בתפילת נשמת נאמר 'ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע פודה ומציל ומפרנס ועונה
ומרחם בכל צרה וצוקה', ויש להבין מה המשמעות של 'ומרחם' הרי כבר נאמר קודם כל
מה שמי שמרחם עושה עוזר ומסייע ומציל וכו', ומה המשמעות במילה הזו, אלא לפי
האמור, יובן: פעמים והאדם מוכרה לחוות קושי מסוים, וא"א שלא יחוזה זאת, ולה' לא
נותר כי אם 'לרחם', להשתתף בקושי בצער ובאיסורים.

כאשר יהודי עובר קשיים, אם הוא מנצל את התקופה הזו לחיזוק באמונה הוא יכול לחוש הקלה רבתית, אף אם בפועל לא נעשה כל שינוי במציאות, אך הוא חש הקלה נפשית, כאילו מישוהו נוסף לקח את כל הקושי אליו.

זו מידת 'אהיה' שלא רק שלתוצאה של הקושי יהיה משמעות בעתיד, שהוקשי פעמים רבות הוא כהכנה למשהו טוב יותר. אלא שאף בזמן הקושי עצמו יהודי יכול לחוש את המתקנות של האמונה והקשר עם ה' בצורה כזו שלא יכל לחוש בשום זמן אחר.

וכבר אמרו צדיקים על הנאמר 'ואנוכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא' שלא כמו פשוטו נראה שה' מסתיר פניו מיהודי, אלא ההפך בזמן של 'ואנוכי הסתר אסתיר' אז 'פני ביום ההוא', דוקא בזמן החשכות יהודי יכול לחוש את הקשר לה'. וכן ביארו צדיקים את הפסוק 'אם אסק שמים שם אתה, ואם הציע שאול הנך', כלומר אם האדם נמצא 'בשמים' כלומר מרומם הוא רואה את ה' רק 'שם' כלומר בריחוק, משא"כ 'והציע שאול' בתקופות קשות 'הנך' הוא יכול לחוש את ה' בקירבה יתירה.

וזה הטעם שאמר ה' למשה רבינו שהוא רוצה להתגלות לעם ישראל בתקופה הקשה הזו שנראית רק נהית יותר קשה כל הזמן בשם 'אהיה', שידעו שבשעות הקשות לא צריך להיות 'קדוש מעונה' ולהתחזק רק בעתיד טוב יותר, אלא גם בזמנים האלו אפשר להרגיש מתיקות באמונה ובחיים, אם מתקרבים לה'.

והלוואי שנזכה לחוש את האמונה בזמנים הקשים והחשוכים יותר אפילו מבזמנים המאירים.

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל 'תורת מרדכי'

תוכחה בדרך הנכונה

וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לְמָה תִּפָּה רֵעֶךָ (ב, יג)

מפסוק זה לומד החתם סופר שמדתו של משה רבנו היתה שאינו יכול לראות עוול ולכן הוכיח את הרשע ואמר לו למה תכה רעך. לא רק עוול הנעשה בישראל אינו יכול לראות אלא גם את בנות יתרו הציל מיד הרועים.

כלל ידוע הוא: דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב. ככל שהתוכחה תהיה יותר אמיתית, לא מן השפה ולחוץ, אלא מתוך הזדהות פנימית אמיתית עם הדברים הנאמרים, כך היא יותר תשפיע על הזולת. בכח האמת המוחלטת הזו הוכיח משה רבנו, ומכח האמת הזו הציל את בנות יתרו. כי דברים ומעשים הנובעים מתוך הכרה פנימית אמיתית - כוחם רב ועצום!

כך גם מצאנו אצל יונה הנביא כשהכריז בפני אנשי נינוה "עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת" קריאתו זו היתה מכל הלב ולכן השפיעה מיידית על אנשי נינוה לעשות תפנית חדה של תשובה שלמה.

בספר הלמות עמלים מובא: פעם התקיימה בביתו של האדמו"ר מקלויזנבורג רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם זצוק"ל, שמחה משפחתית. הוגשו לשולחן עוגות ומגדים לקינוח. מאן דהוא נטל עוגה בירך עליה בחטף והגישה לפיו. האדמו"ר R שהבחין בכך נזדעזע ונשא אליו דברי תוכחתו: להוי ידוע לך כי מדת אכזריות היא למלמל ברכה כך. פעמים שנשמות יהודיות עטופות בגרגרי חיטה ותיקונן הוא על ידי ברכה בכוונה שאומר האוכלן.

כאן עבר האדמו"ר לתאר כמה צער ויסורים עוברים על הנשמה המגולגלת מתחילת קצירתה עד עלותה על שולחנו של הסועד כדי לקבל תיקונה.

והנה אתה נוטל עוגה זו ומברך בחטף בדיבור חסר ובלא כוונה, והנשמה שעברה דרך של יסורים, לא מוצאת מנוח ועליה לעבור את כל השלבים מחדש. האם אין זו אכזריות???

*

אחד מטכסיסי החינוך של המשגיח הנודע של ישיבת קול תורה, רבי גדליה אייזמן זצ"ל, היה העצמתם והכוונתם של תלמידיו למעשים חיוביים ולעליה על בסיס תכונות שליליות שנתגלו בהם. משום כך לא תמיד נזף וגער בחריפות על מעשים חמורים שלא יעשו. לעתים הגיב באופן ענייני ונינוח כדי לדרבן את התלמיד דוקא מכוח מעשהו, והשתמש וניצל את הפגם והחיסרון שלו לעליה ול'עשה טוב'.

מספר תלמידו משכבר הימים, רבי יעקב וייל, לימים ראש ישיבת 'שערי תורה':

תוכחה בדרך הנכונה

התקופה בה למדתי בישיבה התאפיינה בקושי גדול מהבחינה הכלכלית. מאוחר יותר היא נקראה 'תקופת הצנע'. בין היתר סבלנו ממחסור חמור בביצים, ובלית ברירה נאלצה הישיבה לרכוש ביצים שייבאו אותן מתורכיה. הן היו ביצים ישנות ולא טריות, וגם הטעם שלהן לא היה משהו...

והנה באחת השבתות בסעודה שלישית הוגשו ביצים תורכיות. לאחר קילופן ראינו שהן היו כל כך לא טריות עד שאיבדו את צבען המקורי ונעשו חומות. גם הריח שנדף מהן לא היה כה נעים □ אחד הבחורים אסף אותן מהשולחנות והניחן על אדן החלון מתוך כוונה להראותן למחרת לגאון רבי אלחנן משה קונשטט זצ"ל, מראשי הישיבה, ולבקש ממנו לדאוג לכך שמקרה כזה לא יחזור על עצמו.

אך בפועל הדבר פרח מזיכרונו של אותו בחור. רק למחרת, ביום ראשון בשעת הצהריים, הוא נזכר, ורץ לחדר-האוכל כדי לקחתן ולהראותן לרבי אלחנן. אולם כשבא לחדר-האוכל, נכח לראות כי הביצים לא מונחות שם. הוא פנה לאדון רוט, שהיה האחראי על המטבח, ושאלו: 'היכן הביצים?' והלה השיב בטבעיות: 'העובדים הכינו מהן סלט לארוחת ערב הקרובה' □ הבחור הזדעזע מעצם הרעיון. הן היה זה בעיצומו של הקיץ החם והלוהט, והביצים היו מונחות בחלון במשך כל הלילה, ואף עוד קודם לכן ספק גדול אם הן היו טריות וכשירות למאכל □ הוא הלך וכתב מודעה בפתח חדר-האוכל, על דעת עצמו, שהכל ידעו כי הסלט שמוגש הערב בארוחה, הוכן מהביצים ששהו כל הלילה בחלון, ושומר נפשו ירחק מהן...

המקרה עורר תסיסה רבה בקרב הבחורים. אחד מהם אף לקח את החוק לידי, ועשה מעשה שלא יעשה. הוא אסף את סלט הביצים מהשולחנות לקערה אחת גדולה, ובעזרת מצח שפך את תכולתה בפתח משרדו של אחד מרבני הישיבה □ והישיבה כולה רעשה וגעשה.

למזלו 'הטוב' של אותו בחור, חלף רבי גדליה במקום בדיוק באותה שעה, והבחין במעשהו. ליבו של הבחור החל לפעום בחוזקה כאשר הבין שנגלה קלונו, והיה בטוח כי עתה יקבל נזיפה חמורה מהמשגיח. אך רבי גדליה שהכיר את הבחור ידע כי הוא בחור איכותי וטוב בלימודו ובהתנהגותו, ובדרך כלל הוא נוהג כראוי.

עקב כך שיער כי היתה כאן מעידה חד-פעמית שנבעה מחוסר שליטה על מידת הכעס שנתגברה בו באותו רגע, ולכן ניגש ואמר לו בחיוך: 'אני רואה עליך שאתה בחור מאד אכפתי מטבעך. אתה דואג לחברים שלך ואכפת לך שיהיה להם טוב. נו, אם כך, לך אל 'אוצר הספרים' של הישיבה ותראה איזו עזובה שולטת בו. לדוגמא, יש שם כוס עם שיירי תה העומדת באותו מקום בלי תזוזה כבר קרוב לחודשיים. אולי תתפוס יוזמה ותשתמש עם האכפתיות החיובית שלך לטפל ב'אוצר', לשכללו ולטפחו.'

זו היתה תוכחתו המקורית והמחוכמת במקרה הזה. לא גערה חמורה וחריפה, לא הטפת מוסר נוקבת, אלא 'עקיצה' חכמה ומעודנת שחדרה לבחור היישר ללבו. כך ניצל מעשה שלילי כדי לכוונו ולזרוז, לפעול ולהשתמש באותן תכונות באופן חיובי.

אחד מותיקי התלמידים, הרה"ג רבי עזרא צ'ולק זצ"ל, תלמיד הישיבה בשנים תש"ה - תש"ו ומחנך ותיק בתלמוד תורה 'זכרון מאיר' בבני-ברק סיפר על תוכחה מעודנת וחכמה שהשמיע כלפיו רבי גדליה בלשון מתונה ונעימה ואף מבודחת קמעא. היה זה כאשר הוא נעדר פעם מאחד מסדרי הישיבה. למחרת התקרב רבי גדליה לעברו בבית-המדרש, ואז נעצר לפסק זמן של מחשבה והרהור, כמנהגו לעיתים קרובות. לבסוף ניגש אליו ושאלו בחיוך: "עזרא! איך אתה מרגיש?". "ברוך השם טוב! מדוע המשגיח שואל?" - שאל רבי עזרא. "הלא אתמול לא באת לסדר?". אמר לו רבי גדליה כמתפלא, והמשיך: "אולם אני מניח שאם לא באת כנראה היה זה מחמת שלא הרגשת טוב" □ והמשיך הלאה בדרכו. כך הוכיחו בחכמה, ונתן לו להבין כי הוא אינו מרוצה מכך שנעדר אמש מהסדר.

תלמיד נוסף נזכר בתוכחה עקיפה אך נוקבת שהוכיחו רבי גדליה במטרה לרתום אותו ולדרבנו ליתר שקדנות והתמדה. הגם שהיא היתה מאד נוקבת אבל היא נאמרה בעקיפין ובטון ענייני ונינוח, וכקודמתה אף היא לוותה בקורטוב של הומור. עילת התוכחה היתה רפיון מסוים בשקידת התורה שרבי גדליה הבחין בו אצל אותו תלמיד, ולכן ניגש אליו ואמר לו בפנים כאובות: "היום הלכתי ברחוב וראיתי את אביך בא מולי. אך לצערי עברתי במיוחד לצד השני של הכביש כדי שלא אצטרך להיפגש עמו וממילא גם לדבר איתו עליך. הלוא אתה יודע את יחסי הידידות שיש לי איתו, אז פשוט לא רציתי לצער אותו" □ תפוס את עצמך בידיים ותתחיל ללמוד ברצינות כדי שבפעם הבאה שאראה את אביך לא אצטרך לחצות את הכביש..."

(מתוך הספר רבי גדליה)

מספר הרב גמליאל רבינוביץ' שליט"א:

ילד נחמד ממשפחה טובה באחת מערי הנגב, נשלח ללמוד בתלמוד תורה חשוב בעיר בני ברק, עם פנימייה מסודרת. משום מה היה אותו ילד ממורמר מאוד על מצבו, בהיותו רחוק מן הבית ורחוק מן המשפחה וכו'. פעם כשנערך מבחן בכיתה, נטל הילד את המבחן לידו וברוב מרירותו כתב עליו תיכף: "איני יודע כלום!", וניגש כך ראשון למלמד להגיש את המבחן...

בטוח היה הילד שהמלמד יכעס עליו, ואולי אף יזרוק אותו החוצה □ אך להפתעתו קרא לו שיגש אליו ונשקו על ראשו, ותחב בידו 'ממתק' טעים ויוקרתי, ואמר לילד ההמום: בטוח אני שבמבחן הבא תדע בוודאי לענות לפחות על שאלה אחת שהרי מתפלל אני כל יום להצלחתך!

התנהגות זו של המלמד, שהמשיכה במשך שנה תמימה בדרכי אהבה וקירוב, גרמה לכך שבסופו של דבר גדל הילד וצמח לאילנא רברבא! עד שכיום הוא ראש ישיבה גדול בישיבה חשובה. ללמדך כיצד ואיך להתנהג עם ילד ממורמר! - במקום לרחק ולסתור, ניתן לגשת באהבה ובקירוב נפש.

תוכחה בדרך הנכונה

בדורנו אנו כיום קשה עד מאוד לצעירים תינוקות של בית רבן לקבל דרך של 'שמאל דוחה', ואין בכוחות נפשם החלושה להחזיק בדרך של גערה וענישה ובדרך תקיפה וחריפה. ויש להשתדל בעיקר בחינוך בדרך ההפוכה, של 'ימין מקרבת', באהבה ובחיבה בנועם וברוך, לקרב לבבם ונפשם אל אהבת התורה הקדושה.

כאשר דיבר פעם כ"ק אדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל על דרכי החינוך, אמר:

פעם בדור שלפני השואה הייתי זורק בחור מן הישיבה יותר בקלות, כי ידעתי שתיכף תימצא עבורו ישיבה אחרת, ואם אינו מצליח בישיבה זו יוכל להתעלות בישיבה אחרת - אך כיום נשתנו העתים, כיום אינני זורק בחור החוצה בשום אופן! כי מי ערב לי בדבר שילך הבחור ללמוד בישיבה אחרת? שמא ילך להסתובב ברחובות, ובכל מיני מקומות מקולקלים ומפוקפקים? □ בזמנינו אין שום עצה כי אם על ידי קירוב ואהבה, וחינוך בדרך הטובה והישרה.

ומוסיף הרב גמליאל: הלום ידעתי מקרוב על בחור צעיר אחד שהשתולל מאוד בישיבה, התנהגותו היתה מתחת לכל ביקורת, ולאחר כמה התראות שלא הועילו כלום, נאלץ צוות הישיבה לזרוק את הבחור מן הישיבה! לאחר 'אסיפת צוות' קשה ונוקבת בה הועלו על השולחן כל מעשיו הקשים של אותו בחור, התקבלה החלטה פה אחד שאין מקומו של בחור זה בישיבה! ההחלטה הוגשה בפני ראש הישיבה, והוטלה עליו משימת ביצוע הגזירה 'להעיף' את אותו בחור מן הישיבה, אחת ולתמיד!

ניגש אפוא ראש הישיבה אל הבחור, ואמר לו: האמת, שלפי החלטת הצוות מוכרח אני ועומד לזרוק אותך לאלתר מהישיבה! - מכה זו כנראה תפגע בך, ותפעל את פעולתה כדי שתבין היטב שמוכרח אתה להשתנות, ושוב תיכנס לישיבה אחרת ותתחיל ללמוד שם בהתמדה גדולה, עד שתיעשה לתלמיד חכם חשוב!!!

וכי היכן היושר שבדבר? הנה אנו סבלנו ממך כאן בישיבה זה שנתיים ימים, אנו אכלנו כאן מרורות, והישיבה ההיא תקצור את הפירות □ ותרועיח בחור מתמיד גדול בתורה וביראת שמים?! הבה נא נחשוב בינינו כמי שכבר זרקו אותך זה עידן מן הישיבה □ ותתחיל כבר מעתה לקחת את עצמך בידיים כאן ועכשיו ללמוד בהתמדה גדולה! ובכך נמצא שאנחנו בישיבה זו, שעברנו עמך את כל התהליך, נהנה גם מן הפירות היפים □ ואף אתה תמנע מעצמך וממשפחתך את כל הצער ועוגמת הנפש הכרוכים בכך!

הדברים נכנסו ללב התלמיד, והוא אכן שינה את דרכו מקצה לקצה, ונעשה מן הבחורים הטובים בישיבה! (טיב הקהילה, חוקת תשע"ט, מתוך שיחת חינוך בבית שמש)

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פרפראות באור החיים הק' על הפרשה / הרב מרדכי צבי סלומון, קרית גת

ואלה בתוספת וא"ו

{א} ואלה שמות בני ישראל. טעם אומרו ואלה בתוספת וא"ו ללמוד עליהם כי כולם צדיקים כאבותיהם.

*

והנה:

הטעם ואלה בתוספת וו

עולה בגימטריה = 1126

כדי ללמד עליהם דכלם צדיקים כאבותיהם

עולה בגימטריה [עם הכולל] = 1126

פרשה למעשה - בירור הלכתי בעניני פרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

ברכה על דברים הבאים בסעודה, והמסתעף לברכת מעין שלש על יין הקידוש

ענף א - ברכה על מאכלים הבאים בתוך הסעודה

בגמ' בברכות דף מ"א ע"ב, נחלקו האמוראים בדין ברכה על דברים הבאים בתוך הסעודה, 'איתמר הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה אמר רב הונא טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם וכן אמר רב נחמן טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם, ורב ששת אמר טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכסנין בלבד, ופליגא דר' חייא דא"ר חייא פת פוטר כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקים'.^{לב}

ומסקנת הגמ' התם, 'אמר רב פפא הלכתא (א) דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה - אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם, (ב) ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה - טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם, (ג) לאחר הסעודה - טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם, ופי' התוס' ד"ה לאחר, דמש"כ 'לאחר הסעודה' - היינו קודם שבירכו ברכת המזון, אלא שדרכם היה שבסוף הסעודה היה מסלקים עצמם מאכילת פת, וקובעים עצמם לאכילה ושתיה מחודשת.

וכן פסק השלחן ערוך או"ח סי' קע"ז סעי' א' ב', 'דברים הבאים בתוך הסעודה, (א) אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה, דהיינו דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת, כגון בשר, ודגים ... אפי' אוכלם בלא פת אין טעונין ברכה לפניהם - דברכת המוציא פוטרתן, ולא לאחריהם - דברכת המזון פוטרתן, (ב) ואם הם דברים הבאים שלא מחמת הסעודה, דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת, כגון תאנים וענבים ... אם אוכל אותם בלא פת, טעונין ברכה לפניהם דברכת המוציא אינה פוטרתן - דלאו מעיקר סעודה הם, ואינם טעונים ברכה לאחריהם, דכיון שבאו בתוך הסעודה ברכת המזון פוטרתם, (ג) ודברים הבאים לאחר סעודה קודם ברכת המזון, שהיה מנהג בימי חכמי הגמרא שבסוף הסעודה היו מושכים ידיהם מן הפת ומסירים אותו וקובעים עצמם לאכול פירות ולשתות כל מה שמביאים אז לפניהם, בין דברים הבאים מחמת הסעודה בין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה, טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם, דהמוציא וברכת המזון אין פוטרין אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה'.

^{לב} בין לפניהם ובין לאחריהם.

אלא דסיים השלחן ערוך כדברי התוס' הנ"ל, דבזמנינו לא שייך את הדין האחרון, כיון שאין מנהגינו למשוך ידינו מהפת קודם ברכת המזון, וכבר דן הביאור הלכה ד"ה שאין במה שרגילים אף בזמנינו בסעודות גדולות, שבסוף הסעודה מסלקים את הפת מהשולחן, ועורכים השולחן במיני פירות ומשקים, דלכאו' יתחייבו לברך על המאכלים והמשקים בתחילה, ואף אינם נפטרים בברכת המזון!

ותלה זאת הביאור הלכה במחלוקת הראשונים בגדר סילוק ידיהם מהפת, דבכל בו (סי' כ"ד), ברשב"א (שם) ובתלמידי רבנו יונה (דף כ"ט ע"ב מדה"ר) פירשו, דהיינו 'סילוק השולחן' ממש, ואין די במה שסילקו את הפת, אולם הטור ורוב הראשונים^{לג} הזכירו רק שמשכו ידיהם מן הפת, ולדידה אף שלא סילקו את השולחן עצמו - חשיב 'סילוק', ובעינן ברכה תחילה וסוף.

והנה דעת הלבוש (סעי' ב') כשיטת הטור ושאר הראשונים, ולדבריהם דין זה נוהג אף האידנא בסעודות גדולות, דכל שסילקו הפת מן השולחן - חשיב 'סילוק', וצריכים לברך על מיני הפירות והמתיקה לפנייהם ואחרייהם, אולם הב"ח נקט לדינא כשיטת הכל בו, הרשב"א ותלמידי רבנו יונה, דדוקא כשמסלקים השולחן עצמו - חשיב 'סילוק', והסכימו עמו המגן אברהם (ס"ק ז') והאליה רבה (ס"ק י'), ולדבריהם לא שייך בזמנינו דין זה, וכן מבואר בחיי אדם^{לד} דהמנהג הוא דכל שלא סילקו את השולחן - חשיב כבתוך הסעודה.

והנה אף שכבר כתב השלחן ערוך שאין דין זה מצוי בינינו, כיון שאיננו רגילים למשוך ידינו מן הפת (וסילוק השלחן - כנ"ל), מ"מ כבר מצינו בפוסקים כמה נידונים השייכים אף בזמנינו.

א. כתב בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' ר"ה (סי' קע"ז), דיש לדון במה שנהוג בחתונות, שלאחר המנה העיקרית מפנים את כל האוכל מהשולחנות, ואף מקפלים חלק מהשולחנות כדי לפנות מקום לריקודים, וא"כ לכאו' איכא בה גם סילוק הפת וגם סילוק השולחן, ובעינן לברך על המנה האחרונה או מנות הבָּאָר - בין לפנייהם ובין לאחרייהם.

וכן פסק גם בשו"ת אור לציון ח"ב תשו' י"ג, דבמה שרגילים בחתונות וכנ"ל, אכן יש לברך על פירות לפנייהם ואחרייהם, אך על משקין אין צריך לברך, לה' ושכן כתב הברכי יוסף אות ב' בשם מהר"ש אלגאזי, דבמצרים נהגו לסלק השולחן בסוף הסעודה, ומביאים שולחן אחר מלא פירות, דבעינן לברך על הפירות לפנייהם ואחרייהם, לו' וכן הביא בספר וזאת הברכה סוף פ"ח, בשם הגרי"ש אלישיב.

^{לג} אור זרוע הלכות סעודה סי' קנ"ד בשם רבנו חננאל, הערוך ערך 'דבר', רמב"ם פ"ד מהל' ברכות הי"א, תוס' רבנו יהודה, רא"ש (ברכות פ"ו סי' כ"ז) והגהות מיימוניות פ"ד מהל' ברכות אות כ'.

^{לד} דהשמיט דין זה מסי' מ"ג; מ"ד.

^{לה} ועיי"ש בביאורים, דכ"ז דוקא בסילוק השולחן, אך לא בהסרת המפה מהשולחן, אולם בספר וזאת הברכה שם במאמר המוסגר, הביא שדעת הגר"מ אליהו שהחלפת מפה - דינה כסילוק השולחן.

^{לו} עיי"ש דאף שמביאים גם פרוסה קטנה של פת (מהשולחן הראשון) על כלי המלח, בכ"ז נחשב כסילוק הפת.

מאידך בחוט שני ברכות סי' קע"ז ס"ק י"ג כתב, שכיון שאין מפנים את 'שולחן המזרח' ואת 'שולחן הפאָר' - נחשב הדבר שלא הסתלק השולחן, וכ"כ גם בספר וזאת הברכה שם, בשם הגרש"ז אויערבך והגר"ח"פ שיינברג.

ב. נידון נוסף מצאנו בפוסקים, בענין אכילת הסעודות בשבת הגדול, שישנם שנוהגים לאכול מעט פת בתחילת הסעודה, ולאחמ"כ מנערים את פירורי החמץ ומסלקים את המפה, ופורסים מפה חדשה לאכילת שאר המאכלים שאין בהם חשש חמץ, ביחוד כשחל ערב פסח בשבת, שמסיימים את אכילת החמץ קודם זמן איסורו, ואח"כ ממשיכים את הסעודה באכילת מאכלים הכשרים לפסח, דלכאו' אין לך סילוק שולחן גדול מזה.

ועי' בשו"ת להורות נתן (גשטטנר) ח"י סי' כ', במענה לשאלתו של בעל הנטעי גבריאלי, שכתב לחוש בזה משום 'סילוק שולחן', וכתב לתלות זאת במחלוקת הראשונים ביסוד דין 'סילוק שולחן', האם הוא סילוק מהפת או סילוק השולחן, ^{לו} (וכפי שביאר הביאור הלכה הנ"ל), וע"כ ס"ל דהמיקל אין מזחיתין אותו, ומ"מ יש מקום לחוש ולברך ברכת המזון קודם לכתו משולחן ראשון.

ובנטעי גבריאלי דיני ער"פ שחל בשבת, כתב שכדי לצאת מחשש ברכה, טוב שקודם הסעודה יברך 'שהכל' על מאכל מסוים, ובזה פוטר גם את המאכלים שיאכל אחרי סילוק השולחן.

ועי' בשו"ת בחשב האפוד (פדווא) דבחלק ב' סי' קל"א, נקט דיש לחוש בזה דהוי 'סילוק שולחן', וע"כ הטוב והנכון שיברך ברכת המזון לפני הליכתו משולחן ראשון, אולם בח"ג סי' י' נטה להקל בזה, וכ"כ בספר וזאת הברכה בשם הגרי"ש אלישיב.

ובספר בשבות יצחק (דרז"י) פסח פ"ט ס"ק ד', הביא דדעת הגרש"ז אויערבך והגרי"ש אלישיב, דאף בערב פסח שחל בשבת וסילק כל פירורי החמץ והגיע זמן איסור אכילת חמץ, מ"מ אין זה נחשב לסילוק מהסעודה, וכ"כ גם בחוט שני (קרליץ) הל' ברכות סי' קע"ח (עמ' קע"ג).

*

ענף ב - ברכה על משקין הבאים בתוך הסעודה

והנה אף שכבר נתבאר בענף א', דברכת הפת פוטרת את כל המאכלים הבאים מחמת הסעודה, מ"מ מבואר בגמ' בברכות הנ"ל (דף מ"א ע"ב) דמשקין שאני, דאיתא התם 'שאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחרייהם אמר להם הואיל ופת פוטרתן אי הכי יין נמי נפטריה פת שאני יין דגורם ברכה לעצמו', מבואר בזה דיש לברך על היין ששותה בתוך הסעודה.

^{לו} וכן מבואר בחזו"א או"ח סי' כ"ז ס"ק ז'.

והנה בהא דחלוק יין משאר דברים הבאים בסעודה, ומשום ד'יין דגורם ברכה לעצמו', נאמרו בראשונים כמה ביאורים.

א. רש"י מבאר דבהרבה מקומות מגיע היין ומברכים עליו - אעפ"י שלא היו צריכים לשתותו, כגון בקידוש וברכת האירוסין.^{לח}

ב. תוס' ד"ה אי, הביאו את פירושו של הרשב"א^{לט} דשונה יין משאר משקין, דכל פירות האילן מברכים עליהם 'בורא פרי העץ', וכשסוחטם - יורדים הם בדרגה, ומברכים על מי הפירות 'שהכל נהיה בדברו', ואילו יין שאני, דעל הענבים בעצמם מברכים 'בורא פרי העץ', ומשקים היוצאים מהם (יין) - עולים בדרגה, ומברכים עליהו 'בורא פרי הגפן', ומחמת חשיבותם אינם נפטרים בברכת הפת.

ג. רבנו יונה הביא בשם רבנו חננאל, שכיון שהיין פוטר כל מיני משקין^{מא} - הרי הוא חשוב, וע"כ אינו נפטר בברכת הפת.

ד. הרשב"א הביא שיש שפירשו, שייך הוא שתיה - ופת היא אכילה, וע"כ אי אפשר לשתיהם להיות כאחת, ואין שתיית היין נפטרת בברכת המזון - הבאה על האכילה.^{מב}

והנה הנך ד' פירושי הראשונים חלוקים הם, דשלשת הביאורים הראשונים ס"ל דיין שונה משאר משקין וחשוב מהם, וע"כ דוקא הוא טעון ברכה בתוך הסעודה, אך היש מפרשים שהביא הרשב"א ס"ל דהחילוק הוא בין משקה לאוכל, ולפי"ד כל המשקין טעונים ברכה בתוך הסעודה.

וכך כתבו התוס' בשם רבנו תם, דלהסברו של רש"י^{מג} שאר משקים כמו מים ושיכר - חשובים באים מחמת הסעודה, וברכת הפת פוטרתן, וכן היו נוהגים ר"י ור"ת, וכ"כ הרשב"א בתחילת דבריו לפי פירושו רש"י הנ"ל, אך לאחמ"כ הביא את דברי היש מפרשים הנ"ל, ושע"ז כתב הראב"ד דלפי זה הפירוש אפילו שתיית מים נמי בעי ברכה^{מד}, גם בתוס' הנ"ל הביאו שכ"ה שיטתו של המחזור ויטרי, אלא דהוא ס"ל שיש לברך על כוס וכוס של מים בתוך הסעודה.

והשלחן ערוך סי' קע"ד ס"א, הביא את שלשת השיטות הנ"ל, וכתב 'יין שבתוך הסעודה מברך עליו בורא פרי הגפן, ואין הפת פוטרו', ובסעי' ז' הביא את דין שאר משקין, 'אם אין

^{לח} תוספת הסבר בדברי רש"י, כדפירשו בדבריו התוס' ד"ה אי .

^{לט} בהגהות וציונים כתבו שצריך לגרוס רשב"ם, וכ"ה בתוס' רבי יהודה החסיד, ובאור זרוע הלכות סעודה סי' קנ"ה.
^מ כמבואר במשנה ריש פרק כיצד מברכין (דף ל"ה ע"א), 'על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן'.

^{מא} כמבואר בגמ' לעיל מיניה, דא"ר חייא פת פוטרת כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקים.

^{מב} וכן פירשו הרא"ה והריטב"א.

^{מג} והו"ה לביאור של התוס' בשם הרשב"א, ושל רבנו יונה בשם רבנו חננאל.

^{מד} עיי"ש שהראב"ד הוכיח דבריו מהא דתנן פ"ו מ"ח 'השותה מים לצמאו מברך שהכל נהיה בדברו', ואיתא עלה בגמ' בדף מ"ה ע"א דאתי 'לאפוקי למאן דחנקתיה אומצא', ומשמע דזוהי ההיכ"ת היחידה שלא לברך על מים, הא שאר שתיה בעי לברוכי עלה - אף שהיא בתוך הסעודה, אך הרשב"א כתב לדחות ראייה זו, דהא כששותה מים בתוך הסעודה - הוי לצמאו, מפני שהאכילה מצמיאתו, והלכך אפי' את"ל דשותה בתוך הסעודה פטור מלברך - א"א למעוטי מינה, שהיא שותה מחמת הסעודה הוא, וע"כ ברכת הפת פוטרתו.

לו יין ושותה מים או שאר משקה, אין לברך עליהם דחשיבי כבאים מחמת הסעודה, לפי שאין דרך לאכול בלא שתייה, ואף יין לא היה צריך ברכה לפניו - אלא מפני שהוא חשוב קובע ברכה לעצמו, אבל מים או שאר משקים לא חשיבי, ואינם טעונים ברכה, ואפילו אם היה צמא קודם סעודה, כיון שלא רצה לשתות אז, כדי שלא יזיקו לו המים, נמצא כי שתיית המים בסבת הפת היא, ופת פוטרם, וי"א לברך על המים שבסעודה, ויש מחמירין עוד לברך עליהם בכל פעם, דסתמא נמלך הוא בכל פעם, והרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום סעודתו, ויברך על דעת לשתות בתוך סעודתו, מ"ה אולם הרמ"א הגיה בדבריו וזהמנהג כסברא הראשונה.^{מ"ו}

והשתא איכא לבירורי האם ברכת המזון פוטרת גם את הדברים שנאכלים בסעודה - שלא מחמת הסעודה, דהיינו האם הסברא הנזכרת לעיל ד"יין גורם ברכה לעצמו, קאי רק לענין חיוב ברכת ראשונה - ברכת הגפן, או"ד דקאי אף לענין ברכה אחרונה - ברכת המזון, שייך זה אינו נפטר בברכת המזון.

והנה מדברי הרשב"ם בפסחים דף ק"ג ע"ב, מבואר דס"ל דסברא ד"יין גורם ברכה לעצמו - קאי אף על ברכה אחרונה, דכתב שם בד"ה אסור לא בעי ברוכי על היין לאחריו מיקמי דנברך ברכת המזון, לפי שברכת המזון פוטרתו, דהשתא אחת מעין שלש סגי להו - כש"כ שלש ברכות עצמן, ומשמעות דבריו דאכן ישנו חיוב עצמי לברך על היין לאחריו, אלא שברכת מעין שלש - כלולה בברכת המזון.

אולם עי' ברא"ש בברכות פ"ו סי' כ"ו, שהביא דבריו ופליג עליה, וביתר הרחבה בתוס' בפסחים שם^{מ"ז} ד"ה אנא, דס"ל ד"יין חשוב בא מחמת הסעודה, וע"כ לכולי עלמא אין צריך לברך אחריו.^{מ"ח}

עוד כתבו התוס', דלפי דבריהם ד"יין חשוב בא מחמת הסעודה, ע"כ גם אם שותה יין אחר הסעודה^{מ"ט} - אינו טעון לברך אחריו מעין שלש, אלא הוא נפטר בברכת המזון - כיון שחשיב חלק מהסעודה.

ואילו להסברם של הרשב"ם ובעל המאור הנ"ל, איכא למימר דאכן אינו חשוב כדבר הבא מחמת הסעודה, אלא שנפטר הוא בברכת המזון, משום דכל שצריך ברכה מעין שלש - נפטר הוא בברכת שלש (ברכת המזון).

^{מ"ה} וכתב המשנה ברורה ס"ק ל"ז בשם האחרונים (מגן אברהם ס"ק י"ד, ועיי"ע בט"ז ס"ק ט'), דמ"מ יזהר לשתות פחות מרביעית, דאם ישתה רביעית הרי הוא נכנס בספק ברכה אחרונה על משקין הללו, שלשיטתו שמשקין הבאים בסעודה אינם טעונים ברכה, א"כ משקין הללו הבאים קודם לסעודה - אינם שייכים לסעודה, וממילא אינם נפטרים בברכת המזון, (אא"כ מברך ברכת מזון על כוס שיכר, דברכה אחרונה על השיכר - תפטר אף את המשקין הללו).

^{מ"ו} ומ"מ הביאור הלכה ד"ה והמנהג הביא בשם האליה רבה, דאם יש לו יין, טוב שיפטור שאר משקין בברכת 'הגפן' על היין שבתוך הסעודה, דהא יין פוטר כל משקין.
^{מ"ז} מתחיל בע"א.

^{מ"ח} וכבר נחלקו בזה בעל המאור והרמב"ן, דבעל המאור בפסחים דף כ"ד ע"ב (מדה"ר), כתב ממש כדברי הרשב"ם, אך הרמב"ן במלחמות ה' (דף כ"ד ע"א) השיג עליו, וכתב ממש כדברי התוס' והרא"ש הנ"ל.
^{מ"ט} כנ"ל ענף א', בסילוק הפת / השלחן.

וכך אכן מפורש בדברי רבנו יונה בברכות (דף כ"ט ע"ב מדה"ר) ד"ה מיהו, 'מיהו נראה דדוקא בשאר דברים, אבל ביין ברכת המזון פוטרת מעין שלש, ואם שתה אחר שאמר הב לן ונבריק דאמרינן (פסחים דף ק"ג ע"ב) אסור לו למשתי בלא ברכה, מברך לפניו ואינו מברך לאחריו, דגבי יין ברכת המזון פוטרת מעין שלש'.

*

ענף ג - ברכה על מאכלים ומשקים הבאים קודם הסעודה

הנה כל הנידון בגמ' בברכות הנ"ל, הוי דוקא למאכלים הנאכלים תוך הסעודה (אחר שנטל ידיו - קודם ברכת המזון), אך האוכל מאכלים קודם שנטל ידיו לסעודה, פשוט שעליו לברך עליהם תחילה ברכתם הראויה להם, ואף אינם נפטרים בברכת המזון שעל הסעודה - כיון שאינם שייכים לסעודה, וקיי"ל דברכת המזון אינה פוטרת שאר מאכלים.^{נא}

ומ"מ כתב המשנה ברורה סי' קע"ו ס"ק ב', דהמברך קודם הסעודה על מאכלים הצריכים ברכת תוך הסעודה - כגון על פירות, ובדעתו לאכול ממינים אלו אף תוך הסעודה, ובשעת ברכה ראשונה היה בדעתו אף על מה שיאכל תוך הסעודה, בזה נחשבים הפירות צורך הסעודה, וממילא נפטרים הם בברכת המזון, יב אולם אם הם מינים שאין צריך לברך עליהם תוך הסעודה - כגון מיני ליפתן, א"כ אין ברכתם נצרכת למאכלי הסעודה, ואין להם שייכות כלל לסעודה, וממילא אינם נפטרים בברכת המזון.

ולפי"ז אף השותה יין קודם סעודתו, אין היין נפטר בברכת המזון - אא"כ כיון לשתות יין גם תוך סעודתו, ולבסוף אכן שתאו בסעודתו, אך בלא"ה אין הוא נחשב חלק מהסעודה, ואעפ"י שאם יכיון בפירוש לפוטרו בברכת המזון - אכן נפטר, דהלא קיי"ל בסי' ר"ח ס"ז, דאם בירך ברכת המזון על היין - יצא, מ"מ לכתחילה עליו לברך עליו ברכת מעין שלש, דהיא ברכתו הראויה לו.

וכך אכן ס"ל לתוס' בפסחים דף ק' ע"ב ד"ה ידי יין, וז"ל שם בסו"ד 'הלכך אם בירך על היין לפני המזון ודעתו לשתות בתוך המזון - אין צריך לברך אחריו על הגפן ולא תוך המזון בפה"ג, אבל אם נמלך - אינו פוטר, וגם צריך לברך אחריו ברכה מעין שלש'.^{נג}

אולם הרא"ש בפסחים פ"י סי' כ"ד, ס"ל דיינן שלפני המזון אין צריך כלל ברכה לאחריו, דכיון שבא לפתוח את הבני מעיים ולהמשיך אדם לתאוות אכילה - נחשב לצרכי הסעודה, וממילא אף באין כונתו לפטור יין שבתוך הסעודה, ה"ה נפטר בברכת המזון.^{נד}

^נ כגירסת הגהות הב"ח.

^{נא} ועי' בשו"ע סי' ר"ח ס"ז, דברכת המזון פוטרת יין (כיון שסועד הלב כמו לחם) ותמרים, אך אינה פוטרת דייסה ושאר מיני דגן, אולם כתב המשנ"ב ס"ק ע"ה, דהסכימו כמה אחרונים לדינא, דבדיעבד גם דייסה ומיני דגן נפטרים בברכת המזון, ועי' שם בשערי תשובה ס"ק ט', דדעת הברכי יוסף ס"ק ז', דברכת המזון פוטרת בדיעבד גם אורז.

^{נב} בתנאי שאכן אכל ממינים אלו תוך הסעודה.

^{נג} עי' בביאור"ל סי' קע"ד ס"ו ד"ה וכן פוטרת, דכן ס"ל גם הר"ן בפסחים והרמב"ן במלחמות הנ"ל, ודו"ק דלא מפורש כן בדברים.

^{נד} ברא"ש בסו"י ד' משמע דס"ל כשיטת התוס', וכ"כ המהרש"א ע"ד התוס' הנ"ל, אך המהרש"ל שם כתב דהרא"ש פליג עליה, דכן מפורש בדבריו בסי' כ"ד.

והשלחן ערוך סי' קע"ד ס"ו פסק כשיטת הרא"ש הנ"ל, שכתב 'אין לברך אחר היין שבסעודה - דברכת המזון פוטרתו, וכן פוטרת יין שלפני המזון, ואפילו לא היה לו יין בתוך המזון'.

ועיי"ש במגן אברהם ס"ק י"ד, דס"ל דדוקא יין נחשב שבא לצרכי האכילה, כיון שהוא פותח תאוות המאכל,^{נ"ה} אך בשותה שאר משקין קודם הסעודה, אינם נחשבים שבאים לצורך הסעודה, כיון שאינם גוררים תאוות המאכל, וע"כ אינם נפטרים בברכת המזון, וממש"כ בס"ק י"א משמע דאם שותה יי"ש כדי לגרור תאוות המאכל, אף הוא דינו כיון - שנחשב צורך הסעודה.

אולם מדברי הט"ז שם ס"ק ט', מבואר דס"ל דכל המשקים גוררים תאוות האכילה,^{נ"ו} ונפטרים הם בברכת המזון, ועי' במשנה ברורה ס"ק כ"ה דפסק להלכה כשיטת המגן אברהם, ובביאור הלכה ד"ה ואפילו הביא, שרוב הפוסקים ס"ל כשיטת המגן אברהם, ובפרט שיש פוסקים דס"ל דהלכה כדברי התוס' הנ"ל.^{נ"ז}

והנה כיון דאף בשותה יין שלפני המזון - נחלקו בו הראשונים וכנ"ל, ע"כ הרוצה להוציא נפשיה מפלוגתא, בשעת ברכת היין יכוין בדעתו לשתותו גם בתוך הסעודה, ובזה לכו"ע ברכת המזון פוטרתו, אולם בשאר משקין לא מספיקה עיצה זו, דהלא כבר נתבאר דנקטינן לעיקר דאין לברך על שאר משקין תוך הסעודה, וממילא 'ברכת שהכל' שקודם הסעודה - אינה נצרכת למשקין שתוך הסעודה, וע"כ כתב המגן אברהם (שם) שישתה רק פחות מרביעית.^{נ"ח}

*

ענף ד - ברכה אחרונה על יין הקידוש

והשתא דאתינן להכי ניתי למידן בדין ברכה אחרונה על יין הקידוש, דלפי מה שנתבאר בענף ג', מדינא יין זה נפטר בברכת המזון כיון דחשיב צרכי הסעודה - כיון דיין פותח בני המעיים לאכילה, ורק מהיות טוב - יכוין בפירוש לפוטרו בברכת המזון.^{נ"ט}

^{נ"ה} ואכן מבואר בכף החיים ס"ק ל"ד, שאם שותה היין שלא לצורך פתיחת תאוות המאכל - אלא לצורך בריאות וכדו', אין הוא נחשב כצרכי הסעודה, ועליו לברך עליו קודם הסעודה ברכת מעין שלש, אלא שאם שכח וכבר בירך ברכת המזון - נפטר הוא, כיון שייך נפטר בדיעבד בברכת המזון.

^{נ"ו} חוץ ממים, אלא שכתב החיי אדם, דאם הוא צמא הרבה עד שאינו תאב לאכול מחמת הצימאון, ושותה מים לפני נטילה כדי שיתאב אח"כ לאכול, גם הוא חשוב צורך הסעודה.

^{נ"ז} דאף יין לא חשיב כצרכי הסעודה.

^{נ"ח} ועי' בביאור הלכה סוד"ה ואפילו, שהביא לדברי המגן אברהם הללו, ואילו בד"ה וכן - לא הסכים לסברא זו, דהרי בסי' ק"צ ס"ג מבואר דיש מהפוסקים דס"ל דשיעור ברכה אחרונה על משקין הוא כבר משיעור כזית, ולכה"פ כבר מרוב רביעית.

ודו"ק דישנו פתרון נוסף, והוא שיכוין בברכת 'שהכל' על המשקין, לפטור מאכל שאינו בא מחמת הסעודה שברכתו 'שהכל', כגון סוכריה וכדו'.

^{נ"ט} ודו"ק דאם כוונתו של השותה רק לשם קידוש - ולא לשם פתיחת התאבון, י"ל שאינו חשוב צורך הסעודה, וכמבואר בדברי הכף החיים המובא לעיל הע' 23, שו"מ באגרות משה אור"ח ח"ג סי' ל"ג, שהעלה סברא זו.

אולם כ"ז דוקא במקדש על היין, אך המקדש על מיץ ענבים י"ל דאינו נפטר בברכת המזון, דהרי הא דיין נחשב 'בא מחמת הסעודה' - היינו משום שהוא פותח תאוות האכילה, אך לכאן מיץ ענבים הרי הוא כשאר מי פירות - שאינו פותח תאוות המאכל, וממילא אינו נחשב צרכי האכילה.^ס

ואף אם מכוין בפירוש לפוטרו בברכת המזון לא מהני, ומשום דמבואר במשנ"ב סי' ר"ח ס"ק ע"ו, דהא דברכת המזון פוטרת יין, היינו משום דיין סועד את הלב, אך לענין זה מיץ ענבים דינו כשאר מי פירות - שאינו סועד את הלב, וממילא אינו נפטר בברכת המזון.^{סא}
וע"כ הדרך הטובה היא, שבשעה שמקדש ומברך עליו ברכת הגפן, יכוין בדעתו לשנות מעט מיץ ענבים תוך הסעודה, וממילא ברכת המזון תפטור אף את מה ששתה קודם הסעודה,^{סב} וכפי שנתבאר לעיל ענף ג'.

והיה אפשר לחדש בזה סברא חדשה, דהא דיין הקידוש נחשב צורך הסעודה, הוי משום דהיין נצרך לסעודה - מדין 'קידוש במקום סעודה', דלולא היין - היה אסור באכילה כלל,^{סג} וכיון שכן אין חילוק האם מקדש על היין או על מיץ ענבים, דסו"ס כוס זו נצרכת לסעודה, ונחשבת כצרכי הסעודה.

אלא שלפי"ז אם כבר קידש, ועכשיו מקדש שוב להוציא בני ביתו וכדו', י"ל דלגביו אין כוס זו נחשבת לצרכי הסעודה, דהלא הוא עצמו מותר בסעודה אף בלא כוס זו, וממילא המקדש יצטרך לברך עליה ברכה מעין שלש, שו"מ בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' מ' שעמד בזה, ונקט להלכה דאף יין זה נחשב טפל לסעודה, דסו"ס הרי הוא בא לצורך קידוש במקום סעודה.

ויש לדון במה שמבואר בסי' רע"ג דלענין קידוש במקום סעודה, מהני אף באוכל אחרי הקידוש מיני תרגימא, (ובשעד"ח אף בשותה רביעית יין), ומ"מ כבר כתב הביאזה"ל שם ס"ה בשם הגר"א במעשה רב, דהיה מקפיד לקדש רק במקום סעודה גמורה, ועפי"ז כתב בשו"ת שלמת חיים סי' רס"ט, דמי שקידש ואכל מיני תרגימא, נכון שיקדש שוב לפני סעודתו, וא"כ יש לדון בכוס זו - האם נחשב שבא לצורך הסעודה.

ומ"מ מסתבר דגם כוס זו - נחשב צורך סעודה, דאע"ג דמדינא כבר יצא יד"ח קידוש, מ"מ כיון דהשתא שותהו לשם קידוש, נחשב הוא כבא לצורך הסעודה, וע"כ נפטר הוא בברכת המזון.

*

^ס כבר הסתפק בזה הגר"פ שיינברג בחידושי בתרא ע"ד המשנ"ב סי' קע"ד ס"ק כ"ה, וכ"כ בשבות יצחק (דרז"י) קונטרס זמן שמחתנו, פי"א ס"ה אות ג', בשם הגרי"ש אלישיב.

^{סא} קונטרס זמן שמחתנו (שם) בשם הגרי"ש אלישיב, וכ"כ בקובץ מבית לוי חי"ז עמ' מ"ט בשם בעל השבט הלוי.
^{סב} וכתב בספר וזאת הברכה בירור הלכה סי' כ"ו בשם הגר"פ שיינברג, דבכה"ג ברכת המזון פוטרת אף את המשקין ששתה אחר היין - קודם הסעודה, דכיון שנפטרו הם בברכת היין, ממילא נגררים הם בתר היין.

^{סג} שו"מ שבמשנ"ב סי' רצ"ט ס"ק כ"ט מבואר סברא זו, שכתב 'קידוש שאני שהיא צורך סעודה, דאין קידוש אלא במקום סעודה'.

העולה לדינא

א. דברים הבאים לאחר הסעודה - טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם, אך מכיון שנחלקו הפוסקים בביאור 'לאחר הסעודה', ע"כ אין לברך א"כ הוי גם סילוק השולחן וגם סילוק הפת.

נחלקו הפוסקים בענין סילוק השולחנות בחתונות וכדו', אם נחשב סילוק הסעודה.

כמו"כ נחלקו הפוסקים בענין סילוק פירורי הפת בשבת הגדול, אם נחשב סילוק סעודה.

ב. יין טעון ברכה גם תוך הסעודה, ומ"מ נפטר הוא בברכת המזון, ונחלקו הראשונים האם גם שאר משקין טעונים ברכה תוך הסעודה, והכרעת הרמ"א לקולא.

ג. יין הבא לפני המזון - נפטר בברכת המזון, אך שאר מאכלים ומשקים הבאים לפני המזון - טעונים ברכה אחרונה, ואינם נפטרים בברכת המזון.

אם דעתו בברכה ראשונה גם על המאכלים הבאים תוך הסעודה,^ט נפטרים גם הם בברכת המזון.

ד. המקדש על היין - נפטר הוא בברכת המזון, אך המקדש על מיץ ענבים - נכנס לספק הלכתי - האם הוא נחשב לצרכי הסעודה, (בפרט אם כבר קידש קודם לכן), וע"כ מהיות טוב - יכוין בברכת הגפן לשתות מעט מיץ ענבים בסעודה, וממילא לכו"ע ברכת המזון תפטרנהו.

לתגובות: YR4295@gmail.com

^ט דוקא במאכלים שטעונים ברכה תוך הסעודה, ואכן לבסוף אכלם בתוך הסעודה.

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר

האם נס 'והסנה איננו אוכל' הוא נס למצרים?

וַיֵּרָא וְהִנֵּה הַסֵּנֶה בְּעֵר בְּאֵשׁ, וְהַסֵּנֶה אֵינְנו אֹכֵל (ג, ב)

וברש"י: מתוך הסנה ולא אילן אחר, משום עמו אנכי בצרה.

כלומר, שכביכול הקב"ה התגלה מתוך אילן פחות וקוצני, כדי להראות לנו שהקב"ה כביכול סובל ביחד איתנו. וא"כ הסנה הוא משל למצרים המכאיבים לעם ישראל, ואנו נמצאים בתוך הסנה, ויחד איתנו נמצא גם הקב"ה. אך לפי"ז קשה, שהנס הגדול שעליו התפלא משה רבינו, שהסנה בוער באש אך הסנה איננו אוכל, זה בעצם נס למצרים. וכי הקב"ה עושה למצרים ניסים?

ואפשר לומר שבזה בא לענות על שאלת משה, שהוקשה לו מדוע מצרים משעבדים כ"כ את ישראל שלא כדין. ואיך ייתכן שתהיה העוולה הזו, בלא שהרשעים ייענשו כדינם. ואף שבוודאי ידע שגזר הקב"ה בברית בין הבתרים ועבדום ועינו אותם. אבל כבר כתב הרמב"ן שהם הוסיפו לרעה. וגם המלבי"ם בכ"ד כתב שהורשו רק לענות ולהעביד, אך לא להרוג. וא"כ קשה לו איך ייתכן כזה חילול ה'. (ואף שמשה מצא תירוץ על שאלתו שיש בישראל בעלי לשון הרע, כמ"ש רש"י עה"פ אכן נודע הדבר (ב', י"ד) מ"מ זה אינו תירוץ על השאלה איך מצרים לא נענשים).

אך זה ענה לו הקב"ה ע"י מראה הסנה. וכמ"ש בתהילים צ"א (ע"פ המלבי"ם) כי בי חשק ואפלטו (אם הוא חושק בעבודת ה', הקב"ה יצילנו מהצרה), אשגבהו כי ידע שמי (ואם הוא בדרגה של ידיעת שמו, הוא גם ישוגב כמגדל, שלא יגיע אליו כלל סערת הצרות. וא"ת, א"כ מדוע הקב"ה בכלל הביא את הצרה אם בסוף הקב"ה יפלטו וישגבהו, ע"ז התשובה היא -) יקראני ואענהו (כי אני רוצה שהוא יתפלל אלי ויקבל את הישועה כי בזה הוא יבין ש-) עמו אנוכי בצרה, (ואח"כ גם) אחלצהו ואכבדהו, אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי. (ומשמע שעיקר ה'עימו אנוכי בצרה' הוא ע"י 'יקראני ואענהו')

וזה מה שהראה ה' למשה, שכל מטרת הצרות היא להראות לישראל שה' עימם ושומע תפילותיהם ומאזין שוועותיהם. וכל עוד לא נגמר הלימוד הזה בהכרח שהסנה איננו אוכל כי הוא עדיין לא גמר למלא את תפקידו, וכמ"ש "אשור שבט אפי" אך מיד שיגמור את שליחותו, ייעשה בו מה שראוי לקרות עפ"י הטבע, שכל המציקים לישראל ייענשו וייאבדו.

ובמדרש אמרו על הפס' אורך ימים אשביעהו "ואראהו בישועתי", זה אחד מהמקראות הקשים, שאין זה רק ישועתו אלא גם ישועתי (-של ה') וזה המשך ישיר של עמו אנוכי בצרה, שכשתהיה ישועה הוא יראה שכביכול היתה זו ישועתו של הקב"ה כי בכל צרתם, לו צר,

וכמו שאומרים בהושענא אני והו הושיעה נא, כהושעת אלים בלוד (במצרים) עימך וכו',
דרושים לישע אלוקים וכו', חנון בידם מעבידים וכו', ואולי המדהים ביותר הוא 'מאמר
והוצאתי אֶתכם, נקוב (הכתיב הוא) והוצאתי אֶתכם'.
כן הושע נא, ותשוב ותשיב שבות אלוקי יעקב והשיעה נא, במהרה בימינו, אמן.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

הנהגת דתן ואבירם - סימן לדור של עקבתא דמשיחא

וַיִּפְגְּעוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן נְצִבִים לְקָרְאֲתָם וְגו' (ה, כ)

כאשר משה רבנו חזר למצרים ממדין, מספרת לנו התורה הק' (שמות ה, כ) "ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה", שהיו אנשים מבני ישראל שפגשו אז את משה ואהרן, והיו מלאים טענות על משה ואהרן "ויאמרו אליהם, ירא ה' עליכם וישפוט אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו".

ומשה רבינו לקח את טענותיהם אל לבו ומחמת כן "וישב משה אל ה' ויאמר ה' למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתנו".

וכאשר אנו מתבוננים בזה, הדבר מבהיל, דבשלמא אם אנשים הללו היו צדיקים ויראי חטא, מובן למה דבריהם נגע כל כך בלב משה, אמנם רש"י מגלה לנו מי היו האנשים האלו שבאו בטענות אל משה רבינו, "כל נצים ונצבים דתן ואבירם היו" הם הם האנשים שהלשינו על משה רבנו וכמעט שגרמו הריגתו ולולא הנס שעשה לו השי"ת היה נהרג בחרב פרעה, וכדאיתא במדרש רבה (שמות א, לא) "וישמע פרעה שעמדו דתן ואבירם והלשינו עליו ויבקש להרוג את משה, שלח פרעה והביאו סייף שאין כמותה ונתנו עשרה פעמים על צוארו ונעשה צוארו של משה כעמוד השן ולא הזיקתו".

והסיבה שכלל ישראל היו סובלים כל כך במצרים היה גם מחמת חטאי דתן ואבירם וכדאיתא במדרש רבה (שמות א, ל) "ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו וגו' אתה מבקש להיות שר ושופט עלינו נודיע עליך מה עשית למצרי, כיון ששמע כן נתיירא מלשון הרע, ויאמר אכן נודע הדבר, רבי יהודה בר רבי שלום בשם ר' חנינא הגדול ורבותינו בשם רבי אלכסנדר אמרו היה משה מהרהר בלבו ואומר מה חטאו ישראל שנשתעבדו מכל האומות כיון ששמע דבריו אמר לשון הרע יש ביניהן היאך יהיו ראויין לגאולה, לכך אמר אכן נודע הדבר עתה ידעתי באיזה דבר הם משתעבדים" (וראה בשם משמואל (פר' משפטים תרע"ד) ששאל וכי משום שיש שני בעל לשון הרע יענשו כל כלל ישראל עיי"ש).

ועקב הלשנת דתן ואבירם הוצרך משה רבינו לברוח לנפשו ממשפחתו ומעמו שנים רבות, והיה גר בארץ נכריה, וכל זמן שדתן ואבירם היו קרובים למלכות לא היה יכול משה רבינו לחזור לעמו ולמשפחתו, ורק כאשר דתן ואבירם ירדו מנכסיהן ואבדו מעמדם אצל פרעה אז "ויאמר ה' אל משה במדין לך שוב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך" ובגמ' נדרים (סד.) "והא אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל מקום שנאמר נצים ונצבים אינן אלא דתן ואבירם אלא אמר ריש לקיש שירדו מנכסיהן".

הרי כל זמן שדתן ואבירם לא היו עניים היה סכנה גדולה לחיי משה רבינו לחזור למצרים, שאם היה חוזר היה מלשינים אותו עוד הפעם ומוסרים אותו למלכות. ועכשיו שחוזר משה

רבינו מגלותו אחר שנים רבות, שני רשעים הללו אינם מתביישים לצאת כנגדו ומחרפים ומגדפים את משה רבינו ומאשימים אותו שהוא האחראי והוא אשם שכלל ישראל עדיין בגלות, וטוענים שרק בגללו אין ישראל ראויין לגאולה, וכלשון המדרש תנחומא (פר' וארא פרק ו):

"ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים זה דתן ואבירם שכתוב בהן ודתן ואבירם יצאו נצבים התחילו מחרפים ומגדפים כלפי משה ואהרן ואמרו ירא ה' עליכם וישפוט. אמרו לו ראו היאך עשויין ישראל מן המכות, ריח היה ביד המצרים שאנו נגאלין ועכשיו באתם והעכרתם אותו הריח שנאמר אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה" וגו'.

ובמאירי (נדריים סד.) מוסיף "ודעת התלמוד במלת נצבים שהם היו הפוגעים כלומר שאותם שהיו נצבים ר"ל בעזות ובקומה זקופה פגעו במשה ואהרן". וכן הוא לשון המהרש"א (סנהדרין קט.) "דתן ואבירם היו חולקים מחמת עזות הגדול והקשה, כי היו בעלי מחלוקת".

הרי שהעלילו על משה רבינו ואהרן בעזות גדול שמשה ואהרן גרמו שעוד לא יצאו בני ישראל מגלות מצרים, שאמרו שכבר בא ריח של גאולה עליהם ומשה ואהרן הבאישו אותו ריח וקלקלו התעוררות הגאולה שהיתה מתחילה להתנוצץ עליהם.

ובשם משמואל (פר' בא תרע"ח) שאל קושיא גדולה וז"ל הנפלא בקיצור: "הנה יש להתפלא על דתן ואבירם שהעיוז פניהם נגד משה ואהרן באמרם ירא ה' עליכם וישפוט, הלא עכ"פ היו רואין במשה ואהרן שאינם אנשים פשוטים, שבאו לפני פרעה בלי נטילת רשות ואין בשומרי הפלטין יכולת לעכב על ידם, ובילקוט שעל פתח פרעה היו שני כפירי אריות אסורים ואין איש יוצא ובא מפניהם והניף משה את המטה על הכפירים ויתירם ויבואו אתו בשמחה גדולה כאשר ישמח הכלב אל אדוניו, ופרעה ראה ותמה ויבהל מאד וכו' עיי"ש באריכות, ובפשיטות נמי הלא אהרן היה מפורסם מאז לנביא ה' במצרים, ועכ"פ מדוע לא הבינו דתן ואבירם שלאנשים כאלה אין לדבר קשות:

ונראה שבאשר ישראל במצרים המדות הרעות של פרעה ומצרים פועלות בהם לרעה, וזהו מה שאיתא במדרשי ההגדה וירעו אותנו המצרים שהוא פועל יוצא, היינו שעשו אותנו רעים ומה"ט היא, וע"כ מה שפרעה החציף ואמר מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח, שפירש הספורנו וגם שיתאמת מציאות זה הנמצא לא בשביל זה אשלח את ישראל, עכ"ל.

וא"כ סירובו של פרעה אין לחשוב כשוגג ובלתי ידע, אלא כמורד שהחציף והעיוז פניו בפני המלך, ועזות זו וחוצפה יתירה זו פעלו על ישראל ותקפום בכח ומשכו אותם למדת העזות, אלא שמ"מ כלל ישראל שיש בהם בטבע מדות טובות שהטביעו בהם אבותינו הקדושים, ביישנים, רחמנים, גומלי חסדים, הם החזיקו ביד ישראל לעמוד בכל תוקף ועוז נגד כוחות הרע של מצרים, ולא נמשכו אחריהם אלא דתן ואבירם שהיו הפסולת של ישראל וכמ"ש מהר"ל שהם היו בהיפוך מן שני האחים הקדושים משה ואהרן, עכ"ד, וי"ל דכמו שמשה ואהרן היו הראשית של ישראל, לעומתם היו דתן ואבירם הפסולת של

ישראל. ע"כ נדבק בהם כח העזות והחוצפה של פרעה, וכמו העזות והחוצפה של פרעה
היו יוצאות מגדר ונימוס האנושי, כן היו גם הם":

וכן בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא בין האומות המחרפין ומבזים את התורה, כידוע
בזמנינו אלה. ולדעתי בזמננו ענין זה היא מלחמת גוג ומגוג שהיא קליפת המרידה כאמרם
ז"ל (ברכות י'). 'כלום יש עבד שמורד ברבו', וממנה מסתעפת גם העזות והחוצפה בלב
פריצי עמנו, וזה שאמרו ז"ל (סוטה מ"ט): 'בת קמה באמה כלה בחמותה', וכל מה שנמצא
מענין זה בקצת פריצי עמנו לא מינייהו הוא, אלא כמו דתן ואבירם מחמתו של פרעה.
והשם הטוב יכפר בעדם ושבנו בנים לגבולם והכל יהיו נכנעים ובטלים לדעת התורה,
ויתקיים בנו (חבקוק ב') וצדיק באמונתו יחיה" עכ"ל השם משמואל:

הרי שהעזות והחוצפה של דתן ואבירם היה בלי שום שכל וסברא, "והיו יוצאות מגדר
ונימוס האנושי", ולכן לא היה שייך להתווכח עמהם, שהם היו בתכלית הרע, ולעומתם
משה רבינו ואהרן הכהן היו בתכלית הטוב וכדאיתא בגמ' מגילה (יא). "הוא אחשורוש
הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו, הוא עשו הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו, הוא דתן ואבירם
הן ברשען מתחילתן ועד סופן, הוא המלך אחז הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו. אברם הוא
אברהם הוא בצדקו מתחילתו ועד סופו, הוא אהרן ומשה הן בצדקן מתחילתן ועד סופן".

והנה כל אדם אחר היה מבטל דברי דתן ואבירם בתנועת יד, וק"ו שלא היה משפיל את
עצמו להאזין לחירופיהם וגידופיהם של עזי פנים ורשעים כמותם ולהתייחס לדבריהם,
ובודאי שלא היה לוקח אל לבו מה שהם אומרים כאילו יש בדבריהם ממש, שלא היה שוה
אפילו לצור על פי צלוחית, אבל לא כן משה רבנו, ומיד כאשר שמע את תלונות דתן
ואבירם אליו, הוא מתחנן לפני השי"ת "למה הרעותה לעם זה למה זה שלחתני". וטעמא
בעי למה החשיב את דבריהם כל כך להחזיר להם תשובה, וגם שהחשיב את עצמו שאכן
הוא אשם בדבר וכמו שהם טענו עליו וצ"ע.

ואולי י"ל בהקדם מעשה שמעתי מהרה"ח ר' דוד משה מרזל ז"ל (מעיר דרובמיל ואח"כ
בירושלים), שהיה מספר שבעיר ווינא היה גר איש אחד שהיה מדבר בדרך עזות וחוצפה
על גדולי ישראל, ודרכו היה תמיד להתלוצץ על מנהיגי עם ישראל, ובתוכם גם על
האדמו"ר מטשארטקוב זצ"ל. אולם כשנהפך עליו הגל ונעשה עני ואביון, לא התבייש לבוא
להרבי ולבקש ממנו תרומה נכבדה.

בראות הגבאי את היהודי הזה, נכנס תיכף להרבי וביקשו לא לתת צדקה ליהודי הזה,
והוסיף הגבאי שהוא עוד בטוח שאפילו אם הרבי יתן לו סכום גדול, עכ"ז מרוב חוצפתו
ורוע מידותיו, לא יפסוק מלהתלוצץ על הרבי וימשיך עוד בדרכו הרעה, וישלם רעה תחת
טובה. השיב לו הרבי בתמהון: "און צו ליעב דעם, בין איך פטור פון געבן צדקה?" (ומשום
זה, האם אני פטור מלתת צדקה?)

ויסוד דברי הרבי מבואר בגמ' בבא מציעא (לב:) דאיכא מצות פריקה וטעינה בשונא,
ואפילו באחד שמצוה לשנאותו, וכמ"ש תוס' (פסחים קיג:), וכן כתב הסמ"ק (עשין פ' פ"א)
"ואע"פ שמותר לשנאותם הזהירה התורה לרחם עליהם ולעזורם בעת הצורך". וכ"כ המאירי

(יומא עה.) "לעולם לא תהא שנאת אדם מונעתו מלהטיב לחבירו בכל מה דאפשר לו".
ואפילו מי שנתחייב מיתת בית דין אמרינן (סוטה ח:) ברור לו מיתה יפה משום ואהבת
לרעך כמוך!

ובזה מובן מה שפירש רש"י עה"פ ויאמר קח נא את בנך את יחדך אשר אהבת (וירא כב,
א). וכתב רש"י: "אשר אהבת, אמר לו שניהם אני אוהב" וכו' ולכאורה קשה שהלא מבואר
לעיל ברש"י עה"פ וישכם אברהם בבוקר (כ"א י"ד) "שהיה אברהם שונא את ישמעאל על
שיצא לתרבות רעה", ואיך כתב רש"י כאן שאברהם אהב את ישמעאל?

ונראה לומר לפי מה שכתב הרה"ק בעל התניא (בפרק ל"ב) וז"ל: "ומה שאמרו בגמרא
שמי שרואה בחבירו שחטא שמצוה לשנאותו היינו בחבירו בתורה ומצות, וכבר קיים בו
מצות הוכח תוכיח ואעפ"כ לא שב מחטאו. והגם שלא שבו מעונותיהם ומצוה לשנאותם,
מצוה לאהבם גם כן ושתייהן הן אמת, שנאה מצד הרע שבהם ואהבה מצד בחינת הטוב
הגנוז בהם שהוא ניצוץ אלקות שבתוכם המחיה נפשם האלקית, וגם לעורר רחמים בלבו
עליה כי היא בחינת גלות בתוך הרע".

והגאון רבי מאיר אריק זצ"ל בספרו טל תורה (פסחים קיג) הביא ראייה לדברי התניא הנ"ל
מהרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין פרק חלק עיקר י"ג) שכתב דמי שעבר עבירה מחמת
התגברות התאוה מצוה לאהבו ולרחם עליו, ורק בכופר עיקר אחד מן העיקרים עליו נאמר
הלא משנאיך ה' אשנא עיי"ש.

ויש להביא עוד ראייה ליסוד זה מדברי הזוהר הק' (הובא במשנה ברורה ס' קכ"ח ס"ק לו)
"כהן שהציבור שונאים אותו או הוא שונא את הציבור סכנה הוא לכהן אם ישא את כפיו",
ובכף החיים שם ביאר שמאחר שיש שנאה ביניהם איך יכול לומר הברכה לברך את עמו
ישראל "באהבה". ולכאורה קשה דהא פסק השו"ע (ס' קכ"ח ס"ל"ט) שכהן שאינו מדקדק
במצוות יכול לישא כפיו והוסיף המשנה ברורה (ס"ק קמ"ד) שאפילו הוא מפורסם לכל
ברשעתו מותר לישא כפיו. וקשה דאם רשע הוא ומותר לשנאותו משום רשעותו, אז אינו
יכול לישא מטעם שונא? ומוכח מזה שאפילו רשע שמותר לשנאותו, אבל אין זה שנאה
אישית אלא שנאת הרע שבו, ובוזה לא איירי הזוהר הק' ואפילו באיש כזה יכולים לומר
הברכה לברך את ישראל "באהבה".

וכך כתב הרה"ק ר' שלמה מטשארטקוב בספרו דברי שלמה (עמ' קי"ג) וז"ל: "אסור לדבר
דבר רע על עם ישראל אלא שצריכים להתפלל אפילו על רשעים שלא יאונה להם כל רע.
כי כן מוצאים בתורה כשנגזר גזר דינם של אנשי סדום, בכל זאת 'וה' אמר המכסה אני
מאברהם אשר אני עושה' כדי שאברהם אבינו יתפלל עליהם ואולי ימצא איזו זכות
להצילם. צדיקי הדור ואבותי הק', הבעש"ט, המגיד והרב מברדטשוב ועוד ועוד צוק"ל
הלכו בדרך הזאת והיו מליצי יושר ומלמדים זכות ומבקשים רחמים על ישראל" עכ"ל.

ואכן צדיקים השתדלו תמיד לדבר טוב על כל יהודי ולהמליץ עליהם ולהתפלל בשבילם
וכך מובא בספר בוצינא קדישא (עמ' קסא) כי בעת שהיה מחלוקת הגדולה על הרה"ק ר'
ברוך'ל ממעזיבוז זצ"ל, הלך הרבי ר' ברוך'ל על ציון הקדוש של זקנו הבעש"ט ואמר לו:

"מעולם לא הטרחתי אותך בשביל עצמי, ועתה מוכרח אני להטריח אותך ולבקשך בשביל עצמי. הנה רבים קמים עלי, אבקש ממך להתפלל להשי"ת עבורי שיהיו הם ונשיהם בריאים ומוצלחים ויהיה להם כל טוב, ולא יהיה להם שום היזק בשביל מה שהם חולקים עלי!"

ובקונטרס מרגניתא טבא (אות מד) מהגה"ק ר' יהונתן וואלינער זצ"ל, שהדפיס החפץ חיים בסוף ספרו אהבת חסד, צוה: "להזהר מאד ממחלוקת ושלא יחזיק בו חס ושלום, ויכניע עצמו נגד החולקים עליו ויבקש שלום מהם ולא יהיה שונא אותם, ולא ירע להם בשום דבר, אדרבה יעשה טובה להם בכל מה שיוכל ויבקש רחמים מה' שייטב לו וישמע תפלתו" עכ"ל.

ובדרך זה איתא במדרש תהילים עה"פ (תהלים מא יב) "בזאת ידעת כי חפצת בי כי לא יריע אויבי עלי", אמר לו הקב"ה, דוד מה אתה משלם להם רעה, אמר דוד ח"ו, ואני בחלותם לבושי שק (תהלים לה יג), כשחליתי, הם היו מתפללים עלי שאמות וכשהם חולים אני מתפלל עליהם ומתכסה שק. והקב"ה אומר לו הואיל ועשית כך יודע אני כי חפצת בי". (ובמחצית השקל ס' רכ"ה סק"ה פירש ביסוד זה הברכה ברוך שפטרני מעונשו של זה עיי"ש).

ובתומר דבורה (פ"ב) כתב "ירגיל עצמו להכניס אהבת בני אדם בלבו ואפילו הרשעים, כאילו היו אחיו ויותר מזה, עד שיקבע בלבו אהבת בני אדם כולם, ואפילו הרשעים יאהב אותם בלבו ויאמר מי יתן ויהיו אלו צדיקים שבים בתשובה ויהיו כולם גדולים ורצויים למקום כמאמר אוהב נאמן לכל ישראל, שאמר (במדבר י"א, כ"ט) "ומי יתן כל עם ה' נביאים וגו'". ובמה יאהב? בהיותו מזכיר במחשבתו טובות אשר בהם, ויכסה מומם, ולא יסתכל בנגעיהם אלא במדות הטובות אשר בהם".

הרי שכל תשוקת משה רבינו שהוא היה "אוהב נאמן לכל ישראל" היה "ומי יתן כל עם ה' נביאים" ומחמת גודל אהבתו לישראל, האזין גם לתלונות רשעים הללו הגם שלא היו ראויים שמשה רבינו יאזין להם, וכדאיתא במדרש רבה (שמות ו, א) "התחיל אומר ה' למה הרעות לעם הזה וכו' ועל דבר זה בקשה מדת הדין לפגוע במשה הה"ד וידבר אלקים אל משה ולפי שנסתכל הקדוש ב"ה שבשביל צער ישראל דיבר כן חזר ונהג עמו במדת רחמים הה"ד ויאמר אליו אני ה'":

והנה מכל זה יוצא לנו הוראה גדולה איך להתייחס לדברי הטענות של אותם התוקפים קהילת החרדים בכל צד וצד, שהלא דברי השם משמואל הנ"ל ברורים מאוד "בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא בין האומות המחרפין ומבזים את התורה, כידוע בזמנינו אלה. ולדעתי בזמננו ענין זה היא מלחמת גוג ומגוג שהיא קליפת המרידה כאמרם ז"ל (ברכות י"י). 'כלום יש עבד שמורד ברבו', וממנה מסתעפת גם העזות והחוצפה בלב פריצי עמנו, וזה שאמרו ז"ל (סוטה מ"ט): 'בת קמה באמה כלה בחמותה'".

וכמו שמשה רבינו לא ביטל דברי דתן ואבירם כלא היו, הגם שהם היו רשעים והיה חוצפא גדולה ועזות נוראה מצידם לדבר ככה למשה רבינו עכ"ז שמע לטענותם וטרח לבטל קטרוגם כן, אנו צריכים ללכת בעקבותיו וכדברי הגה"ק ר' יהונתן וואלינער הנ"ל, "להזהר

מאד ממחלוקת ושלא יחזיק בו חס ושלום, ויכניע עצמו נגד החולקים עליו ויבקש שלום
מהם ולא יהיה שונא אותם, ולא ירע להם בשום דבר, אדרבה יעשה טובה להם בכל מה
שיוכל ויבקש רחמים מה' שייטב לו וישמע תפלתו".

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק

משה רבינו - "כי מן המים משיתיהו", חיים מרוממים מכח האמונה והביטחון

משה רבינו ע"ה, ראש ואב לכל הנביאים, הרועה הנאמן ושלוחו של הקב"ה להוציא את בני ישראל ממצרים, מצינו שהשם בו הוא נקרא, הוא השם שנתנה לו בתיה, אמו מגדלתו. וכלשון הכתוב: **וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתָהוּ** (ב, י). ויש להבין מה מיוחד בשם זה שזהו השם שנקבע כשמו הרשמי? לכאורה, כך היינו חושבים, מתאים יותר שייקרא בשמו המקורי, השם אותו נתנו לו הוריו הקדושים בעת לידתו, ולמה הוא נקרא ונזכר לדורות עולם דוקא בשם שלכאורה אינו אלא כינוי שניתנה לו על ידי המצילה שלו? אך הענין, שכידוע שם האדם הוא שם נשמתו ומורה על מהותו. אכן אם נתבונן קצת בפרטי חייו של משה רבינו, המקצת שבמקצת שגילתה לנו התורה הקדושה וחכמינו ז"ל, ניווכח כי אכן אין שם מתאים יותר למשה רבינו כ'משה' - "כי מן המים משיתיהו".

*

הנה, כאשר מתבוננים בסיפור חייו של משה רבינו, מאז שנולד ועד שהועד על ידי הקב"ה לגאול את ישראל, מצטייר בפנינו מסכת חיים קשה ומאתגרת באופן מיוחד.

כבר בהיותו תינוק בן שלש חדשים אמו נאלצת להיפרד ממנו והניחו בתיבה בתוך היאור. באופן פלאי הוא ניצל על ידי בת פרעה, אבל אם חייו היו לו לשלל, הרי לדידו לא בטוח שלא היה מותו עדיף לו מחייו במצב כזה... הוא נאלץ לגדול בין המצריים, הרודנים שמענים את אחיו היהודים, ולא סתם בין המצרים, אלא בארמון המלוכה - בתוך ביתו של פרעה! האכזר הגדול שאחראי על כל הפשע והרצח!

אי-אפשר לתאר איזו ייסורי נפש עברו על נשמתו הקדושה בימים ההם, כאשר הוא נאלץ לדור ולגדול בתוך המפקדה הראשי, מקור הרשע של מצריים!

והנה, כאשר גדל - "ויצא אל אחיו". משה רבינו לא יכול ליהנות ממנעמי עולם הזה שמצויים לו בבית המלך, הלב שלו מתפלץ נוכח הצרות והייסורים של אחיו הסובלים תחת ידי פרעה. וכדאיתא במדרש (שמו"ר א, כז): **וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם. מֵהוּ וַיֵּרָא? שְׁהֵיָה רוּאָה בְּסִבְלוֹתָם וּבֹכָה וְאוֹמֵר: "חֲבֵל לִי עֲלֵיכֶם! מִי יִתֵּן מוֹתִי עֲלֵיכֶם!"**

משה רבינו אינו מסתפק רק במילות נחמה ועידוד, הוא לא מרגיש שהוא ממלא את חובתו המצפונית בכך שמרגיש ומשתתף בצערם של אחיו, אלא אף מושיט יד ועוזר להם בפועל! וכדאיתא שם עוד במדרש: **וְהֵיָה נוֹתֵן פְּתָפּוֹ וּמְסִיעַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן... וְהֵיָה מְנִיחַ דְּרָגוֹן שְׁלוֹ וְהוֹלֵךְ וּמֵיֵשֵׁב לָהֶם סִבְלוֹתֵיהֶם, וְעוֹשֶׂה פְּאֵלוֹ מְסִיעַ לְפָרְעָה...**

ואמנם לאחר כל זה - הוא נבגד על ידי אחיו היהודים... דתן ועבירם מלשינים עליו אצל פרעה כי הרג את המצרי, ופרעה מבקש להורגו. הקב"ה עושה לו נס ולא שלט בו החרב אבל הוא חייב לברוח, חייו בסכנה, וכך הוא נאלץ לצאת לגלות בתוך הגלות...

בן עשרים שנה בלבד (וי"א בן שתים עשרה) היה משה רבינו בעת שברח למדין. אדם צעיר, בשיא שנות פריחתו, וכך הוא צריך להתחיל חיים חדשים במדינה זרה שאין לו בה שום מכר או גואל. אך כאשר רק הגיע למדין הוא נזרק לבית הכלא! כמובא בחז"ל (ראה תרגום יונתן בן עוזיאל), שיתרו, כאשר שמע שמשה רבינו ברח מפני פרעה, סגר אותו במחבוש למשך עשר שנים!

לאחר שחרורו, בעקבות מעשה שהיה, נתן לו יתרו את ציפורה בתו לאשה, אבל לא לפני שהתנה עמו כמה תנאים: משה היה צריך להישבע כי לא יעזוב את מדין כי אם ברשותו, הוא התחייב ללון אצל יתרו, ואף קיבל על עצמו לרעות את צאנו (שמו"ר א, לג). כמו כן מצינו בחז"ל עוד תנאים קשים שדרש ממנו יתרו...

את כל זה אנו יודעים מדברי חז"ל, בתורה הקדושה אנחנו פוגשים את משה רבינו מחדש רק לאחר שנים רבות, כאשר הוא כבר בן שמונים שנה! ומהו עיסוקו? "ומִשָּׁה הָיָה רָעָה אֶת צֶאֱן יִתְרוֹ חֹתְנִי", הוא עדיין עסוק בלרעות את צאן חותנו...

אדון הנביאים! ה'צדיק יסוד עולם' של הדור! מה מעשיו בגיל שמנים?! הוא רועה צאן... אדם גדול כל כך, זה המעמד שלו?! זהו עיסוקו?! חמישים שנה שהוא רועה את צאן חותנו וכלל לא נראה איזו פתח של ישועה באופק, איך התמודד עם זה? איך זה לא שבר את רוחו?

אבל משה רבינו הוא מעל כל זה, כי המהות של משה רבינו הוא: "כי מן המים משיתיהו!" היסוד של משה רבינו נעוץ באמונה חזקה שמרומם את האדם ומעלה אותו לעולם גבוה יותר.

בעודו תינוק קט, מכח האמונה, הוא נמשך ממי הנילוס, המים הזדונים המבקשים להטביע את התיבה הקטנה שהוא מונח בתוכה, והוא ניצל לחיים ולשלום, ועל דרך זה, הוא חי את כל חייו באמונה בהירה, כזו שמרים את האדם לאטמוספירה אחרת, לעולם אחר. בכל המצבים והתקופות הקשות שהוא עובר, משה רבינו מתרומם מעל למים! המים מבקשים להטביע אותו, הם מושכים אותו כלפי מטה, והוא, מכח האמונה הבהירה שלו, מתרומם! מושך את עצמו כלפי מעלה ודואה לעולם אחר!

*

משה רבינו הוא לא רק הגואל של ישראל, אלא הוא, בעצם אישיותו, מסמל ומתמצת את כל ענין יציאת מצרים. כי זהו כל ענין וסוד הגאולה: להתרומם! לראות את הישועה גם בשיא הצרה! את האור הגדול אף בשיא חושך מצרים!

*

מצינו, שכאשר נולד למשה רבינו בנו הראשון, הוא קורא לו גרשום - "כִּי אָמַר גַּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (ב, כב). זה היה בעודו במדין, בעיצומו, לכאורה, של גלות אישית קשה ומייגעת. שנים לאחר כן, כאשר הוא שב למצרים בדרך לגאול את ישראל, נולד לו בדרך עוד בן והוא קורא לו אליעזר - "כִּי אֶלְקֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצֵּלֵנִי מִמָּוֶת פְּרַעֲהָ" (יח, ד).

ולכאורה תמוה, כי הסדר היה צריך להיות בדיוק להיפך! הראשון שנולד במדין, לו היה מתאים שיקראו אליעזר. זהו הנס האחרון שקרה אתו, פרעה רצה להרוג אותו והקב"ה עשה לו נס וצווארו נהפך לשיש, מובן כי ירצה להודות להקב"ה על כך. ואילו את הבן השני, זה שנולד לאחר שעזב את בית חמיו, עתה הוא הזמן להודות לה' על "כי גר הייתי בארץ נוכריה". על השנים הללו שעברו עליו זה עתה. ולמה את שמות ילדיו נתן בסדר הפוך, קודם גרשום ואחר כך אליעזר?!

עוד צריך ביאור: אם הוא אכן בוחר לקרוא את הבן הראשון גרשום, אבל למה נאמר הלשון עבר, "כי גר הייתי בארץ נוכריה", הרי הוא עדיין 'גר', ונמצא כעת במדין, בארץ נוכריה?

אבל כאן טמון הגדלות של משה רבינו: "כי גר הייתי בארץ נוכריה!" הוא כבר חי עכשיו - בתוך הגלות - את הישועה!!!

משה רבינו נמצא בעיצומו של גלות קשה ומייסרת אי-שם במדין, לאחר שנבגד על ידי שניים מבני עמו שהלשינו עליו; הוא רחוק מהוריו, מאחיו וממשפחתו; זה כבר חמישים/שישים שנה שהוא חי את ימיו כרועה צאן של חותנו; וקשה מהכל - הוא נעול שמה! הוא נשבע ליתרו כי לא יעזוב את מדין! וכי שייך צרה גדולה מזו?! חשכות גדולה מזו?!

אבל משה רבינו לא שמה - "כי גר הייתי בארץ נוכריה!" משה רבינו רואה את כל הסבל שהוא עובר כעת - כאילו זה דבר ששייך לעבר!

בשיא זמן החושך הוא חי את האור שבסוף המנהרה וכבר כעת מתייחס לכל הקשיים שלו בלשון עבר, ואת בנו הראשון הוא קורא בשם גרשון - כי כבר כעת הוא חי עם הגאולה שלו ויכול להודות עליה כאילו היא כבר התגשמה!

הבן השני, שנולד כאשר הוא כבר בדרך לגאול את ישראל, לאחר שברוך ה' הגאולה שלו התממשה בפועל ושאת הצרות שלו הגיעה לסיומה, עכשיו הוא מביע את ההכרת הטוב שלו כלפי מעלה על הנס שהיה איתו לפני שנים רבות וקורה לבנו אליעזר.

טבע האנושי, שכאשר המצב משתפר, כשמתחיל להיות טוב, שוכחים מכל החסד, כמו שנאמר: "וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעַט" (דברים לב, טו). אבל משה רבינו, דוקא אז, כאשר נתמנה להיות מנהיג בישראל, הוא זוכר ומודה לה' על הנס הגדול שעשה עמו לפני שנים רבות כאשר הציל אותו מחרב פרעה ומודה להשי"ת כאילו זה קרה רק עתה!

ככה זה כאשר חיים, חיים מרוממים בבחינת "כי מן המים משיתיהו".

*

והנה, כאשר מתבוננים בשורשים של משה רבינו, מצינו כי כל כולו מושתת על יסוד האמונה והביטחון בישועת ה'. אמונה שהיא מוחשית כל כך עד שכבר חיים את הישועה עוד בשעת הצרה!

ידועים דברי חז"ל (שמו"ר א) כי יוכבד בת לוי, אמו של משה רבינו, היתה אחת משבעים הנפש שירדו למצרים והיא נולדה בין החומות. ולכאורה זה נשמע קצת מוזר, איך קרה הדבר שנולדה בדיוק בין החומות? אם אמה של יוכבד עמדה ללדת בדיוק באותו זמן, לכאורה היה מסתבר שיחכו קצת במקום יישוב, שתלד שם, איך קרה הדבר שהלידה אירעה ממש "בין החומות"? ובכלל מה זה "בין החומות"? לעיר גדולה מובן שיש חומה גדולה ובצורה, אבל כאן נאמר שנולדה 'בין החומות', משמע שהיו שם שני חומות, ולכאורה למה היו שם שני חומות?

ונראה שיש כאן רמז למשהו עמוק יותר. יש לפעמים שאנחנו מרגישים כי עומד לפנינו חומה. אנו נמצאים באמצע תקופה מאתגרת, או נקלענו לאיזשהו צרה או מצוקה ר"ל, אבל - מתחזקים... מאמינים כי בעזרת ה' גם זה יעבור וכי מאחורי החומה הגדולה שעומדת בפנינו ישנו נוף מרהיב ואופקים רחבים, וכל האתגר והקושי שאנו עוברים זהו בסך הכול ענין זמני, עתיד גדול ומזהיר עוד מחכה לנו בצד השני... אבל יש לפעמים שאנחנו נקלעים למצוקה שהיא בבחינת "בין החומות"! אנחנו מרגישים כמו לכודים בתוך מלכודת שאין לה דרך מוצא! אין עתיד! גם מאחורי החומה - יש עוד חומה! ודא קשיא מכולה.

ענין הלידה של יוכבד בת לוי בין החומות מסמלת את היכולת לעורר את אור האמונה גם במצבים של 'בין החומות'! בני ישראל עמדו אז בפתח של גלות ארוכה וחשוכה. גלות שאף אחד מאלו שירדו לא היו עתידים לראות את סופה, ממש חומה בתוך חומה! ואז נולדה יוכבד! הלידה של יוכבד דוקא במקום שהוא מסמלת את האפשרות לחבר את האור של בית יעקב, אור האמונה של האבות והאימהות לתוך עומק החושך של גלות מצרים! לידת יוכבד, אמה של הגואל, דוקא בין החומות, גילתה שאף בין החומות יש חלון קטן שדרכו אפשר להתחבר לישועה העתידה, לראות ולחוות את אור הגאולה אף בעיצומה של ימי החושך!

*

הגמרא (ברכות ח, א) דורשת את הפסוקים: **אֲשֶׁרִי אָדָם שָׁמַעַ לִי לְשָׁקֵד עַל דִּלְתֵי יוֹם יוֹם לְשֹׁמֵר מְזוּזַת פֶּתְחֵי. פִּי מְצָאִי מְצָא חַיִּים וְגו' (משלי ח), שכשנכנסים להתפלל צריך להיכנס שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל. ואפשר לפרש הענין על דרך העבודה ש"לשקוד על דלתותי..." מכוון לאותם זמנים שאנו מרגישים "בין החומות". יהודי רוצה לעמוד ולהתפלל אבל מרגיש שהוא בהסתר עצום. אין כאן רק דלת אחת לפניו אלא שני דלתות! הוא נמצא מאחורי הקיר שלפניו עוד קיר! ועל כך אומר לנו הפסוק: "אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום", כי אשרי האדם שאינו נבהל מההסתר והוא נכנס להתפלל "שיעור שני פתחים"! הוא פורץ את שני הפתחים ונותן לקרן אור לזרוח פנימה אף כשהוא בין החומות!**

על דרך זה מצינו אצל יוסף הצדיק, בשעת הניסיון הגדול, איתא בחז"ל כי ראה אז דמות דיוקנו של אביו בחלון. לכאורה מהו ענין החלון שמוזכר כאן? אך זהו חלון האמונה שחודר בין החומות! כי אפילו בזמנים הכי חשוכים יש חלון שדרכו ניתן להתחבר עם אבינו שבשמים ומכוחה לדעת כי יהיה טוב! חייב להיות טוב! כבר עכשיו טוב!

וגם כאשר החלון מכוסה בשכבה עבה של אבק עד שהאור אינו חודר, אנו צריכים להתחזק ולהאמין כי יש חלון! יש חלון בין החומות שמחבר אותנו עם אבינו שבשמים! ואם נתאמץ ונתחזק באמונה הזאת, נזכה ובע"ה נראה דרכה את ישועתנו הקרובה!

*

אמרו חז"ל: "בזכות האמונה נגאלו אבותינו ממצרים". יש את האמונה הפשוטה שמאמינים בגאולה, מאמינים שיהיה טוב, אבל יש שהאמונה כל כך חזקה ואמתית עד שהיא כמו מוחשית, אז אפשר לשמוח בשמחת הגאולה כשעדיין נמצאים בין החומות! וכאמור, זו היתה האמונה שיוכבד בת לוי, שנולדה 'בין החומות', הנחילה לבני ישראל.

ראיתי פעם באחד מהספרים הקדושים - איני זוכר כעת באיזה מהם - רעיון כל כך מיוחד, כל כך עמוק ואמתי, שמצייר לנו באופן כה נפלא את האמונה של מרים הנביאה, ולכשתמצי לומר, ברעיון הזה מונח כל סוד יציאת מצרים...

מצינו בסוף שירת הים, לאחר שבני ישראל גמרו לומר שירה, נאמר: וַתִּקַּח מְרִיָם הַנְּבִיאָה אַחֹת אֶהֱרֹן אֶת הַתֶּף בְּיָדָהּ וַתִּצְאֵן כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בַּתְּפִילִּים וּבַמַּחֲלֹת. והנה, לכאורה קשה לשון "התוף" שנאמר כאן עם ה"א הידיעה, שתיקח 'תוף' מה זה 'התוף'? משמע דקאי על תוף מיוחד, וצריך ביאור ענינו.

וביאר בזה, דהנה מבואר בחז"ל כי מרים היא זו שהחזירה את עמרם ויוכבד. כי כאשר פרעה ואמר "כל הבן ילוד ליאורה תשליכוהו", אמר עמרם "לריק אנו יגעים", ופירש עצמו מאשתו. עמדו כל ישראל וגרשו את נשותיהן. אמרה לו בתו מרים, "גִּזְרְתָּךְ קִשָּׁה מְשָׁל פִּרְעָה, שְׁפִרְעָה לֹא גָזַר אֲלָא עַל הַזְּכָרִים, וְאַתָּה עַל הַזְּכָרִים וְנִקְבֹּת! פִּרְעָה רָשָׁע הוּא וְגִזְרְתּוֹ סֶפֶק מִתְקַיֶּמֶת סֶפֶק אֵינָה מִתְקַיֶּמֶת, אֲבָל אַתָּה צְדִיק וְגִזְרְתְּךָ מִתְקַיֶּמֶת!" עמד עמרם והחזיר את אשתו, עמדו כל ישראל והחזירו את נשותיהם!

נתבונן רגע על אותה תקופה כאשר נגזר על בני ישראל הגזירה הנוראה של "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו". תקופה זו היתה לכאורה התקופה החשוכה ביותר במצרים, ואולי אף החשוכה ביותר בכל ההיסטוריה היהודית. ממש חומה בתוך חומה... על הפנים של ילד, יש תמיד קרן אור של תקוה, אמונה לעתיד טוב יותר. כשמביטים בעיניהם הטהורות של ילדים, יש את המחשבה, "אני לכשעצמי, מי יודע מה יהיה איתי? אבל, הילדים... אולי הם יצליחו, אולי הם יזכו לראות את האור..." גם כאשר אדם אינו רואה סיכוי לעצמו, הוא יודע שהוא זורע למען העתיד. אבל כאן, כאשר פרעה גזר על הזכרים, הרי שאין עתיד! "לריק אנו יגעים!" אפילו עמרם ויוכבד, המנהיגים של הדור, נפרדו, כי מה ענין להביא ילדים לעולם במצב כזה?! בימים ההם, הייאוש זעק עד לשמים!

אבל דוקא אז, מרים מעוררת את אור האמונה וממשיכה את המורשת של יוכבד שנולדה בין החומות. בשיאו של החושך, כאשר בני ישראל היו 'בין החומות' באופן החמור ביותר, מרים מגלה את החלון הקטן שמחבר בין שני החומות, את חלון האמונה! דרך אותו חלון מרים מסתכלת מעבר לחושך העב ששרר אז בכלל ישראל ורואה כי "גזירתך קשה משל פרעה!"

עם האמונה הבהירה שלה, מרים מאירה את עיני הוריה, ועמרם חוזר ולוקח את יוכבד, "וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת בֵּת לְוִי". ובעקבות אותה חתונה, כל בני ישראל חזרו והתחתנו בחזרה, והיתה אז שמחה גדולה בכלל ישראל. ואיתא בחז"ל שבשמחת החתונה של עמרם ויוכבד, אהרן ומרים רקדו בפני הוריהם ואף המלאכים השתתפו בשמחה.

ותיקח מרים את התוף, מהו "התוף"? היינו אותו התוף שאתו רקדה מרים וניגנה בפני הוריה בשעת שמחת החתונה! שמחה שהיתה כולה אמונה בזמן החושך הגדול ביותר. מרים לא רק האמינה בישועה, אלא היא כבר חיה את הישועה! היא שמחה ורקדה! כעת, בעת "ויושע ה' את ישראל מיד מצרים!" כאשר הישועה הגדולה מתרחשת בפועל ממש, עתה מרים שוב מוציאה את התוף "וַתִּצְאֵן כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בַּתָּפִים וּבַמְּחֹלֹת".

מרים חיה את זה במצרים. אז, בשיא החשכות, היא חיה עם אמונה, ולכן עתה היא יכולה לשמוח באמת כאשר היא רואה את הגשמת האמונה! כאשר עברו את הים והמצרים נאבדו מן העולם!

*

אחי הגדול, הגאון ר' אורן שליט"א, סיפר לי על חתונה שהשתתף בה לפני עשרות שנים. זה היה בשנות הלמ"דים. אחד מחבריו בישיבת ליקווד התחתן, ובסוף החתונה, לאחר שהתזמורת כבר הפסיקה לנגן, וציבור המשתתפים החל להתפזר ולחזור כל איש לביתו, הוא מבחין בריקוד מעניין. אבי הכלה רוקד במעגל עם כמה חברים מבוגרים, ועל פניהם ארשת של שמחה עצומה. שמחה אמתית. משהו שלא מעלמא הדין.

ציבור האנשים שעדיין שהו באולם הצטופפו מסביב והביטו על היהודים הרוקדים, והיה ברור כי אין זו סתם רקידה בעלמא אלא יש כאן איזה סיפור שעומד מאחורי הריקוד המיוחד הזה. הוא התעניין בדבר אצל בני המשפחה וכה סיפור לו:

הקבוצה הזאת של יהודים שאתה רואה פה רוקדים, שייכים לקבוצה של תלמידי ישיבה שהוגלו בימי המלחמה לגולג בסיביר, ביניהם נמנה גם אבי הכלה. הם חיו שם בתנאים קשים ומזוועים שלא ניתן לתיאור ועבדו עבודת פרך. אך גם בתנאים הקשים האלו, הם חיזקו אחד את השני ותמכו זה בזה באמונה וביטחון כי יבוא יום והם יצאו מהגיהנום הזה ששמו סיביר, הם עוד יבנו בתים נאמנים בישראל ויזכו לראות בהמשך הדורות. מנהג היה להם שבכל ליל שבת הם היו רוקדים ביחד "לכה דודי", וסיכמו הם אז ביניהם, שכמו שהם רוקדים עכשיו בעמק הבכה, כך כאשר ה' יעזור להם, והם יזכו לצאת מסיביר, אזי הם יבואו לשמוח בחתונות של ילדיהם אחד אצל השני - ואז שוב ירקדו ביחד! ואכן בכל חתונה, הם באים כל בני הקבוצה ששרדו, ורוקדים ביחד את ריקודם המיוחד!

היהודים היקרים האלו, שרידים ששרדו ביחד, אינם צריכים את התזמורת להרקיד אותם, הם אף לא צריכים את סלסולי הזמר לעורר בהם את השמחה, הריקוד שלהם הוא אמתני. פנימי. הם חוו את זה ביחד. אי שם בגולג הסיבירי הם רקדו ביחד 'לכה דודי', ועם האמונה החזקה שלהם, חיברו את התווים הנמוכים עם התווים הגבוהים. עכשיו, בזמן הישועה, הם זוכים והם יכולים לרקוד שוב ביחד, והפעם לחבר את התווים הגבוהים עם התווים הנמוכים. "שִׁמְחָנוּ כִּימֹת עֲנִיתָנוּ שְׁנוֹת רְאִינוּ רְעָה" (תהלים צ, טו). זוהי שמחה אמתית - -

- וזאת היא מהותה של הריקוד של מרים כאשר "ותיקח מרים הנביאה... את התוף בידה!"

*

והנה בפסוק מודגש העובדה כי מרים היתה נביאה: "וַתִּקַּח מְרִים הַנְּבִיאָה" וכן היותה "אָחוֹת אֶהְרֹן", וצריך ביאור למה התורה הקדושה מציינת כאן ענינים אלו, שהיתה נביאה ושהיא אחות אהרון, מה זה קשור לכאן? ובמדרש (שמו"ר א, כב) מבואר שזה בא ללמדנו: **שְׂאֵמְרָה נְבוּאָה זוּ פְּשֵׁיאַ אָחוֹת אֶהְרֹן וְעֲדִין לֹא נוֹלַד מִשָּׂה.**

מה זאת נבואה? נבואה הינה ראייה אלוקית שמאפשרת לראות את העתיד. אנחנו, בני אנוש הרגילים, נעולים עם הראייה המצומצמת שלנו. אנחנו במצרים. אין לנו את היכולת לראות מעבר למיצרים שהעולם הגשמי, ודבר זה מגביל אותנו. אנחנו נמצאים בסוג של בית כלא. רואים רק את החומה הגדולה שעומדת לפנינו, רק את האתגר והקושי שאנחנו חווים ברגע הזה. מה שלפעמים מגיע למצב של 'בין החומות', ואנו מרגישים כאילו הורשענו למצב כה נורא עד כדי שאין לנו עוד תקוה. אנו נמצאים במצוקה שהוא כדרך ללא מוצא.

אבל זה הכל כי אנחנו מצומצמי ראייה! אילו היינו יכולים להתרומם טפח מעל הקרקע, לראות את נוף כל הבריאה מתוך מבט רחב ומקיף, הרבה מעבר. לראייה הגשמית של הגוף רואה, מבט שכולל את כל ה'היה הוה ויהיה', היינו רואים איך הכל מתחבר ומתקשר לתוכנית אחת גדולה ונהדרת, או אז, הרי שהכל היה נראה לנו אחרת, והיינו מסוגלים לקבל את הכל באהבה ולהיות שלמים עם רצון הבורא בלבב שלם. או אז היינו רואים איך כל מאורע מתחבר כחוליה לתוך חוליה אחרת יחד ליצור שרשרת נפלאה. והכל לטובה.

מרים היתה נביאה. גם בתוך החושך של מצרים, הראייה שלה אינה מצומצמת. בתוך כל הייאוש לנוכח כל מה שכלל ישראל עובר, אפילו שם היא מסוגלת לשיר, היא משפרת את הוולד יחד עם אמה, כדברי חז"ל, ששפרה ופועה הן יוכבד ומרים. וכאשר יוכבד הכניסה את משה לתוך התיבת גומה, מובא חז"ל, שעשתה חופה להביע את האמונה שלה שעוד תראה את החופה שלו.

אף כאשר הטילו משה ליאור, נאמר וַתִּתְצַב אָחוֹתוֹ מִרְחֹק לְדַעַה מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ. ובמדרש שם: **לְדַעַת מֶה יְהִי בְּסוּף נְבִיאוֹתָהּ!** היא יודעת שיהיה טוב, היא מאמינה בזה באמונה שלימה, והיא רוצה לדעת רק איך תשתלשל הישועה! אז היא עומדת שם לראות - "ותתצב לראות".

*

ישראל אם לא נביאים הם בני נביאים הם, לכל יהודי, זורם בעורקיו דם שיש בו רשימה של נבואה ומכחה יש לנו את הכח והיכולת לפרוץ את מחסומי המח והלב שנועלים אותנו ומונעים ממנו לראות את נופ החיים מגובה, למצוא את חלון האמונה בין החומות ולראות דרכו את עתיד הטוב שמחכה לו ועד כדי שיוכל לשמוח בישועתו אפילו בשעת הצרה.

*

אני נזכר מסיפור נפלא ששמעתי מאת הסופר הנודע והעסקן האגודאי ר' יוסף פרידנסון ז"ל. איש חמודות שזכרו לא יסוף מכל מי שזכה להכירו. היה זה בשמחת תורה באחת השנים בישיבת אור שמח במונסי. היה לנו את הזכות שר' יוסף, שהתאכסן אצל חתנו ר' שהיה גר בסמיכות לישיבה, בא להשתתף עמנו בשמחת ההקפות של שמחת תורה. בין לבין, בין אחת ההקפות למשנהו, נעמד ר' יוסף וסיפר לציבור על שמחת תורה שהוא חווה בימי הזעם באושוויץ.

בין האסירים היה חסיד פולני שלמרות כל שבעה מדורי הגיהנום שעבר במחנה, לבו החסידי לא הפסיק לבעור. לילה אחת, כאשר נכנסו לצריף לאחר יום ארוך ומייגע ונשכבו על הדרגשים לכמה שעות בודדות של מנוחה, פנה החסיד לר' יוסף ואמר לו: אתה יודע? היום בלילה שמחת תורה! הבה נשיר לכבוד היום טוב! והיהודי הזה קם ממקומו התחיל לשיר בקול ובהתלהבות את הזמר הידוע: "אין אדיר כה" אין ברוך כבן עמרם! אין גדולה כתורה! ואין דורשיה כישראל!"

לפתע, נכנס לצריף אחד הקצינים הנאציים ימ"ש. כנראה הוא שמע מבחוץ את קולות השירה, והוא דרש לדעת "מה זה ועל מה זה?". למזלם, היה זה נאצי "מתון" יותר, חייל אחר היה פשוט יורה בו במקום. החסיד ידע רק יידיש, והנאצי קרא לר' יוסף, שידע גרמנית, שיתרגם את דבריו. הסביר החסיד כי היום יום חג "שמחת התורה". ביום הזה אנחנו מודים לה' על שבחר בנו להיות עם הנבחר ושמחים עם התורה שלו.

כאשר שמע הקצין הגרמני את דברי החסיד מפי ר' יוסף, הוא נתקף בחמת זעם, פניו האדימו והוא התחיל לצרוח: "אתם עם הנבחר? על כך אתם מודים לה' שלכם?! תראו מה קורה אתכם! תראה איך אתם נראים! אתם המושפלים מכל העמים. ה' שלכם הפקיר אתכם! איך אתם עדיין מאמינים שאתם עם הנבחר? איך אתם מודים לה' על כך?! תענה לי! אני רוצה תשובה!" דרש תבע הנאצי לדעת.

החסיד שמע את דבריו ולא נבהל. ברוגע הוא ענה לו משפט אחד שאמר את הכל: "אולי זה נראה עכשיו שהוא עזב אותנו - אבער נישט אינגאנצן און נישט אויף אייביג! (אבל זה לא לגמרי ולא לעולם!)"

*

זהו יהודי שרואה דרך חלון האמונה אף 'בין החומות'! יהודי שהוא כמו נביא, "קורא הדורות מראש". הוא חי בעולם גבוה ורואה את הבריאה מתוך מבט עילאי!

בני ישראל נתונים למרמס תחת מגפם של הנאצים ימ"ש, שבורים ומרוסקים, אבל יהודי המרום הזה מבין כי זה לא כל החיים שלו! התקופה הזאת היא לא כל ההיסטוריה של עם ישראל! החיים שלנו נצחיים הם! עם ישראל הוא נצחי וההיסטוריה שלו מחברת את ראשית הבריאה עם סופה. גם אם יש באמצע פרק של צער וייסורים שהוא למעלה מבינת אנוש, אבל זה בשום אופן אינו מלמד על הכלל! זה הרי "נישט אינגאנצן אוון נישט אויף אייביג!"

*

זהו אפוא המסר שאנו לוקחים מהפרשה. אמנם יש זמנים קשים, אבל עלינו לקחת אז את התוף של יוכבד, את כח האמונה שמכחה נולד מושיען של ישראל, להתחבר לזה ולחיות עמו! מכחו נזכה לצאת מהמצרים האישיים שלנו, להתענג על ה' ולשאוב סיפוק וחיות מעצם מילוי וקיום תפקידנו בעולם.

*

לתגובות: a0527151544@gmail.com

ניתן להאזין לשיעורים (באנגלית) בקו "חזק" של "חפץ חיים הריטג' פאונדיישן" שלוחה

1 - 5

בארץ הקודש: 03-929-0707 | בארה"ב: 845-356-6665 או 718-258-2008 | באנגליה: 44-

203-375-1580

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממערורי תנועת התשובה.

בעריכת ה' מ"צ גולדבאום, עורך ספרי קובץ פרשיות, קובץ מאמרים ושמחת אלעזר

סקרנות או התבוננות

וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ פֶּהַן מְדִינַת וַיְנַהֵג אֶת הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֹרְבָה. וַיֵּרָא מִלְּאֲנָךְ ה' אֵלָיו בְּלִבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֵּרָא וְהָיָה הַסְּנֶה בָּעֵר בְּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינְנוּ אֶפְלֵ. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הַמְּרָאָה הַגְּדוֹל הַזֶּה מִדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסְּנֶה. וַיֵּרָא ה' כִּי סָר לְרֵאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֶ-לֵהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה (ג, א-ד)

התבוננות הביאה לידי נבואה

מפרש הספורנו: 'אסורה נא ואראה' - אתבונן ואראה - 'מדוע לא יבער הסנה'... 'וירא ה' כי סר לראות' - להתבונן בדבר - 'ויקרא אליו אלקים' - להודיעו, כאמרם ז"ל 'בא לטהר מסייעין אותו' וכו'.

הסנה היה ניסיון עבור משה רבינו. משה רבינו ראה סנה בוער באש, אולם הסנה לא אוּפֵל, הוא לא נשרף, הוא לא הפך לאפר. משה רבינו אמר לעצמו "אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה - מדוע לא יבער הסנה?". הוא התבונן וניסה להבין. וכאשר הקב"ה ראה שמשה רבינו בא לבחון את הפלא הגדול כדי לנסות להבין את מה שהוא ראה, אז: 'וירא ה' כי סר לראות ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה' - הוא זכה לנבואה.

כך התחילה השליחות של משה רבינו. הוא ראה דבר מפליא והוא התאמץ להבין. זה היה ניסיון כדי לבחון את משה רבינו.

ההבדל בין סקרנות להתבוננות

חשוב להבחין בין "סקרנות" לבין "התבוננות". יש הרבה אנשים סקרנים שרוצים לדעת 'מה קורה?', אך מעטים מתבוננים כדי ללמוד ממה שקורה. רק התבוננות על מנת להבין וללמוד היא חיוביות. אך סקרנות לשם סקרנות, שלא למטרת לימוד, היא שלילית.

מדוע משה רבינו נבחן דווקא בניסיון זה, לראות אם הוא יתבונן בסנה על מנת להבין, כדי לבחון אם הוא ראוי להיות הגואל של עם ישראל?

"משה רבינו" ולא "משה גואלנו"

ושאלה נוספת: למרות שמשה רבינו נבחר להיות השליח לגאול את עם ישראל ממצרים הוא לא נקרא "משה גואלנו" אלא "משה רבינו". מדוע?

אלא שהתפקיד של משה רבינו, השליחות העיקרית שלו, לא היה להוציא את ישראל ממצרים, אלא להביאם אל הר סיני כדי לקבל את התורה.

הבחנה בין משיח לבין משיחי-שקר

במשך ההיסטוריה של עם ישראל, אנשים רבים הבטיחו שיביאו את הגאולה והתבררו כמשיחי שקר! ומה הוא סימן לגואל אמיתי? התורה מבארת שהמשיח יביא את עם ישראל ללימוד התורה. (עיין רמב"ם הלכות מלכים פי"א הל"ד: "...ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות... ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה... הרי זה בחזקת שהוא משיח" וכו', עש"ה).

משה רבינו הוציא את ישראל ממצרים. הרבה נסים נעשו על ידו. זה עדיין לא היווה הוכחה שהוא זה שיביא את הגאולה. ההוכחה היתה בכך שהוא קירב אותם אל מתן תורה בהר סיני, [וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה" (ג, יב)]. אשר על כן הוא נקרא "משה רבינו" ולא "משה גואלנו".

לימוד תורה דורשת סקרנות על מנת ללמוד

זוהי הווא הטעם שהשליחות של משה רבינו התחילה עם הניסיון אם הוא יתבונן בסנה הבוער באש ואיננו אוכל או שהוא ימשיך הלאה לדרכו. כי אי-אפשר ללמוד תורה בלי התבוננות. אם לומדים, למשל, קושיה של תוספות, ולא מבינים את הקושי או שהקושיה איננה מעיקה, אזי גם לא נבין ולא נעריך את התירוץ. כך אי-אפשר לקבל ולהבין את התורה. כך אי-אפשר לדעת תורה. כך אי-אפשר לגדול בתורה. רק כאשר שמים לב שיש קושי, ומתבוננים בקושי עד שהוא מציק וכואב, אפשר ללמוד ולהגיע לתירוץ, וכך להגיע להבנת ולידיעת התורה.

צימאון לתורה

יהודי צריך להרגיש צימאון לתורה (ראה במאמר לפרשת ויחי, "וידגו לרוב", כדגים). הניסיון לבחון אם משה רבינו מתאים להיות "רבינו" - הרָבָה של כלל-ישראל לכל הדורות - היה לבחון אם כאשר הוא יראה דבר פלא, האם הוא ימשיך הלאה לדרכו, או שהוא ייעצר, יתבונן, יתייגע ויתאמץ להבין. נזו לא 'סקרנות' לשמוע חדשות. זו 'התבוננות' על מנת ללמוד].

משה רבינו התבונן "מדוע לא יבער הסנה?" הוא התבונן מה טמון בעומקם של דברים. הוא התבונן מדוע ישנם להבות. והוא התבונן מדוע הלהבות אינן מכלות את הסנה. התבוננות - על מנת להבין - מכשירה את האדם ללמוד תורה וללמדה. התבוננות הכשירה את משה לתפקידו הגדול: רבינו!

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

'כי סר לראות'

וַיִּגְדַּל הַיְלֵד וַתִּבְאֶהוּ לְבַת פְּרַעֲהַ וַיְהִי לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן הַמִּים
מְשִׁיתָהוּ (ב, י)

יש לעיין בשורש ומשמעות השם 'משה', שהרי רואים שמתוך שבע השמות שהיו לו נבחר דוקא השם הזה שנתנה לו בת פרעה, ובכל התורה מוזכר רק בשם הזה. ובפרט שידוע שענין השם של האדם מבטא ומגדיר איזה מהות פנימית של האדם, וידוע גם ש'אתפשטותא דמשה בכל דרא', ונמצא שיש לכל יהודי איזה שייכות לנקודה של משה, ומסתבר שכדאי לנסות לגלות את הנקודה 'הגואלת' הזו, את הנקודה שעל ידה אפשר לזכות לבחינות של גילויים אלוקיים, להבחין בלבת אש מתוך הסנה, להשמיע דבר ה' ברמה, ועוד ענינים כיוצא בהם.

ויש להוסיף גם שבפרשה הקודמת נאמר 'עד כי יבוא שילה' - שהגאולה העתידה תלויה בביאת 'שילה', ו'שילה' גמטריא 'משה', ורואים שגם גאולה אחרונה משתייכת לבחינת 'משה', וכן כתב האור החיים הקדוש שגואל ראשון הוא גואל אחרון, וכל זה טעון הסבר.

גם יש מחלוקת בביאור 'משיתיהו' כי למנחם שהוא ברש"י הוא לשון 'הסרה' [כמו משהו הזו ממקומו], ולפי רש"י הוא לשון הוצאה, ולכאורה גם לרש"י הוא לשון הוצאה המשמש רק ליציאה מנוזל כמו מים, ומובן שיש כאן לשון הוצאה מחודש ושונה, ויש להבין מה ההגדרה בזה.

גם מבואר ברד"ק שהענין של 'משי' שייך לשורש זה, וצריך להבין מה הקשר, ולמה דוקא משהו שאין לו כלל קשר לענין של הסרה והוצאה הוא המשתייך לשורש זה.

'משה'

יש כמה סוגי הוצאה, יש הוצאה מבית, יש הוצאה מבית סגור, יש הוצאת חוט מפקעת חוטים... אבל כאשר גוש מונח במים, לכאורה מונח הוא בצפיפות הגדולה ביותר, והיה אפשר לחשוב שצריך תיחכום גדול מאד כיצד להוציאו, אבל למעשה תופסים אותו והוא מיד נתפס ונשלף בקלות, מכל צד שהוא, בגמישות וקלילות, זהו הענין של 'משיתיהו'! [במיוחד במה שהיה עם משה שלפי המדרש גם המרחק לא הפריע].

ולכן 'משי' שייך לענין הזה, כי כל בגד שרוצים לקפלו מתכננים כיצד יהא הקיפול והיכן וכו', אבל בגד משי הוא גמיש לכל צד, מתקפל ומתפשט בקלות, וכנראה גם כאשר חוט משי מסובך בתוך חוטים אחרים הוא נשלף יותר בקלות כי אין לו סיבים המסבכים אותו

עם חוטים אחרים, וכל זה למרות שכלפי חוץ הוא נראה בגד עדין שכל קיפול ישאיר בו קמט נצחי, [כך נראה לי לפי ענין השורש ולא בררתי את המציאות].

ובקיצור, השורש 'משה' מורה על יכולת של תנועה קלילה מהירה ופשוטה מכל צד, גם כאשר כלפי חוץ נראה ההיפך.

המים הזידונים והגילוי האלוקי

העולם שלפנינו יכול לקבל תואר של 'מים הזידונים' כי מלא במראות והצעות רעות, מי שלא שומר על לבו ועיניו יכול להיסחף בגלי שאון של המים הללו, אפשר לטבוע בבור שאון וטיט היון, להיבלע במצולה ולהישטף בשבולת, וגם השומר את עצמו מכל רע, בכל זאת יתכן שמאורעות ותהפוכות יסובבוהו בבחינת 'כל משברייך וגלייך עלי עברו'...

אולם יהודי צריך להאמין ולזכור, שגם כאשר נראה שהמצב תקוע מכל צד, המים מקיפים אותו מכל צד, באתי במעמקי ים, בכל זאת, הכל רק דמיון, ברגע אחד יכול לצאת מכל התסבוכת הזו, בקלילות וגמישות ללא שום קושי, רק להיתפס במשהו ולהתרומם ולהחליק החוצה!

ואדרבא, אם מישהו מנסה לצייר תכנית מסוימת כיצד יצא החוצה, ומאיזה צד כדאי יותר וכו', הריהו רק מסבך את המצב, סוגר כל מיני כוונים של יציאה...

וזהו אכן ענינו של משה שזכה לדרגת 'איש האלקים' - מחציו ולמעלה אלקים, שהעולם הזה אינו מגביל אותו, יכול לעלות אל השמים, ויכול לרדת מההר אל העם.

אם אסק שמים - שם אתה

הדרגה הזו הפוכה מהענין של שורש 'מוש' שהוא ענין הסרה, ונקדים שיש 'הסרה' סתם, ויש הסרה המכונה 'מוש', הראשונה הכוונה שמתפנה לזמן מה למקום אחר, וכמו בפרשה בפסוק 'וירא ה' כי סר לראות', שפנה לראות ולהתעניין לכמה רגעים, לראות אם יש מה לרכוש שם, והיינו שמוכן להיות בצורה אחרת ממה שהיה עד עכשיו, מוכן להיות מישהו המכיר או מתעסק עם משהו אחר או חדש. והסרה של 'מוש' הוא מצב שבוחר לעצמו מצב חדש, כמו מישהו העובר דירה [ולא כמישהו שמתפנה לגור בעוד דירה], וכאשר התורה אומרת שיהושע לא מש מתוך האהל הכוונה שלא היה לו אפילו לרגע בחירה להיות במקום אחר, לא התפנה רק מצד ההכרח, ונמצא שכאשר מישהו 'מש', הוא מוטרד יותר ממישהו שהוא 'סר', כי זה אשר סר כאילו שולט על שני מצבים, אבל זה אשר 'מש' הרי עוזב מה שהיה קודם, ויתכן שתמיד יהא מוטרד האם צדק בעזיבה הזו, אולי המקום הקודם היה מועיל יותר...

אבל בשורש 'משה' הפשט הוא שאין בכלל ממה להיות מוטרד אולי המקום החדש לא יהא טוב לי, אין ממה לפחד, כי לאחר ההמשה יתברר שכלל לא היה מחובר למצב הקודם, ולכן גם מה שנראה כהפרעה אינה הפרעה, אלא רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום, צריך להאמין בה' ולהסכים עם הנהגתו, שכאשר מוצא עצמו תקוע באיזה מצב, ורוצה להשתנות, להשתחרר, וחושש מי יודע מה יהא לאחר השינוי - יזכור שיהודי לא

אמור להיות במיצרים, צריך להיגאל, והגאולה מזומנת לו, ברגע אחד יכול להתברר לו שהמיצרים כלל לא נוגעים במהותו, עליו רק לשאול את עצמו מה אומר ה' לעשות במצב כזה, ולא צריך לקבל תשובה, אלא עצם הדבר שיהודי מקיים 'עליון שמת מעונך' שחושב מה ה' מציע לבחור או לעשות או לעסוק, זה כבר מסגל אותו למצוא את הדרך או הרעיון הפשוט אשר ירומם אותו ובבת אחת ימצא את עצמו מחוץ לקול רעש המים.

ומבואר באריז"ל (פרשת ואתחנן על פסוק 'והתעבר' ובעו"מ) שמשה רבנו ע"ה מגיע בגלגול בכל דור ודור כדי לשמור על הדור מבחינת הערב-רב [אשר הוא הוציא], ומבואר שם גם שהוא במצב של 'אֵלִים', ונשאלת השאלה אם כן כיצד שומר על הדור והרי אינו יכול לומר שמועסין מלהיבים, אלא כנראה הופעת נשמתו מכניסה בהירות בתוך כל לב יהודי, שיהא מוכן להיות 'סר לראות', יהא מוכן להצטרף ללבת אש בתוך הסנה, יהא מוכן לצרף את גופו גם לעולם של נשמתו, ולא יירא אולי אני יהא מנותק מהעולם, אולי אני יהפוך למלאך, ומי יודע אולי אני לא יסבול את ההכערכיית הזו [-העליונות הזו], אולי אני יתחרט... אלא ידע ויאמין שכאשר יהודי מתרומם כלפי נשמתו ואמונתו, מיד מתברר לו שלא היה לו שום שייכות עם העולם הקודם, סתם היה מצוי ברעש ובלבול, אין לו קשר וחיבור מהותי עם החומר והארציות.

איחוד הפירושים וסוד הגאולה

ונמצא שאפשר לקשר את כל הפירושים על 'משיתיהו', כי בתחילה כאשר בת פרעה חשבה להוציאו ונערתיה מיחו בה שזה יגרום למיתה וכמובא ברש"י, היה זה שאלה של 'מוש', דהיינו, האם לבחור בהצלה מהמים, לעומת הסיכון במוות העלול לבוא בעקבותיו, אבל כאשר יודעים שיש מצב של 'סור', שאפשר לחיות בשני מצבים שונים, מתברר שמשה יכול לחיות בבית פרעה, שיהא נראה כאילו שייך לפרעה, אבל למעשה מצד האמת, אין לו שום קשר נפשי עם פרעה, יונק את חלב אמו, יוצא לראות את אחיו וכו', ואז מתברר שההוצאה שלו מהמים היתה משורש 'משה', הוא אמנם היה בתוך המים הזידונים, אבל לא היה מעורב בהם, לא היה מבולבל מהם, וזהו כל מהותו שגם במצב של גלות וצרות, הוא נמצא מעל הכל, יושב בסתר עליון, גאול מכל החשיכה הזו.

זהו הסוד של הגאולה, כל רגע שיהודי זוכר את נשמתו, זוכר שאינו שייך להבלי עולם הזה ומיצריהם, שייך הוא לה', כל מציאותו בארץ היא שליחות כמו מלאך היורד מן השמים לסדר כמה ענינים, הרי הוא כמו 'גר' בארץ, לא שייך לכאן - ברגע אחד הוא מנותק מכל החושך, משוי מהמים, זהו הסוד שהתברר בגאולה הראשונה, וזהו הסוד שיתברר בתכלית בגאולה אחרונה, וזהו הענין של 'עד כי יבוא שילה' - 'שילה' מלשון שלוח, שיביא את השלוח לעולם, אנשים ירגישו שאין שום משהו המבלבלם או מטרידם, ה'רצון' שלו ממולא ומושלם, כי הנה 'רצון' הוא גמטריא 'משה' \ 'שילה' עם הכולל, ומתי רצונו של אדם מושלם? כאשר מסכים לגמרי לרצון קונו, אינו חושב מהו הרצון שלי, אלא מהו רצון ה', ואז, אינו עסוק בלצייר את עתידו, ואינו נכנס למיצרים כדי לממש את אותו עתיד מקווה, אלא יודע ומאמין שיש לו שלמות ותכלית, ה' יוביל אותו לשם, הוא אינו זקוק אלא לחשוב תמיד מה ה' רוצה ממני, מה השליחות שלי כעת. נומעניין שיש תרגום של ספר

חובת הלבבות שבכל מקום שמזכיר 'משה' קורא אותו 'השליח', ורואים שזה חלק מההגדרה של משה, אין לו מציאות ורצון עצמאיים, כולו בחינת שליחות, שייך ומשרת את המטרה האלוקית].

'שובו בני אדם'

עומדים אנו בימי ה'שובבים', והם ימים המסוגלים להרגיש בהם את הנשמה יותר מהגוף, מכשירים את האדם לבחינת גאולה ממיצרי החומר, להגיע למצב של 'כי לי בני ישראל עבדים', וב'תפלה למשה' נאמר "ד' מעון אתה היית לנו... תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם", כי האדם היה אמור לחיות במעונו של ה', בגן עדן מקדם, אלא שגורש משם, ובפסוק נאמר הן לשון 'ויגרש את האדם' והן לשון שליחות - 'וישלחו לעבוד את האדמה אשר לוקח משם', ונרמז בזה, שכאשר אדם מביט על עצמו כמגורש ממעונו של ה', נראה לו ששייך הוא לחומר, כאילו התנתק מהקשר אל הרוחניות והאלוקות, אבל כאשר מביט על מצבו באפקלריא של משה, זוכר הוא כי ד' מעון אתה היית לנו, מבין שאינו מגורש אלא 'שליח', אינו שייך לחומר הארצי, אינו מעורב בו כלל, תופס שכל המיצרים המדכאים אותו עד דכא, הם בסך הכל הזמנה וקריאה של 'שובו בני אדם' - שובו להשתייך לנשמתכם, ללב האש שלה, להעיז לסור לראות את האש הזו, להאמין שזו היא מהותכם ומציאותכם, בכל מצב אפשר לחסות בסתר עליון, לקיים 'עליון שמת מעונך', להשתייך לאותו מעון, להאמין ששם הוא המקום הטבעי שלנו, פה אנו רק שלוחים העושים רצון קונם.

זוהי הנקודה של השיבה של השובבים, לשוב לרעיון המקורי של יציאת מצרים הנקראת בשבועות אלו, הרעיון של 'בני בכורי ישראל', של 'עבדי הם', אם אנו מצויים במיצרים הרי זה רק מפני שאיזה עורף קשה השתלט על הבהירות והאמונה הזו עצמה, מצליח בפה רך לשכנע יהודי שכאילו שייך הוא לחומר ולבנים, למיצרים, כאילו מוטל עליו העול והאחריות על עצמו [-אינו שליח], ועליו להיכנס ללחצים של של נוגשים ושוטרים, אולם הכל שקר, כי בגם בתוך הסנה הקוצני הזה יש לבת אש של עמו אנכי בצרה, ה' מזמין יהודי להיות סר לראות, להיתפס בלב האש, להתרומם ולזכור שהיעד שלו הוא 'תעבדו את האלקים על ההר הזה', ההר שבו משה עולה ויורד מהארץ לשמים ומהשמים על הארץ, כאשר מביטים על האור הזה, מיד מגיע המצב של 'נגלה עליהם מלך מלכי המלכים, כל הגלות מתבטלת ונעלמת, רואים רק את 'חסד נעוריך אהבת כלולותיך', אולם רואים בסוף הפרשה שקושי השעבוד מנסה בתוקף להילחם עם האור הזה, עד שגם בחינת 'משה' יכול להתבלבל מזה, אבל כביכול ה' מתלונן עליו, מבקש את האמונה הזו בכל מצב, ומסתבר שזהו הענין של הגאולה אחרונה, שלא יהא שום קושי שיוכל להתגבר על מי שירצה לראות את האור.

וכאשר יהודי מקיים 'כי סר לראות' - זוכה לשמוע את הקריאה של 'משה משה', כלומר, יש משה מלשון הסרה, שמצטרף למצב חדש, אבל יש עוד 'משה' מלשון משיה, המברר שאין לו שייכות עם המצב הישן, באמת שייך הוא למצב החדש, שאותו סר לראות, המצב של 'עליון שמת מעונך'.

תבונות ההלכה - עבודה זרה וביטולה

במסכת עבודה זרה (נב, א) מבואר שעבודה זרה של ישראל אין לה ביטול, נכלומר, שאף אם יזלזל בה לא תהא מותרת בהנאה, מה שאין כן גוי המזלזל בעבודה זרה שלו היא מתבטלת ומותרת בהנאה לישראל, ונאמרו שם שני לימודים, ר' יצחק אומר "מנין לעבודת כוכבים של ישראל שטעונה גניזה? שנאמר: ושם בסתר". ורב חסדא אומר רב אומר "מנין לעבודת כוכבים של ישראל שטעונה גניזה? שנאמר: לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח, מה מזבח טעון גניזה, אף אשרה טעונה גניזה". וכתב רש"י: "שטעונה גניזה - דכשהיא שלימה גונזה בקרקע".

ולהבין מה טעם הדבר ש'של ישראל אין לה ביטול', וכן מה טעם הדין המחודש שצריך לגנוז אותה שלימה, ולמה היא שונה מעבודה זרה שלא נכרי שיש מצוה של 'אבד תאבדון'.

אך לפי המבואר לעיל נראה ש'עבודה זרה' היא מציאות של דמיון שכאילו יש בעולם כוחות עצמאיים שאינם שלוחים של ה', והדמיון הזה נתפס רק בעיני העמים, וככתוב (דברים ד, יט) 'אשר חלק ד' אלקיך אותם לכל העמים', וכמבואר שם ברש"י שהחליקם בהבליהם, אבל יהודי אינו יכול בעצם להיתפס בדמיון הזה, אם משתייך לזה, זהו בלבול זמני, וברגע אחד יכול להיות סר לראות, ולהביט כלפי מעלה, וכל הדמיון יהא נגוז ונעלם.

וממילא מובן שכאשר יהודי מבטל עבודה זרה, אין זה ביטול למציאות הדמיונית הזו הנתפסת בעיני העמים, כי אצלו היא מעולם לא היתה מציאות, ואין מה לבטל, כי מצד הבהירות שלו, כל הכוחות שבעולם הם שלוחי ה', אין להם שום כח עצמי, גם הוא אין לו שום מקום וכח עצמי, כולו עבד ה'.

ולכן גם כן כאשר יהודי נכשל ועשה לעצמו עבודה זרה, אין לנו ענין לאבד את זה כדי להוכיח שהוא דמיון ואין בו ממש, אלא אדרבא צריך לגנוזו שלם בקרקע, להורות שזה דמיון חולף, דמיון המגיע מצד מה שאדם משייך את עצמו לחומר והלבנים, לארציות, ברגע שיביט כלפי מעלה, יזכר שהוא שייך למעלה, כל הדמיון יהא נגוז ונעלם.

ודרך אגב נבאר יסוד נפלא הנלמד מכל ענין האלילות המצרית, כי הנה האליל שלהם היה הטלה שהוא ראש למזלות, ולכאורה לא מובן מה הבחירה הזאת, שהרי טלה היא בהמה חלשה, לא משהו בעל כח גדול.

אולם נראה שכל הרעיון שלהם היה שכמו שאבא רוצה שהבנים שלו יהיו יותר חזקים ומוצלחים ממנו, כך גם הכח הראשון הוא כח חלש, והוא המייצר כוחות חזקים יותר, וזה שמצרים הם 'בשר חמורים וזרמת סוסים' הכל מגיע מהרצון של הטלה לייצר כוחות חזקים ומחודשים יותר, וממילא לפי זה מובן שהם כוחות עצמאיים שאינם תלויים בכח היוצר אותם, ולדעתם זהו הרמז של 'מזל טלה' שהוא ראש למזלות, צריכים לכבד את הטלה מחמת הראשית שלו, אבל לא שייך להיות כפופים לרצונו.

אבל ד' אומר 'ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם', אתם קרויים אדם ואין עכו"ם קרויים אדם, כי אצל 'בני בכורי ישראל' מובן שזה שטלה הוא ראש למזלות, הכוונה היא שהבכור של העולם מבין שלא האלוקות מתחזה כטלה, אלא להיפך הנברא הוא כטלה לפני ה', המהות שלו היא להיות טפל ובטל לרצון ה', להיות כצאן ההולך אחר הרועה.

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א שטרם נדפסו / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח

שו"ת בפרשת שמות

ש.ס^ה שמות א' ח'. ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף. פרש"י וז"ל, ויקם מלך חדש. רב ושמואל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו עכ"ל, בני דוב נ"י שאל, האם הנילוס עלה לקראת פרעה בזמן השיעבוד ואם כן צ"ב למ"ד פרעה מלך חדש הוא כי יעקב אבינו לא בירך אותו אלא את הפרעה שהיה לפניו.

ת. הברכה היתה לכל הפרעה'וית.סו

*

*

ש. שמות א' י'. הבה וגו' והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו וגו'. איתא בחז"ל^{סו} דפרעה שלט ע"כ העולם. אמנם במגילה י"א לא נזכר גם פרעה.ס"ח ומ"מ צ"ב דא"כ מהו והיה כי תקראנה מלחמה וגו' שנאינו וגו' מאחר ששלט בכל העולם. וצ"ב. ת. לא שלט אלא שהיתה ידו על העליונה.ס"ט

*

ש. שמות א' ט"ו. ויאמר מלך מצרים למילדת העברית אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה. למ"ד שהמילדות היו כלה וחמותה, מרים ואלישבע, האם לאהרן שמבוגר ממשה רבינו בג' שנים, כלומר שהיה אז בן שלוש וחצי שנים, היתה אשה. (מחכ"א).

ת. יתכן.

*

ס"ה ע"ע לפרשת שמות בספרנו תשובות הגר"ח ח"א בפרשת יתרו פי"ח.

ס"ו התשובה היתה בעל פה.

ס"ז נמצא במכילתא בשלח ה' א' וכן הוא בשמו"ר ה' י"ח, ללמדך שהיה פרעה שולט מסוף העולם ועד סופו והיו לו שלטונים מסוף העולם ועד סופו בשביל כבודן של ישראל כו' ע"כ. ועי' בתנחומא (וארא ה') שמינוהו לפרעה על כל העולם בזמן מאוחר יותר יעו"ש.

ס"ח ולדברי התוס' במגילה י"א א' שם ניחא דז"ל, שלשה מלכו בכל העולם כולו. והא דלא חשיב אלכסנדר' מוקדון משום דלא איירי הכא אלא באותם הכתובים להדיא עכ"ל, והכא נמי גבי פרעה כיון דלא כתיב זאת בהדיא מה שהוא שלט ע"כ העולם לכן הוא לא נזכר בגמ' במגילה שם. ובלא"ה לתשו' מרן שליט"א ניחא גם זה כי לא שלט אלא שהיתה ידו על העליונה ולפיכך לא נזכר בגמ' שם.

ס"ט ובזה גם ניחא מה דלא נזכר פרעה במגילה י"א, והיינו כי שם נזכרו רק מי שבאמת 'שלט' ע"כ העולם. (ועי' פירוש הגר"א ישעי' ו' ג').

ש. בהנ"ל. וכיצד אלישבע בגיל כה צעיר, יכולה להיות מילדת. (מחכ"א).

ת. אמה לימדתה.

*

ש. שמות ב' א'. וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי. פרש"י וז"ל, ויקח את בת לוי. פרוש
היה ממנה מפני גזרת פרעה כו' עכ"ל, צ"ב כיצד נשא עמרם את יוכבד לאחר שגרשה,
ונשאה אליצפן בן פרנך וחזרה ונתגרשה ממנו או נתאלמנה ממנו, היפך פסוק מפורש
בתורה שבכתב [כי תצא כ"ד ד']. ואם אכן פעל נגד ההלכה ע"פ רוח הקודש, כשם שנשא
דודתו, מדוע לא צויין הדבר בקדמונים. (מחכ"א).

ת. עדיין לא נצטוה.

*

ש. שמות ב' ט"ו. וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה ויברח משה מפני
פרעה וגו'. יש לשאול למה משה רבינו לא הרג את דתן ואבירם ע"י שם כמו שהרג את
המצרי והרי מה שהרג את המצרי היה משום שראה שאין מי שעתיד להתגייר ממנו וגם
מדתן ואבירם לא נשאר כלום כי הם וכל צאצאיהם נבלעו באדמה עם קרח.

ת. ישראל אין הורגים ע"י שם.^ע

*

ש. שמות ב' כ'. ותאמרן איש מצרי הצילנו מיד הרעים וגם דלה דלה לנו וישק את הצאן.
פרש"י בשמות ב' כ' וז"ל, למה זה עזבתן. הכיר בו שהוא 'מזרעו של יעקב' שהמים עולים
לקראתו עכ"ל, ויש לשאול דהנה מאידך פרש"י (קהלת י"א א') וז"ל, כי ברב הימים תמצאנו.
עוד ימים באים ותקבל שלומך ראה מה נאמר ביתרו קראן לו ויאכל לחם וסבור שהוא
'מצרי' ולא יראנו עוד מה היה סופו נעשה חותנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי
השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית עכ"ל.^{עא}

ת. איתא במדרש שמשו רבינו נענש ע"ז שלא מיחה, שבתחילה שעלו המים לקראתו
הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב, אבל כשלא מיחה אמר, מזרעו של יעקב ולא מיחה? ולכן
אח"כ היה סבור שהוא מצרי והיינו מצרי ממש.

*

^ע ובע"פ מרן שליט"א אמר: הכל מן השמים. ע"כ.

^{עא} דודי הרה"ח ר' יעקב שכטר שליט"א (אח מו"ח הגרא"ש שליט"א) אמר ששאל כן את מרן שליט"א, ואמר למרן
שליט"א ליישב דאיש מצרי פירושו מצרי כמו שאומרים היום על מי שהוא גר בחו"ל שהוא איש אמריקאי ולא הכונה
מצרי ממש, ואמר שמרן לא קיבל תירוץ זה, ותירץ לו תירוץ אחר כמ"ש בתשובה.

ש. שמות ג' כ"ב. ושאלה אשה משכנתה וגו' ושמלת ושמלתם על בניכם ועל בנתיכם וגו'.
צ"ב איך לא חששו משעטנו.

ת. בדקום.

*

ש. בהנ"ל. איתא בתנחומא (וארא י"ד), ובשלשת ימי האפלה נתן הקב"ה את חן העם בעיני מצרים וישאילום והיו ישראל נכנסים לתוך בתיהן של מצרים והיו שואלין מהן כלי כסף וכלי זהב ושמלות אם היו אומרים אין לנו להשאיל היה מאיר הקב"ה את המקום שהיו שם והיה אומר לו ישראל הרי הוא במקום פלוני לקיים מה שנאמר ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ע"כ, והנה מדברי המדרש כאן משמע שישראל בקשו לשאול בעת מכת חשך כדקאמר היה מאיר הקב"ה את המקום שהיו שם ועל כרחך שזה היה בעת המכה (ואי"ז כפרש"י בשמות י' כ"ב וכשיצאו כו'), אבל זה קשה כי הציווי לשאול מהמצרים הי' לפני מכת בכורות ולא לפני מכת חושך. ע"ב וצ"ב כונת המדרש.

ת. במכת חושך האיר להם שיוכלו אח"כ לומר להם. ע"ג

*

ש. שמות ד' כ'. ויקח משה את אשתו וירכבם על החמר וגו'. פרש"י וז"ל, על החמור. חמור המיוחד הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו שנאמר עני ורוכב על חמור עכ"ל, צ"ב איך ירכב עליו המשיח [וכן איך ירד ממנו] והרי בע"כ מוכרחים לומר שהיה חמור גדול וגבוה מאוד מאוד, כי איתא בסוף מסכת סופרים שאברהם אבינו היה גבוה כנגד ע"ד איש, וכיון שרכב על חמור על כרחך שהיה החמור יותר גדול מאאע"ה בעצמו, וכיון שכן איך ירכב עליו המשיח ואיך ירד ממנו, [וכן ק' גם גבי אשתו ובניו של משה רבינו], ואין לומר שהמשיח גם כן גבוה כזה כמו אברהם אבינו כי במס' סופרים שם מבואר שהיה זה דבר מיוחד דווקא באברהם אבינו. ואם יצטרך לזה סולם וכדומה למה יקבל חמור שיסבול ממנו ולא חמור שיוכל להשתמש בו לפי מה שהוא המשיח בעצמו.

ת. מעשי ניסים. ע"ד

*

ע"ב עי' בזה להלן בתשו' בפ' בא.
ע"ג שוב חשבתי ליישב עוד דכונת המדרש דבעת שבאו לשאול הכלים אחר מכת בכורות אמרו להם המצרים שאין להם כלים ואז אחר מכת בכורות הקב"ה האיר לישראל את המקום ששם היו הכלים לסימן שידע הישראל היכן זה נמצא ורק הישראל ראה את האור הזה שנעשה לישראל לסימן והמצרי לא ראה את זה ואז הישראל אמר למצרי הרי זה במקום פלוני כי אף שראה את זה במכת חושך מ"מ שמא לא זכר היכן נמצא כל כלי וכלי ולכך האיר הקב"ה לישראל את המקום ששם היה הכלי לסימן כדי שידע היכן נמצא הכלי ולא יוכל המצרי להתחמק ממנו.
ע"ד בכ"ד ניסן תשע"ח שאלתי בעל פה ומרן הבין שהנני שואל איך אברהם אבינו רכב עליו מאחר שאברהם אבינו היה כה גדול. ומרן אמר: מה קשה, חמור גדול. והוא דבר פלא שהיה כזה חמור ענק (דגם מה שאברהם אבינו היה כה גדול זה עצמו גם חידוש כמבואר שם במסכת סופרים).

שו"ת בפרשת שמות

ש. שמות ד' כ"ד. פרש"י וז"ל, ויבקש המיתו למשה כו' אלא אמר אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק עד שלשה ימים אמול ואשהה שלשה ימים הקב"ה צוני לך שוב מצרים ומפני מה נענש כו' עכ"ל, לכאורה אין מובן, דהא כיון דהו"ל למשה מ"ע דמילה א"כ הי' לו להבין דעל כרחק הציווי ללכת למצרים היינו בעוד ג' ימים ולא מיד, ולמה הבין שהציווי ללכת למצרים הוא דוחה המ"ע דמילה שהיתה לו עתה. וצ"ב.

ת. סתמא משמע מיד.

*

לתגובות: A0548408381@gmail.com

בעזה"י, ניתן להשיג ספרי תשובות הגר"ח בכתובת הנ"ל.

פינת ההלכה מאת מרן הראש"ל בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

סיוע ועזרה בדרךכים

האם יש מצוות פריקה וטעינה כשהמשא יותר מהראוי? | האם צריך לסייע למי שמצוה לשונאו עד שיעשה תשובה? | האם צריך לסייע לנהג הנראה כאיננו שומר תורה ומצוות כדת? | מהו שיעור נסיעה המצריך לברך ברכת 'הגומל'? | פקק-דרכים המאריך את זמן הנסיעה, האם מצטרף לשיעור הנסיעה? | המוציא רבים ידי חובה, האם רשאי לברך 'שגמלנו' בלשון רבים?

*

שאלה: הנוסע מעיר לעיר ורואה מכונית חונה בצד הדרך והנהג עומד על אם הדרך אובד עצות ומסתבר שהתרחשה לו תקלה ברכבו, האם יש מצוה או חובה על נהגי המכוניות החולפות שרואים זאת, לעצור באופן שלא יהיה שום סיכון ולהגיש במידת האפשרות עזרה לנהג השרוי במצוקה, אם בתיקון הרכב או בעצה טובה, או שרשאים להמשיך בדרכם בלא להתחשב?

מצוות פריקה וטעינה

תשובה: כתב הרמב"ם (הל' רוצח ושמירת נפש פי"ג ה"א): מי שפגע בחבירו בדרך ורואה את בהמתו רובצת תחת משאה, בין שהיה עליה משא הראוי לה, בין שהמשא יותר מהראוי לה, מצוה עליו לפרוק המשא מעליה, והיא מצוה מן התורה, שנאמר (שמות כג ה) 'כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו'. ולא יפרוק המשא וילך לו ויניחנו נבהל, אלא יקים עמו ויחזור ויטעון משאו עליה, שנאמר (דברים כב ד) 'הקם תקים עמו' וזוהי מצוה אחרת.

ועוד כתב הרמב"ם (שם הלכה יד): מה שנאמר 'חמור שונאך', שונא זה אינו נכרי מאומות העולם, אלא ישראל הוא, והיאך יהיה לישראל שונא מישראל?! והלא נאמר 'לא תשנא את אחיך בלבבך'?! אמרו חכמים, כגון שראהו עובר עבירה והתרה בו ולא חזר מרשעו, הרי זה מצוה לשונאו עד שיעשה תשובה ויחזור מרשעו, ואף על פי שלא עשה עדיין תשובה, הואיל ומצאו נבהל במשאו, מצוה לטעון ולפרוק עמו, ולא יניחנו וילך, שמא ישהה בשביל ממונו ויבוא לידי סכנה, והתורה הקפידה על כל נפשות ישראל, בין רשעים בין צדיקים, מאחר שהם נלויים אל ה' ומאמינים בעיקרי הדת.

סיוע לחבירו ישראל בעת צרתו

ומבואר בדבריו שטעם מצות פריקה אינו בשביל צער בעלי חיים דוקא, שהחמור רובץ וסובל, אלא טעם המצוה כדי שיעזור לחבירו ישראל בעת צרתו, ולכן פסק הרמב"ם (שם הלכה ט') שאם היתה הבהמה של גוי והמשא שעליה של גוי, אינו חייב לטפל בה כלל, אלא משום איבה, [שלא יוציאו שם רע נגד היהודים ותתרבה אנטישמיות], אבל אם הבהמה של גוי והמשא של ישראל חייב לפרוק ולטעון משום צערו של ישראל. ואילו היה הטעם משום צער בעלי חיים, היה צריך הישראל לפרוק המשא גם בבהמת גוי. וכלשון הרמב"ם פסק מרן בשולחן ערוך (חושן משפט סי' רעב סעי' ט-י).

אלה ברכב ואלה בסוסים

ולפי טעמו של הרמב"ם שתלה הטעם של מצות פריקה משום צערו של ישראל בעל הבהמה או המשא, אין חילוק בין בהמתו של ישראל למכוניתו שאירע בה תקלה באמצע הדרך, והוא עומד על אם הדרך ומצפה לעזרה, ולפעמים יוכל גם כן לבוא לידי סכנה, כמו שקרה מספר פעמים, יסייע בידו כמידת יכולתו. ואף דלא דרשינן טעמא דקרא, שאין דורשים בפסוק טעם המצוה, זהו רק שלא ללמוד מן הטעם להקל, אבל להחמיר - דרשינן טעמא דקרא, כמבואר בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קד, וסי' רנד), וכן כתב הגאון רבי יצחק שמעלקיס בשו"ת בית יצחק (ח"א מיו"ד סי' קמג אות ה, וח"ב מיו"ד סי' קמח אות ב).

ובספר ערוך השולחן (חושן משפט סי' רעב ס"ח) כתב שמי שפגע בעגלה הרתומה לסוס ושקעה ברפש וטיט, חייב לסייע לעגלון לפרוק המשא, ולהוציא את העגלה והסוס למקום יבשה, שזוהי מצות טעינה. וכן אם נשבר אופן מהעגלה, או החלק שהאופן מתגלגל בו, חייב לסייע ולתקן (אם יודע) בכל מה שאפשר לו, וללוותו מעט עד שיראה ויווכח שהעגלה הולכת יפה למישרים. וכל זה ממצות פריקה וטעינה. ולפי"ז גם כאן יש מצוה וחובה על כל נהג ותיק ומכונאי הרואה בצערו של זה, לעצור את רכבו ולהגיש לו עזרה בתיקון המכונית המקולקלת וכיוצא בזה, ולא יניחנו מבוהל וילך לו לדרכו.

סיוע ליהודי שאיננו שומר תורה ומצוות

ואף אם הכרת פניו של הנהג ענתה בו שאיננו שומר תורה ומצוות כדת, מכל מקום כיון שבדרך כלל רוב עם ישראל (מלבד הרפורמים והקונסרבטיבים) על כל פנים מאמינים בעיקרי האמונה, לכן מצוה לעזור לו ולחלצו ממצוקתו, וכמו שכתב הרמב"ם לגבי שונא מישראל. ולכן אם התקלקלה המכונית באמצע הדרך, מצוה וחובה להגיש עזרה לנוסעיה בכל מה שאפשר, ועל כל פנים יש בזה מצות גמילות חסדים, וכבר נאמר (תהלים פט ג) 'עולם חסד יבנה'.

ברכת 'הגומל' אחר נסיעה מעיר לעיר

כהמשך לענין נסיעה, רבים שואלים אודות הנוסע מירושלים לבני ברק, תל-אביב וכיו"ב, האם צריך לברך אח"כ ברכת 'הגומל' כשעולה לספר-תורה, וההלכה היא שהנוסע מעיר לעיר במשך זמן הילוך פרסה, דהיינו שעה וחומש (72 דק'), מברך ברכת הגומל. ובני אשכנז

סיוע ועזרה בדרךכים

נוהגים לברכה רק אחר נסיעה ממדינה למדינה, אבל בני ספרד מברכים גם אחרי נסיעה מעיר לעיר, בתנאי ששהה בדרך שיעור פרסה, דהיינו עצם הנסיעה, אך אם היה פקק בדרך ובשל הפקק התארכה לו הנסיעה לכדי שיעור פרסה (וכמו שלצערינו הדבר מצוי בכמה מכבישי הארץ), ולולי הפקק היתה הנסיעה קצרה משיעור זמן זה, אינו מברך, [ראה בשו"ת יביע אומר (ח"א או"ח סי' יג, וח"ב או"ח סי' יד)], והעמידה בפקק אינו מצטרף לשיעור הנסיעה.

ברם, אם נוסע וחוזר באותו יום, אפילו בלילה, ולא היה הפסק שינת הלילה, ובשתי הנסיעות יחדיו, בהלוך ובחזור, היה בהן כדי שיעור פרסה, מצטרפות הן ומברך הגומל. אך אם נסע ביום אחד וחזר ביום אחר, אין הנסיעות מצטרפות לברך הגומל.

נוסח הברכה כשמוציא רבים

כשיש בבית הכנסת כמה אנשים שצריכים לברך הגומל, אינם חייבים כולם לעלות בזה אחר זה ולעמוד אצל הס"ת ולברך, הן משום טורח ציבור וגם שאין צורך בכך, אלא אחד יעמוד ויברך ויאמר להם שהוא מכויין להוציאם והם יכוונו לצאת בברכתו, (ולא יענו 'ברוך הוא וברוך שמו', משום הפסק), וכך יצאו בברכתו מדין 'שומע כעונה'.

ואף כשמוציא אחרים בברכתו לא ישנה נוסח הברכה לומר 'שגמלנו כל טוב', בלשון רבים, אף שכולם נתחייבו בברכה זו, וכגון ששבו מקברות צדיקים בחו"ל, אלא יאמר בלשון יחיד, 'שגמלני כל טוב', דכיון שיוצאים בברכתו, הרי זה כבירכו בעצמם. ואמנם יש ראשונים שגרסו 'שגמלנו', אולם רוב הראשונים ובראשם ג' עמודי ההוראה, הרי"ף (ברכות מ"ג), הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות ה"ח) והרא"ש (ברכות סי' ג) שהנוסח הוא בלשון יחיד, וכן כתב השו"ע (סי' רי"ט ס"ב). וכן הנוסח בספר האשכול, בכל בו, אבודרהם, סמ"ג, רש"י בספר הפרדס. וכבר אמרו בירושלמי (ברכות דף ו) "תני רבי יוסי אומר, כל המשנה מטבע שטבעו חכמים בברכות, לא יצא ידי חובתו", ואם רוב הראשונים והשו"ע גרסו לשון 'גמלני', למה לשנות.

אין לשנות מטבע הברכה

וכיו"ב העירו על דברי המג"א (סי' יט) שכתב שאם קבע מזוזה בבית קודם שדר בתוכו, כשנכנס לדור בתוכו מברך 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו לדור בבית שיש בו מזוזה', ובברכי יוסף (או"ח סוף סי' יט ויו"ד סי' רפט) העיר על דבריו שקשה לחדש נוסח ברכה שלא נזכרה בש"ס ובפוסקים, וכ"כ בשו"ת ראש משביר (חיו"ד סי' כ) על דברי המג"א: "ודבריו שגבו ממני, שלא מצינו לא בראשונים ולא באחרונים חידוש זה לברך ברכה כזאת". גם בספר שערי דעה (יו"ד סי' רפט סק"א) כתב שיפה עשה המג"א שלא כתב כן אלא בלשון 'ואפשר' ולא החליט הדבר, כי באמת קשה להמציא מטבע חדש בברכות שלא נמצא בש"ס מחמת איזו קושיא, [וראה עוד בשו"ת יביע אומר (ח"א או"ח סי' כה אות ה, ח"ח יו"ד סי' כ"ז אות ד)]. והוא הדין לענין ברכת הגומל שאין לשנות ולומר 'שגמלנו' בלשון רבים, וכל אחד ואחד ששומע הברכה כאילו בעצמו אמר 'שגמלני כל טוב'.

זְקֵן מְלֵא רַחֲמִים - מִשָּׂא הַסִּפְדוֹ שֶׁל מֶרֶן הַרְאֲשׁוֹן לְצִיּוֹן הַגָּאוֹן רַבִּי יִצְחָק יוֹסֵף שְׁלִיט"א בְּהַלְוִיּוֹת מֶרֶן הַגָּאוֹן רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּעֲדֵנִי זצ"ל, י"ח טבת תשפ"ג

מפיץ ומרביץ תורה

בגמרא (כתובות קג ע"ב) מובא שרבי חנינא ורבי חייא התווכחו ביניהם. אמר לו רבי חנינא לרבי חייא: בי אתה מתקוטט?! אם חס ושלום תשתכח תורה מישראל, אחזירנה מפלפולי. לרבי חנינא היה כוח פלפול גדול, ועל ידי הפלפול הוא יחזיר את התורה. אמר לו רבי חייא: ואני עשיתי עובדות שלא תשתכח תורה מישראל, שהבאתי גרעיני פשתן, וזרעתי אותם, ומהפשתן שצמח ארגתי רשתות ציד, וצדתי צבאים, והאכלתי את בשר הצבאים ליתומים, ועשיתי מגילות מעורות הצבאים, והלכתי לעיר שאין בה מלמד תינוקות, וכתבתי עליהם חמשה חומשים לחמשה ינוקי, ושניתי ששה סדרים לששה ינוקי, ולכל אחד ואחד אני אומר לו 'שנה את סדרך לחברך', ועל ידי כך למדים כולם תורה ומשנה. רבי חייא היה מרביץ תורה במסירות נפש לתלמידים, וזה יותר חשוב מאשר רבי חנינא שהיה מחזיר את התורה בפלפולו.

ובגמרא (בבא מציעא פה ע"ב) מובא שריש לקיש היה מציין את הקברות, היכן שיש קבר של חכמים היה מסמן, כדי שהכהנים לא יטמאו, ועוד סיבות. כאשר הגיע לחפש את מערת קבורתו של רבי חייא נעלמה ממנו ולא מצא. חלשה דעתו, אמר: "ריבוננו של עולם לא פלפלתי תורה כמותו?", ומדוע הינך מעלים ממני את קברו של רבי חייא. יצתה בת קול ואמרה לו: "תורה כמותו פלפלת, תורה כמותו לא ריבצת". פלפלת בתורה כמוהו, אבל לא הפצת תורה ברבים ולא הרבצת כמוהו. המיוחד ברבי חייא היה - שהרביץ תורה בתלמידים.

איכפתיות מהזולת

אני חושב שכל מהלך חייו של המנוח הגאון הצדיק זצ"ל שעוסקים עכשיו בכבודו, כל מהלך חייו היה איכפתיות מאחרים, איכפתיות מבני ספרד. אני עוד זוכר את כבוד הרב לפני כ-60 שנה, בשנות תשכ"ד-תשכ"ה, הרבה שנים, הוא היה ראש ישיבת 'פורת יוסף' בקטמון. אנחנו למדנו שם ושמענו ממנו שיעורים, הייתי הולך אחר כך לבית ומרן האבא זצ"ל היה שואל אותי "מה דיבר הרב בעדני?", והייתי מספר לו על הרב בעדני שאמר כך ואמר כך, מספר לו את כל הדברים. הוא היה בקי במיוחד בקהילות יעקב על כל הש"ס, ולא רק בקי אלא היה מפרק דבריו לגורמים, דיבור אחרי דיבור. הוא היה גאון עצום. הלמדנות שלו, הדקות של הלימוד שלו לא היה דבר רגיל.

זְקַן מְלֵא רַחֲמִים - מִשָּׂא הַסִּפְדוֹ שֶׁל מֵרֵן הַרְאִשׁוֹן לְצִיּוֹן הַגְּאוֹן רַבִּי יִצְחָק יוֹסֵף שְׁלִיט"א בְּהַלְוִיּוֹת מֵרֵן הַגְּאוֹן רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּעֲדֵנִי זצ"ל, י"ח טבת תשפ"ג

לאחר מספר שנים הוא עזב את 'פורת יוסף' אחרי שהקים אותה והלך לשלומי בצפון, וביקש מחכם שלום זצ"ל שהוא יהיה ראש הישיבה, אך חכם שלום לא הסכים בשום פנים ואופן. לתקופה זו הביאו איזה רב שלמד בפוניבז', אך לא הסתדר הענין. בא הרב בעדני וביקש מחכם שלום: "תהיה אתה ראש הישיבה", והשיב לו כי כבדה עליו ההנהגה. אמר לו הרב בעדני: "אני אבוא לכאן פעם בשבוע, ואתן לך עצות בהנהגה", וכך היה. למרות שהיה בצפון, עם כל זאת היה מגיע פעם בשבוע ונותן שיעור-כללי בישיבה, עוד בצריף שהיה, והיה מדבר הרבה עם חכם שלום, והיה מעודד אותו ומחזק אותו.

היה איכפת לו מעם ישראל, כשהקימו את כל התנועה הקדושה, כל מטרתו היתה בשביל התלמודי-תורה, בשביל רשת החינוך. בכל פעם שמרן האבא זצ"ל היה מכנס את מועצת חכמי התורה, הוא היה מגיע הראשון, הוא הבין מהי החשיבות של רשת החינוך, מהי החשיבות של התלמודי-תורה, להנחיל את התורה לדורות הבאים. הזדמן לי לא פעם להיות עמו בחו"ל, במכסיקו ועוד מקומות, ראיתי את כל ההנהגה שלו, את הענוה שלו, כיצד הוא מדבר עם כל הגבירים, איך שהוא היה מדבר על לבם שיעזרו לתלמודי-תורה, שיעזרו לישיבות הקדושות. ולא לעצמו היה מבקש, רבותי, הוא היה מבקש לישיבות אחרות ותלמודי-תורה שאינם שייכים אליו באופן פרטי. היה איכפת לו מעם ישראל, היתה לו מסירות לעם ישראל.

מעודד ומחזק

נקודה חשובה שראינו אצלו במשך כל השנים, הוא ידע לעודד, הוא ידע לחזק, מה שנקרא לפרגן, הוא ידע הרבה מאד לפרגן. לא כולם יודעים לעשות כמו שהוא היה עושה. כשפתחנו את הישיבה שלנו, לפני עשרות שנים, ביום שישי אחד הגיע כבוד הרב בהפתעה, הגיע לישיבה. "באתי לעודד, באתי לברך אותך", אספתי את כל התלמידים ובא ונתן להם שיחה. הוא שמח על כל ישיבה ספרדית, בכל מקום, כולל גדול של ספרדים הוא שמח ובא ועודד, והיה מחזק. לא היה כמוהו שהיה יודע לפרגן. אינני זוכר ששמעתי מפיו אומר למישהו פעם איזו מילת ביקורת ברבים, אולי בצד, בינו לבינו, כי הטבע שלו היה רק לעודד ולחזק. זו היתה המעלה שלו.

ההערכה הגדולה של מרן זצ"ל

מרן האבא זצ"ל היה מתייעץ אתו בכמה דברים, אני שמעתי פעם שהיתה ביניהם עצה בענין הכנסת לימודים שונים בלמודי-תורה, ודיברו ביניהם, צד כזה וצד כזה, והוא ע"ה היה תקיף מאד יחד עם חכם שלום, ומרן זצ"ל ביטל דעתו מפני דעתם ושמע לשניהם, שמע להם ועשו מה שהחליטו אז מה שהיה צריך. כל זה מתוך הערכה, שהיתה לו הערכה גדולה מאד לכבוד הרב, הערכה ואהבה, אהבה גדולה שהיתה ביניהם. הוא היה מכבד את מרן ומרן אהב אותו.

בקי בכל התלמוד ובפוסקים

לפני מספר שנים נערך כנס באור עקיבא, לאחר הכנס הוא בא אלי שאין לו רכב ראוי ואם הוא יכול להצטרף לנסוע אתי ברכב, אמרתי לו: "זה כבוד, זו זכות בשבילי, ודאי", ולקחתי אותו לבני-ברק, כל הדרך דיברנו דברי תורה, על מה אפשר לדבר?!... כל הדרך דברי תורה. הייתי המום, לא הכרתי אותו כך, שהוא יודע פוסקים. ש"ס בודאי שידע, אמרו לי שהוא סיים את הש"ס למעלה מארבעים (!) פעם, סיים את הש"ס בהתמדה עצומה. למדנות ודאי שהיתה לו, אבל שהוא יודע פוסקים?! רדב"ז, מהר"ם אלאשקר?! הייתי מופתע. בכל הדרך, שעה שלמה, אז היתה הדרך ארוכה, פקקים... שמחתי מכל דקה.

לפני חמישים שנה, בשנת תשל"ג, הוא שלח לומר לי שאביא לו מקור למנהג נשות בני ספרד, כי אז היו כמה רבנים שאמרו כי עדיף פאה נכרית מסיבה זו. מיד שלחתי שיביאו לו מהר"ם אלאשקר, הוא ישב בכולל כאן, בכולל הזה ישב עם האברכים, פתח את תשובת מהר"ם אלאשקר, ולמד אותה ביסודיות עם כל האברכים. כשציין רשב"א ביקש להביא את הרשב"א, פתח את הרשב"א וישב ולמד אתם ביחד.

היתה אצלו פעם אחת שלקחו לו את הספר 'חזון עובדיה' - שבת כרך ה', והתקשרו אלי ואמרו "הרב רוצה אותך", מה? "לקחו לי בלי רשות את הספר הזה, אני חייב, לא יכול בלי הספר". אמרתי "מיד אני אשיג לרב", הלכתי והשגתי ספר אחר והבאתי לרב. הוא היה יודע פוסקים, לומד שו"תים, אם כי לא ראו זאת עליו, וכל מי שהכירו ואת שיעוריו שהיו יותר למדנות, אבל הוא ידע פוסקים, ובכך הדריך אותנו ללמוד בדרך הנכונה, לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא.

"נהנים ממנו עצה ותושיה"

איבדנו אדם גדול, אין ספק, מורי ורבותי, אנו הספרדים היינו נהנים לאורו, נהנים מהעצות שלו. בשנים האחרונות, כשנבחרתי לרבנות הראשית, הייתי נפגש אתו כאן במשרד הקטן ומתייעץ אתו בכל מיני שאלות קשות מאד שעוברים ברבנות. והעצות שלו היו עצות טובות, עצה טובה קא משמע לן. כמה היה מסייע בעצות טובות ליו"ר התנועה הרב ר' אריה הי"ו שיבלח"א. היה מייעץ לכולנו עצות טובות, ועכשיו איבדנו אותו, ואותנו עזב לאנחות.

ויהי רצון שמלמעלה יתפלל עלינו, שימשיך לעזור לנו מלמעלה, שיסייע בידינו שנזכה תמיד לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, נזכה להנהיג טוב את עם ישראל, שלא תצא תקלה מתחת ידינו, שיבוא משיח צדקינו ובילע המוות לנצח ומחה ה' אלוקים דמעה מעל כל פנים, אמן ואמן.

*

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

חינוך

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

נקודות למחשבה בפרשה

התורה מלמדת אותנו לשמוע בענוה אפילו לעצת ילדנו

הבה נלמד פשוטו של מקרא: מתי נולד מושיען של ישראל?

נאמר 'וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת בֵּת לְוִי' (שמות ב, א), ומפרש רש"י: פרוש היה ממנה מפני גזירת פרעה (וחזר ולקחה, וזהו 'וילך' שהלך בעצת בתו, שאמרה לו: גזרתך קשה משל פרעה, אם פרעה גזר על הזכרים, ואתה ג"כ על הנקבות. ברש"י ישן).

תכף בסמוך נאמר: 'וַתְּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֶהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים'. נתבונן רגע! וכי כך מדברים לאב? 'גזרתך קשה משל פרעה'? איך היינו נוהגים במקרה דומה? היינו אומרים שמגיעות לה שתי סטירות, בפרט שאלו נושאים כה עדינים.

אבל, אילו היה עמרם נוהג כך לדחות אותה בנוזיפה, לא היה את משה רבינו, לא היתה יציאת מצרים, לא היה מתן תורה וכן הלאה. אלא, עמרם גדול הדור קיבל את דבריה והחזיר את אשתו גרושתו בענוה, ואז נולד משה רבינו.

הלימוד הוא: התורה הקדושה מלמדת אותנו כאן אורחות חיים, שאדם יכניע את ה'אגו' שלו ויבחר בדרך של 'מִפְּלַ מְלִמְדֵי הַשְּׂפִילָתִי' (תהלים קיט, צט), לשמוע עצת כל אדם ואפילו בנו או תלמידו ולהתחשב בדבריהם, וזה יכול להביא רק להצלחה והצלחה.

חשוב לציין, שלבן או התלמיד מצידם יש את מה שמצווה אותם השולחן ערוך בכיבוד הורים או כבוד רבו, אמנם הלימוד כאן הוא לאיך גיטא: שהאב והרב מצדם ראוי שיקשיבו לדברי התלמידים.

לפעמים, בעקבות מה שהדברים נשמעים כחוצפה ועזות, לא שומעים דברים חשובים שיש להם לומר, וחבל מאוד! הרבה פעמים מצבו של הבן או התלמיד שהוא מרגיש 'חנוק' במסגרת שהוא נמצא בה, וזה מה שגורם לו לבטא את המסר הזה קצת מדי חזק. לכן, בזמן כזה עלינו להקשיב למסר שעובר בדבריו, לקלוט מה שהוא מוסר לנו, ואז לנסות לחשוב מחשבות איך לעזור לו. זאת הזדמנות לתפוס מה מעיק עליו, להאזין מה חונק אותו, אולי מה שעשינו או איך שנהגנו אינו כדבעי? אולי פעלנו שלא בצדק?!

ביאור שאלתו של משה רבינו 'מי אנכי' ותשובת הקב"ה אליו

אחד הבחורים קם היום מאוחר. שאלתי אותו: "מה תענה למנהל?", והוא ענה: "איפה הוא היה בכל שלשת השבועות האחרונות שהגעתי בזמן? מדוע אז הוא לא אמר כלום?!", והוא צודק!

ועוד סיפור אמיתי עם מסר חזק: ילד מכתה ה' דיבר עם אביו בשבוע שעבר בעת סדר לימוד 'אבות ובנים', על שטר האירוסין שהראה יוסף לאביו.

שאל האב את בנו: "מה זה שטר אירוסין?", ענה לו הילד: "זה שטר שבלעדיו אסור לכם לגור ביחד בבית", והוסיף ואמר תוך כדי דיבור: "הלוואי הייתי יכול לגזור את השטר שלכם, אז הייתי יכול לגור רק איתך, כי אמא כל הזמן מעצבנת אותי. בטלפון היא עוזרת לכל העולם, ורק לי בבית היא לא עוזרת". סיפור אמיתי ומטלטל על ילד כל כך צעיר! ילד כזה הוא חנוק! וצריך להקשיב לשוועתו.

אותו אב השיב לו בחכמה: "הרי בכל מקרה תישאר חייב בכיבוד אב ואם, לא משנה איפה ההורים גרים... אם כן תכבד אותה כבר עכשיו...". אבל יחד עם תשובה זו, האב קלט את המסר שזעק בדבריו של ילדו, והגיע אלי להתיעצות.

*

ביאור שאלתו של משה רבינו 'מי אנכי' ותשובת הקב"ה אליו

הקב"ה מצוה למשה רבינו 'לך אל פרעה', שילך לומר לפרעה שיוציא את עם ה' ממצרים, ומתנהלת ביניהם שיחה שאומרת דרשני (פרק ג' פסוקים י"ב-י"ב).

הקב"ה אומר למשה רבינו:

"וַעֲתָה לֵכָה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל פַּרְעֹה וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם."

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים:

"מִי אֲנִי כִּי אֵלְךָ אֶל פַּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם."

וַיֹּאמֶר הַקֶּבֶ"ה לְמֹשֶׁה רַבִּינוּ:

"כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ, וְזֶה לָךְ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ - בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה."

מבאר רש"י: "שאמרת 'מי אנכי כי אלך אל פרעה' - לא שלך היא, כי אם משלי, 'כי אהיה עמך'. 'וזה' המראה אשר ראית בסנה 'לך האות כי אנכי שלחתיך' ותצליח בשליחותי, וכדאי אני להציל, כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואיננו אופל - כך תלך בשליחותי ואינך ניזוק".

*

יש להבין את כל השיחה שהתנהלה ביניהם:

ראשית, מהי השאלה 'מי אנכי', הרי הקב"ה בחר אותו, ומה מקום יש לשאלה כזו?

ביאור שאלתו של משה רבינו 'מי אנכי' ותשובת הקב"ה אליו

שנית, מה השיב השי"ת? הלא היה צריך לומר לו: מה ששאלת 'מי אנכי' - אל תהיה כה שפל בעיני עצמך, הנך עתיד להיות רבן של כל ישראל ועתידה התורה הקדושה להינתן על ידך!

ומאידך רק ענה לו מהסיפור של הסנה - 'זוה המראה אשר ראית בסנה לך האות כי אנכי שלחתיך ותצליח בשליחותי, וכדאי אני להציל, כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואיננו אוכל - כך תלך בשליחותי ואינך ניזוק'.

*

כידוע, התורה הקדושה לא באה לספר לנו סיפורים, אלא כולה נצחיות, 'המלמד לאנוש בינה'.

יש לבאר, שהשאלה ששאל משה רבינו 'מי אנכי' מרמזת על השי"ת - 'אנכי ה' אלקיך' [ראה מה שכתב רבינו בחיי על הפסוק 'גם אני ידעתי' שלשון 'אנכי' הוא יותר פנימי מן 'אני'], וכוונתו הייתה לשאול: 'מי אנכי' - הרי כדי לספר ולמסור לפרעה את הדברים באופן שגם הוא יבין שיש מלך ששולט גם עליו, והוא מוכרח לשמוע בקולו, לזה צריך שיהיה למעביר המסר כח אלוקות, ואיך יהיה לי כח כזה?

ועל זה ענה לו השי"ת: 'זוה המראה אשר ראית בסנה' (מראה הסנה, שהשתומם 'מדוע לא יבער הסנה'), 'לך האות כי אנכי שלחתיך, הראיתי לך שיש בעל הבית על הטבע, שהסנה הבוער לא אוכל. תמסור לו את יסוד זה שגם הוא תחת שליטתי, ש'לב מלכים ושרים ביד השם', ותצליח בשליחותי, וכדאי אני להציל. כאשר ראית (כמו שראית) הסנה עושה שליחותי ואיננו אוכל שאני בעל הבית על הטבע - כך תלך בשליחותי ואינך ניזוק. אינך צריך להתיירא מכך שהוא מלך ולא משום דבר, רק ממני. אכן, כדי למסור לאחרים שיש 'שליט על כולא' צריך שהדבר יהיה כל כך ברור אצלך, שתהיה לך הכרה מלאה בכך שאין טבע שולט כנגדי, רק אז הדבר ישפיע עליו.

*

הלימוד עבורנו: שכל יהודי כאן הוא מחיל המלך, שליח ה', ויש בו כח המשלח, וכדי להצליח בשליחותו צריך הוא לברר לעצמו שאין שום טבע שיכול לפעול כנגד רצון קונו. בפרט שאנו חיים בעולם שאנו רואים לנגד עינינו כל מיני סתירות, קונפליקטים ודברים בלתי-הגיוניים, המרומוזים במראה הסנה, ולפעמים האדם שואל את עצמו: אולי כבר אין לי מה להועיל פה בעולם? 'מי אנכי' דייקא, לא 'אני'. 'אני' הוא הגוף, הכבוד המדומה, רק מדבר על עצמו, חלק שליחותו, שעוברים עליו כאלו קשיים וניסיונות, וממש אינו מוצא בעצמו כוחות להתגבר עליהם.

אכן, על האדם לדעת בבירור, שאם הוא זכה לקום בבוקר, בחסדי המחזיר נשמות לפגרים מתים - זהו סימן שיש לו עוד איזו שליחות!

התורה הקדושה אומרת לכל יהודי: 'וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהוּ' - 'פרעה' הוא לשון 'הפרעות', רומז לכל מיני קשיים שאדם נתקל בהם בימי חייו. הקב"ה אומר ליהודי: רבי

ליקוט נפלא ונחוץ על הפסוק 'ויאמר לרשע למה תכה את רעך'!

יהודי! אתה שליח שלי! לך בכח שאני נותן לך 'וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם! לך וקדש שם שמיים בגלוי או בסתר, בלי שום פחד. 'לך אל פרעה', אל הגאולה הפרטית, לצאת ממצרים שלך בכוחות שנתתי לך, ולהוציא יחד איתך את כל בני ישראל! שהרי כל אחד ואחד מישראל ערב על חבירו. ראה שיתברר אצלך עצמך שיש בעל-הבית על הטבע, וזה המפתח לישועת הנפש.

'וזה המראה אשר ראית בסנה', כל מה שאתה רואה מול עיניך, כל הקשיים והסתירות מבית ומבחוץ, הנרמזות במראה הסנה שלא נשרף, אם תעמוד קצת ותתבונן אל תוכם למעבה הסתר הפנים, תכיר בכך שלא נכון לבוא לכלל יאוש, כי גם שם בתוך ההסתר נמצא עמך השי"ת. 'זה לך האות לאור עולם כי אנכי שלחתיך' - בעת שתראה ותבין ותאמין שיש בורא שהוא שליט על הכל גם מעל הטבע, אז יתגלה בך הכח להתרומם מעל הטבע ולהצליח בשליחותך כאן בזה העולם. השי"ת נתן לכל יהודי את הכח שיוכל להתרומם מעל הטבע בעבור מילוי שליחותו בסייעתא דשמיא. האדם צריך לברר מול עצמו שאנחנו כאן בגלל השי"ת, ולא הוא כאן בגללינו.

*

ליקוט נפלא ונחוץ על הפסוק 'ויאמר לרשע למה תכה את רעך'!

איתא ב'חתם סופר' (פרשת קרח, ד"ה 'אל תפן אל מנחתם'):

לכן אמר 'ולא הרעותי את אחד מהם' - שלא קראתיו רשע, אלא אמרתי סתם 'למה תכה רעך'. אלא שהכתוב קראו 'רשע', אבל משה לא אמר 'רשע' אלא סתם 'למה תכה רעך', ולא היה לו למסור אל פרעה. ע"כ.

ברש"י: "אף על פי שלא הכהו, בהרמת יד - נקרא רשע".

הלימוד עבורנו: שהגדרת 'רשע' בשפת התורה הקדושה, כוללת אדם שמרים יד על חבירו, ואפילו בלא הכאה, וכל שכן אם הכה ממש. עם כל ה'איטצלא דרבנן' שלך, התורה קוראת אותך 'רשע'! הנך רשע על פי התורה.

*

איתא בכלי יקר:

פירש רש"י: אע"פ שלא הכהו בהרמת יד - נקרא רשע, רעך, רשע כמותך. וקשה, מי הגיד למשה כי זה רשע כמותו? ועוד, היכן כתיב שבקש להכותו, שהרי לא נאמר 'וירם ידו להכותו'?

ונ"ל, שלשון הכאה שייך גם בלשון, כמ"ש (משלי יב, יח) 'יש בוטה כמדקרות חרב', וכתיב (דברים כז, כד) 'ארור מכה רעהו בסתר'. כי המטיל מום בחבירו אין לך מכה גדולה ממנו, ורבותינו ז"ל אמרו (קידושין ע.). 'כל הפוסל במומו פוסל'. ומשה ראה שני עברים נצים

חומר העבירות שבין אדם לחבירו

בחרופים וגדופים, ואם כן שניהם רשעים, כי מדת הצדיקים להיות מן הנעלבים ואינן עולבים, שומעים קול מחרף ואינן משיבין, וקראו 'רעך' - רשע כמותך ממש, כי באותו מום שאתה פוסלו ומכהו בשוט לשונך, ודאי אותו מום נמצא גם בך, כי הפוסל במומו פוסל, על כן אמר 'למה תכה רעך', כי הוא רעך במום זה, ע"כ.

הלימוד: כפי שלימד אותנו הבעש"ט הקדוש במטבע לשון חז"ל (נגעים פ"ב מ"ה) "כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו", כל הנגעים שאדם רואה בחוץ - הם למעשה נגעי עצמו. כל מה שנעשה בחוץ והנך רואה בעיניך זה בסך הכל 'מראה' שלך עצמך שניצבת מולך, ולכן כאשר הנך רואה ליקוי זה בזולתך זה מרגיז אותך ביותר, כי שורש פגם זה ישנו בך עצמך. לפני שתטיל מום בזולתך להאשים אותו באיזה פגם, ערוך אפוא חשבון נפשך במה אתה עצמך לקוי בפרט זה או דומה לו, ותקן זאת!

*

כדאי להוסיף, מה שכתב ב'קרבן לדוד':

אכן נודע הדבר. יש לפרש על פי מה שמספרים מחכם אחד, שהיה בא לפניו משפט שני אנשים, אדון עם עבדו, אשר באו ממדינה רחוקה, אחד אמר אני האדון והאחר העבד, והאחר אמר בהיפך. והחכם עשה בחכמה וציווה לצאת חוצה, וכאשר יצאו לא הרחיקו. קרא ויאמר העבד: יבוא נא הנה! פנה העבד אחרי קול הרב לשמוע אל דבריו, מיד הבין הרב כי הוא העבד. כעין זה היה כאן. כי משה רבינו ראה שני אנשים נצים ולא ידע מי הצדיק ומי הרשע, אך כאשר אמר להם 'רשע למה תכה רעך' הרים אחד קולו להשיב בעזות, הבין מזה כי הוא באמת הרשע, ויאמר 'אכן נודע הדבר' מי הרשע. ע"כ.

*

חומר העבירות שבין אדם לחבירו

איתא בספר תורת המנחה (תלמיד הרשב"א, דרשה יח):

... הא למדת שכל העונשים אינם כי אם לטהר הנפש ולנקותה. במה דברים אמורים, בעבירות שבין אדם למקום, אבל עבירות שבין אדם לחבירו, לא מלקות ולא קרבן ולא יום כפור מכפר, עד שירצה את חבירו ... והדין נותן שיהיה כך, שעבירות שבין אדם למקום הם העבירות המטנפות את הנפש מקדושת האלקות, ושבין אדם לחברו הוא חלישות דעת ונכאות נפש ודאגת לב מן הרע שהגיע לו מחברו. וזה השינוי שמקבל הנפש אינו מסתלק ממנה לעולם, כי תרד באותו יגון שאולה, ואם לא תתפייס מעלבונה - תתבע עלבונה לאחר המיתה, וגם השם ית' יתבע עלבונה.

וכן מצינו בנבות היזרעאלי עם אחאב, שאחר מיתה תבע עלבונו מאחאב, דכתיב (מלכים-א כב, יט) 'ראיתי את ה' יושב על כסאו, וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו. ויאמר ה' מי יפתה את אחאב וגו' ויאמר הרוח אני אפתנו', ואמרו רבותינו ז"ל (שבת קמט ע"ב) 'זה רוחו של נבות היזרעאלי'. ואין בזה ספק שכיון שאמר 'וכל צבא השמים עומדים

חומר העבירות שבין אדם לחבירו

עליו מימינו ומשמאלו' היה לו לומר 'ויאמר המלאך', ואמר 'הרוח', זה מראה על אמיתת הדבר שהיה הרוח הידוע העלוב. הא למדת, שעלבון האדם אינו נמחל כלל, עד שיתפרע העלוב מן העלוב או שיתפייס ממנו. ואם כן צריך להשתדל ולהזדרז להטהר מזה הלכלוך המגיע לנפש מצד העלבון, כי הוא חמור מאד מכל טומאה. ואין גזר דינו נחתם אלא על העלבון.

... איך תטהר הנפש מעבירות שבין אדם לחבירו. והעלבון נחלק לשלשה חלקים: יש עלבון בממון, ויש עלבון בגוף - כגון המכות והפצעים, ויש עלבון בדברים - כגון מוציא שם רע על חבירו, או מביישו בדברים בחירוף וגידוף. ועל כל עלבון מאלו צריך אדם לטהר נפשו ולנקותה בפרעון ובפיוס.

... 'נוקשת באמרי פיך ונלכדת באמרי פיך' - שניהם מורים על עלבון דברים, על חרופין וגדופין ועל לשון הרע והוצאת דיבה ... ועל אלו העלבונות אמר במה יטהר אדם נפשו וינצל מהם. ובמה - בפרעון או בפיוס ...

ויזהר מאד שלא יתרושל מזה, דכתיב 'אל תתן שינה לעיניך', כלומר אל תתרושל והשתדל להטהר מזה הלכלוך. ועוד כלל בדבריו, שלא יניח הדבר עד לאחר מיתה, והיינו 'אל תתן שינה לעיניך' שלא יארע לו עונש גדול. ע"כ.

למדים אנו מכאן, כמה חמור העונש על עבירות שבין אדם לחבירו, לא רק בעודו בעולם הזה, אלא רוחו של הנפגע תתבע עלבונה אף אחר מיתתו!

לכן בל יסתפק האדם במה שהוא מצדו ביקש מחילה מחבירו על מה שפגע בו, ואין נפקותא באיזו פגיעה מדובר, אם עלבון בממון או הכאה בגוף או עלבון בדברים, על כל עלבון מאלו צריך האדם לטהר את נפשו.

בענין הפיוס נחוץ להדגיש, שעל האדם לפייס ולרצות את חבירו באמת ובתמים עד שיאמר לו הלה בפה מלא 'הריני מוחל לך', שלא תהיה עליו תביעה ח"ו, וראה מה שכתב רבינו בחיי (סוף פרשת ויחי), שהעונש הנורא של עשרה הרוגי מלכות, שסרקו את בשרו של רבי עקיבא במסרקות של ברזל ושאר המיתות האיומות, היו כולם בגלל שיוסף הצדיק לא הוציא מפיו שהוא מוחל לאחיו על מכירתו!

איום ונורא מה שאנשים סובלים בזה העולם בעבור חטאים שבין אדם לחבירו! אין זאת אלא שהתורה הקדושה צועקת לעברנו: 'למה תכה רעך!!'

*

כדאי להביא כאן מה שכתב השל"ה הקדוש, שאמנם פגם זה אינו שייך למחנה היראים, אבל לשמירת משנה-הזהירות יש לעורר על כך: אמרו 'לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו, שנאמר: 'ולאברם היטיב בעבורה'. רבי חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו, כי הוה משכח מידי, צייר לה בסודריה ומייתי לה, אמר ליה רב, והא קא מצערא ליה למר? אמר ליה: דיינו שמגדלות בנינו

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים',
מאנסי נ.י.

חומר העבירות שבין אדם לחבירו

ומצילות אותנו מן החטא'. קל וחומר שלא להכות אשתו, והוא מעשה גוים. המכה אשתו
עובר על 'רשע למה תכה רעך'.

לתגובות, ולייעוץ והדרכה בענייני חינוך ושלוש בית: Achdus123@gmail.com

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

מנתח או טייס?

בשנת תרנ"ה כילתה שריפה את מרבית בתי היהודים בעיר בריסק. מאות משפחות הפכו בין לילה לחסרי כל. ביתו של הג"ר חיים מבריסק לא ניזוק בהיותו בקצה העיר, ובעיקר כי התקיימו בו דברי רבי אלעזר (סנהדרין צב). שאין האש שולטת בבית שבו ד"ת נשמעים בלילות. רבים מצאו מחסה ארעי והצטופפו בעליית הגג של בית הכנסת. והנה, 'רב חיים' מגיע ומסדר אף הוא לעצמו מקום לינה. הופתעו, שהרי בביתו ממתינה לו מיטה מוצעת. הרב הסביר ב'פשטות' מדהימה 'עלי מוטל לעזור ליהודי העיר לשקם את חייהם. כיצד אוכל לשאת עמם בעול אם לא ארגיש בעצמי בצער שלהם? כיצד אוכל להתמסר לרווחתם כשאינני אני 'טועם' בטעם צרתם?...

בכדי לעזור לזולת בצורה כנה ועמוקה - יש לחוש את כאבו. מסופר על צדיק שהיה מסיים 'קבלת קהל' כשהוא שטוף זיעה. נשאל, הרי מזג האויר נעים. השיב 'אני ממחר כל הזמן להחליף בגדים. בא לפני 'בעל שמחה' - מתעטפת נפשי בשמחה ולבוש אורה. אחריו נכנס בעל מועקה ל"ע. משיל אני בגדי השמחה ועוטה גלימת צער ויגון בכדי 'להיות אתו'. אני עובר בין בגדי זהב לבין בגדי לבן, עולה ומסתפג ברגשי הזולת, זה שבא אלי, לחוש מצבו...'.
שבט לוי לא שועבדו במצרים. נשאלת השאלה, היאך ויתר פרעה על כח עבודה של אלפים רבים? ביאר הרבי ר' יהונתן אייבשיץ כי פרעה ידע באצטגניניו כי גואלם של ישראל יעמוד משבט לוי. קיים פרעה 'הָבָה נְתַחֲכֶמָה לו'! הוא ידע שמי שאינו סובל בעצמו אינו יכול להושיע ולהנהיג. הוא פטר את לוי משעבוד, שלא יצמח מקרבם גואל! אבל, כאשר יצא משה אל אחיו 'נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם'. חיבר נפשו לנאקתם. אי' במדרש "היה רואה בסבלותם ובוכה ואומר 'חבל לי עליכם! מי יתן מותי עליכם!' והיה מניח דרגון שלו (לבוש מלכות) ונותן כתפיו ומסייע לכל אחד בעבודת הטיט!". מבלי שהיה משועבד עפ"י חוקי מצרים, שיעבד את עצמו, ובכך נבחר להנהגה ולגאולה!

כמחנכים, נדרשים אנו בכל עת לייחד עזרה לילדים המתקשים. הללו הם עיקר ה'עבודה' [שהרי הטובים מצליחים ב"ה בלעדנו...]. הנה, ילד חרד ומסויט, משפחתו עוברת טלטלה וביתו בסכנת פירוק רח"ל. הוא נעשה עצבני ומכונס, קולני ועייף, מפוּזר ותוקפני. האם נוכל להכילו ולהסדר אתו מבלי להתבונן במה שעובר? בסמוך אליו יושב תלמיד דיסלקטי. בשעה שחבריו לומדים וקוראים בהנאה, הוא בודה במילים מבלי להבינן. הוא בחרדה מתמשכת שמא המלמד 'יכבד אותו' להקריא... איך מרגיש ילד 'עולה חדש' שלא מבין מילה-וחצי מילה, שיושב שעות רבות... ומה עם הילד שחש בביתו משבר כלכלי מחריד, והוא חושש לקראת מסיבת 'סיום' כי יידרש להביא כמה שקלים...

במוסד לילדים מוגבלים נערך 'יום עיון' לצוות. התכנסו באולם - ועל השולחנות ירקות חיים, קערות וסכינים... קָשְרוּ לְמוֹרִים יד אחת מאחורי גבם, והתכבדו לקלף ולקצוץ, להכין **סלט ביד אחת!** ירגישו מעט את מצוקת הַנְּכָה!

משה רואה כי הַסְּנֵה בְּעֵר בְּאֵשׁ וְהַסְּנֵה אֵינָנו אֶפְל. הקב"ה קורא 'שֶׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ'. שמעתי מבר אוריין ובר אבהן שהנועל נעלים לא מרגיש את האדמה שתחתיו. הסוליה חוצצת והנעל עוטף ומגן. אומר לו הקב"ה - אני מייעדך להנהגה! **של נעלך!** חלוץ ותרגיש את האדמה שעליה עומדים בְּנֵי העבדים היחפים! תחוש את הבוץ והחצץ, הקור ושברי הזכוכית! רק בכך תהיה ראוי להנהגה! הקב"ה נגלה דווקא **בסנה** כי עֲמוֹ אֲנֹכִי בְּצָרָה, נהוג אף אתה כך!

כאשר אדם נזקק ל"ע לניתוח לב הוא משקיע בבירורים ותר אחר הרופא הטוב ביותר. הוא צודק! חייו תלויים לו מנגד! אך מדוע כאשר הוא מבקש לטוס לחו"ל הוא פשוט קונה כרטיס ועולה למטוס ואינו מברר אודות הצלחותיו וניסיונו של הטייס? מפני כי המנותח שוכב על מיטת הניתוחים, חייו מסורים לידי הרופא. בתום הניתוח יוצא הרופא לקפיטריה, נוסע הביתה, ומצב החולה פחות בוער לרופא. על כן משתדלים להגיע לרופא הטוב ביותר. ואילו בטיסה אין מה לברר אודות הטייס, כי הרי הוא נמצא איתך במטוס, גורלו קושרה בגורלך, ובוודאי שהוא משקיע...

יוסף הצדיק זכה למלוכה רק אחרי שְׁנִכְפּוּ עליו עבדות ומאסר. משה נבחר להנהגה אחרי שנס מחרב פרעה וְטַעַם טַעַם גלות לארץ נכריה. כל יהודי, באשר הוא, 'מתחבר' לנעימות דוד המלך, מפני שדוד אמרן בשעה **שבַּעְצָמוֹ** עבר את כל המצבים, צרה ויגון אמצא... כוס ישועות אמצא... סיפרה לי מוֹרָה כי התנסתה פעם ושתתה 'גלולה' שתלמידים מסוימים נאלצים ליטול. היא ביקשה לדעת התחושה, התכווצויות הבטן, הטשטוש והצלצול באזניים. היא רצתה **להרגיש מה התלמידים עוברים**... חובה להיות רגישים ללב התלמידים ולב הוריהם, להיכנס לנעליהם, או לחלוץ נעליים... נשתדל לתת עינינו ולבנו לקשיי הזולת, לא לעצור את כאב הזולת ב'כפתור' החולצה שכנגד הלב... אין עזרה אמיתית ללא הזדהות מליאה! הבה נידמה למידותיו של הקב"ה שאומר **כִּי יִדְעָתִי אֶת מְכַאֲבָיו...**

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

**פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא
יסור שבט מיהודה'**

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן
הכתב')

בחזרה על הידוע

שוב הוא מופיע

כאשר קרן קיימת לדורות

ובזמנו של כתר להיגלות

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

החמור שעליו חזר משה רבינו ממדין למצרים.

בחזרה על הידוע - כתוב: "ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור..." [ד', כ'],
וברש"י: "חמור המיוחד..." **בחזרה** - משה רבינו חוזר עם משפחתו בחזרה למצרים, **על**
הידוע - על החמור המיוחד, הידוע בה"א הידיעה.

שוב הוא מופיע - שוב מופיע החמור הידוע, "הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק,
והוא שעתיד מלך המשיח להיגלות עליו..."

כאשר קרן קיימת לדורות - הפעם הקודמת שהופיע החמור הייתה כשהלך אברהם אבינו
לעקוד את יצחק בנו. **הקרן קיימת לדורות** - כאשר אירע מעשה עקידת יצחק, שנאחז איל
בסבך בקרניו, המעשה אשר זכותו קיימת ונשמרת לדורות.

ובזמנו של כתר להיגלות - הפעם הבאה תהיה בעתיד, כאשר יבוא זמן כתרו של מלך
המשיח להתגלות, אז שוב יופיע החמור, כמבואר ברש"י: "שנאמר: 'עני ורוכב על חמור'".

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף עט. קיים בלב קיים. ופירש הר"ן דילפי' מהא דשתיקה מהני מוכח שקיום בלב מהני, אלא שצ"ע דהא הגמ' מסיק דאפילו בשותק ע"מ למיקט אינו יכול להפר הנדר ושם בודאי לא היה קיום, ולמאי דמשמע מדברי הרעק"א בגליון הש"ס דבשותק ביום שמעו הוי אומדנא דמוכח ובלב כל אדם אפשר לומר דאינו נאמן לומר שהיה ע"מ למיקט דהוי נגד אומדנא דמוכח, אלא דא"כ אינו מוכחן ראיית הר"ן דמהני קיום בלב מיום שמעו דהא הכא הוי כדיבור מכיון דהוי כאומדנא דמוכח וכקושית הרעק"א ועי' באפיקי ים ח"ב סי' מד' שכתב דכיון דאין רואים האומדנא דמוכח רק כשעובר כל היום ואז א"א לקיים א"כ א"א לומר דמהני מצד אומדנא דמוכח, אבל לענין שאינו נאמן לומר ששתק ע"מ למיקט אפשר לומר שכיון שלאחר כל היום יש כבר אומדנא דמוכח א"כ אינו נאמן, והאחרונים כתבו עוד מהלך דודאי כהיום התורה נתנה לו זכות רק ליום שמעו וכשעובר יום שמעו אובד זכותו שיכול להפר ורק טעם הדבר היינו משום דבדרך כלל אם שותק הוי קיום אבל כהיום מכיון שכבר קבעה התורה זמן אינו יכול עוד להפר אפילו אם למעשה לא קיים הנדר כגון בע"מ למיקט, והנה בשו"ע יו"ד רלד' כג' מובא חד שי' דלאחר שהבעל קיים הנדר אינו יכול החכם להתיר הנדר ויהסברא הוא אולי שכיון שאשה נודרת ע"ד בעלה ואם קיים הנדר אז לא מהני שתלך לחכם שיעשה טעות מכיון שנדרה ע"ד בעלה ואינו תלוי בדעתה] אבל אם רק שתק הבעל אז יכול החכם להתיר [ועי' בר"ן לקמן פא: בשם הירושלמי] ולדברי הר"ן שכל שתיקה הוי קיום צ"ב החילוק ולכאוי' מוכח שהם למדו דיום שמעו אינו רק שאז אובד זכותו ומש"ה יכול החכם להתיר וכן הוא בפשטות במהרי"ק שורש נ', ומה דקיים בלב מהני והפרה לא, היינו דלמדו שקיום אינו חלות רק היכי תמצא שאובד זכותו להפר וממילא מהני בלב אבל הפרה שהוא חלות שצריך להפר הנדר הוי ככלל חלות דבעינן דיבור עי' בברכת שמואל בקידושין.

דף פ: חיי אחרים קודמין לכביסתן ר' יוסי אומר כביסתן קודמת לחיי אחרים. ומבואר בגמ' משום שיש בו צער הגוף ותמוה לומר שזה ידחה חיי אחרים, והנה הר"ן מדמה הגמ' בב"מ דף סב. דכתיב וחי אחיך עמך דחייך קודמין, והנה שם קאי בפיקוח נפש ובסוגין נחלקו האחרונים אם איירי ג"כ שהאחרים צריכים למים ואי לאו הם בסכנה של מיתה דבשו"ע אה"ע סי' פ' יב' מובא שני דיעות אם הבעל יכול לעכב על אשתו מלאכול דבר שיש לה תאוה לאכול אבל אם תאכל תגרום מיתה לולדה המינקה ועיי"ש בבית שמואל שמדמה לסוגיתנו ומבואר שסובר שחייך קודמין קאי על כל מה שנוגע לחיים שלי שאינו צריך לוותר בעד זה בעד חבירו אפילו אם חבירו הוא בסכנת מיתה וכעין זה איתא בשו"ת רדב"ז דאין אדם מחויב ליתן אבר משלו בעד חבירו אפילו באופן שחבירו ניתן בסכנת מוות [ונ"מ לענין אם מחויב לנדב כליה בעד חבירו] אבל מדברי החת"ס בחי' מבואר שאין כאן נידון של

סכנת נפשות אלא השאלה הוא רק לאיזה צרכים יש דין קדימה, וע"ע בחי' חת"ס כתובות סא: באריכות ואכמ"ל.

דף פא: מכאן לת"ח שאין מפר נדרי עצמו. ועי' בר"ן דמביא המשנה בנגעים פ"ב ה' כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו ר"י אף לא נגעי קרוביו [וזהו משום דכתיב כל ריבים וכל נגע ומקיש נגעים לדין דפסול בקרובים] כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו ר"י אומר אף לא נדרי אשתו שבינה לבין אחרים, ובירושלמי איתא נדרה אשה ושמע בעלה ולא הפר לה פשיטא שאינו מיפר מצד הבעל, אבל נסתפק אם יכול להפר לאחר השתיקה [שהוא כקיום] מצד חכם שמתיר, ומסיק דאם הוי נדר שבינו לבינה בודאי אינו יכול להתיר מצד דהוי כנדרי עצמו [מכיון שנוגע לו דהוי בינו לבינה ומבואר שהטעם דאינו מתיר נדרי עצמו היינו משום דהוי נוגע] אלא השאלה קאי בדברים שבינה לבין אחרים [וצ"ב דא"כ מה שייך שתיקה שם דהא אינו יכול להפר] ומסיק שזהו תלוי במ"ח ר"י ורבנן את"ד, והנה הא שר"י סובר שאינו יכול להתיר נדרי אשתו מבואר ברא"ש לקמן פי"א דהיינו מצד דאשתו כגופו וממילא הוי כנדרי עצמו, אבל הר"ש והרע"ב שם כתבו דהטעם הוא מצד חשד שלא יחקור יפה, וכתב הקרבן נתנאל דנ"מ אם אינו יכול רק בתורת יחיד מומחה אבל בתורת ג' יכול דאם הטעם משום חשד אז בג' ליכא חשד וכן מבואר שם ברע"ב [וע"ע בר"ן לעיל ח:]: והנה הר"ש והרע"ב כתבו דמה דנקט ר"י נדרי שבינה לבין אחרים היינו משום דבינו לבינה יכול להתיר מתורת בעל, אבל לכאן מדברי הירושלמי משמע דלא כדבריהם דאיירי דשתק ואינו יכול להפר מצד בעל אלא דבינו לבינה אפילו לחכמים אינו יכול להתיר שבודאי נחשב לנדרי עצמו וכל המ"ח הוא רק בבינה לבין אחרים ועי' ברעק"א שם, ועי' בר"ן שהביא עוד מהירושלמי דקונם הנייתי על בני העיר אין החכם מתיר שכיון שיש לו נגיעה הוי כנדרי עצמו ויל"ע דא"כ למה בקרובים בודאי מותר ולמה אינו נחשב כנוגע ועי' בשו"ע סי' רכח' בט"ז ס"ק ח' ובש"ך י'.

דף פב: נדרה משתי ככרות. ונחלקו אם יכול להפר גם האיני מתענה, ומבואר מדברי הר"ן שאין המ"ח רק אם יכול להפר האיני מתענה, אלא גם אם הפר רק למתענה אם הפרה חל דכיון דכתיב אישה יקימנו ואישה יפרנו צריך להפר כל הנדר, ואין שייך כאן לומר שכיון שהותר מקצתו הותר כולו כמבואר בדברי הרא"ש שזהו דוקא בהתרת חכם שעושה הנדר טעות אבל בעל שמיגז גיזי לא שייך בכלל הדין של הותר מקצתו הותר כולו, ועי' לקמן דף פז. מ"ח ר"ע ור"י בנדרה תאנים וענבים ומדברי הר"ן משמע שכאן מכיון שנדרה משתי ככרות ושניהם שוים הוי כנדר אחד ומש"ה לא שייך הפרה רק על מקצת, וכתב הר"ן שזהו דוקא בנדרי ענוי נפש אבל בדברים שבינו לבינה בודאי יכול להפר רק מה שנוגע לו, והר"ן כתב החילוק שענוי נפש הוי מצד טובת האשה שלא תהא בענוי ונדר שיש בה ענוי נפש הבעל מסלק עצם הנדר ומש"ה צריך לסלק כל הנדר משא"כ בינו לבינה שזהו לטובת הבעל שכיון שאומר שזה מפריע לו אז אין הנדר מחייב אותה לנהוג עם הנדר כשזהו על חשבון בעלה וממילא זהו רק כפי שמפריע לבעלה [ועצם דברי הר"ן צ"ב דהא הטעם דבעל מיפר היינו משום דנודרת על דעתו, וע"ע ביבמות צ: שלא תתגנה על בעלה וברשב"א שם] והקרן אורה הוסיף שמוכח לומר כן דהא נדרי ענוי נפש מהני הפרה אף לאחרים ואף כשתצא

מבעלה ומוכח שמסלק עצם הנדר אבל בינו לבינה לא מהני כלפיה אחרים רק מה שנוגע להבעל ומוכח שאינו מסלק עצם הנדר אלא מכיון שאומר שזה מפריע לו אינה יכולה לאסור עצמה מה שנוגע לבעלה.

דף פג. שלש בהמות בעי לאתויי חטאת עולה ושלמים. ועי' בר"ן שני מהלכים ובמהלך ב' כתב שצריכה להביא גם קרבנות טהרה והוא תמוה דהא בכל נזיר שנטמא אינו מביא על ימי הטהרה מכיון דכתיב והימים הראשונים יפלו ועי' במלוא הרועים, ואולי דכח הבעל להפר היינו רק מה שהיא קיבלה עליה בנדר והיא קבלה עליה נזירות דטהרה ורק אם נטמא התורה מוסיף עכשיו דיני נזיר טמא וא"כ כשנטמאה האשה הבעל מיפר מה שקיבלה עליה והיינו הנזירות דטהרה שנהגה עצמה עד היום שנטמא וכיון שנפקע אותו נזירות ממילא נפקע גם הנזירות דטומאה [והגם שמיגז גיזו היינו שגיזו לענין מכאן ולהבא הנזירות שקבלה וממילא נפקע גם החלק של נזיר טמא] ומש"ה מקשה הגמ' דאם יש קרבן לחצי נזירות א"כ חל עליה קרבנות של נזירות טהרה בשעה שהפר לה הנזירות דטהרה וכיון שחל תו לא נפקע אפילו נטמא ואינו יכולה להביא קרבנות דטהרה וזהו שהר"ן מדמה לנטמא לאחר מלאת, והגמ' מת' דבעצם אין קרבן לחצי נזירות ובעצם פטורה מכל קרבנות אבל חטאת העוף שבאה על הספק צריכה להביא וצ"ב רב בכוונת הגמ', ואולי מה שאינה יכולה להביא קרבנות דטומאה לאחר הפרה היינו משום דבעינן שיהא עליו שם נזיר ואם נפקע שם נזיר מעליה ע"י הפרה לא שייך להביא קרבנות דנזיר אבל בחטאת העוף שבאה אפילו על ספק והגם שיש צד שאין עליו שם נזיר שייך להביא קרבן והיינו טעמא כמ"ש הרא"ש משום שעיקר בא לכפרה וכיון שבאה אפילו בלי שיש עליו שם נזיר אז כמו כן שייך שיביא לאחר הפרה הגם שאין עליו שם נזיר.

דף פד: ספקו אינו טובל. ועי' בר"ן דה"ה ודאי וסובר דמעשר עני אינו טובל, וביאר הר"ן דכל מה שטובל ואסורה לאכול היינו מצד שיש בתוכו דבר האסור ומעשר עני שמותר לאכול א"א שהכרי יהא חמור מהאוסר גופיה, ולדבריו צ"ב דא"כ למה מעשר ראשון טובל למ"ד דמותר לזרים אלא דשם אפשר ליישב מכיון שמונח בתוכו תרומת מעשר וזהו האוסר, אלא דעדיין צ"ב ממעשר שני בירושלים למה יהא טובל מכיון שמותר באכילה, ואולי למה דמשמע בקידושין נג: דאפילו למ"ד מעשר שני ממון הדיוט בעצם הוי הפרשה לה' ורק זוכים בה משולחן גבוה ומה"ט יש הרבה דינים וגבולים היאך ואיך שמותר לאכול וממילא בעצם כל זמן שלא הופרש הוי דבר האסור דשייך לה' ורק לאחר שהופרש זוכים בה משולחן גבוה ומש"ה שייך שיאסור הכרי, וכעין זה כתבו ליישב קושית התוס' ביבמות פו. דאם כל האיסור טבל הוא מצד התרומה שבו א"כ למה אסור טבל לכהן וכתבו לת' על דרך זה דבעצם תרומה הוי לה' ורק הכהנים זוכים בה משולחן גבוה וממילא יש דבר האסור ועי' באתון דאורייתא כלל ב'.

דף פה. משום דתרומה לא חזיא אלא לכהנים ... שויא עפרא בעלמא. וביאר הר"ן דבעצם טובת הנאה הוי ממון אבל מכיון שאסור על כל הכהנים או על כל הלויים א"כ אין לו כלום מהטובת הנאה מכיון שאינו יכול ליתן לאף אחד, וליקח בעצמו אינו יכול מכיון שיש חיוב נתינה ליתן לכהנים או ללויים, וכוונת הגמ' לא חזיא אלא לכהנים אינו מצד האיסור שבו

דהא מעשר ראשון מותר לזרים אלא כוונת הגמ' דא"א ליקח לעצמו קודם שקיים מצות נתינה לכהנים או ללוים מצד מצות נתינה וכן מבואר מדברי הר"ן, ועי' ברשב"א שהקשה דהא יכול למכור הזכות של טובת הנאה לישראל אחר, ולכאוי' היה אפשר לומר שהתורה לא נתנה זכות טובת הנאה רק כדי לקיים נתינה ובודאי היכן שיכול ליתן אז יכול גם למכור אבל כאן מכיון שאינו יכול ליתן אז נפקע זכותו, אבל אין לומר שזהו כוונת הגמ' דא"כ למה הוצרך הגמ' דשויה כעפרא בעלמא, ומדברי הר"ן מבואר שכוונת הגמ' שכל דבר שאין לו שום תועלת אז מפקירו [ויש שכתבו שממילא נעשה מופקר כמו כל איסורי הנאה דאינו שלו וברשותו] ומה"ט כתב שאם אסר בהנאה חפציו יכול כל אחד לבוא לקחת מכיון דנעשה הפקר וא"כ קשה קושית הרשב"א דהא יש לו דיכול למכור לאחר, ועי' בר"ן שהקשה דלמה לא חיישי' דיתיר את נדרו וא"כ לקחו שלא כדין והוי גזל ומסתפק דאולי לא מהני שאלה להפקיע הזכות ממון שכבר זכו, ולכאוי' צ"ב דהא מבואר לעיל נט. דתרומה לאחר דאתי ליד דכהן לא מהני שאלה וכ"כ לעיל דזהו מצד דלא אתי דיבור ומבטל מעשה וא"כ מהיכי תיתי דיהני שאלה, וצ"ל דהיינו דוקא אם הדיבור נגמר ובא לידי מעשה דשם הנתינה לכהן זהו מצד הדיבור אז אמרי' דלא אתי דיבור ומבטל מעשה, אבל כאן המעשה שהם לקחו אינו קשור עם נדרו שאסור הנאתו על כהנים ואז אינו נחשב למעשה, ועי' בקרן אורה ובשלמי נדרים בזה.

דף פה. שמא יגרשנה ותהי אסורה לו. וכתב הר"ן דהטעם דת"ק שחולק ע"ז שסובר דלא שייך להפר על נדר שיחול רק לאחר הגירושי' דאינו בעלה אז וגם לא הוי בינו לבינה או משום דסובר דהוי דשלב"ל, והנה מה דלר' יוחנן יכול להפר והגם דלשי' ר"ע לקמן פט. יכול להפר באומרה הריני נזירה לכשאתגרש אבל זהו דוקא בענוי נפש [ועי' בר"ן לעיל פ.]. שמהני הפרה גם בשעה שאינו בעלה אבל כאן הא מיפר לכאוי' רק מצד בינו לבינה, ואולי סובר ר' יוחנן דעצם הדבר שעשתה נדר שעי"ז לא יהא יכול להחזירה אפילו לאחר גירושי' זהו מפריע לו כבר עכשיו שבזה מראה דלא איכפת לה בו, והגמ' לעיל עט: לא הביא ראייה רק שהפרה נשאר גם לאחר שגרשה והגם דאז לא הוי עוד בינו לבינה.

דף פו: שאני קונמות דכי קדושת הגוף דמי. ובפשטות עדיין צ"ל דאיירי באומרת יקדשו ידי דאל"כ עדיין הוי דבר שלב"ל מצד מעשה ידים, אבל מדברי התוס' בקידושי' דף סג. מבואר דבקדושת הגוף ליכא חסרון של דבר שלב"ל והיינו דכיון דהוי דבר של איסור ורק בממון איכא חסרון של דשלב"ל ומה שהגמ' מביא הדין דמפקיע מידי שעבוד זהו לראיה דהוי איסור וכמבואר לעיל דקדושת הגוף לא נפקע והדברים ארוכים, והגמ' מקשה דא"כ למה לא חל מיד הנדר ומת' **תני ועוד שמא יגרשנה.** ועי' בר"ן שכוונת הגמ' דכשאת"ל דלא חל מהשתא מצד דאלמוה רבנן שעבודא לבעל אבל הא מיהת דאם יגרשנה חל הנדר ועי' בר"ן שהסביר לה וצ"ב רב בכוונתו ובקובץ הערות סי' סח' לומד דכיון דאיירי דאמרה לכי מגרשא יחול הנדר וכמבואר לעיל פה: [וסובר שנשאר כן גם לפי המסקנא] וא"כ אפשר לומר דלא אלמוה רק היכן שאסרה על בעלה אבל כה"ג באמת לא אלמוה וממילא בעצם מצד הדין היתה יכולה לאסור ממילא לא הוי דבר שלא בא לעולם והגם שאם היתה אומרת שיחול הנדר מעכשיו היו מאלמים אבל במצב כזה לא אלמוה, וע"ע ברא"ש, אלא

שצ"ע דא"כ מ"ט דר"ע שמא תעדיף מכיון שלא אסרה רק לאחר גירושין שו"מ ברעק"א בכתובות שם במערכה אות ו' שכתב שכוונת משנתנו שכל תנא כתב אופן שצריך להפר כשהיא אוסרת על בעלה.

*

סיכומי תמצית כל פרק נערה המאורסה - הרב אהרן פוטולסקי, שכונת 'גני איילון', לוד

פרק נערה המאורסה

בהפרת נדרי נערה המאורסה, בדיני הפרת והקמת בעל ואב, וכמה דינים בשאלת חכם.

*

תמצית הסוגיות

- א. נערה המאורסה אביה ובעליה מפירין נדריה בבת אחת (ס"ז א')
- ב. מנלן (ס"ז - ס"ח א')
- ג. בעל מייגז גיזז או מקלש קליש (ס"ח - ס"ט א')
- ד. נתרוקנה (ס"ח א' - ס"ט א', והמשכו בדפים ע' א', ע"א).
- ה. שאלה על הקמה והפרה. נשאל על הקמה הראשונה. ב' איבעיות של בבת אחת (דף ס"ט - ע' א')
- ו. ה' אבעיות דרבה בהקמה והפרה בדרך את"ל. (ע' א')
- ז. כח האב בנתרוקנה והבעל בבגר (דף ע')
- ח. מת הארוס ונתארסה - אב מפר עם האחרון ואף נדרים שנראו לראשון (דף ע"א)
- ט. גרושין אם כהקמה (דף ע"א ב' - ע"ב א')
- י. אם מפר בעי שמיעה ודין הפרת חרש. (ע"ב ב' - ע"ג א')
- יא. הפרה לשתים בבת אחת. (ע"ג א')
- יב. הגיע זמן ולא נישאו (ע"ג ב'. וגם ע' ב')
- יג. יבם בנדרי שומרת יבם (ע"ד - ע"ה א')
- יד. מח' אם מפר קודם שנדרה, מסיק דלמ"ד מפר לא חיילין כלל (ע"ה - ע"ו)
- טו. הפרה והתרה בשבת. התרה באופנים שאין דנין. (ע"ז)
- טז. הקמה והפרה שלא במפורש ובלב (ע"ז)
- יז. חכם מתיר ובעל מפר (ע"ז ב' - ע"ח א')
- יח. הפרה ביחיד מומחה או ג' הדיוטות (ע"ח)
- יט. שותק ע"מ למיקט (ע"ח ב' - ע"ט א')

ס"ו ב' - ס"ח א'

- **משנה א': נערה המאורסה אביה ובעליה מפירין נדריה יחדיו.**
- **קמ"ל דמפירין שניהם בבת אחת, בלא שאילה בינתיים (ובלא מיתה).**
- **מנלן רבה: "ואם היו תהיה לאיש" ו' מוסיף (ס"ז ב' מוכיח את אופן השותפות). תנא דבי רבי ישמעאל: "בין איש לאשתו בין אב לביתו".**

ס"ח

- **בעל מייגז גיזו או מקלש קליש.**
- **ברייתא ה' אופנים בעניין נתרוקנה. במת ארוס נתרוקנה רשות לאב (בין שמע בעל ובין לא שמע). מת אב שלא נתרוקנה רשות לבעל, בין שמע אב ובין לא שמע.**

דף ס"ט

- **שמע אביה והפר, לא שמע בעל ומת, לב"ש מפר ולב"ה אינו מפר.**
- **מסיק לב"ש גיזו ולב"ה מקליש.**
- **ד' איבעיות דאיפשיטו בהקמה והפרה.**
- **יש שאלה על הקמה ולא בהפרה.**
- **נשאל על הקמה הראשונה, שניה חיילא.**
- **קיים ליכי ומופר ליכי ולא תיחול הקמה אא"כ חלה הפרה - אף לר"מ מופר.**
- **מוקם ומופר בב"א - כל שאינו בזא"ז אינו בב"א.**

דף ע'

- **אבעיות דרבה בהקמה והפרה בדרך את"ל.**
- **קיים לך היום. מופר למחר (ר"ן: ומסתפק גם בדין המפרש להדיא). קיים שעה. הוסיף מופר לאחר שעה.**

- **אמר "ואני" קיים לעולם.**
- **משנה ב': כח האב בנתרוקנה והבעל בבגר.**
- **הא תנינא חדא זימנא, שני תי'.**

דף ע"א

- **משנה ג': מת הארוס ונתארסה - אב מפר עם האחרון ואף נדרים שנראו לראשון.**
- **שמע אביה והפר ומת הבעל, ונתארסה בו ביום, אביה ובעלה האחרון מפירין נדריה, (ר"ן: דברי הכל. רא"ש: ב"ה פליגי דאינו יכול, דמקלש קלישעה).**

^עהם לשיטתם שנחלקו לעיל ריש ס"ט א'.

סיכומי תמצית כל פרק נערה המאורסה - הרב אהרן פוטולסקי, שכונת 'גני איילון', לוד

• שמע בעלה והפר לה ומת ונתארסה, חוזר האב ומפר חלקו של בעל, דברי ב"ש, ולב"ה אין יכול להפר לבדו (ר"ן: מצירוף ב' הסברות שבגמ'. רא"ש: דאביה ובעל אחרון מפירין נדריה). עמוד ב' (וע"ב א')

• אבעיא להו, גרושין אם כהקמה מוכיח מג' ברייתות ודחי, ולא איפשיטא מברייתא. ע"ב ב'

• משנה ד': דרך ת"ח להפר קודם נישואין.

• בעיא אם מפר בעי שמיעה ד' ת"ש ולא אפשיטא (ר"ן פשיט לה בבעיא דחרש).

ע"ג

• חרש אינו מפר.

• הפרה לשתיים בבת אחת, מוכיח ש"אותה" דווקא מהא דאין משקין ב' סוטות כאחת. (ר"ן: הוא לכו"ע. רא"ש, וי"מ בר"ן: תליא במח' זו).

עמוד ב'

• משנה ה': ארוס שהגיע זמן ולא נישאו, לר"א מפר לבדו ולחכמים לא (דף ע"ג).

• רבה תלי לה במח' אם ארוסת כהן אוכלת תרומה בהגעת זמן.

• אביי דוחה שיש לחלק תרומה דרבנן, ויש לחלק נדר שתולה בדעתו.

דף ע"ד

• משנה ו': יבם בנדרי שומרת יבם, לר"א מפר אף בשני יבמין, לר"י רק באחד, לר"ע אינו מפר.

• בשלמא ר"ע סבר אין זיקה (למסקנא הוא מטעם אחר שאין זיקה כאירוסין, ר"ן ע"ה א' ד"ה מתניתין נמי דייקא).

• רבי יהושע סבר אין זיקה ואין ברירה. ומאמר אף לב"ש לא מהני להפרה. (ר"ן: ר"י סבר זיקה ככנוסה, או שכארוסה ומפר יחד עם האב).

• רבי אליעזר מיירי שעשה מאמר לב"ש. לרב אלעזר שמאמר לב"ש רק דוחה בצרה - עמד בדין ונחייב במזונות. לרבי יהושע מזונות לא מהני, או שנודרת על דעתו רק ביבם א'. (לר"ן ורא"ש: בלא מאמר. לתוס' והמפרש: בעשה מאמר).

דף ע"ה - ע"ו ב'

• משנה ז': מח' אם מפר קודם שנדרה.

• איבעיא להו חיילין או בטלין או לא חיילין כלל, מוכיח מהדו"ד בין ר"א וחכמים.

^{עו} אינם יכולין להפר שניהם בדרך ממ"נ. לרא"ש משמע דאין ברירה הוא דין בזיקה שלא משוויא ככנוסה כשאינה מבוררת, אך לר"ן הוא דין בהפרת נדרים שבעל מבורר (לכאוי' נפק"ם בספק קידושין דלר"ן ג"כ לא יהני).

עמוד ב'

- אמר להן ר"א: ק"ו מנדרים שלא באו לכלל איסור.
- אמר להן ר"א: ק"ו מנדרים עצמו.
- אמרו לו: ק"ו ממקוה ואדם שבלע טבעת. דף ע"ו
- אמרו לו: ק"ו מטבילת כלי.
- אמר להן ר"א: ק"ו מזרעים זרועים ועומדים - פשיט שלא חיילין.
- רבנן ס"ל האי סוג ק"ו כמוכח מאמה עבריה, פליגי רק מכח דרשה שדוחה ק"ו.

דף ע"ו ב'

- משנה ח': בעל ואב מפירין רק ב"יום שמעו" עד שחשכה.
- בבריתא פליגי דמפר מעת לעת, ואינה הלכה.
- שדי גירא ובדיק.

דף ע"ז

- הפרת נדרים בשבת, שלא לצורך תליא במח' אם ביום שמעו או מעל"ע.
- שאלה בשבת רק לצורך השבת, אבל אף כשיכל מבעוד יום.
- שאלה גם בלילה, קרובים. עמוד ב'
- מעומד רק למ"ד שפותח בחרטה דלא בעיא עיון.
- הקמה מהני בלשון שאינו מפורש, משא"כ הפרה.
- הפרה בשבת - טלי ואכלי, צריך שיבטל בליבו.
- הפרה מהני בלב (ר"ן: כשמגלה דעתו בפיו. ברא"ש י"מ לא כן. וכן בע"ט א').

דף ע"ח

- חכם מתיר ובעל מפר.
- הפרת נדרים ביחיד מומחה או ג' הדיוטות. עמוד ב'
- שותק ע"מ למיקט, אינו מפר.

פרק נערה המאורסה - נושאי הדפים

- נערה המאורסה אביה ובעליה מפירין נדריה יחדיו ומנלן (דף ס"ז)
- המשך עניין נערה. בעל מייגז גיזז או מקלש קליש. נתרוקנה (דף ס"ח)
- שאלה על הקמה והפרה. נשאל על הקמה הראשונה. ב' איבעיות של בבת אחת (דף ס"ט)
- ה' אבעיות דרבה באת"ל. כח האב בנתרוקנה והבעל בבגר (דף ע')

מת הארוס ונתארסה - אב מפר עם האחרון ואף נדרים שנראו לראשון (דף ע"א)

גרושין אם כהקמה, דרך ת"ח בהפרה, אם מפר בעי שמיעה (דף ע"ב)

הפרת חרש, הפרה לשתים בבת אחת, ארוס שהגיע זמן ולא נישאו (דף ע"ג)

ביאור המח' אם יבם מפר נדרי שומרת יבם (דף ע"ד)

מח' אם מפר קודם שנדרה, מסיק דלמ"ד מפר לא חיילין כלל (דף ע"ה - ע"ו)

הפרה והתרה בשבת, התרה באופנים שאין דנין. הקמה והפרה שלא במפורש ובלב (דף

ע"ז)

חכם מתיר ובעל מפר, יחיד מומחה וג' הדיוטות. שותק ע"מ למיקט (דף ע"ח, וריש ע"ט)

*

שיעור הדף היומי מאת הרב אהרן פוטולסקי מתקיים כל ערב בין השעות 21:30 - 22:30 בבית הכנסת 'המרכזי' גני איילון בחדר בית ההוראה, רח' הרב אלישיב 5 לודמערב בחדרים הסמוכים כל רבע שעה. (ניתן להאזין טלפונית לשיעורים דרך מערכת קול הלשון במספר 03-6171111 או במספר *6761 < *7 (חיפוש לפי מגיד שיעור) < 905680 (קוד מגיד שיעור, לא להקיש סולמית אחר כך). או לחילופין, להקיש סולמית וכוכבית, לזיהוי קולי, ולומר אהרן פוטולסקי. בזמן שיש "שידור חי" המערכת מציעה להקיש * להיכנס לשמוע את שיעור החי).

סיפור

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק

אצל שלושה צדיקים

וכי ידוע לנו שגב מעלתו של יהודי פשוט מהדור הקודם? והרי הדברים קל וחומר, אם יהודי "פשוט" מלפני מאה שנה היה מלא כולו יראת שמים וקביעת עיתים לתורה ושיעור, ואהבת תורה ללא שיעור, מה כבר היה יהודי של צורה? מאלו הנקראים חסידים ואנשי מעשה.

ואודות יהודי כזה, שגם לפני מאה שנים נחשב לאדם מורם מעם יחד עם היותו חסיד מן השורה, נסוב סיפורנו.

היה זה בעת עריכת השולחן אצל האדמו"ר הרה"ק בעל "דברי שמואל" מסלאנימא. הרבי ישב במקומו ולא הרחק הימנו עמד תלמידו שהגיע במיוחד מארץ ישראל, ומי שהיה לימים אדמו"ר בעל הברכת אברהם מסלונים. והוא, הרבי בעל "ברכת אברהם" שעדיין היה בשנותיו הצעירות, עמד שם בדחילו ורחימו, מאזין ומצפה לכל הגה היוצא מפיו של רבו. לפתע נכנס לבית המדרש אותו יהודי של צורה שנקרא שמו ר' יעקב. והכל קראוהו "ר' יענקל". יהודי בא בימים.

תיכף בהיכנסו אמר הרבי הדברי שמואל בהתעוררות "קוקט אן", תסתכלו על היהודי הזה שנכנס כעת. תסתכלו על העיניים הקדושות שלו שראו כאלו "הייליגע צדיקים", כאלו צדיקים קדושים.

ומיד סובבו הכל את ראשיהם והביטו לעברו של ר' יענקל הנ"ל שהרגיש אי נעימות מתשומת הלב שניתנה לו, ומיהר לשבת ליד השולחן כאחד החסידים.

כאשר הסתיימה עריכת השולחן הטהור ניגש בעל הברכת אברהם אל ר' יענקל ואמר לו, "שמעתי מהרבי שראית הייליגע צדיקים. אני רוצה לשמוע ממך את מי ראית, ומה ראית".

נענה ואמר לו האיש. "הייתי אצל שלושה קדושי עליון, אצל הריז'ינער. הלא הוא הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין, אצל הרה"ק רבי יעקב ישראל מטשרקאס, בנו של המגיד הרה"ק רבי מרדכי מטשרנוביל, ואצל הרה"ק בעל "צמח צדק" מליובאביטש".

ומה היה שם, שאל הברכת אברהם, בוודאי ראית שם דברים גדולים.

אורו עיניו של ר' יעקב ואמר, בוודאי, אצל כל אחד מהשלושה היה מעשה, ואספר אותם לפי סדר התרחשותם.

*

תחילה הייתי אצל הריז'ינער בשבת קודש. וזכיתי עם העיניים שלי לראות את הנהגתו הקדושה של הרבי הקדוש בליל שבת. בית המדרש שלו היה מלא חסידים שישבו והמתינו לרבי שיכנס לקדש על היין, ועדיין לא ניתן האות כי הדבר קרב ובא.

לפתע נכנסו משמשיו של הרבי ובידיהם כלי הקודש, בקבוק היין, הגביע והתחתית והספל לנטילת ידיים עם הקערה.

באותו רגע נפלו אימה ופחד נוראים על כל החסידים הנוכחים. מה אומר לכם, פחד מות ממש. וזה עוד היה לפני שהרבי בכלל נכנס.

ואחר כך הגיע הרבי, כולו אומר קדושה, כולו אומר הדרת מלכות. והוא קידש על היין, ונטל את ידיו לסעודת ליל שבת, והכל התנהל כסדר הרגיל. ואחר כך ישב הרוז'ינאי בסעודה באימה וביראה, ולא דיבר מילה אחת. רק תנועה אחת מיוחדת הייתה לו באותו ליל שבת כאשר אני הייתי נוכח, והוא חזר שוב ושוב על אותה נעימה קדושה שנודמרה מפיו:

”ותיגלה, ותראה, מלכותו עלינו” - - -

ומשך את המילים בדבקות עצומה עד לאין שיעור ופניו בווערות כלפידים.

בקרב הנוכחים בבית המדרש נעשתה התעוררות עצומה שאי אפשר לתאר. כל הציבור פרץ בבכי של התרגשות ותשובה.

”הלוואי, הלוואי ואני אזכה עוד פעם אחת לכזאת התעוררות כמו שהייתה לי אז. הלוואי ואזכה עוד פעם אחת לאותו גן עדן שהיה לי אז”, סיים ר' יענקל את סיפורו הראשון.

*

”והייתי כאמור אצל הרבי הקדוש רבי מנחם מנדל מליובאביטש, בעל ה”צמח צדק”.

- ומה היה שם?

עיניו של ר' יענקל נעצמו למחצה. נראה היה כאילו נעקר מכאן מבית המדרש הסלונימאי והתעופף בן שניה לעיירה ליובאביטש אל ההתוועדות של הרבי הצמח צדק...

*

ישב בעל הצמח צדק בקרב קהל חסידיו, שקוע כולו בשרעפים, ופתאום פנה אליהם בשאלה נדירה:

”מה אתם רוצים לשמוע היום, מאמר חסידות או סיפור. (”א מאמר אדער א מעשה?”)

הציבור ענה בהתלהבות ”רוצים לשמוע סיפור, א מעשה”.

”עמדתי מאחורי הכסא של הרבי הצמח צדק” - הוסיף המספר ר' יענקל. וכאשר היה הרבי הברכת אברהם מספר את המעשה, היה מחקה את התנועה שהיהודי עשה, כהדגמה איך נעמד מאחורי הכסא של הרבי, כדי להיטיב ולשמוע את הסיפור ולא לאבד אף מילה. והרבי הצמח צדק התחיל לספר:

מעשה ביהודי עשיר ובעל אחוזות הנקרא בלשון אידיש ”א רענדאר”. אחוזה אחת מהם השכיר ליהודי, נאמר ששמו הוא ר' אברהם יצחק.

ואותו ר' אברהם יצחק היה עני גדול ובקושי הצליח להאכיל את עולליו לחם. יען כי רק הכנסות זעומות נפלו בחלקו מאותה אחוזה מוכרת.

סדר החכירה באותם ימים היה כי התשלום הוא שנתי. במלאת שנה מן החכירה על החוכר לשלם למחכיר.

והנה השנה מסתיימת ופורחת לה, ושנת חכירה חדשה באה ואילו ר' אברהם יצחק לא מראה את קצה אפו בתוך אחוזתו של המחכיר אשר גם לו נעשה "ויקרא שמו בישראל" ונקרא לו ר' שמואל אייזיק.

הלך ר' שמואל אייזיק שהיה איש חסיד, אל רבו, ותינה צרתו לפניו. "רבי, החכרתי אחוזתי לר' אברהם יצחק והלה אינו משלם. מה לעשות בחוכר?"

אמר לו הרבי, "אתה הרי יהודי, יהודי צריך לוותר. כנראה אין ידו משגת, תוותר לו".

ויתר ר' שמואל אייזיק ולא אמר אף מילה לחוכר ר' אברהם יצחק.

המתין עוד שנה, וחשב כי לאחר שנתיים בודאי יבוא החוכר לפרוע את חובותיו.

אבל החוכר כמנהגו נוהג. מה בשנה ראשונה לא שילם, אף בשנה שניה לא.

בא ר' שמואל אייזיק והתייצב שוב לפני הרבי. "רבי, כבר שנתיים שלמות מוחזקת אחוזתי בידי, ועדין לא ראיתי ממנו אפילו פרוטה אחת. רבי, אני צריך לחיות ממשוהו. איני יכול לתת מתנות חינם".

אבל הרבי חוזר שוב פעם על דבריו, אתה הרי יהודי, אתה צריך לוותר לו.

האריך ר' שמואל אייזיק אפו והמתין שנה שלמה נוספת.

שלוש שנים לא קיבל מהחוכר שום דבר.

לאחר ארבע שנים פקעה סבלנותו. הוא ידע כי אם ילך אל הרבי, לא ישמע ממנו מענה אחר אלא רק זה, "אתה יהודי ויהודי צריך לוותר".

"עד כמה השיעור לוותר?" שאל ר' שמואל אייזיק את עצמו וכעסו גאה. "אפילו להתנצל הוא אינו מגיע, החוכר. מצא פרה חולבת טובה בדמותי וירא מנוחה כי טוב ואת האחוזה כי נעמה, ויט שכמו לקבל כסף חינם".

בחרון אפו הסתער ר' שמואל לביתו של החוכר ר' אברהם יצחק ופניו אדומות מרוב כעס. "האם אתה חושב שתוכל לגור באחוזתי לנצח בלי לשלם פרוטה" שאג בקולי קולות. "ארבע שנים תמימות חיכיתי לך ולא קיבלתי ממך אף פרוטה. החוצה מיד".

ר' אברהם יצחק ובני משפחתו היו מבוהלים ונבוכים וניסו לשכך את חמתו של המחכיר, ולדבר על לבו שיאריך אפו עוד תקופה קצרה והם כבר ילוו כסף וישלמו לו, אך הוא לא אבה שמוע והורה לעבר פתח הבית. "עליכם לעזוב את אחוזתי בתוך כמה שעות".

והם נזרקו אל הרחוב.

ר' אברהם יצחק החוכר לא היה גולן חלילה, אלא שלא השיגה ידו. מה יעשה וביש גדא הוא ובקושי דרכו אורחים על מפתן האחווה שלו. עני ואביון היה כל ארבעת השנים שגר באחוזה. פרנסה גדולה לא היתה לו ממנה, אלא רק למצוץ ממנה כדי 'חיונה' למשפחתו הרעבה, וקורת גג מעל ראשם. כעת נותרו בעירום ובחוסר כל. ללא פרנסה וללא בית.

ר' אברהם יצחק ובני משפחתו התגלגלו ברחובות. הם נעשו עניים ואביונים עוד יותר משהיו, ולא היה להם אפילו פת כזית לשבור את רעבונם.

מרוב עוגמת נפש וצער חלה ר' אברהם יצחק ונפטר.

לאחר כמה שנים הגיעה גם שעתו של ר' שמואל אייזיק העשיר למות. הוא עלה לבית-דין של מעלה ומעשיו החלו להישקל במאזנים. באו כל מעשיו הטובים, המצוות שקיים והתורה שלמד והעידו בו.

רצה בית-דין של מעלה לפסוק את דינו ללכת לגן עדן.

פתאום הגיע מלאך חבלה שחור כפחם והקים קול צעקה. "היתכן? והרי אני נבראתי ממעשה שעשה. הוא זרק את ר' אברהם יצחק החוכר אל הרחוב, למרות שידע כי אין לו מה לשלם לו אפילו פרוטה אחת. יהודי נפטר בגללו מהעולם מרוב צער ועגמת נפש".

באו המלאכים הטובים והמליצו עליו: "ראו אותנו, אנחנו נבראנו מארבע שנים שהמתין לחוכר בסבלנות ולא גבה ממנו פרוטה בשכרו! נכון שהוא זרק אותנו לבסוף, אבל זה היה רק אחרי ארבע שנים שהחוכר לא שילם לו. ארבע שנים עמד בניסיון והעניק לו מגורים ופרנסה ללא תמורה. וכי אין זה נחשב?"

החלו חברי בית דין של מעלה שוקלים וטרים בענייניו של ר' שמואל אייזיק ולא יכלו לבוא לעמק השווה. היו צדדי זכות והיו צדדי חובה.

החליטו בשמים לשאול עצה ופסק הלכה בעניין זה מפי שלושה צדיקים שחיים בעולם הזה.

ופתאום פנה הרבי הצמח צדק אל קהל החסידים "מה אתם אומרים? זכאי?"

הקהל הבין עתה את כוונתו העמוקה של הרבי, מדוע בחר לספר להם סיפור במקום לומר מאמר חסידות, והרגיש שכעת הוא חורץ את דינו של המחכיר

כל הנוכחים צעקו בהתלהבות "זכאי, זכאי".

ופניו של הרבי הצמח צדק צהלו.

זהו הסיפור השני, הפטיר ר' יענקל בפנים מהורהרות. זעקות ה"זכאי" של הקהל בלויבאביטש עדיין צלצלו באוזניו.

*

"ומהו הסיפור השלישי?"

"הנה הוא".

ר' זלמן לייב היה יערן, בעל יערות מן הגדולים במדינה. כל סוחרי העצים נזקקו לו וליערות הענקיים שלו. יחד עם עשירותו הגדולה היה גם יהודי חסיד ועובד ה'. הוא היה מחסידי הרבי הקדוש רבי יעקב ישראל מטשרקאס. ידו פתוחה הייתה לכל ענין שבצדקה ואהב תמיד ליהנות את הרבי בכל הזדמנות מידו הרחבה.

יום אחד פנה אליו הרבי:

"מה לעשות לך שאתה כל כך הרבה מיטיב אתי. אני רוצה להחזיר לך טובה".

"רבי יש לי הכל" ענה ר' זלמן לייב. "זכיתי לשני שולחנות. גם כסף גם ילדים טובים. יש לי פרנסה ברווח וברוך ה' שידוע ספר אני".

התהרהר הרבי ונעץ מבט עלום בפניו של החסיד העשיר שמזלו משחק לו.

"אם כך" הפטיר בכובד ראש, "אני אתן לך קמע, אותו תתלה על צווארך. אני מבקש ממך שתענוד אותו תמיד על צווארך, אל תוריד אותו ממך אלא בשעת רחצה, ואל תפתח אותו לראות מה כתוב בו".

הבטיח החסיד, עם שלא הבין כלום מדברי הרבי.

הרבי כתב לו את הקמע ור' זלמן לייב תלאו על צווארו.

ומנהגו של ר' זלמן לייב היה כי בכל יום ששי אינו מנהל עסקים כלל. בחצות היום היה הולך למקווה, ומאז ואילך היה מקדיש עצמו קודש לה' ולשבת. מנהגו זה היה ידוע לכל. בחזקת חוק בל יעבור!

אבל לכלל כלל יש יוצא מן הכלל.

יום ששי אחד, לאחר שחזר מיודענו העשיר מן המקווה, הגיע לביתו אחד הפריצים הגדולים במדינה, שהיה בעליו של כל האזור ויערותיו של ר' זלמן לייב היו בתחומו. הפריץ היה מרבה לעסוק אתו בסחורה. גם היום הגיע הפריץ.

"אני חייב את זלמן דחוף".

"אבא לא עושה עסקים ביום ששי" ענו הבנים.

"תקראו לו הכי מהר שאפשר".

הבנים היססו אבל פחדו מהפריץ העריץ.

ר' זלמן לייב הובהל מחדרו, והפריץ הסתער עליו ובקשה חריגה בפיו:

"אני חייב לקנות ממך כמות גדולה של עצים באופן דחוף ביותר".

"תחזור אלי ביום ראשון" ענה היערן.

"מה ראשון? היום! אני חייב להשיג את העצים מיד".

"אני מצטער מאד, אבל אני נאלץ להשיב את פניך ריקם. ביום ששי אינני מתעסק עם שום דבר חולין וסחורה. לא מוכר ולא קונה. זה אצלי כלל בחיים שאינני מוותר עליו בשום אופן".

אבל הפריץ כדרכם של פריצים, אינו מסוגל להתמודד עם תשובה שלילית. הוא כפה את דעתו על הסוחר עד שנכנע מפניו.

”אם זה כל כך בוער לך, לא אוכל לסרב לך. אלך אתך אל היער ואבחר עבורך את מיטב העצים. עם זאת - כיון שמעולם לא ניהלתי מסחר ביום ששי - לא אשנה גם הפעם ממנהגי, ואני מוכן לתת לך את העצים בחינם. אני לא רוצה שתשלם לי עליהם. קח מה שאתה רוצה אבל בחינם.”

הפריץ לא עצר לשמע התנאי והם יצאו אל היער.

כשעמדו בין העצים הגבוהים, בעוד היערן מבקש לבחור עבורו את מיטב הסחורה, נשמע קול חריקה חשוד. לפני שהספיקו להבין מה קורה, קרס לפתע פתאום עץ גדול, נפל על סוחר היערות היהודי והרגו במקום, מול עיניו של הפריץ.

בני המשפחה ההמומים ישבו עליו 'שבעה'.

במהלך ימי ה'שבעה' סיפרו הבנים על הקמע שהרבי נתן לו. אותו קמע שהיה תמיד ענוד על צווארו, ורק באותו יום שישי לאחר שטבל במקווה שכח ללבוש אותו שנית.

הקמע הובא מחדרו של המנוח ונפתח במעמד הקהל בפעם הראשונה מאז כתבו הרבי ("אני הייתי שם וראיתי את הקמע ואת הכתוב בו" - העיד ר' יענקל)

בקמע המסתורי היה כתוב כהאי לישנא:

”משביע אני אתכם כל עצי היער, שלא להזיק את מחזיק כתב זה” - - -

*

(תודה וברכה להרה"צ בנש"ק ר' מאיר ברזובסקי שליט"א, בן כקש"ת מרן אדמו"ר מסלונים שליט"א, על הסיפור הנדיר שסיפר בשם זקינו בעל הברכת אברהם זיע"א)